



**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Π.Μ.Σ. ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ
«ΜΙΧΑΕΛ ΚΟΛΧΑΑΣ» ΤΟΥ ΧΑΪΝΡΙΧ ΦΟΝ ΚΛΑΪΣΤ».
ΜΑΡΙΑ ΑΝΑΓΝΟΠΟΥΛΟΥ (ΑΜ 3215Μ004)**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Β. ΒΛΑΧΟΥ (επιβλέπουσα)

Γ. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γ. ΛΑΖΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2017

Περίληψη

Στόχος της παρούσας εργασίας αποτελεί η εγκληματολογική προσέγγιση της νουβέλας «Μίχαελ Κόλχας» του Χάινριχ φον Κλάιστ. Το έργο αναφέρεται στην αληθινή ιστορία ενός φιλήσυχου εμπόρου αλόγων, ο οποίος μεταστράφηκε σε ληστή κατόπιν μιας αδικίας που υπέστη από τον άρχοντα της περιοχής όπου ζούσε. Ο ήρωας, αδυνατώντας να βρει τη δικαίωση που επιθυμούσε με νόμιμα μέσα, επιδόθηκε σε μια σειρά εγκλημάτων και καταδικάστηκε εν τέλει σε θάνατο. Στη νουβέλα εντοπίζονται ιδιαίτερα σημαντικά εγκληματολογικά ζητήματα, όπως το έγκλημα και η τιμωρία του, η εκδίκηση, και η απονομή δικαιοσύνης. Τα εν λόγω λογοτεχνικά θέματα τοποθετούνται και εξετάζονται παράλληλα με τις αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι εφικτό να αναδειχθεί ο ενδιαμέσος χώρος που παρεμβάλλεται μεταξύ των δύο πεδίων, ο οποίος μπορεί να θεωρηθεί ως ένα προνομιακό πεδίο ανάλυσης, κατάλληλο για τη διεξαγωγή ενός μεθοδολογικά νόμιμου και γόνιμου «διαλόγου» μεταξύ του λόγου της τέχνης και του λόγου της επιστήμης.

Λέξεις-κλειδιά: λογοτεχνία, εγκληματολογία, εκδίκηση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	σ.4
1) Ο συγγραφέας και η εποχή του	σ.6
2) Το ιστορικό πλαίσιο του έργου	σ.9
3) Εγκληματολογία και λογοτεχνία	σ.13
4) Μεθοδολογικές επισημάνσεις.	σ.20
5) Εγκληματολογικά παραδείγματα	
α) Εγκληματολογία του περάσματος στην πράξη.....	σ.24
β) Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης.....	σ.52
6) Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος	
α) Επίσημος κοινωνικός έλεγχος.....	σ.61
β) Ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος.....	σ.79
7) Αντεγκληματική πολιτική.....	σ.86
α) Η πρόληψη του εγκλήματος.....	σ. 98
β) Η καταστολή του εγκλήματος.....	σ. 93
γ) Η ιδιωτική εκδίκηση.....	σ.112
Συμπερασματικές σκέψεις	σ.126
Επίλογος.....	σ.130
Βιβλιογραφία.....	σ 131

Εισαγωγή

Η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχασας» γράφτηκε από τον Χάινριχ φον Κλάιστ το 1804 και δημοσιεύτηκε το 1810. Το έργο αυτό υπήρξε ερέθισμα για πολυάριθμες αναλύσεις και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, αλλά και πηγή έμπνευσης για σκηνοθέτες που το μετέφεραν στο θέατρο και στον κινηματογράφο. Όπως επισημαίνει ο μεταφραστής Θ.Παρασκευόπουλος, ο συγγραφέας «αφηγείται την τραγική ιστορία του ληστή Μίχαελ Κόλχασας σαν να μην παίρνει ανάσα»¹. Η ιστορία έχει ως εξής: Ο Μίχαελ Κόλχασας, ένας φιλήσυχος οικογενειάρχης, νομοταγής πολίτης και έντιμος έμπορος, αδικείται από τον άρχοντα της περιοχής του. Εμπιστευόμενος το κράτος και το νόμο, καταφεύγει σε αυτά διεκδικώντας τη δικαίωσή του, η οποία όμως δεν έρχεται, καθώς ο άρχοντας, ως πιο ισχυρός χρησιμοποιεί τις διασυνδέσεις που διαθέτει, οι οποίες είναι ικανές να παρεμποδίσουν την απονομή δικαιοσύνης. Ο Κόλχασας, μετά από μια σειρά απογοητεύσεων, στρέφεται εναντίον του κράτους, έχοντας χάσει οριστικά την πίστη του προς αυτό. Συγκεντρώνει γύρω του όλο και περισσότερους συνεργούς, επιδίδεται σε λεηλασίες και βιαιοπραγίες και σημειώνει σημαντικές νίκες εις βάρος του στρατού. Ανήσυχτοι για την έκβαση της διένεξης, οι άρχοντες τον δελεάζουν με την υπόσχεση της αμνηστίας και στη συνέχεια τον συλλαμβάνουν. Ο Κόλχασας οδηγείται σε δίκη και καταδικάζεται σε θάνατο, όμως μόλις πριν εκτελεστεί του ανακοινώνουν ότι κέρδισε τελικώς τη δικαστική διαμάχη εις βάρος του άρχοντα που τον έβλαψε.

Το έργο του Κλάιστ, όπως άλλωστε και μια πληθώρα λογοτεχνικών κειμένων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, πραγματεύεται θέματα όπως το έγκλημα, η τιμωρία, η δικαιοσύνη και η εκδίκηση. Τα λογοτεχνικά αυτά θέματα αντιστοιχούν σε έννοιες, οι οποίες έχουν μελετηθεί ενδελεχώς σε θεωρητικό επίπεδο από την επιστήμη της Εγκληματολογίας. Η λογοτεχνία και η εγκληματολογία, έχοντας ως μέσο το λόγο, «φαίνεται να μοιράζονται την ίδια θεματολογία»². Μολαταύτα, η μεν πρώτη υπάγεται στο πεδίο της τέχνης, η δε δεύτερη στο πεδίο της επιστήμης. Ως εκ τούτου, ο τρόπος με τον οποίο αναφέρονται στο εγκληματικό φαινόμενο παρουσιάζει ποιοτικές διαφορές, κάτι που συνεπάγεται επιστημολογικές και μεθοδολογικές δυσχέρειες³ οι οποίες είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη.

¹Θ.Παρασκευόπουλος, 'Σημείωμα του μεταφραστή', στο Χ.φον Κλάιστ, 'Μίχαελ Κόλχασας', μτφρ. Θ. Παρασκευόπουλος, Αθήνα, εκδόσεις Ερατώ, 2010, σ. 11.

²Γ.Νικολόπουλος, 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία:εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) 'Εικόνες φυλακής', Αθήνα, Πατάκης, 2006, σ. 150.

³ Στο ίδιο, σ. 150.

Η εργασία που ακολουθεί, αποτελώντας μια απόπειρα εγκληματολογικής προσέγγισης του «Μίχαελ Κόλχασας», διαπνέεται από μια εγκληματολογική ερευνητική πρόθεση, με την ιδιαιτερότητα ότι ως πεδίο ανάλυσης έχει επιλεγεί ένα λογοτεχνικό έργο⁴. Αρχικώς παρατίθενται τα βιογραφικά στοιχεία του Κλάιστ, καθώς και βασικά ιστορικά στοιχεία αναφερόμενα στην περίοδο κατά την οποία διαδραματίζεται η νουβέλα. Στη συνέχεια, εξετάζεται το ζήτημα του «διαλόγου» της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων επιστημολογικών και μεθοδολογικών επισημάνσεων. Το κύριο σώμα του κειμένου της εργασίας διακρίνεται σε ενότητες αναφερόμενες σε εγκληματολογικές έννοιες, οι οποίες εξετάζονται, μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης, παράλληλα με τα αντίστοιχα λογοτεχνικά θέματα της νουβέλας. Εξετάζονται καταρχάς τα δύο εγκληματολογικά παραδείγματα, αυτό του περάσματος στην πράξη και αυτό της κοινωνικής αντίδρασης. Κατά δεύτερον, αναπτύσσεται η έννοια του κοινωνικού ελέγχου, επίσημου και ανεπίσημου, του εγκλήματος. Τέλος, μελετάται η έννοια της αντεγκληματικής πολιτικής, η οποία εμπεριέχει την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Στην ενότητα αυτή εξετάζεται και η ιδιωτική εκδίκηση, η οποία ως έννοια αντιδιαστέλλεται με την αντεγκληματική πολιτική. Η παράλληλη εξέταση των λογοτεχνικών θεμάτων και των εγκληματολογικών εννοιών καθιστά εφικτό το «διάλογο» μεταξύ των δύο πεδίων. Τέλος, διατυπώνονται συμπερασματικές διαπιστώσεις αναφορικά με τη χρησιμότητα του διαλόγου αυτού για την εγκληματολογία, καθώς και με τις ιδιαιτερότητές του.

⁴ Γ.Νικολόπουλος, 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ), 'Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα', Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν.Σάκκουλα, 2011, σ. 459.

1) Ο συγγραφέας και η εποχή του

Ο Μπερτ Χάινριχ Βίλχεμ φον Κλάιστ γεννήθηκε στη Φραγκφούρτη στις 18 Οκτωβρίου 1777⁵. Ήταν γιος στρατιωτικού και γόνος παλιάς αριστοκρατικής οικογένειας, από την οποία προήλθαν στρατηγοί, διπλωμάτες και λόγιοι. Ανατράφηκε σε οικοτροφείο, υπό την επίβλεψη του προτεστάντη ιεροκήρυκα Σάμουελ Κατέλ, ο οποίος τον έφερε σε επαφή με τα έργα των κλασικών ποιητών και των διαφωτιστών φιλοσόφων της εποχής. Το 1792 ο Κλάιστ, ακολουθώντας την οικογενειακή παράδοση, κατατάχθηκε στο στρατό φθάνοντας στο βαθμό του υπολοχαγού. Μολαταύτα, αποστρεφόμενος τη στρατιωτική ζωή, επεδίωξε να εισαχθεί στο Πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης, όπου ξεκίνησε να σπουδάζει Μαθηματικά, Λατινικά, Δημόσια Διοίκηση και Ιστορία του Πολιτισμού το 1799, οπότε και παραιτήθηκε από το στρατό. Τον ίδιο χρόνο αρραβωνιάστηκε με την Βιλχελμίνε φον Τσένγκε, κόρη στρατηγού. Μόλις μετά από τρία εξάμηνα φοίτησης διέκοψε τις σπουδές του και προσελήφθη στο πρωσικό υπουργείο Οικονομίας ως άμισθος μαθητευόμενος, καθώς η οικογένεια της μηστής του είχε απαιτήσει από αυτόν να έχει ένα δημόσιο αξίωμα.

Το 1801 ο Κλάιστ ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με το έργο του Καντ⁶, υπό την επιρροή του οποίου εισήχθη σε μια περίοδο προσωπικής κρίσης, εξαιτίας και της δυσαρέσκειας που είχε βιώσει λόγω της μέχρι τότε ζωής του. Το 1803 πήγε στο Παρίσι με την αδελφή του, αλλά, επειδή θεώρησε ανήθικο τον τρόπο ζωής στη γαλλική πρωτεύουσα, αποφάσισε να εγκατασταθεί στο Τουν της Ελβετίας και να γίνει αγρότης. Εκεί ξεκίνησε να γράφει την μονόπρακτη κωμωδία «Η σπασμένη στάμνα», ενώ παράλληλα διαλύθηκε ο αρραβώνας του, καθώς η μηστή του δεν αποδέχτηκε τον τρόπο ζωής του. Το επόμενο έτος, έχοντας εγκαταλείψει την Ελβετία και έχοντας ταξιδέψει στη Γερμανία και στο Παρίσι, κατέληξε μαθητευόμενος δημόσιος υπάλληλος στην Κενικσβέργη. Εκεί, αποφασισμένος να αφοσιωθεί στη συγγραφή, ολοκλήρωσε τη «Σπασμένη Στάμνα» και ξεκίνησε να γράφει την κωμωδία «Αμφιτρύων», την τραγωδία «Πενθεσίλεια» και τις νουβέλες «Μίχαελ Κόλχασ» και «Ο σεισμός στη Χιλή».

⁵ Τα στοιχεία αυτά παρατίθενται στην ελληνική έκδοση της νουβέλας: Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχασ*, ο.π, σ. 239-249.

⁶ Το 1781 εκδόθηκε η «Κριτική του καθαρού λόγου» του Immanuel Kant, έργο που άσκησε καταλυτική επίδραση στον Κλάιστ. Εμφανής είναι επίσης η επίδραση των θεωριών του Φυσικού Δικαίου, με τις οποίες ήρθε σε επαφή κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στο πανεπιστήμιο της Φραγκφούρτης, στο ίδιο, σ. 240-242.

Με την επιστροφή του στο Βερολίνο το 1807 συνελήφθη από τους Γάλλους για κατασκοπεία και κρατήθηκε σε στρατόπεδο αιχμαλώτων πολέμου, όπου συνέγραψε τη νουβέλα «Η μαρκησία φον Ο...». Μετά την απελευθέρωσή του το 1808 ξεκίνησε να εκδίδει, σε συνεργασία με τον φιλόσοφο Άνταμ Μίλερ, το περιοδικό «Φοίβος. Περιοδικό για την Τέχνη». Τον Μάρτιο του ίδιου έτους ανέβηκε χωρίς επιτυχία στο θέατρο της Βαϊμάρης η «Σπασμένη Στάμνα», ενώ τον Δεκέμβριο ήρθε η πρώτη επιτυχία με το ανέβασμα του «Αμφιτρώνα». Το 1809 ο Κλάιστ εγκαταστάθηκε στο Βερολίνο και κυκλοφόρησε σε επίτομη έκδοση τις νουβέλες του, καθώς και το δράμα «Το Κατερινάκι του Χαϊλμπρόν ή το βάπτισμα του πυρός».

Με το κλείσιμο του περιοδικού «Φοίβος», ξεκίνησε να εκδίδει μια καθημερινή εφημερίδα με τοπικές ειδήσεις υπό τον τίτλο «Βραδινά φύλλα του Βερολίνου». Ως σκοπός της έκδοσης αναφερόταν «η αναψυχή όλων των τάξεων του λαού και η προώθηση της εθνικής υπόθεσης». Συντάκτες της εφημερίδας ήταν διάσημες πένες της εποχής, ενώ και ο ίδιος ο Κλάιστ διακρίθηκε ως δημοσιογράφος και καινοτόμησε δημοσιεύοντας αφενός μεν αστυνομικές ειδήσεις, αφετέρου δε δοκίμια, με πιο επιτυχημένο μεταξύ αυτών τις «Μαριονέτες». Ωστόσο το 1811 ο συγγραφέας ήρθε αντιμέτωπος με μια σειρά δυσχερειών, καθώς η εφημερίδα έκλεισε εξαιτίας της αυστηροποίησης της λογοκρισίας, το θεατρικό του έργο «Ο πρίγκιπας του Χόμπουργκ» λογοκρίθηκε και απαγορεύτηκε και ο ίδιος απέτυχε να διοριστεί στον τομέα της Δημόσιας Διοίκησης. Αναγκασμένος πλέον να κερδίζει τα προς το ζην γράφοντας διηγήματα, άπορος και πληγωμένος, άρχισε να σκέφτεται την αυτοκτονία. Για να μην είναι μόνος στην απόφαση αυτή αναζήτησε και βρήκε μια καρκινοπαθή, τη Χενριέτε Φόγκελ, την οποία πυροβόλησε θανάσιμα με τη συγκατάθεσή της και εν συνεχεία αυτοκτόνησε σε ηλικία 34 ετών.

Όπως προαναφέρθηκε, ο Κλάιστ είχε μελετήσει τους διαφωτιστές φιλοσόφους της εποχής, από το έργο των οποίων είχε δεχτεί επιδράσεις. Επίσης, η σύντομη ζωή του (1777-1811) συνέπεσε με σημαντικές κοινωνικο-ιστορικές μεταβολές. Ειδικότερα, τα πρώτα χρόνια της ζωής του συγγραφέα συνέπεσαν χρονικά με την πλήρη εκδήλωση του Διαφωτισμού. Το φιλοσοφικό αυτό κίνημα, ένα «πλατύ και πολύμορφο ιστορικό ρεύμα στοχασμού»⁷, διήρκεσε έναν περίπου αιώνα, από το 1680 έως το 1780, ή σύμφωνα με άλλους μελετητές από το 1637, έτος δημοσίευσης του «Δοκιμίου περί Μεθόδου» του Descartes έως το 1789, έτος έναρξης της Γαλλικής

⁷ Γ.Λάζος, *Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά το 19^ο αιώνα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σ. 44.

Επανάστασης⁸. Σήμερα, τείνει να επικρατεί η άποψη ότι ο Διαφωτισμός συνιστά μια «αποφασιστική και γνήσια πρόοδο του ανθρώπινου πνεύματος» με θετικό αντίκτυπο στον άνθρωπο και την οργάνωση της κοινωνίας⁹. Μολαταύτα, κριτικές θεωρήσεις επισημαίνουν τις «σκοτεινές πτυχές του», όπως τον εκφυλισμό των ιδεών του «σε ιδεολογία ελέγχου και μυθολογία, συγχρόνως με τη μετατροπή τους σε θετικισμό»¹⁰. Παρά τις διατυπωθείσες αντιρρήσεις, οι μελετητές συνολικά θεωρούν ότι, περισσότερο από κάθε άλλο κίνημα, ο Διαφωτισμός διαπνέεται από τις ιδέες της πνευματικής προόδου, καθώς και «της ελευθερίας, της δημοκρατίας και του ορθολογισμού»¹¹, με έμφαση στην έννοια του ορθού λόγου και στην εμπιστοσύνη στην παρατήρηση¹².

Της εκδήλωσης του κινήματος του Διαφωτισμού είχε προηγηθεί η διαμόρφωση του ιταλικού ουμανιστικού κινήματος¹³ που αναπτύχθηκε την εποχή που χαρακτηρίζεται ως «Αναγέννηση», η οποία, παρά τις διατυπωθείσες αντιρρήσεις για το ακριβές χρονικό πλαίσιο της, τοποθετείται συνήθως μεταξύ του 1350 και του 1600¹⁴. Τα θεμελιώδη διανοητικά ιδανικά της Αναγέννησης συνοψίζονται στον ουμανισμό, όρος ο οποίος αναφέρεται αφενός μεν στην έμφαση στη μελέτη της γλώσσας, της φιλολογίας, της ιστορίας και της ηθικής, αφετέρου δε στην έμφαση στην ανθρώπινη αξία και στην πεποίθηση ότι ο άνθρωπος είναι ικανός να καθορίζει τη μοίρα του και να ζει ευτυχισμένος στον κόσμο¹⁵. Σημειώνεται ότι η Γερμανία, πατρίδα του Κλάιστ, υπήρξε μία από τις πρώτες χώρες που δέχτηκαν τις επιδράσεις του ιταλικού κινήματος. Το γεγονός αυτό ήταν συνέπεια της γεωγραφικής εγγύτητας των δύο χωρών και, συνακόλουθα, της μόνιμης συρροής Γερμανών φοιτητών στα ιταλικά πανεπιστήμια¹⁶. Η επίδραση αυτή, πάντως, θεωρείται μάλλον βραχεία και επιφανειακή, κυρίως εξαιτίας της, εχθρικής προς το ουμανιστικό ιδεώδες, μισαλλοδοξίας που υποδαυλίστηκε από την Προτεσταντική Επανάσταση¹⁷.

⁸ Στο ίδιο, σ. 38.

⁹ Στο ίδιο, σ. 37.

¹⁰ M.Horkheimer-T.Adorno, *Η Διαλεκτική του Διαφωτισμού*, 1944, σ, 10, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 45.

¹¹ P.Gay, 1996, σ. 1-4, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 38.

¹² E.Cassirer, 1951, σ.5, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 38.

¹³ E.M.Burns, *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Ο Δυτικός πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι*, μτφρ. Τ.Δαρβέρης, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Επίκεντρο, 2006, σ.129.

¹⁴ Μεταξύ των ιστορικών τείνει εσχάτως να επικρατεί η άποψη ότι δεν έχει υπάρξει μια σαφώς καθορισμένη «αναγεννησιακή» οικονομία ή πολιτική. Ο όρος «Αναγέννηση» είναι λοιπόν ακριβέστερο να περιοριστεί στον προσδιορισμό των εντυπωσιακών προόδων στη σκέψη, την τέχνη και τη λογοτεχνία, οι οποίες σημειώθηκαν συμβατικά στην περίοδο 1350-1600, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ.97.

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 99.

¹⁶ Στο ίδιο, σ. 129.

¹⁷ Στο ίδιο, σ 130.

Τέλος, στη διάρκεια της περιόδου από το 1789 έως το 1848 εκτιμάται ότι επισυνέβη ένας μετασχηματισμός, ο οποίος δεν ήταν ούτε καθαρά ευρωπαϊκός ούτε και παγκόσμιος¹⁸. Ο μετασχηματισμός αυτός είχε κυρίως γαλλοβρετανικό χαρακτήρα, καθώς υπήρξε σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της «διττής επανάστασης», δηλαδή της Γαλλικής Επανάστασης του 1789 και της, σύγχρονης της, βρετανικής Βιομηχανικής Επανάστασης¹⁹. Η πρώτη συνέβαλε καθοριστικά στη μετέπειτα διαμόρφωση της πολιτικής και της ιδεολογίας, ενώ η δεύτερη στη διαμόρφωση του οικονομικού τοπίου, συνιστώντας «την πιο θεμελιώδη μετατροπή της ανθρώπινης ζωής στην ιστορία του κόσμου που έχει αποτυπωθεί σε γραπτά αρχεία»²⁰. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hobsbawm, «η Βρετανία προσέφερε το πρότυπο για τους σιδηροδρόμους και τα εργοστάσια, την εκρηκτική ύλη στον τομέα της οικονομίας, που τίναξε στον αέρα τις παραδοσιακές οικονομικές και κοινωνικές δομές του μη ευρωπαϊκού κόσμου»²¹. Η δε Γαλλία «έδωσε το λεξιλόγιο και τα βασικά θέματα της φιλελεύθερης και ριζοσπαστικής-δημοκρατικής πολιτικής», καθώς και τους νομικούς κώδικες και το πρότυπο της επιστημονικής και τεχνικής οργάνωσης στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου²².

2) Το ιστορικό πλαίσιο του έργου

Η ιστορία του «Μίχαελ Κόλχασ» εκτυλίσσεται τον 16^ο αιώνα²³ στη Σαξονία και το Βρανδεμβούργο, ολοκληρώνεται δε με τη θανάτωση του ήρωα το 1540. Εκείνη την εποχή, ο Ηγεμόνας Εκλέκτορας Ιωάννης Φρειδερίκος Α΄ ο Μεγάθυμος κυβερνούσε τη Σαξονία, ενώ το Βρανδεμβούργο κυβερνούσε ο Ηγεμόνας Εκλέκτορας Ιωακείμ Β΄ ο «Εκτωρ». Τότε άρχισε να εκδηλώνεται η αντιζηλία των δύο ηγεμονιών για την πρωτοκαθεδρία στη Γερμανία, καθώς αμφότερες υπάγονταν στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους. Ο αυτοκρατορικός τίτλος, διαφιλονικούμενος μεταξύ των Γερμανών πριγκίπων, δόθηκε στις 27

¹⁸ E.J.Hobsbawm, *‘Η εποχή των επαναστάσεων. 1789-1848’*, μτφρ. Μ.Οικονομοπούλου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008, σ.11.

¹⁹ Στο ίδιο. Σημειώνεται ότι αναφορικά με τα χρονικά όρια και το γεωγραφικό επίκεντρο της Βιομηχανικής Επανάστασης έχουν διατυπωθεί από τους μελετητές απόψεις ελαφρώς διάφορες. Πάντως οι ιστορικοί συνολικά συμφωνούν στο ότι ξεκίνησε στη Μ.Βρετανία και στις Κάτω Χώρες, για να επεκταθεί στη συνέχεια στη Γαλλία, τη Γερμανία και την Ιταλία. Συνολικά είναι επίσης αποδεκτή η διάκριση δύο φάσεων, της φάσης της βιομηχανικής επανάστασης μεταξύ 1780 και 1840, και τη φάση της εκβιομηχάνισης μεταξύ 1840 και 1895, στο Γ.Λάζος (2011), *‘Ταξιστικές Θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά το 19^ο αιώνα’*, ο.π., σ. 51.

²⁰ E.J.Hobsbawm (2008) *‘Η εποχή των επαναστάσεων. 1789-1848’*, ο.π., σ. 13.

²¹ Στο ίδιο, σ. 83.

²² Στο ίδιο, σ. 84.

²³ Θ.Παρασκευόπουλος, Σημείωμα του μεταφραστή, στο Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχασ’*, ο.π., σ. 13.

Ιουνίου του 1519 κατόπιν εκλογής στον Κάρολο των Αψβούργων²⁴, ο οποίος κυβέρνησε με έδρα τη Βιέννη ως Κάρολος Ε΄, γνωστός και ως Κάρολος Κουίντος²⁵. Στο πρόσωπό του συγκεντρώθηκε τεράστια δύναμη, διότι υπό την εξουσία του βρίσκονταν «η κληρονομιά της Βουργουνδίας, της Ισπανίας και της τεράστιας αμερικανικής αυτοκρατορίας της, τα στέμματα²⁶ της Ουγγαρίας και της Βοημίας, καθώς και οι γερμανικές κτήσεις των Αψβούργων»²⁷. Ο Κάρολος Ε΄, μολοντί ιδιαίτερα νεαρής ηλικίας, χαρακτηριζόταν από εργατικότητα, σύνεση και ισχυρογνωμοσύνη και φιλοδόξησε να αποκαταστήσει την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία²⁸. Κατάφερε να κερδίσει τη συμμαχία του βασιλιά της Αγγλίας Ερρίκου Η΄, να διώξει τους Γάλλους από την περιοχή του Μιλάνου και να νικήσει το βασιλιά της Γαλλίας στην Παβία²⁹. Η σπουδαία νίκη του, όμως, αφενός μεν ανησύχησε την Ευρώπη, αφετέρου δε ώθησε τους Γερμανούς πρίγκιπες να εκδηλώσουν τη θέλησή τους για ανεξαρτησία. Με αυτούς συμπαράταχθηκαν οι λουθηρανοί Γερμανοί, θέλοντας να αντισταθούν στον αυτοκράτορα που στόχευε να επαναφέρει τη Γερμανία στον ρωμαιοκαθολικισμό³⁰.

Αναφορικά με την προτεσταντική μεταρρύθμιση, η οποία συνέβη κατά την περίοδο εκείνη, επισημαίνεται ότι ήταν απότοκο της θρησκευτικής ανησυχίας του τέλους του Μεσαίωνα και της ανικανότητας της εκκλησίας να απαντήσει σε αυτήν³¹. Επικράτησε στη Γερμανία και τη Βόρεια Ευρώπη, παρά τον ποντιφικό αφορισμό³². Οι ιδέες του Λούθηρου βρήκαν πρόσφορο έδαφος στη Γερμανία, εξαιτίας της αδυναμίας της αυτοκρατορικής εξουσίας, των φιλοδοξιών των πριγκίπων, των εντάσεων που υπάρχουν ανάμεσα στις πόλεις και τους ευγενείς, και κυρίως εξαιτίας του γερμανικού εθνικισμού, ο οποίος εκδηλώνεται με την απόρριψη των ιταλικών επιρροών³³. Οι ιδέες του Λούθηρου έγιναν δεκτές με ενθουσιασμό από κληρικούς, αστούς, διανοούμενους και πρίγκιπες, οι οποίοι ασπάστηκαν το νέο δόγμα³⁴.

²⁴ S.Berstein-P.Milza, *Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος πρώτος. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας*, μτφρ. Α.Δημητρακόπουλος, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σ. 337.

²⁵ Θ.Παρασκευόπουλος, Σημείωμα του μεταφραστή, στο Χ.φον Κλάιστ (2010), *Μίχαελ Κόλχασας*, ο.π, σ. 13.

²⁶ S.Berstein-P.Milza (1997) *Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος πρώτος. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας*, ο.π, σ. 313.

²⁷ Στο ίδιο, σ. 337.

²⁸ Στο ίδιο, σ. 342-343.

²⁹ Στο ίδιο, σ. 337.

³⁰ Στο ίδιο, σ. 337.

³¹ Στο ίδιο, σ. 313.

³² Στο ίδιο, σ. 314.

³³ Στο ίδιο, σ. 328.

³⁴ Στο ίδιο, σ. 328.

Τον Ιούνιο του 1520 ο πάπας Λέων Γ' καταδίκασε τις αιρετικές ιδέες με τη βούλα «Exsurge Domine», ενώ τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους τα έργα του Λούθηρου ρίχτηκαν στην πυρά στην Κολωνία³⁵. Ο Λούθηρος, αρνούμενος να υποταχθεί, κλήθηκε από τον Κάρολο Κουίντο να παρουσιαστεί στη δίαιτα της Βορμς τον Απρίλιο του 1521, όμως αρνήθηκε να ανακαλέσει και κατέφυγε στην προστασία του εκλέκτορα της Σαξονίας, του Δούκα Φρειδερίκου Α του Σοφού³⁶. Στο επίκεντρο του στοχασμού του Λούθηρου βρίσκεται η πεποίθηση ότι αποκλειστικά ο Θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία των αμαρτωλών ανθρώπων με βάση την πίστη και όχι τα έργα τους. Είχε δε επικαλεστεί τον «θεϊκό νόμο», μια σύλληψη που πρώτος είχε εισαγάγει³⁷. Την ιδέα αυτή επιχείρησαν να χρησιμοποιήσουν οι ηγέτες των αγροτικών κοινοτήτων ώστε να συντονίσουν ένα κίνημα αντίστασης κατά των αρχόντων, των οποίων τα οικονομικά προνόμια και τα όρια δικαιοδοσίας τότε διευρύνθηκαν³⁸. Οι ηγέτες των εξεγέρσεων αυτών, οι οποίες έμειναν γνωστές ως «Πόλεμος των Γερμανών χωρικών» και εντάθηκαν το 1525, δεν ήταν κατά βάση χωρικοί, αλλά τεχνίτες, ιεροκήρυκες και κατώτεροι ευγενείς³⁹. Παρά την κοινότητα των πεποιθήσεων, λόγω της οποίας οι εξεγερμένοι ζήτησαν τη στήριξη του Λούθηρου, εκείνος τάχθηκε αναφανδόν κατά της εξέγερσης⁴⁰, στιγματίζοντας τους χωρικούς σαν δολοφόνους, παρότι αποτελεί διαδεδομένη πλάνη πως οι εξεγέρσεις ήταν αιματηρές⁴¹.

Γενικώς, η εποχή κατά την οποία διαδραματίζεται η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχαας» χαρακτηριζόταν από έντονες ταραχές, οι οποίες αποτελούσαν μόνιμο στοιχείο των κοινωνιών της εποχής και θεωρούνταν σαν αποδεκτά συμβάντα μεταξύ χωροδεσποτών και ενοικιαστών γης ή μεταξύ των ηγεμόνων και των υπηκόων τους⁴². Παρατηρήθηκε δε ότι σε περιόδους κρίσης ένα χωριό μπορούσε να επιδείξει εντυπωσιακή ενότητα, συνεπώς οι λαϊκές εξεγέρσεις, ιδίως όταν είχαν ως στόχο τον τοπικό χωροδεσπότη, συχνά ενίσχυαν τους τοπικούς δεσμούς⁴³. Η κοινωνική αρμονία αποτελούσε μια κοινώς αναγνωρισμένη αξία, οι έριδες ήταν όμως αναπόφευκτες όταν γίνονταν απόπειρες μεταβολής του παραδοσιακού πλαισίου υπακοής. Σημειώνεται, πάντως, ότι, όταν η λαϊκή δυσάρεσκεια δεν έπαιρνε τη μορφή εξέγερσης, εκφραζόταν με την προσφυγή στο

³⁵ Στο ίδιο, σ. 329.

³⁶ Στο ίδιο, σ. 329.

³⁷ Philippe Aries, *Centuries of Childhood. A social history of family life*, London, 1972, σ.252.

³⁸ Στο ίδιο, σ. 251.

³⁹ Στο ίδιο, σ. 252.

⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 252.

⁴¹ Στο ίδιο, σ. 274.

⁴² Στο ίδιο, σ. 246.

⁴³ Henry Kamen, *Πρώιμη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, μτφρ Ε.Καλογιάννη, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2002, σ. 30.

έγκλημα. Η συχνότητα της ληστείας αποτελούσε σύμπτωμα των συνθηκών εκείνων, λόγου χάριν της βαριάς φορολογίας, της αγροτικής κρίσης και του ταξικού μίσους, που μπορούσαν ομοίως να προκαλέσουν λαϊκές εξεγέρσεις⁴⁴. Τα δε αισθήματα συμπάθειας και η στήριξη των ντόπιων προς τους δράστες συχνά ακύρωναν κάθε κυβερνητική απόπειρα πάταξης της ληστείας⁴⁵.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κάρολος Ε΄ είχε προβεί το 1532 στην ποινική κωδικοποίηση διατάξεων, η οποία θεωρείται ως η πρώτη σύγχρονη κωδικοποίηση ποινικών διατάξεων και ονομάστηκε προς τιμήν του «Constitutio Criminalis Carolina»⁴⁶. Το νομοθέτημα αυτό, με το οποίο επιχειρήθηκε η κρατικοποίηση της ποινικής δικαιοσύνης⁴⁷, απετέλεσε προϊόν συγκερασμού επιδράσεων από το γερμανικό δίκαιο, το δίκαιο της καθολικής εκκλησίας, καθώς και από το έργο Ιταλών γλωσσογράφων, οι οποίοι είχαν επεξεργαστεί το ρωμαϊκό δίκαιο⁴⁸. Η καρολίνεια κωδικοποίηση, μολονότι είχε επικουρικό χαρακτήρα σε σχέση με τα τοπικά δίκαια της αυτοκρατορίας, εν τέλει διατήρησε την ισχύ της επί αιώνες στις περιοχές της γερμανικής επικράτειας⁴⁹. Εξέταζε αποκλειστικά τα κακουργήματα και ανέλυε διεξοδικά το σύστημα των αποδείξεων που έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη ενός κατηγορουμένου ως ενόχου, είχε συνεπώς κυρίως δικονομικό χαρακτήρα. Μεταξύ των ποινών που προέβλεπε η καρολίνεια κωδικοποίηση, δέσποζε η θανατική ποινή, η επιβολή της οποίας ήταν πολύ συχνή την εποχή εκείνη, ενώ ο τρόπος εκτέλεσής της παρουσίαζε διαβαθμίσεις ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος⁵⁰. Επιπλέον, προβλέπονταν σωματικές ποινές, όπως η αφαίρεση ματιών, αυτιών, γλώσσας ή δακτύλων, αλλά και διάφορες πρόσθετες ποινές με στόχο την «επίταση του θανατικού μαρτυρίου»⁵¹.

Στην καρολίνεια κωδικοποίηση προβλέπονταν επίσης αόριστες ποινές, η συγκεκριμενοποίηση των οποίων εναπόκειτο στην κρίση είτε του δικαστή είτε ενός ανώτερου δικαστικού οργάνου με

⁴⁴ Philippe Aries (1972) *Centuries of Childhood. A Social history of family life* ο.π., σ.349.

⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 350.

⁴⁶ Ν.Ε.Κουράκης, *Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σ. 106.

⁴⁷ Α.Χαΐδου, *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 10.

⁴⁸ Ν.Ε.Κουράκης (2009) *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 108.

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 106.

⁵⁰ Πλην της θανατικής ποινής με ξίφος, αγχόνη ή πνίξιμο, υφίσταντο και «επιβαρυντικές περιπτώσεις» θανάτωσης με τετραχισμό, με τροχό, με κάπνισμα και με θάψιμο εν ζωή, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 108. Βλέπε και Μ. Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Τ.Μπέτζελος, Αθήνα, εκδόσεις Πλέθρον, 2011, σ. 11-82.

⁵¹ Ν.Ε.Κουράκης (2009) *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 108.

γνώμονα «τη δικαιοσύνη και το κοινό καλό»⁵². Τέλος, προβλεπόταν απέλαση αντί θανάτωσης για τους στασιαστές, δήμευση περιουσίας για τους αυτόχειρες και σε ορισμένες περιπτώσεις φυλάκιση έως την καταβολή σχετικής εγγύησης. Γενικώς την καρολίνοια κωδικοποίηση χαρακτήριζε «ένα αδιάλλακτο πνεύμα πάταξης ή εξιλέωσης του εγκληματία, παραδειγματισμού των άλλων, αποκατάστασης του κρατικού κύρους και πραγμάτωσης της δικαιοσύνης πάνω στη γη»⁵³. Πρωταρχικός στόχος της επιβολής των ποινών δεν ήταν η αποκατάσταση της διαταραχθείσας ισορροπίας, αλλά η κατάδειξη της υπεροχής της δύναμης της εξουσίας, η οποία συγκεντρωνόταν στο πρόσωπο του ηγεμόνα, έναντι της συγκριτικά αμελητέας δύναμης του δράστη, ο οποίος «τόλμησε να αντισταθεί» στην εξουσία αυτή. Το σκοπό αυτό εξυπηρετούσε, άλλωστε, και ο δημόσιος, επιδεικτικός τρόπος εκτέλεσης των ποινών, μέρος του οποίου αποτελούσε η διαπόμπευση και ο εξευτελισμός του εγκληματία⁵⁴. Υπό τη διατύπωση του Foucault, «Η δημόσια εκτέλεση...πάνω από το έγκλημα που περιφρόνησε τον ανώτατο άρχοντα ξετυλίγει σε κοινή θέα μια ανυπέβλητη δύναμη..η εκτέλεση της ποινής έχει σκοπό να προσφέρει όχι το θέαμα του μέτρου αλλά της ανισορροπίας και της υπερβολής. Πρέπει να υπάρχει μια εμφατική επιβεβαίωση της εξουσίας και της εγγενούς υπεροχής της»⁵⁵.

3) Εγκληματολογία και λογοτεχνία

Η απόπειρα προσέγγισης της λογοτεχνίας από εγκληματολογική σκοπιά μπορεί να θεωρηθεί πως παρουσιάζει συνάφειες αφενός μεν με το ρεύμα «Law and Literature», αφετέρου δε με την Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας. Το πρώτο, εκκινώντας από τις Ηνωμένες Πολιτείες και εμφανίζοντας σταδιακά αρκετές τάσεις στο εσωτερικό του, συνδέει το Δίκαιο τόσο με τη λογοτεχνία, όσο και με τη φιλοσοφία⁵⁶. Το ρεύμα αυτό εδράζεται στη διαπίστωση της αέναης συνύπαρξης του δικαίου και της λογοτεχνίας, με πολλαπλές διασυνδέσεις και αλληλοκαλύψεις, πάντα όμως με κοινό εργαλείο τους τη γλώσσα και κοινό συστατικό τους τη λέξη⁵⁷. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι το δίκαιο ενυπάρχει ποικιλοτρόπως στα λογοτεχνικά κείμενα, καθώς η

⁵² Τέτοιες ποινές ονομάζονταν «*roenae arbitrariae*», αυθαίρετες ποινές, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 108.

⁵³ Στο ίδιο, σ. 110.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 110.

⁵⁵ M. Foucault (2011), *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, ο.π., σ. 59.

⁵⁶ Γ.Κραβαρίτου, Πρόλογος, στο Γ.Κραβαρίτου (επιμ) *Δίκαιο και Τέχνη του Λόγου*, Τμήμα Νομικής, Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2008, σ. 2.

⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 5-6.

λογοτεχνία, όπως επισημαίνει η Γ.Κραβαρίοτου, συχνά «ασκεί κριτική στις κακές νομικές ρυθμίσεις, προβάλλει οράματα ιδανικής κοινωνικής οργάνωσης, προτάσσει τη δικαιοσύνη, διαμαρτύρεται για τις αδικίες»⁵⁸. Επιπλέον, «φωτίζει με τη διαισθητική της φαντασία άλλες αναγκαιότητες και δυνατότητες του καιρού», ενίοτε συμβάλλοντας στον εξανθρωπισμό του δικαίου και την ελάφρυνση των ποινών⁵⁹.

Κατά δεύτερον, η κοινωνιολογία της λογοτεχνίας, παρότι θεωρείται ως ένας μη συστηματικά ορισμένος επιστημονικός χώρος⁶⁰, μπορεί να παράσχει στοιχεία βοηθητικά της εγκληματολογικής προσέγγισης της λογοτεχνίας. Ο John Hall παρατηρεί ότι μια σημαντική αδυναμία της κοινωνιολογίας της λογοτεχνίας έγκειται στην άρνηση ή την αδυναμία της «να εξελιχθεί πέραν ενός είδους ανώτερης πολιτιστικής κριτικής, βασιζόμενης σε συχνά αμφίβολες ερμηνείες των κλασικών της λογοτεχνίας»⁶¹. Στους κοινωνιολόγους προσάπτεται ότι υποπίπτουν αφενός μεν στη «θυμική πλάνη», όρος ο οποίος, σύμφωνα με τους Wimsatt και Beardsley αποδίδει την τάση να θεωρεί κανείς ότι η πραγματική σημασία του κειμένου είναι αυτή την οποία υιοθετεί τελικώς ο αναγνώστης⁶², αφετέρου δε στην κατά τον Ντ.Χ.Λώρενς «εσκεμμένη πλάνη» του να «εμπιστεύεται κανείς τον αφηγητή μάλλον παρά το αφήγημα»⁶³. Επιπρόσθετα, κάποιοι κοινωνιολόγοι της λογοτεχνίας επικρίνονται διότι φαίνεται να πιστεύουν πως από μόνη της η λογοτεχνία παρέχει «αυτόματη κοινωνιολογία»⁶⁴. Μολαταύτα, εάν αποφευχθούν τέτοιου τύπου «πλάνες», η κοινωνιολογία αξίζει να ενδιαφέρεται για τη λογοτεχνία, διότι μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των κειμένων, κυρίως όμως διότι «έχει κάτι να κερδίσει από τη λογοτεχνία»⁶⁵. Το όφελος αυτό απορρέει από τη χρησιμότητα της λογοτεχνίας στο να καθιστά, καταρχάς, την κοινωνιολογία πιο ευαίσθητη απέναντι στην κοινωνία εν γένει και στις αντιδράσεις των ατόμων απέναντι στην κοινωνία τους ειδικότερα. Κατά δεύτερον, η λογοτεχνική φαντασία δεν χρειάζεται να επαναλαμβάνει απλώς τη συμβατική κοινωνική σοφία, καθώς είναι δυνατό να ερευνά πραγματικά αισθήματα⁶⁶. Τέλος, η λογοτεχνική μαρτυρία

⁵⁸ Γ.Αναστασιάδης, *‘Η πολιτική ιστορία της Ελλάδας (1909-1967) στη Λογοτεχνία’*, στο ίδιο, σ. 163.

⁵⁹ Μ.Αρχιμανδρίτου, *‘Η παιδοκτονία στη γερμανική λογοτεχνία του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Συγκριτικές αναφορές σε ελληνικά παραδείγματα’*, στο ίδιο, σ. 311.

⁶⁰ J.Hall, *‘Η κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας’*, μτφρ. Μ.Α.Τσαούση, Αθήνα, εκδ. Gutenberg, 1990, σ. 9.

⁶¹ Στο ίδιο, σ. 9.

⁶² Στο ίδιο, σ. 9.

⁶³ Στο ίδιο, σ. 15.

⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 71.

⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 73.

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 74.

ενδέχεται ενίοτε να παράσχει πληροφορίες για ορισμένα θέματα τα οποία δεν θα μπορούσαν να αντληθούν από άλλες πηγές, έχοντας, υπό προϋποθέσεις, μεγάλη πληρότητα αναφοράς⁶⁷.

Αναφορικά με το «διάλογο» εγκληματολογίας και λογοτεχνίας, έχει υποστηριχτεί ότι αυτές μπορούν να συνάψουν μια «προνομιακή σχέση», κυρίως διότι χαρακτηρίζονται από δύο βασικά κοινά στοιχεία⁶⁸. Το πρώτο εξ αυτών είναι η ίδια «πρώτη ύλη» τους, ο λόγος. Το δεύτερο είναι η συχνά κοινή θεματολογία, καθώς το έγκλημα και οι επιπτώσεις της διάπραξής του, αλλά και η δίκη και η δικαστική πλάνη αποτελούν θέματα που έχουν διαχρονικά απασχολήσει τους λογοτέχνες, ήδη από την εποχή της κλασικής Αθήνας⁶⁹. Τονίζεται, πάντως, ότι ο «διάλογος» ανάμεσα στην εγκληματολογία και τη λογοτεχνία παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες και δυσχέρειες, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη, ώστε αυτός να είναι επιστημολογικά ορθός και μεθοδολογικά τεκμηριωμένος⁷⁰. Σύμφωνα με το Γ.Νικολόπουλο, είναι απαραίτητη η εκ των προτέρων κατάλληλη διευθέτηση μεταξύ της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας, ώστε να διασφαλιστεί η αυτονομία εκάστης, καθώς πρόκειται για δύο «ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης». Ο ερευνητής οφείλει να αποφύγει τόσο τη μεταφορά των πορισμάτων της εγκληματολογικής έρευνας εντός του λόγου της τέχνης, όσο και την παράβλεψη των διαφορετικών διαμεσολαβήσεων τις οποίες αναπτύσσει καθεμία κατηγορία ανάμεσα στο λόγο και την «πραγματικότητα»⁷¹. Ο λόγος της επιστήμης της εγκληματολογίας βρίσκεται σε μια «υστερόχρονη σχέση» με την εμπειρικά διαπιστωμένη πραγματικότητα, διότι πάντοτε σημασιοδοτεί εκ των υστέρων τις εκδηλώσεις του κοινωνικού βίου. Η χρονική αυτή ανακολουθία μεταξύ της πράξης και του λόγου δεν υφίσταται, αντιθέτως, στο λογοτεχνικό έργο, διότι η λογοτεχνία συγκροτεί τη δική της αυθύπαρκτη πραγματικότητα, η οποία «βρίσκεται μέσα στην επικράτεια του λόγου, συντελείται μέσω του λόγου και υφίσταται ταυτόχρονα ως πράξη και λόγος»⁷².

⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 74.

⁶⁸ Γ.Νικολόπουλος, 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ), *Έγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν.Σάκκουλα, 2011, σ. 458.

⁶⁹ Γ.Κραβαρίτου (2008) 'Δίκαιο και λογοτεχνία, όψεις και κατόψεις', στο Γ.Κραβαρίτου (επιμ) *Δίκαιο και Τέχνη του Λόγου*, ο.π, σ. 33.

⁷⁰ Γ.Νικολόπουλος, (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Έγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π, σ. 458.

⁷¹ Στο ίδιο, σ. 458.

⁷² Στο ίδιο, σ. 459.

Υπό άλλη διατύπωση, το λογοτεχνικό έργο συνιστά «κόσμο», δηλαδή μια συγκεκριμένη ολοκλήρωση εντός της οποίας οι ήρωες και οι ενέργειές τους αποκτούν τη θέση και τη σημασία τους αναφορικά με τον κόσμο αυτό⁷³. Στο πεδίο του φαντασιακού ο λογοτέχνης εγκαθιδρύει μια «απόλυτη κοινωνία», εντός της οποίας τα άτομα υπάρχουν για να αναπαριστούν πραγματικά άτομα, δίνοντας στην αναπαράσταση αυτή μια καθολική ισχύ⁷⁴. Υπ' αυτήν την έννοια, το λογοτεχνικό κείμενο συνιστά μια «ειδική μορφή αφήγησης», μια αφήγηση «σκόπιμα επινοημένη», η οποία μάλιστα δεν χρειάζεται να είναι επαληθεύσιμη⁷⁵. Αυτή ακριβώς η μη αναγκαιότητα επιβεβαίωσης της «αλήθειας» του λογοτεχνικού έργου είναι που του προσδίδει τον χαρακτήρα του προϊόντος καλλιτεχνικής δημιουργίας, διαχωρίζοντάς το από διαφορετικές μορφές αφήγησης, οι οποίες κατ' αρχήν χρίζουν επαληθευσιμότητας, όπως κατεξοχήν ισχύει στην περίπτωση του επιστημονικού λόγου, που οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας⁷⁶.

Η εγκληματολογία και η λογοτεχνία, επομένως, ακολουθούν διαφορετικές μεθόδους πρόσληψης και συγκρότησης του πραγματικού. Η πρώτη «αναδομεί» την εμπειρική κοινωνική πραγματικότητα, ώστε να την κατανοήσει, να την ερμηνεύσει και να παρέμβει σε αυτήν. Η δεύτερη δύναται να «δομεί» τον δικό της κόσμο, διότι προνομιακά αναπτύσσεται στο φαντασιακό επίπεδο⁷⁷. Μολονότι τα δύο πεδία μοιράζονται την ίδια πρώτη ύλη, τον «λόγο», τα εργαλεία που χρησιμοποιούν διαφοροποιούνται. Στο μεν λογοτεχνικό κώδικα κυριαρχούν οι «συνεμφάνσεις», δηλαδή οι έμμεσες και πολυσήμαντες παραπομπές στο σημασιόμενο, στο δε επιστημονικό κώδικα κυριαρχούν οι «αποφάνσεις», οι άμεσες και μονοσήμαντες παραπομπές⁷⁸. Συνακόλουθα, οι λογοτεχνικές λεκτικές κατηγορίες θεωρούνται «συστατικές», εφόσον δημιουργούν και συγχρόνως εκφέρουν το πραγματικό, αποτελώντας «στοιχεία δημιουργίας και συγκρότησης»⁷⁹. Αντιθέτως, οι επιστημονικές λεκτικές κατηγορίες θεωρούνται «σχολιαστικές»,

⁷³ Β.Καραποστόλης, *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, Αθήνα, εκδ.Πολύτυπο, 1995, σ. 165.

⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 166.

⁷⁵ Μ.Butor, *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, *Το Δέντρο*, τ. 24, 1981, σ. 147-148.

⁷⁶ Γ.Νικολόπουλος (2011) *‘Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας’*, στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) *‘Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα’*, ο.π, σ. 461.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 459.

⁷⁸ Β.Καραποστόλης (1995) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 129.

⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 192.

καταρχάς τελώντας σε διαρκή αναφορά με εξωκειμενικές εμπειρικές πραγματικότητες, και εν συνεχεία αναδομώντας, κατανοώντας και ερμηνεύοντάς τις⁸⁰.

Συνεπώς, στοιχεία τα οποία προσδίδουν στο λογοτεχνικό κείμενο τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του, διαχωρίζοντάς το από τα μη λογοτεχνικά, λόγου χάριν τα σχήματα λόγου, η αμφισημία, η πολυσημία και ο συμβολισμός, υπονομεύουν την αξιοπιστία του επιστημονικού κειμένου⁸¹. Ως εκ τούτου, η γλωσσική μορφή, λόγου χάριν ο όρος που αποδίδει κάποιο κοινωνικό φαινόμενο, αποτελεί τον ιδεώδη στόχο του επιστημονικού λόγου, διότι οφείλει να αποδίδει ικανοποιητικά τις ιδιότητες του εν λόγω φαινομένου. Αντιθέτως στη λογοτεχνία, η εκάστοτε γλωσσική μορφή δεν αποτελεί παρά ένα μέσο, μια «παρα-γλώσσα» η οποία στοχεύει στον υπερτονισμό της γλώσσας της λογοτεχνίας, για την επίτευξη των ιδιαίτερων σκοπών του πεδίου αυτού⁸².

Βάσει των προαναφερθέντων, γίνεται αντιληπτή η αναγκαιότητα τήρησης της «αναγκαίας απόστασης» ανάμεσα στο λόγο της επιστήμης και το λόγο της τέχνης, με στόχο την αποφυγή εξομοίωσης της λογοτεχνικής αφήγησης με μια αφήγηση κανονιστικού ή κοινωνιολογικού τύπου⁸³. Σημειώνεται πάντως ότι, παρότι το λογοτεχνικό κείμενο αποτελεί το πεδίο ανάλυσης, η ερευνητική πρόθεση εξακολουθεί να είναι εγκληματολογική. Πρόκειται για ένα όχι εύκολο εγχείρημα, εξαιτίας και των ποιοτικών διαφορών μεταξύ των δύο πεδίων, κατά το οποίο ανακύπτουν επιστημολογικές και μεθοδολογικές δυσχέρειες.

Καταρχάς, κάθε επιστημονική προσέγγιση της λογοτεχνίας ενέχει τον κίνδυνο προσέγγισης του λογοτεχνικού κειμένου σαν αυτό να ήταν «απλό υλικό» προς ανάλυση, παραβλέποντας κατ'αυτόν τον τρόπο τη λογοτεχνικότητά του⁸⁴. Ο θετικιστής κοινωνικός επιστήμονας, εμφορούμενος από «άκρατη εμπιστοσύνη προς την εγκυρότητα της παρατήρησης», έχει την τάση να τοποθετείται «απέναντι» στο αντικείμενο και να το αντιμετωπίζει σαν «πράγμα», σαν

⁸⁰ Πρόκειται για «στοιχεία αποδιάθρωσης της δημιουργίας και ανασυγκρότησης», όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 192.

⁸¹ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) 'Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα', ο.π., σ. 459.

⁸² Β.Καραποστόλης (1995) 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 184.

⁸³ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) 'Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα', ο.π., σ. 459.

⁸⁴ Τ.Τοντόροφ, 'Ποιητική', Αθήνα, εκδ. Γνώση, 1989, σ. 36, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 462.

κάτι το οποίο υπολείπεται «φυσιογνωμίας»⁸⁵. Πρόκειται για την «παγίδα» του αναγωγισμού, ο οποίος ορίζεται ως η «μεθοδολογικά αθέμιτη πρακτική» που συνίσταται στην αντιμετώπιση του λογοτεχνικού φαινομένου με τέτοιο τρόπο ώστε «να αγνοείται ή να υποτονίζεται a priori η δυνατότητα της εσωτερικής δυναμικής που αναπτύσσει ο λόγος του κειμένου»⁸⁶. Παράδειγμα αναγωγικής τακτικής αποτελεί η χρήση λογοτεχνικών έργων για την ανάσυρση κλινικών περιπτώσεων τις οποίες ο ερευνητής μελετά σαν να ήταν αληθινές⁸⁷. Όπως επισημαίνει ο Γ.Νικολόπουλος, η τακτική αυτή απολήγει είτε στην υποταγή της λογοτεχνίας στα ερμηνευτικά σχήματα της εγκληματολογίας είτε στην παρείσφρηση λογοτεχνικών σχημάτων και αναφορών στην εγκληματολογική ανάλυση⁸⁸.

Αυτό που επισημαίνεται ως σημαντικό μειονέκτημα της αναγωγικής προσέγγισης της λογοτεχνίας είναι η παράβλεψη της «αμετατροπίας», η οποία, συνιστώντας μια θεμελιώδη ιδιότητα του λογοτεχνικού έργου⁸⁹, έγκειται στις «αντιστάσεις που αυτό προβάλλει ώστε να μην υπαχθεί σε στοιχείο του οικείου κόσμου του ερμηνευτή», να παραμείνει αμετάτρεπτο⁹⁰. Τίθεται εξάλλου το ζήτημα της μεταφρασσιμότητας της λογοτεχνικής γλώσσας στην κοινωνιολογική, καθώς ο λογοτέχνης και ο επιστήμονας υπάγονται σε δύο τυπικά διαφορετικούς κόσμους⁹¹. Συνεπώς, το να εφαρμόζεται η επιστημονική θεωρία πάνω σε φανταστικά πρόσωπα αντί να ελέγχεται πάνω σε υπαρκτά, οδηγεί τον επιστήμονα αναπότρεπτα σε πλάνη. Αυτή συνδέεται με τη μεταφορά μεθόδων οι οποίες ενδείκνυνται για την επαλήθευση ή διάψευση υποθέσεων βασισμένων σε αντικειμενικά δεδομένα⁹², σε ένα πεδίο, το πεδίο της λογοτεχνίας, όπου τον πρώτο λόγο έχει η δημιουργική φαντασία, ενώ η αντικειμενικότητα και η στήριξη της «έξωθεν μαρτυρίας» είναι αχρείαστες⁹³. Για το μυθιστόρημα, άλλωστε, είναι αρκετό να «δημιουργεί αυτό για το οποίο μας μιλάει», κι έχει ως εκ τούτου χαρακτηριστεί ως η κατεξοχήν φαινομενολογική

⁸⁵ Β.Καραποστόλης (1995) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 123.

⁸⁶ Ν.Μουζέλης, *‘Επιστροφή στην κοινωνιολογική θεωρία. Η έννοια της ιεραρχίας και το πέρασμα από τη μικρο στη μακρο-κοινωνιολογία’*, Αθήνα, εκδ. Θεμέλιο, 1997, σ. 193, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (2011) *‘Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας’*, στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *‘Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα’*, ο.π., σ. 463.

⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 465.

⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 464.

⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 467.

⁹⁰ Β.Καραποστόλης (1995) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 179.

⁹¹ Στο ίδιο, σ. 180-181.

⁹² Στο ίδιο, σ. 187.

⁹³ Μ.Butor, (1981) *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, *Το Δέντρο*, ο.π., σ. 148.

περιοχή⁹⁴. Υπό τη διατύπωση της Τζίνας Πολίτη, η λογοτεχνία, εν αντιθέσει με την επιστήμη, κινείται σε όλο το φάσμα του κοινωνικά πιθανού, όπου έχουν θέση και το «πραγματικό» και το «δυνάμει» και το «φανταστικό»⁹⁵.

Σύμφωνα με τον Έκο, είναι προαπαιτούμενο της ανάγνωσης το «να συνεργάζεται υπεύθυνα με το κείμενο ο κάθε αναγνώστης, παρεμβαίνοντας για να συμπληρώσει τα σημασιολογικά κενά, να επιλέξει τα μονοπάτια ερμηνείας που προτιμά, να διαβάσει εκ νέου το κείμενο πολλές φορές, δοκιμάζοντας κάθε φορά διαφορετικές και αντιφατικές προϋποθέσεις»⁹⁶. Το έργο τέχνης, σύμφωνα με τον ίδιο, «είναι ένα κείμενο που προσαρμόζεται από τους συγκεκριμένους παραλήπτες του...χωρίς ποτέ να παραμελείται εντελώς ο υποκείμενος κανόνας ο οποίος το συγκρότησε»⁹⁷. Σύμφωνα δε με τον Αλτουσέρ, «η Τέχνη δεν μας παρέχει γνώση με τη στενή έννοια του όρου και δεν αντικαθιστά την επιστημονική γνώση. Αυτό όμως που μας παρέχει εξακολουθεί πάντως να διατηρεί μια συγκεκριμένη σχέση με τη γνώση, μολοντί πρόκειται για μια σχέση διαφορών παρά ομοιότητας»⁹⁸. Τέλος, ο Hall δέχεται ότι η λογοτεχνία μπορεί να περιγράψει κοινωνικές εμπειρίες, οι οποίες πάντως δεν είναι γενικά αντιπροσωπευτικές⁹⁹. Λαμβάνοντας υπόψη την πολυφωνία των απόψεων σχετικά με την επιστημονική προσέγγιση της λογοτεχνίας, φαίνεται να αποκτά το νόημά της η –συμβιβαστική- άποψη που εντοπίζει τον τόπο συνάντησης της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας στα όρια της γνώσης και της μη-γνώσης, στα όρια του επιστημονικού και του μη-επιστημονικού¹⁰⁰.

⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 148.

⁹⁵ Τ.Πολίτη, *Κριτικά σημειώματα*, Αθήνα, 1979, σ. 25, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Έγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π., σ. 468.

⁹⁶ Ο Έκο, *Θεωρία Σημειωτικής*, μτφρ. Ε.Καλλιφατίδη, Αθήνα, εκδ Γνώση, 1989, σ. 425.

⁹⁷ Στο ίδιο.

⁹⁸ Λ.Αλτουσέρ, 'Γράμμα για την Τέχνη', 1977, σ. 204, όπως παρατίθεται στο J.Hall, (1990) *Η κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας*, ο.π., σ. 40.

⁹⁹ Στο ίδιο, 71.

¹⁰⁰ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Έγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π., σ. 462.

4) Μεθοδολογικές επισημάνσεις

Η εγκληματολογία και η λογοτεχνία, υπαγόμενες σε ποιοτικά διαφορετικά πεδία, της επιστήμης και της τέχνης, αντίστοιχα, αναπότρεπτα ακολουθούν «διαφορετικές μεθόδους πρόσληψης και συγκρότησης του πραγματικού»¹⁰¹. Εύλογα λοιπόν η πιθανή συνάντησή τους υποκρύπτει δυσχέρειες σαν αυτές που εκτέθηκαν ανωτέρω, οι οποίες πρέπει να ληφθούν υπόψη ώστε να είναι γόνιμος και επιστημολογικά ορθός ο διάλογος μεταξύ των δύο πεδίων¹⁰². Τονίζεται δε ότι η κατασκευή ενός καινούριου πεδίου έρευνας, εντός του οποίου δεν παραβιάζεται η ιδιαίτερη λογική που διέπει αφενός μεν τη λογοτεχνική δημιουργία, αφετέρου δε την εγκληματολογική έρευνα¹⁰³, φαίνεται πως είναι απαραίτητη για την «ανεύρεση ενός πρόσφορου θεωρητικού πλαισίου εξέτασης των σχέσεων εγκλήματος και λογοτεχνίας»¹⁰⁴.

Βάσει αυτού, ο Β. Καραποστόλης καταρχάς προτείνει να προσπαθήσει ο ερευνητής-αναγνώστης να τηρεί τη στάση του «απλού αναγνώστη»¹⁰⁵. Κατά δεύτερον, ο Γ.Νικολόπουλος προτείνει την αποφυγή της απλής μεταφοράς των υποθέσεων και πορισμάτων της εγκληματολογίας στο πεδίο της λογοτεχνίας¹⁰⁶. Ο ίδιος συγγραφέας επισημαίνει, αντιθέτως, την αναγκαιότητα της εξέτασης του τρόπου με τον οποίο η ίδια η λογοτεχνία αναφέρεται στο έγκλημα¹⁰⁷, με αφετηρία το ίδιο το κείμενο, το οποίο δεν παύει να συνιστά το κεντρικό σημείο αναφοράς και οργάνωσης του λογοτεχνικού φαινομένου¹⁰⁸. Συνεπώς, το έγκλημα εξετάζεται ως θέμα της λογοτεχνίας, ως «εκείνο για το οποίο μιλά η αφήγηση»¹⁰⁹. Επιπρόσθετα, το έγκλημα εξετάζεται ως επιστημονική έννοια, δηλαδή ως εννοιολογική κατασκευή της επιστήμης της εγκληματολογίας¹¹⁰. Κατ'αυτόν τον τρόπο είναι εφικτή η διευθέτηση των δύο πεδίων, του λογοτεχνικού και του επιστημονικού, σε μια σχέση παραλληλίας. Ο ενδιάμεσος χώρος που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα δύο πεδία αναδεικνύεται σε προνομιακό πεδίο ανάλυσης,

¹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 459.

¹⁰² Γ.Νικολόπουλος, 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, 5-10, 1990-1992, σ. 170.

¹⁰³ Στο ίδιο, σ. 179-180.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 179.

¹⁰⁵ Β.Καραποστόλης (1995) 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 189.

¹⁰⁶ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 168.

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 177.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 174.

¹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 175

αποτελώντας τόπο γόνιμης συνεύρεσης των δύο διακριτών λόγων περί εγκλήματος¹¹¹. Είναι έτσι εφικτή η ανάδειξη των συμπτώσεων των δύο πεδίων «σε θέματα που δεν θα μπορούσαν να υπαχθούν αποκλειστικά στην επιστημολογική και μεθοδολογική δικαιοδοσία κανενός από αυτά»¹¹². Το εγχείρημα της «συνάντησης» των πεδίων της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας παρουσιάζει αναντίρρητα δυσχέρειες, αλλά και ιδιαίτερο ενδιαφέρον, το οποίο έγκειται στην απόπειρα «αναβάπτισης της σημασίας του εγκλήματος ως εννοιολογικής κατηγορίας μέσω της αποκαλυπτικής εμπειρίας της ανάγνωσης»¹¹³. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο M. Butor, η ανάδυση των πλασματικών περιστατικών του μυθιστορήματος ανταποκρίνεται σε μια ανάγκη, εκπληρώνει μια λειτουργία, εφόσον οι φανταστικοί χαρακτήρες γεμίζουν τα κενά της πραγματικότητας και μας τη φωτίζουν»¹¹⁴.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η εγκληματολογική προσέγγιση της νουβέλας «Μίχαελ Κόλχασας» του Χάινριχ φον Κλάιστ. Ειδικότερα, στόχος του κειμένου που ακολουθεί είναι η διερεύνηση του «διαλόγου» που μπορεί να αναπτυχθεί ανάμεσα στις δύο ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης¹¹⁵, της εγκληματολογίας και της λογοτεχνίας. Επισημαίνεται, πάντως, ότι το αντικείμενο της παρούσας εργασίας οριοθετείται εντός του επιστημονικού πεδίου της εγκληματολογίας, καθώς η ερευνητική πρόθεση παραμένει εγκληματολογική¹¹⁶, παρότι ως πεδίο ανάλυσης έχει επιλεγεί η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχασας». Βάσει των διαπιστώσεων που ήδη παρατέθηκαν, αντιλαμβάνεται κανείς ότι το εγχείρημα αυτό, πέραν του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, υποκρύπτει σημαντικές δυσχέρειες, οι οποίες είναι σκόπιμο να ληφθούν υπόψη, προκειμένου να αποφευχθεί η «μεταφορά των υποθέσεων και πορισμάτων της εγκληματολογικής έρευνας μέσα στο λόγο της τέχνης»¹¹⁷. Εν προκειμένω, η αντιμετώπιση του κειμένου της νουβέλας ως απλού υλικού εγκληματολογικής ανάλυσης συνιστά μια πρακτική που θα διακύβευε τη λογοτεχνικότητα του κειμένου¹¹⁸, «υποτάσσοντας τη λογοτεχνία στις

¹¹¹ Στο ίδιο, σ. 172.

¹¹² Στο ίδιο, σ. 180.

¹¹³ Στο ίδιο, σ. 176.

¹¹⁴ M. Butor, (1981) 'Το μυθιστόρημα ως έρευνα', *Το Δέντρο*, ο.π, σ. 150.

¹¹⁵ Γ. Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ. Τσουραμάνη, Ν. Κουράκη, Χ. Ζαραφωνίτου (επιμ) 'Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα', ο.π, σ. 458.

¹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 459.

¹¹⁷ Στο ίδιο, σ. 458.

¹¹⁸ Στο ίδιο, σ. 463.

επεκτατικές διαθέσεις της εγκληματολογικής έρευνας»¹¹⁹. Κατά δεύτερον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το ότι η λογοτεχνία και η εγκληματολογία αναπτύσσουν διαφορετικές «διαμεσολαβήσεις»¹²⁰ ανάμεσα στο λόγο και την πραγματικότητα. Ειδικότερα, η εγκληματολογία αναδομεί την εμπειρική κοινωνική πραγματικότητα, με στόχο να την κατανοήσει, να την ερμηνεύσει και να παρέμβει σε αυτήν¹²¹. Η λογική αυτή της επιστημονικής ανάλυσης είναι σημαντικό να μην υπονομευτεί, όπως άλλωστε και η λογική που διέπει τη συγκρότηση της λογοτεχνίας¹²², η οποία, ως «κατεξοχήν φαινομενολογική περιοχή»¹²³, έχει το προνόμιο να μπορεί να «δομεί» η ίδια τον κόσμο της, αναπτυσσόμενη στο φαντασιακό επίπεδο¹²⁴, οπότε και η στήριξη της «έξωθεν μαρτυρίας» για την επαλήθευση του περιεχομένου του λογοτεχνικού κειμένου είναι περιττή¹²⁵.

Αναφορικά με την επιλογή της μεθόδου ανάλυσης του υλικού, σημειώνεται η ακαταλληλότητα της αποκλειστικής εφαρμογής των κανόνων της «ανάλυσης περιεχομένου», διότι τα δεδομένα που απορρέουν από τη λογοτεχνική αφήγηση δεν είναι ορθό να θεωρηθούν σαν πρόσφορο αντικείμενο κοινωνιολογικής ανάλυσης¹²⁶, κυρίως διότι έχουν δημιουργηθεί στο πεδίο του φαντασιακού. Είναι επομένως σημαντικό να μη συγχέεται το περιεχόμενο της λογοτεχνικής αφήγησης με τα είδη λόγων που χρησιμοποιούνται στην ανάλυση περιεχομένου, λόγου χάριν με τον άμεσο βιωματικό λόγο των κοινωνικών υποκειμένων¹²⁷. Συνακόλουθα, θα ήταν λανθασμένη η προσπάθεια «συντονισμού της λογοτεχνίας με τους στόχους και τη μεθοδολογία ενός πολυεπιστημονικού ή διεπιστημονικού εγχειρήματος», εφόσον η λογοτεχνία εκ των πραγμάτων

¹¹⁹ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

¹²⁰ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π., σ. 458.

¹²¹ Στο ίδιο, σ. 459.

¹²² Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', στην *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

¹²³ M.Butor, (1981) 'Το μυθιστόρημα ως έρευνα', *Το δέντρο*, ο.π., σ. 148.

¹²⁴ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π., σ. 459.

¹²⁵ M.Butor, (1981) 'Το μυθιστόρημα ως έρευνα', *Το δέντρο*, ο.π., σ. 148.

¹²⁶ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

¹²⁷ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, ο.π., σ. 460.

δεν συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της επιστήμης¹²⁸. Μολαταύτα, ο Foucault είχε επισημάνει ότι όλες οι επιστήμες του ανθρώπου αλληλοτεμνούνται, και μπορούν πάντα να αλληλοερμηνευτούν, συνεπώς είναι εφικτό να εξαφανιστούν τα σύνορά τους¹²⁹. Ο συγγραφέας τόνισε τη δυσκολία ενός σαφούς και απαρέγκλιτου προσδιορισμού των ορίων ανάμεσα στις μεθόδους που κρίνονται ως κατάλληλες για την ψυχολογία, την κοινωνιολογία και την ανάλυση της λογοτεχνίας. Συνεπώς, κατά τον Foucault δεν συνιστά μεθοδολογικό ελάττωμα η πολυεπίπεδη ανάπτυξη της αναγνωστικής τακτικής, με την προϋπόθεση τα μοντέλα να είναι σαφώς τοποθετημένα και αρθρωμένα μεταξύ τους¹³⁰.

Ως προς την επιλογή μιας πρόσφορης μεθόδου προσέγγισης του θέματος, επισημαίνεται, λοιπόν, ότι είναι καταρχάς απαραίτητη η εξαρχής θεώρηση των δύο πεδίων, της λογοτεχνίας και της εγκληματολογίας, ως αυτόνομων και ποιοτικά διαφορετικών. Κατά δεύτερον, επιλέγεται η διευθέτησή τους σε μια σχέση παραλληλίας, ούτως ώστε να αναπτυχθεί μεταξύ τους ο «ενδιάμεσος χώρος» που θα αποτελέσει το «προνομιακό πεδίο ανάλυσης»¹³¹. Βάσει αυτού, η μελέτη ξεκινά από το ίδιο το κείμενο, το οποίο δεν παύει να αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς και οργάνωσης του λογοτεχνικού φαινομένου¹³², λαμβάνοντας υπόψη ότι η πιο ενδεδειγμένη στάση του ερευνητή-αναγνώστη είναι εκείνη του «απλού αναγνώστη»¹³³. Στη συνέχεια, εξετάζονται αφενός μεν τα λογοτεχνικά θέματα που εντοπίζονται στη νουβέλα, αφετέρου δε οι αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες Τέλος, επιχειρείται η διερεύνηση του ενδιάμεσου χώρου που παρεμβάλλεται μεταξύ τους, ώστε να καταστεί εφικτή, μέσω μιας «αναπλασιώσης», η «αναβάπτιση της σημασίας των εγκληματολογικών εννοιών μέσω της αποκαλυπτικής εμπειρίας της ανάγνωσης»¹³⁴, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γ.Νικολόπουλος.

¹²⁸ Στο ίδιο, σ. 461.

¹²⁹ Μ.Φουκώ, *‘Οι λέξεις και τα πράγματα.Μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου’*, μτφρ Κ.Παπαγιώργης, Αθήνα,Γνώση, 1986, σ. 489-490, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) *‘Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας’*, *‘Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 171-172.

¹³⁰ Στο ίδιο, σ. 172.

¹³¹ Στο ίδιο, σ. 172.

¹³² Στο ίδιο, σ. 177.

¹³³ Στο ίδιο, σ. 176.

¹³⁴ Στο ίδιο, σ. 176.

5) Εγκληματολογικά παραδείγματα¹³⁵

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα εξεταστούν οι εικόνες για το έγκλημα και τον εγκληματία όπως κατασκευάζονται από «δύο ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης», δηλαδή από τον λόγο της τέχνης και τον λόγο της εγκληματολογίας¹³⁶. Ειδικότερα, θα εξεταστεί το έγκλημα ως λογοτεχνικό θέμα, και συγκεκριμένα ως ένα από τα κεντρικά θέματα της νουβέλας «Μίχαελ Κόλχας», οπότε και θα παρουσιαστούν οι εγκληματικές πράξεις τόσο του βασικού ήρωα της νουβέλας, όσο και των δευτερευόντων προσώπων, όπως αυτές αποτυπώνονται στο κείμενο του έργου. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί η έννοια του εγκλήματος και οι παράγοντες εγκληματογένεσης, όπως εξετάζονται στο πλαίσιο των θεωρητικών προσεγγίσεων που υπάγονται στα δύο κυρίαρχα εγκληματολογικά παραδείγματα, του περάσματος στην πράξη και της κοινωνικής αντίδρασης.

α) Η εγκληματολογία του περάσματος στην πράξη

Το έγκλημα και οι επιπτώσεις της διάπραξής του, αλλά και η δίκη και η δικαστική πλάνη αποτελούν θέματα που έχουν διαχρονικά απασχολήσει τους λογοτέχνες, ήδη από την αρχαιότητα¹³⁷. Στη νουβέλα «Μίχαελ Κόλχας», ομοίως, το έγκλημα αποτελεί ένα από τα βασικά θέματα που απαντώνται στο κείμενο. Τόσο ο κεντρικός ήρωας όσο και κάποια από τα δευτερεύοντα πρόσωπα που αναφέρονται στο έργο διαπράττουν εγκληματικές πράξεις ποικίλης βαρύτητας. Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστεί, κατά πρώτον, η εγκληματική δράση του βασικού ήρωα, Μίχαελ Κόλχας, όπως αυτή αποτυπώνεται στο κείμενο, και, κατά δεύτερον, θα αναφερθούν οι εγκληματικές πράξεις που διαπράττουν τα δευτερεύοντα πρόσωπα της νουβέλας. Δεδομένου ότι το πιο καίριο, ίσως, ερώτημα στο πεδίο της εγκληματολογίας είναι το «γιατί ο άνθρωπος εγκληματεί», στη συνέχεια θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο «ερμηνεύονται» τα εγκλήματα που περιγράφονται στη νουβέλα, και ο τρόπος με τον οποίο η εγκληματολογία του περάσματος στην πράξη ερμηνεύει τη διάπραξη του εγκλήματος.

¹³⁵ Τον όρο «παράδειγμα» χρησιμοποιεί ο Kuhn αναφερόμενος σε «ένα σύνολο διαδικασιών, αξιών, πεποιθήσεων και προτύπων/μοντέλων το οποίο παρουσιάζεται ως ένα συγκροτημένο όλον στην επιστημονική κοινότητα προς την οποία απευθύνεται», προς δίδοντάς της τη συνεκτικότητά της. S.Auroux-Y.Weil, 'Vocabulaire des etudes philosophiques', Paris, 1993, σ.161, όπως παρατίθεται στο Κ.Σπινέλλη, *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Ν.Σάκκουλα, 2005, σ. 182.

¹³⁶ Γ.Νικολόπουλος, 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ) *Εικόνες φυλακής*, Αθήνα, Πατάκης, 2006, σ. 150.

¹³⁷ Γ.Κραβαρίτου (2008) 'Δίκαιο και λογοτεχνία, όψεις και κατόψεις', στο Γ.Κραβαρίτου (επιμ) *Δίκαιο και Τέχνη του Λόγου*, ο.π., σ. 33.

Καταρχάς, ο Κόλχας παρουσιάζεται ως έντιμος έμπορος και φιλήσυχος οικογενειάρχης, γενικώς ως ευπόλητος και νομοταγής πολίτης. Μολονότι σταδιακά εξοργίζεται εξαιτίας γεγονότων που συνέβησαν εις βάρος του, συγκρατεί το θυμό του και χρησιμοποιεί νόμιμα μέσα προκειμένου να βρει τη δικαίωση. Μετά το θάνατο της συζύγου του, όμως, υλοποιεί χωρίς καθυστέρηση και δισταγμό το εκδικητικό σχέδιο που υπήρχε ήδη ως ιδέα στη σκέψη του. Με αρχικό σκοπό να βρει τον άρχοντα φον Τρόνκα και να τον μαστιγώσει¹³⁸, συσπειρώνει γύρω του τους επτά δουλευτές του, τους οπλίζει και ξεκινά να βρει τον άρχοντα¹³⁹. Εισβάλλουν στον χώρο του πύργου, πυρπολούν με δαδιά τα παραπήγματα του περιβόλου, και σκοτώνουν τον καστελάνο και τον διαχειριστή που βρίσκονται στον πυργίσκο του καστελάνου¹⁴⁰. Ο Κόλχας επίσης σκοτώνει τον άρχοντα Χανς φον Τρόνκα και οι δουλευτές του εξουδετερώνουν τους ιππότες που βρίσκονται εκεί. Παράλληλα λεηλατούν τον χώρο, συγκεντρώνοντας ως λάφυρο ό,τι μπορούν. Στη συνέχεια ο Κόλχας με δύο συνεργούς εισβάλλει στο παρεκκλήσι και το λεηλατεί. Όταν ξημέρωσε, «ο πύργος ήταν καμένος και είχαν απομείνει μόνο οι τοίχοι»¹⁴¹. Ο Κόλχας απογοητευμένος που ο Βέντσελ φον Τρόνκα διέφυγε, συντάσσει το πρώτο του διάταγμα με το οποίο ανακοινώνει πως βρίσκεται σε «δίκαιο πόλεμο» με τον άρχοντα και απειλεί με θάνατο και πυρπόληση της περιουσίας τους όποιους δεν τον βοηθήσουν στον εντοπισμό του άρχοντα¹⁴². Στη συνέχεια αυξάνει τη δύναμή του, οπλίζοντας και εκπαιδευοντας κάποιους δυσαρεστημένους δουλευτές του άρχοντα, οι οποίοι, «γοητευμένοι από την προοπτική της λείας επιθυμούσαν να μπουκ στην δούλεψή του»¹⁴³. Αμέσως μετά η ομάδα κατευθύνεται προς το μοναστήρι του Έρλαμπρου, όπου αιχμαλωτίζουν τον άοπλο διαχειριστή. Ο Κόλχας επιθυμεί να πυρπολήσει το μοναστήρι, αλλά τελευταία στιγμή αλλάζει γνώμη και αναχωρεί με τους δέκα άνδρες του για τη Βιτεμβέργη¹⁴⁴.

Εκεί συντάσσει δεύτερο διάταγμα με το οποίο καλεί, δελεάζοντας με χρήματα και άλλα πολεμικά ευεργετήματα, όποιον ήθελε να πάρει το μέρος του εναντίον του φον Τρόνκα¹⁴⁵. Αυξάνει έτσι τη δύναμή του σε τριάντα άνδρες και πυρπολούν τη Βιτεμβέργη τα ξημερώματα, βάζοντας φωτιά σε πολλά σημεία ταυτόχρονα. Ενώ οι άνδρες λεηλατούν τα προάστια, ο

¹³⁸ Χ.φον Κλάιστ (2010), *Μίχαελ Κόλχας*, ο.π., σ. 62.

¹³⁹ Στο ίδιο, σ. 63.

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 63.

¹⁴¹ Στο ίδιο, σ. 66.

¹⁴² Στο ίδιο, σ. 67.

¹⁴³ Στο ίδιο, σ. 67.

¹⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 70-71.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 71.

Κόλχιας συντάσσει άλλη ανακοίνωση με την οποία απειλεί ξανά πως «αν δεν του παρέδιδαν τον νεαρό άρχοντα θα αποτέφρωνε την πόλη με τέτοιο τρόπο ώστε να μη χρειάζεται να ψάχνει πίσω από τους τοίχους για να τον βρει»¹⁴⁶. Όπως αναφέρει ο Κλάιστ, «ευτυχώς η φωτιά δεν είχε κάψει πάνω από δεκαεννιά σπίτια, μαζί βέβαια και μια εκκλησία»¹⁴⁷. Τότε εκδηλώνεται η πρώτη κρατική αντίδραση εναντίον του Κόλχιας, καθώς «ο τοποτηρητής Ότο φον Γκόργκας έστειλε ένα τμήμα πενήντα ανδρών για να εξουδετερώσουν τον τρομερό λήσταρχο»¹⁴⁸ και να κατευνάσουν την «απερίγραπτη φρίκη των κατοίκων μπρος σ' αυτό το ανήκουστο ανοσιούργημα»¹⁴⁹.

Ο Κόλχιας και η ομάδα του εξουδετερώνουν τους άνδρες που είχαν σταλεί για να τους αναχαιτίσουν. Ξαναβάζουν φωτιά στη Βιτεμβέργη με αποτέλεσμα να αποτεφρωθούν «ένα σωρό σπίτια και σχεδόν όλοι οι αχυρώνες των προαστίων». Ο ληστής τοιχοκολλεί στο δημαρχείο της πόλης το διάταγμά του, με το οποίο επίσης ανακοινώνει ότι ο ίδιος σκότωσε τον διοικητή της περιοχής φον Γκέρστενμπεργκ, τον οποίο ο τοποτηρητής είχε θέσει επικεφαλής της προαναφερθείσας επιχείρησης εις βάρος του Κόλχιας¹⁵⁰. Ο τοποτηρητής, αγανακτισμένος από την ήττα που υπέστη, τέθηκε ο ίδιος επικεφαλής ενός τμήματος εκατόν πενήντα ανδρών και εκστράτευσε «για να πιάσει τον δράκο που κατέστρεφε τη χώρα»¹⁵¹. Ο Κόλχιας, αποφεύγοντας ξανά με ελιγμούς τη δύναμη που είχε σταλεί εναντίον του, πυρπολεί για τρίτη φορά την πόλη, καίγοντας σαράντα δύο σπίτια, δύο εκκλησίες, μοναστήρια, σχολεία, αλλά και το κτήριο της ηγεμονικής τοποτηρητείας¹⁵². Ο τοποτηρητής, παραπλανημένος, ενημερώνεται για το τι συνέβη και επιστρέφει εκτάκτως στην πόλη, όπου «χιλιάδες λαού είχαν συγκεντρωθεί μπροστά στο σπίτι του νεαρού άρχοντα απαιτώντας να διωχθεί από την πόλη»¹⁵³.

Ο Κόλχιας στο μεταξύ ενισχύει τη φήμη του, και «με το ιδιαίτερο κύρος που είχε αποκτήσει στον κόσμο είχε αυξήσει τη δύναμή του σε εκατόν εννέα άνδρες»¹⁵⁴, τους οποίους είχε οπλίσει πλήρως. Επιτίθεται στον πρίγκιπα του Μάισεν κοντά στον Μίλμπεργκ, αναγκάζοντάς τον να οπισθοχωρήσει, και αμέσως μετά επιτίθεται με ισόπαλη εξέλιξη στον τοποτηρητή κοντά στο

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 72.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 72.

¹⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 73.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 72.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 73.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σ. 74.

¹⁵² Στο ίδιο, σ. 74-75.

¹⁵³ Στο ίδιο, σ. 75.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 80.

χωριό Ντάμεροφ¹⁵⁵. Πέντε μέρες αργότερα, ο Κόλχαςας βάζει φωτιά σε τρία σημεία της πόλης της Λειψίας. Με νέο διάταγμα ονομάζει τον εαυτό του «Τοποτηρητή του Μιχαήλ του Αρχαγγέλου, που είχε έρθει να τιμωρήσει με τη φωτιά και το ξίφος την πανουργία στην οποία είχε βυθιστεί ο κόσμος». Καταλαμβάνει τον πύργο του Λίντσεν και καλεί τον λαό να στρατευθεί μαζί του «για να οικοδομηθεί μια καλύτερη τάξη πραγμάτων», χαρακτηρίζοντας το ανάκτορο του Λίντσεν σαν «έδρα της προσωρινής του παγκόσμιας κυβέρνησης»¹⁵⁶. Εξουδετερώνει ξανά μια δύναμη εκατόν ογδόντα ενόπλων που στάλθηκε εναντίον του¹⁵⁷.

Μετά τις τόσες αποτυχίες του κρατικού στρατού, ο Λούθηρος συντάσσει μια ανακοίνωση την οποία απευθύνει στον Κόλχαςας, χαρακτηρίζοντάς τον «ανόσιο» και «υπερόπτη», «τρελαμένο από το τυφλό πάθος», «ρέμπελο και όχι πολεμιστή του δίκαιου Θεού»¹⁵⁸. Επιχειρώντας να τον νουθετήσει, ο Λούθηρος απειλεί τον Κόλχαςας ότι θα καταλήξει στον τροχό και το ικρίωμα, και «στο επέκεινα στην κόλαση που επικρέματα του εγκλήματος και της αθεΐας»¹⁵⁹. Όταν ο Κόλχαςας επιδιώκει να τον συναντήσει, ο Λούθηρος τον χαρακτηρίζει «ανόσιο και φοβερό άνθρωπο»¹⁶⁰, «καταραμένο και απαίσιο»¹⁶¹ και «μανιακό, ανόητο και φρικτό άνθρωπο, που πήρε με το ξίφος του τη φοβερότερη εκδίκηση»¹⁶². Μολαταύτα, του υπόσχεται τελικά να τον βοηθήσει και αποστέλλει επιστολή στον εκλέκτορα, με την οποία προτείνει να χορηγηθεί στον Κόλχαςας αμνηστία¹⁶³. Ο ληστής σχεδιάζει παράλληλα να κρεμάσει κάποιους από τους άνδρες του, οι οποίοι «είχαν επιδοθεί σε λεηλασίες ενάντια στη θέλησή του»¹⁶⁴, κάτι που εν τέλει δε συνέβη, διότι του υπόσχονται χάρη και πλήρη αμνηστία «για τις βιαιοπραγίες που διέπραξε στη Σαξονία», κατόπιν σύσκεψης των αρχόντων. Διαλύει τότε αμέσως τη συμμορία του και παρακαταθέτει όλη του τη λεία, «χρυσό, όπλα και σκεύη» ως ιδιοκτησία του Εκλέκτορα¹⁶⁵. Στη συνέχεια τίθεται υπό φρούρηση με το πρόσχημα της προστασίας του¹⁶⁶, έως ότου

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 80-81.

¹⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 82.

¹⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 82.

¹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 84-85.

¹⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 85.

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 89.

¹⁶¹ Στο ίδιο, σ. 91

¹⁶² Στο ίδιο, σ. 92.

¹⁶³ Στο ίδιο, σ. 97.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 86.

¹⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 107.

¹⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 108.

αντιλαμβάνεται πως η αμνηστία έχει παραβιαστεί και πως είναι κρατούμενος¹⁶⁷. Τέλος, απαντά θετικά στην πρόταση του, βασικού συνεργού του, Νάγκελσμιτ να απελευθερώσει αυτόν και τα παιδιά του δωροδοκώντας τους μισθοφόρους που τον φρουρούσαν¹⁶⁸, επιβαρύνοντας έτσι τη θέση του.

Οι άνδρες που συσπειρώθηκαν γύρω από τον Κόλχασ, συμμετέχοντας στη συνέχεια στις εγκληματικές πράξεις, είχαν, όπως αναφέρει ο Κλάιστ, σαν κίνητρο την προοπτική του χρηματικού κέρδους, αλλά και τη δυσαρέσκειά τους εξαιτίας του άρχοντα¹⁶⁹. Ορισμένοι από αυτούς δεν πειθαρχούν στις υποδείξεις του αρχηγού τους, καθώς «προβαίνουν σε λεηλασίες ενάντια στη θέλησή του»¹⁷⁰. Ο Νάγκελσμιτ μάλιστα, λίγο μετά την παράδοση του Κόλχασ, συγκέντρωσε ξανά γύρω του «ένα μέρος των παλιανθρώπων, ικανών για κάθε έγκλημα, για να συνεχίσει για λογαριασμό του τη δουλειά που του είχε μάθει ο Κόλχασ»¹⁷¹. Εκτός αυτού, διέδιδε ότι, μαζί με «τη ληστοσυμμορία του» είχαν στόχο να επιβλέπουν την τήρηση της αμνηστίας του Κόλχασ, ενώ στην πραγματικότητα ήθελαν «να καίνε και να λεηλατούν δίχως κίνδυνο και δυσκολίες»¹⁷². Η δράση τους αυτή δημιούργησε την εντύπωση ότι την επιχείρηση αυτή την είχε οργανώσει ο Κόλχασ¹⁷³, ο οποίος, αντιθέτως, είχε σκοπό «βάλει να κρεμάσουν τον τύπο, για βιασμό και άλλες παλιανθρωπιές που είχε διαπράξει στον κάμπο»¹⁷⁴. Όταν η αντίσταση της ομάδας του άρχισε να κάμπτεται, ο Νάγκελσμιτ προσπάθησε να πείσει τον Κόλχασ να επανασυνδεθεί μαζί του, υποσχόμενος να τον απελευθερώσει¹⁷⁵.

Επίσης, αναφέρονται οι εγκληματικές πράξεις των υπαλλήλων του άρχοντα φον Τρόνκα. Ο διαχειριστής, αφού απαιτεί από τον Κόλχασ να του επιδείξει μια άδεια διέλευσης η οποία δεν προβλεπόταν, του ζητά να αφήσει ως εγγύηση τα άλογά του ώστε να μπορέσει να περάσει και να συνεχίσει το ταξίδι του¹⁷⁶. Επίσης στον πύργο του άρχοντα ο Χέρζε, δουλευτής του Κόλχασ, είχε ξυλοκοπηθεί και εκδιωχθεί με το πρόσχημα ότι επέδειξε κακή συμπεριφορά¹⁷⁷. Επίσης, τα

¹⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 140.

¹⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 149.

¹⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 67.

¹⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 86.

¹⁷¹ Στο ίδιο, σ. 129.

¹⁷² Στο ίδιο, σ. 130.

¹⁷³ Στο ίδιο, σ. 131.

¹⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 133.

¹⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 146.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 24.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 26.

άλογά του είχαν υποστεί κακομεταχείριση, εφόσον τα εξάντλησαν χρησιμοποιώντας τα σε αγροτικές δουλειές, χωρίς να έχουν αυτό το δικαίωμα, κάτι που χαρακτηρίζεται ως «ανέντιμη και προσχεδιασμένη βαναυσότητα»¹⁷⁸. Ο διαχειριστής, όταν ο Κόλχιας απαίτησε εξηγήσεις, απειλεί πως θα φωνάζει τα σκυλιά «για να βάλει τάξη στο κτήμα»¹⁷⁹ και στη συνέχεια, παρουσία του άρχοντα, «διαστρέβλωσε με τον πιο κακόβουλο τρόπο τα συμβάντα»¹⁸⁰. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Χέρζε, ο διαχειριστής και ο καστελάνος διέπραξαν «μια πολύ μεγάλη παλιανθρωπιά»¹⁸¹, καθώς, αφού πρώτα του πρότειναν ανεπιτυχώς να καρπωθεί τα χρήματα που είχε αφήσει ο Κόλχιας για τη σίτιση των αλόγων, τον έριξαν κάτω «με κλωτσιές, με καμτσίκια και ματσούκια» κι έστειλαν ένα κοπάδι από δώδεκα σκυλιά να του επιτεθούν¹⁸², ώστε εν τέλει ήταν «τόσο δαρμένος που δεν μπορούσε να ανασάνει ελεύθερα»¹⁸³.

Ο άρχοντας φον Τρόνκα όταν του γνωστοποιείται για πρώτη φορά το ζήτημα της κράτησης των αλόγων, αδιαφορεί πλήρως και περιφρονεί τον Κόλχιας¹⁸⁴. Κατόπιν της αγωγής εις βάρος του, χρησιμοποιεί τις γνωριμίες και τη συγγένειά του με υψηλά ιστάμενα πρόσωπα και παρακαλύει τη διαδικασία¹⁸⁵. Παράλληλα, στο κτήμα του εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται τα άλογα του Κόλχιας¹⁸⁶, αλλά όταν ήρθε σε δύσκολη θέση «ορκίστηκε ότι ήξερε ελάχιστα για την υπόθεση, ο καστελάνος και ο διαχειριστής έφταιγαν για όλα», διότι χρησιμοποιούσαν τα άλογα «χωρίς τη δική του γνώμη και θέληση»¹⁸⁷. Φαίνεται όμως ότι τα προβλήματα που αντιμετώπισε ο Κόλχιας δεν ήταν πρωτοφανή, καθώς ο πύργος του άρχοντα χαρακτηρίζεται «σφηκοφωλιά», όπου γίνονται «βρωμοδουλειές εις βάρος των ξένων»¹⁸⁸. Ως εκ τούτου, το συγκεντρωμένο πλήθος τον αποκαλεί «βδέλλα, ελεεινό δυνάστη και βασανιστή, κατάρα για την πόλη της Βιτεμβέργης και καταστροφή της Σαξονίας»¹⁸⁹.

¹⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 27.

¹⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 28.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 29.

¹⁸¹ Στο ίδιο, σ. 35.

¹⁸² Στο ίδιο, σ. 39.

¹⁸³ Στο ίδιο, σ. 32.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 30.

¹⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 42-43.

¹⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 48.

¹⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 111.

¹⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 33.

¹⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 77-78.

Επίσης, ο θησαυροφύλακας είχε παρακρατήσει την έκκληση του Κόλχιας¹⁹⁰, διέπραξε δηλαδή το πρώτο μιας σειράς «ανοσιουργημάτων», για το οποίο θα μπορούσε να παραπεμφθεί σε δίκη «για κατάχρηση του χωροδεσποτικού ονόματος»¹⁹¹. Για τις ατασθαλίες του, άλλωστε, επικρατούσε γενική δυσαρέσκεια¹⁹², ενώ αργότερα παρουσιάζεται να χτυπά με μια λάμα έναν υπηρέτη, προτού τραυματιστεί από το μανιασμένο πλήθος¹⁹³. Ο δε πρίγκιπας Φρειδερίκος, ανιψιός του κόμη Κάλχαιμ, «είχε παραβιάσει ποικιλοτρόπως τις διαταγές του Εκλέκτορα»¹⁹⁴. Γενικά ήταν μεγάλο το πλήθος εκείνων που δημιούργησαν την εν λόγω δύσκολη κατάσταση¹⁹⁵. Τέλος, ο θάνατος της συζύγου του Κόλχιας προκλήθηκε όταν «δέχτηκε ένα χτύπημα στο στήθος με το κοντάρι μιας λόγχης από υπερβολικό ζήλο της φρουράς που περιέβαλλε τον Εκλέκτορα»¹⁹⁶.

Εν ολίγοις, η νουβέλα του Κλάιστ βρίθκει αναφορών σε διαφορετικής φύσης και βαρύτητας εγκλήματα. Η βία, ο θάνατος και η καταστροφή είναι διάχυτα στο κείμενο, όπως άλλωστε και η αυθαιρεσία με στόχο το κέρδος και την εξυπηρέτηση συμφερόντων. Αναφορικά με την κύρια αιτία των πράξεων του βασικού ήρωα, ο συγγραφέας δίνει τη δική του ερμηνεία, αναφέροντας ότι ο Κόλχιας ήταν νομοταγής και φιλήσυχος, όμως «το είχε παρακάνει με μια αρετή. Η αίσθηση του δικαίου τον έκανε ληστή και φονιά»¹⁹⁷. Σε σχέση με τους άνδρες «που μπήκαν στη δούλεψη του Κόλχιας», ο Κλάιστ επισημαίνει το ότι ήταν «δυσαρεστημένοι από τον άρχοντα και γοητευμένοι από την προοπτική της λείας»¹⁹⁸. Ως προς τον «νεαρό άρχοντα Βέντσελ φον Τρόνκα» και τον θησαυροφύλακα, ο Κλάιστ αναφέρει ότι επικρατούσε γενική δυσαρέσκεια για τις ατασθαλίες και των δύο, εντονότερη βέβαια για τον φον Τρόνκα, ο οποίος αποκαλείται από το λαό «βδέλλα», «ελεεινός δυνάστης» και «κατάρρα για την πόλη». Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι ενέργειές τους δεν ήταν πρωτοφανείς, αλλά συνιστούσαν τον συνήθη τρόπο δράσης τους. Ομοίως, οι δούλευτές του Τρόνκα, μιμούμενοι την τάση του κυρίου τους προς την αυθαιρεσία, ή και επωφελούμενοι από αυτήν, ενεργούν βίαια και αυθαίρετα.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 97.

¹⁹¹ Στο ίδιο, σ. 101.

¹⁹² Στο ίδιο, σ. 104.

¹⁹³ Στο ίδιο, σ. 124.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 102.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 102.

¹⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 58.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 17.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 67.

Σύμφωνα με την Κ.Σπινέλλη, το εγκληματικό φαινόμενο μοιάζει με ένα δράμα με τρεις πράξεις και τρεις ηθοποιούς. Οι ηθοποιοί είναι ο δράστης, το θύμα, και ο φορέας κοινωνικού ελέγχου. Η πρώτη πράξη αντιστοιχεί στη διαδικασία της καθιέρωσης των ποινικών διατάξεων, η δεύτερη στην παραβίασή τους ή στο πέρασμα στο έγκλημα, και η τρίτη στην αντίδραση της οργανωμένης κοινωνίας στο έγκλημα¹⁹⁹. Τονίζεται δε ότι η έννοια του εγκλήματος δεν είναι αυτονόητη, αδιαμφισβήτητη ή μονοδιάστατη²⁰⁰, κάτι που καταδεικνύεται από την πληθώρα των ορισμών που έχουν διατυπωθεί για το έγκλημα. Βάσει του ποινικού ορισμού του εγκλήματος, «έγκλημα είναι κάθε ανθρώπινη πράξη άδικη, καταλογιστή στον δράστη και αξιόποινη κατά τον νόμο»²⁰¹. Σύμφωνα με τον γνωστό ορισμό του Durkheim, μία πράξη είναι εγκληματική όταν θίγει τα έντονα και επαρκώς προσδιοριζόμενα συναισθήματα της συλλογικής συνείδησης²⁰². Κατά την άποψη του E.Sutherland, το πλαίσιο του εγκληματολογικού ορισμού του εγκλήματος πρέπει να είναι ευρύτερο από τον ορισμό του ποινικού δικαίου, ώστε να συμπεριλάβει «και άλλες, βλαπτικές για την κοινότητα, αντικοινωνικές συμπεριφορές, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται ως εγκλήματα εξαιτίας της πολιτικής ισχύος των δραστών»²⁰³. Σύμφωνα δε με τον κριτικό εγκληματολόγο J.Young, «το έγκλημα δεν έχει οντολογική πραγματικότητα και η ίδια συμπεριφορά μπορεί να κατανοηθεί με εντελώς διαφορετικούς τρόπους»²⁰⁴. Ακολουθώντας παρόμοια συλλογιστική, ο N.Christie καταλήγει στη θέση ότι «το έγκλημα δεν υπάρχει!»²⁰⁵. Η ποικιλομορφία των θέσεων περί του «τι είναι έγκλημα» αφενός μεν συναρτάται με τις διαφορετικές ιδεολογικές και θεωρητικές αφετηρίες των συγγραφέων, αφετέρου δε καταδεικνύει τη δυσκολία του ορισμού του εγκλήματος.

Τονίζεται, επίσης, ότι «το πιο καίριο, πλην όμως ανεπίδεκτο μιας σαφούς και αδιαμφισβήτητης απάντησης, ερώτημα του εγκληματολογικού κλάδου», είναι το «γιατί ο άνθρωπος εγκληματεί»²⁰⁶. Για πολλές δεκαετίες οι εγκληματολόγοι έτειναν να εστιάζουν την έρευνά τους στην προσπάθεια διατύπωσης μιας γενικής θεωρίας αιτιολογίας της εγκληματικότητας, τάση η

¹⁹⁹Κ.Σπινέλλη (2005) *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, ο.π., σ.2.

²⁰⁰ Στο ίδιο, σ.2.

²⁰¹Ι.Φαρσεδάκης, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ. 26.

²⁰² E.Durkheim, *Les regles de la methode sociologique*, σ. 35-41, όπως παρατίθεται στο Κ.Σπινέλλη (2005)

Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, ο.π., σ.2.

²⁰³ E.Sutherland, 'White Collar Criminality', *American Sociological Review*, 1940, όπως παρατίθεται στο

Ι.Φαρσεδάκης (2005), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 28.

²⁰⁴ J.Young, 'Critical Criminology in the 21st century: critique, irony and the always unfinished', 2002, σ. 254-255,

όπως παρατίθεται στο Γ.Λάζος, *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σ. 116.

²⁰⁵ N.Christie, 'Between Civility and State', στο 'New European Criminology' στο V.Ruggiero, N.South, I.Taylor (eds) (1998), *The new European Criminology: Crime and social order in Europe*, Routledge, σ. 121.

²⁰⁶ Κ.Δ.Σπινέλλη, (2005), *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, ο.π, σ. 175.

οποία βαθμηδόν υποβαθμίστηκε ήδη από τη δεκαετία του 1960. Ιδίως από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα, υπό την επίδραση της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης, η κριτική εγκληματολογία εστίασε τη μελέτη της στη διαδικασία «κατασκευής» του εγκλήματος και του εγκληματία. Η έρευνα εντοπισμού των αιτιών της εγκληματικής συμπεριφοράς χαρακτηρίστηκε ως μάταιη και επιβλαβής, τονίστηκε δε ότι η εξήγηση του εγκληματικού φαινομένου, εξαιτίας της πολυπλοκότητας που το χαρακτηρίζει, δεν είναι εφικτό να δοθεί μέσω απλών μοντέλων «αιτίου και αποτελέσματος»²⁰⁷. Εφόσον ούτε η εγκληματικότητα γενικώς ούτε κάποιο είδος εγκλήματος οφείλεται σε ένα μόνο αίτιο το οποίο δημιουργεί σε κάθε περίπτωση το ίδιο αποτέλεσμα, θεωρείται ορθότερη και δόκιμη η αναφορά σε «παράγοντες» οι οποίοι, επενεργώντας σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, είναι «αναγκαίοι» για την παραγωγή του εγκλήματος²⁰⁸. Σημειωτέον ότι η άποψη αυτή είχε αρχικώς υποστηριχτεί από τον Αριστοτέλη, ο οποίος είχε επισημάνει την πολλαπλότητα των παραγόντων που οδηγούν στο έγκλημα και, κυρίως, τη δυναμική αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδρασή τους²⁰⁹.

Στη συνέχεια, στο πλαίσιο της εξέτασης του εγκληματολογικού παραδείγματος του περάσματος στην πράξη, θα αναφερθούν αφενός μεν αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου, αφετέρου δε θεωρητικές διατυπώσεις αναφορικά με το πέρασμα στην εγκληματική πράξη, οι οποίες προέκυψαν ως συνέχεια των αιτιολογικών προσεγγίσεων.

Η αναζήτηση, καταρχάς, των γενεσιουργών παραγόντων του εγκλήματος επιχειρήθηκε από τους θιασώτες της θετικιστικής σχολής. Πριν όμως τη «γέννηση» της επιστήμης της Εγκληματολογίας, εμφανίζεται κατά τον 18^ο αιώνα στο χώρο των ποινικών επιστημών η «κλασική σχολή», με βασικό πρόταγμα ότι ο άνθρωπος διαθέτει ελευθερία βούλησης²¹⁰ και η συμπεριφορά του διέπεται από την αρχή του ηδονισμού, δηλαδή την επιδίωξη της ευχαρίστησης και την αποφυγή του πόνου. Για την αιτιολογία της εγκληματικής συμπεριφοράς αρκεί, σύμφωνα με τη διδασκαλία της κλασικής σχολής, ο «ηδονιστικός υπολογισμός», η θεώρηση ότι η αναμενόμενη ευχαρίστηση από τη διάπραξη του εγκλήματος σταθμίζεται με την αναμενόμενη δυσαρέσκεια από την τιμωρία²¹¹. Ο εγκληματίας θεωρείται «συνήθης κανονικός άνθρωπος», οπότε οι παράγοντες που τον ωθούν στην εγκληματική πράξη δεν αποτελούν αντικείμενο

²⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 176-177.

²⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 179.

²⁰⁹ Ι.Φαρσεδάκης, *‘Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της’*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1991, σ. 16.

²¹⁰ Ι.Φαρσεδάκης (2005), *‘Στοιχεία Εγκληματολογίας’*, σ.82.

²¹¹ Κ.Σπινέλλη (2005), *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π., σ. 185.

περαιτέρω εξέτασης²¹². Πολύ αργότερα, τη δεκαετία του 1960 διατυπώθηκε ως μετεξέλιξη της θεώρησης της κλασικής σχολής η «θεωρία της ορθολογικής επιλογής», βάσει της οποίας η τέλεση ενός εγκλήματος αποτελεί μια προσωπική, ορθολογική επιλογή, στην οποία προβαίνουν οι δράστες όταν θεωρούν ότι το όφελος που θα αποκομίσουν από την παράβαση μιας ποινικής διάταξης είναι μεγαλύτερο από τον κίνδυνο, τον οποίο συνεπάγεται αυτή η παράβαση²¹³.

Η επιστήμη της εγκληματολογίας γεννήθηκε στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, ως αποτέλεσμα της εμφάνισης και της διδασκαλίας της ιταλικής θετικιστικής σχολής²¹⁴, η οποία προήγαγε την εφαρμογή των αρχών του κυρίαρχου στην τότε επιστημονική σκέψη Θετικισμού²¹⁵. Οι θετικιστές απορρίπτουν την αρχή της ελευθερίας της βούλησης και, στηριζόμενοι στην αρχή της αιτιότητας, δομούν ένα πρότυπο εξήγησης της εγκληματικής συμπεριφοράς. Υπό το πρίσμα αυτό, το έγκλημα αποτελεί «μια απάντηση σε εξωτερικές επιδράσεις σε συνδυασμό με την φυσιο-ψυχολογική κατάσταση του ατόμου»²¹⁶, συνεπώς δεν είναι προϊόν της ανθρώπινης βούλησης αλλά «της επίδρασης που ασκούν στο άτομο διάφοροι παράγοντες, οι οποίοι καθορίζουν τόσο τη βούληση όσο και την υλοποίησή της σε ορισμένη συμπεριφορά»²¹⁷. Έκτοτε, οι θετικιστές εγκληματολόγοι ασχολήθηκαν με τη διερεύνηση της συμβολής ατομικών και κοινωνικών παραγόντων στην εγκληματογένεση. Οι παράγοντες αυτοί προσδιορίζονται βάσει ενός σχήματος ανάλυσης, στο οποίο η ανθρώπινη συμπεριφορά, εν προκειμένω το έγκλημα, ορίζεται ως εξαρτημένη μεταβλητή, ενώ οι παράγοντες εγκληματογένεσης ορίζονται ως ανεξάρτητες μεταβλητές²¹⁸.

Συνεπώς, η εγκληματολογία έλαβε μια αιτιολογική κατεύθυνση σε μια προσπάθεια εγκαθίδρυσης αιτιωδών σχέσεων μεταξύ διαφόρων παραγόντων και του περάσματος στην εγκληματική πράξη, το οποίο συνιστά κεντρικό άξονα αυτής της προβληματικής. Ως εκ τούτου, το παράδειγμα αυτό ονομάζεται «εγκληματολογία του περάσματος στην πράξη»²¹⁹ και

²¹² Ι.Φαρσεδάκης (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π., σ. 83.

²¹³ Κ.Σπινέλλη, (2005), 'Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις', ο.π, σ. 188.

²¹⁴ Ι.Φαρσεδάκης, (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π., σ.78.

²¹⁵ Με θεμελιωτή τον Α.Comte, ο θετικισμός εδράζεται στην απόρριψη της μεταφυσικής και στην πεποίθηση ότι δεν μπορούμε να γνωρίσουμε παρά εμπειρικά γεγονότα, με τη βοήθεια της μεθόδου των φυσικών επιστημών, δηλαδή της παρατήρησης και του πειράματος, όπως αναφέρεται στο Η.Δασκαλάκης, 'Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', Αθήνα-Κομοτηνή, Α.Ν.Σάκκουλας, 1985, σ.9.

²¹⁶ E.Ferri, "La sociologie Criminelle", Alcan, Paris, σ. 334, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 10.

²¹⁷ Στο ίδιο, σ. 10.

²¹⁸ Στο ίδιο, σ.10.

²¹⁹ Στο ίδιο, σ. 10.

προϋποθέτει μια οντολογική έννοια του εγκλήματος²²⁰, έχοντας ως βάση το συναινετικό κοινωνικό πρότυπο²²¹. Άρρηκτα συνδεδεμένη με τον αιτιοκρατικό χαρακτήρα του εν λόγω παραδείγματος είναι επίσης η αντίληψη περί της ιδιαιτερότητας της εγκληματικής συμπεριφοράς σε σύγκριση με τη μη εγκληματική, και, συνακόλουθα, περί της «ιδιοτυπίας» του εγκληματία σε σύγκριση με τον μη εγκληματία²²². Εν ολίγοις, το έγκλημα θεωρείται ως προϊόν αυτής της διαφοράς, εφόσον γίνεται δεκτό ότι ο εγκληματίας απαντά στο εξωτερικό ερέθισμα με εγκληματική συμπεριφορά, ενώ ο μη εγκληματίας απαντά στο ίδιο ερέθισμα με συμπεριφορά μη εγκληματική²²³.

Στους ατομικούς παράγοντες που εξετάζονται ως εγκληματογόνοι υπάγονται οι βιολογικοί και οι ψυχολογικοί παράγοντες²²⁴. Με τη διερεύνηση της βιολογικής μεταβλητής σαν κυρίαρχου παράγοντα εγκληματογένεσης ασχολήθηκε αρχικώς ο Lombroso, θεμελιωτής της ιταλικής θετικιστικής σχολής και συγγραφέας του συγγράμματος «Ο εγκληματίας άνθρωπος». Επηρεασμένος από τη δαρβινική θεωρία, αναφέρθηκε σε «γεννημένους εγκληματίες», δηλαδή σε άτομα που καθλώθηκαν σε βιολογικά προγενέστερα στάδια, αδυνατώντας να ακολουθήσουν την εξελικτική διαδικασία²²⁵. Ο Lombroso υποστήριξε επίσης τη διαφοροποίηση των εγκληματιών από τους μη εγκληματίες ως προς ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά τους, τα οποία θεώρησε ότι είναι αποτέλεσμα γενετικού εκφυλισμού και μεταβιβάζονται κληρονομικά²²⁶. Στη συνέχεια, άλλοι ερευνητές μελέτησαν τα γενεαλογικά δέντρα εγκληματιών σε μια προσπάθεια να εξακριβώσουν αν η εγκληματική συμπεριφορά κληρονομείται²²⁷. Επίσης, θιασώτες της σχολής της βιοτυπολογίας, η οποία βασίζεται στην αντίληψη ότι ο βιολογικός τύπος συναρτάται με την εγκληματική δραστηριότητα, προέβησαν σε μελέτες σωματικών τύπων, τους οποίους συνέδεσαν με χαρακτηριστικά της προσωπικότητας²²⁸. Οι σύγχρονες έρευνες βιολογικών παραγόντων εγκληματογένεσης αναζητούν το ρόλο της κληρονομικότητας

²²⁰ Η αιτιολογική εγκληματολογία εξετάζει το έγκλημα σαν «μια κοινωνική πραγματικότητα η οποία, προϋπάρχοντας του νόμου, αποτελεί τον λόγο της αρνητικής αξιολόγησης που εκφράζει ο νόμος». Η πραγματικότητα του εγκλήματος έγκειται στη διέγερση συλλογικών αντιδράσεων αποδοκιμασίας εξαιτίας της προσβολής θεμελιωδών κοινωνικών αξιών, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 11.

²²¹ Εντός της προοπτικής του συναινετικού προτύπου, «η κοινωνία χαρακτηρίζεται από τη σταθερότητα των δομών και την αρμονία των σχέσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων, διότι υφίσταται εξισορρόπηση συμφερόντων και κοινή αποδοχή ορισμένων αξιών, οι οποίες θεωρούνται θεμελιακές του κοινωνικού δεσμού», στο ίδιο, σ. 33.

²²² Στο ίδιο, σ. 12.

²²³ Στο ίδιο, σ. 13.

²²⁴ Χ.Ζαραφονίτου, *‘Εμπειρική εγκληματολογία’*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004, σ. 69-100.

²²⁵ Στο ίδιο, σ. 69.

²²⁶ Στο ίδιο, σ. 70.

²²⁷ Κ.Σπινέλλη (2005), *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π., σ. 194-195.

²²⁸ Στο ίδιο, σ. 196.

στην εγκληματική συμπεριφορά μέσω της μελέτης των χρωμοσωμάτων, καθώς και της σύγκρισης της εγκληματικής συμπεριφοράς τόσο μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων όσο και υιοθετημένων παιδιών σε σχέση με τους φυσικούς και τους θετούς γονείς τους²²⁹. Συνολικά οι έρευνες αυτής της κατεύθυνσης δεν έχουν έως τώρα καταλήξει στην επιστημονική θεμελίωση του συσχετισμού της εγκληματικής συμπεριφοράς με βιολογικούς παράγοντες²³⁰.

Απάντηση ή συνέχεια στις ανωτέρω βιολογικές θεωρίες απετέλεσε ο ψυχολογικός και ψυχιατρικός θετικισμός, βάσει του οποίου η εγκληματογένεση αναζητάται σε ψυχικές ιδιότητες ή ψυχιατρικές κατηγοριοποιήσεις και όχι στο σώμα ή στο βιολογικό υπόβαθρο του ατόμου²³¹. Η διερεύνηση της συσχέτισης της ψυχικής ασθένειας με την εγκληματική συμπεριφορά είχε ως αποτέλεσμα να θεωρηθούν υπεύθυνες για το έγκλημα²³² οι δυσλειτουργίες του «εγώ» ή του «υπερεγώ», οι διαταραχές της μάθησης και της αντίληψης, η νοητική υστέρηση, η σχιζοφρένεια, οι νευρώσεις, οι διαταραχές της προσωπικότητας και κυρίως η ψυχοπαθητική διαταραχή της προσωπικότητας, καθώς και οι διαταραχές συμπεριφοράς της παιδικής και εφηβικής ηλικίας²³³. Εν ολίγοις, βάσει αυτής της προσέγγισης, σχεδόν κάθε ψυχική δυσλειτουργία ή διαταραχή μπορεί να θεωρηθεί ως παράγοντας εγκληματογένεσης²³⁴. Εν τέλει, η σχέση ψυχικών διαταραχών και εγκλήματος είναι ακόμα απροσδιόριστη. Οι ψυχαναλυτικές ερμηνείες εξάλλου δεν επιδέχονται εμπειρικής επαλήθευσης, καθώς εδράζονται στο αξίωμα της τριμερούς διάκρισης του ψυχικού οργάνου. Συνολικά επίσης φαίνεται πως οι περισσότερες ψυχικές διαταραχές μόνο σπάνια συναρτώνται με την εγκληματική συμπεριφορά, μολαταύτα όλες οι αξιόποινες πράξεις είναι δυνατόν να «ιατρικοποιηθούν»²³⁵.

Η στροφή της επιστημονικής έρευνας προς την εξέταση των κοινωνικών παραγόντων εγκληματογένεσης ήταν αναπόφευκτη, εφόσον σταδιακά διαπιστώθηκε ότι η μελέτη των προαναφερθέντων ατομικών παραγόντων δεν παρείχε σαφείς απαντήσεις στο κομβικό ερώτημα περί του γιατί ορισμένοι άνθρωποι εγκληματούν²³⁶. Η μελέτη των κοινωνικών παραγόντων, που χαρακτηρίζει ιδίως τη σύγχρονη εμπειρική εγκληματολογία, επικεντρώνεται, μεταξύ άλλων, σε

²²⁹ Χ.Ζαραφονίτου (2004) *Εμπειρική εγκληματολογία*, ο.π, σ. 71.

²³⁰ Στο ίδιο, σ. 75.

²³¹ Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π, σ. 213.

²³² Για μια κριτική θεώρηση της εν λόγω προσέγγισης βλέπετε Φ.Τσαλίκoglου, *‘Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή’*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1987.

²³³ Σχετικά με τις αναφερόμενες διαταραχές, βλέπετε Β.Ι. Sadock- V.Α. Sadock, *‘Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής’*, μτφρ. Κ.Σολδάτος, εκδ. Παρισιάνου, Αθήνα, 2004.

²³⁴ Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π., σ. 205.

²³⁵ Στο ίδιο, σ. 225.

²³⁶ Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π, σ. 238.

οικονομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες²³⁷. Βασίζεται δε στη διαπίστωση ότι το εγκληματικό φαινόμενο, ως κοινωνικό φαινόμενο, επηρεάζεται από γενικότερες κοινωνικές αλλαγές, των οποίων οι συνέπειες γίνονται αισθητές τόσο από το κοινωνικό σώμα όσο και από τα άτομα, και από τις οποίες απορρέουν οι κοινωνικοί παράγοντες εγκληματογένεσης²³⁸.

Αναφορικά με τους οικονομικούς παράγοντες σημειώνεται ότι η επιστημονική διερεύνηση του ρόλου τους στην εγκληματογένεση πραγματοποιείται σε όλα τα επίπεδα ανάλυσης. Στο μακρο-επίπεδο όταν εξετάζεται η γενικότερη οικονομική κατάσταση του κράτους, στο μεσο-επίπεδο όταν διερευνάται σε συνάρτηση με την εγκληματικότητα η οικονομική κατάσταση μιας περιοχής ή μιας πόλης και στο μικρο-επίπεδο όταν εξετάζεται η οικονομική κατάσταση του ατόμου²³⁹. Επισημαίνεται δε ότι, γενικώς, οι έρευνες των οικονομικών παραγόντων καταλήγουν σε μάλλον αντιφατικές διαπιστώσεις. Λόγου χάριν, οι οικονομικές κρίσεις στο πλαίσιο ενός κράτους έχουν συνδεθεί τόσο με όξυνση όσο και με άμβλυνση της εγκληματικότητας²⁴⁰. Παρομοίως, σε ένα μέσο-επίπεδο ανάλυσης, έχει διαπιστωθεί ότι η αύξηση της ευμάρειας συνεπάγεται αύξηση της εγκληματικότητας, ενώ άλλες έρευνες καταλήγουν στο ότι η αύξηση του μέσου εισοδήματος συνδέεται με χαμηλότερους δείκτες εγκληματικότητας²⁴¹. Εκτός αυτού, η εξέταση των οικονομικών παραγόντων αναδεικνύει το ρόλο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και των σχέσεων εξουσίας ως παραγόντων εξηγητικών της εγκληματογένεσης, κυρίως υπό το πρίσμα της επίδρασης μαρξιστικών θεωρήσεων²⁴². Ειδικότερα, ο Engels, στο πλαίσιο της μελέτης του «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία του 1844», υποστήριξε ότι η καπιταλιστική κοινωνία οδηγεί τους εργάτες στην υπέρτατη εξαθλίωση, στην οποία απαντούν, μεταξύ άλλων, εγκληματώντας²⁴³. Ο Willem Bongers αναφέρθηκε στη διάβρωση του αλτρουισμού και την ενίσχυση του ατομισμού από το καπιταλιστικό σύστημα, γεγονός που ενθαρρύνει την εγωιστική συσσώρευση υλικών αγαθών και, συνακόλουθα, την εγκληματική συμπεριφορά με στόχο τον πλουτισμό²⁴⁴.

Ο ρόλος των πολιτισμικών παραγόντων στην εγκληματογένεση διερευνήθηκε κυρίως από μελετητές της νεανικής παραβατικότητας. Σε αντιδιαστολή με το συναινετικό πρότυπο, όπως

²³⁷ Χ.Ζαραφωνίτου (2004) *‘Εμπειρική Εγκληματολογία*, ο.π., σ. 100-156.

²³⁸ Στο ίδιο, σ. 101.

²³⁹ Στο ίδιο, σ. 102.

²⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 102.

²⁴¹ Στο ίδιο, σ. 109-110.

²⁴² Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π, σ. 228-237

²⁴³ Στο ίδιο, σ. 229.

²⁴⁴ Στο ίδιο, σ.230-231.

αυτό απηχείται στις θέσεις των Garofalo και Durkheim περί της ύπαρξης «κοινού ηθικού συναισθήματος φιλαλληλίας» και «ισχυρών συναισθημάτων της συλλογικής συνείδησης» αντίστοιχα, υποστηρίχτηκε ότι στην κοινωνία παρατηρείται σύγκρουση αξιών και στόχων²⁴⁵. Ειδικότερα, ο Sutherland αναφέρθηκε στην κοινωνική αποδιοργάνωση, δηλαδή τη χαλάρωση ή την εξαφάνιση των συνεκτικών δεσμών του κοινωνικού οικοδομήματος εξαιτίας της απουσίας κοινώς αποδεκτών προτύπων και στόχων. Η απουσία αυτή ωθεί τα μέλη των κοινωνικών υποσυνόλων στη δημιουργία ιδιαίτερων κανόνων συμπεριφοράς, οι οποίοι αντανakλούν ενίοτε εγκληματικά πρότυπα²⁴⁶. Ο δε Sellin υποστήριξε ότι το έγκλημα μπορεί να απορρέει από αλληλοσυγκρουόμενες ηθικές επιταγές διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης²⁴⁷, τόνισε δηλαδή το ρόλο του υποπολιτισμικού πλαισίου ως παράγοντα εγκληματογένεσης. Βάσει της θεώρησής του, τα άτομα εγκληματούν καθώς, ακολουθώντας τους κανόνες της «κατώτερης τάξης», συγκρούονται με τους κανόνες της κυρίαρχης πολιτισμικής ομάδας²⁴⁸. Τέλος, ο Merton διατύπωσε τη θεωρία του για την ανομία, ορίζοντάς την ως μια κατάσταση που προκύπτει εξαιτίας της διάστασης μεταξύ των πολιτισμικά προσδιορισμένων στόχων, όπως η οικονομική επιτυχία, και των νόμιμων μέσων που διαθέτει το άτομο για την επίτευξη των στόχων αυτών²⁴⁹. Η ματαιώση που προκαλείται από την απουσία τέτοιων νόμιμων μέσων δημιουργεί στα άτομα «ψυχική ένταση» η οποία μπορεί να τα ωθήσει στο έγκλημα.

Παρά την πληθώρα των ερμηνειών που δόθηκαν σε σχέση με το εγκληματικό φαινόμενο, σύντομα έγινε αντιληπτό ότι η ερμηνεία του με βάση μόνο ένα αίτιο είναι ανεπαρκής. Προτάθηκε επομένως η πολύ-παραγοντική προσέγγιση, η οποία από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα μετεξελίχθηκε μάλλον σε «συνθετική εγκληματολογία», η οποία προσεγγίζει διεπιστημονικά την ερμηνεία του εγκλήματος²⁵⁰. Εν ολίγοις, τείνει να επικρατεί η θεώρηση βάσει της οποίας «ορισμένες θεωρίες συντελούν στην αιτιολόγηση ορισμένων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς»²⁵¹.

Πέραν της ερμηνείας του εγκλήματος, το «πέραςμα» στην εγκληματική πράξη έχει επίσης αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης εγκληματολογικής ενασχόλησης. Με σκοπό τον εντοπισμό

²⁴⁵ Χ.Ζαραφωνίτου (2004) *‘Εμπειρική Εγκληματολογία*, ο.π., σ. 120.

²⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 120.

²⁴⁷ T.Sellin, 1938, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 121.

²⁴⁸ Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π., σ. 259.

²⁴⁹ R.K.Merton, ‘Social Structure and Anomie’, *American Sociological Review*, 1938, 3, σ. 672-682, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 249.

²⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 286.

²⁵¹ Στο ίδιο, σ. 289.

των στοιχείων που χαρακτηρίζουν το πέρασμα στην πράξη αναπτύχθηκαν ορισμένες δυναμικές θεωρίες της εγκληματικής δράσης, ως προεκτάσεις ή προσθήκες στις διατυπωθείσες αιτιολογικού τύπου θεωρήσεις²⁵². Καταρχάς, ο Manounier²⁵³, δημιουργός της «Εγκληματολογίας του περάσματος στην πράξη» θέτει τέσσερις «ουσιώδεις προϋποθέσεις», η σύμπτωση των οποίων επιτρέπει τη διάπραξη του εγκλήματος. Η πρώτη προϋπόθεση καλείται «ηθική» και έγκειται στη μη συγκράτηση από την ηθική αποδοκιμασία της πράξης, η δεύτερη καλείται «ποινική» και έγκειται στη μη συγκράτηση από το φόβο της ποινής, ενώ η τρίτη προϋπόθεση, η «υλική» συνίσταται στη μη συγκράτηση από τις δυσχέρειες υλοποίησης του σχεδίου. Τέλος, η μη συγκράτηση από την αίσθηση του κακού που προξενείται στο θύμα συνιστά τη «συγκινησιακή» προϋπόθεση για το πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Ο Manounier, εξετάζοντας τη σχέση δικαίου και ηθικής, καταλήγει ότι το μοναδικό στοιχείο που διαφοροποιεί τους «έντιμους» από τους «εγκληματίες» είναι «το γεγονός ότι οι τελευταίοι δεν ορρωδούν μπροστά στο φόβο της αστυνομίας, ενώ οι άλλοι δεν είναι ανέντιμοι παρά μόνο αν δεν έχουν να διατρέξουν κανένα κίνδυνο»²⁵⁴.

Υπό την επιρροή της ανωτέρω θεώρησης, ο De Greeff υποστήριξε ότι καθοριστικός είναι ο ρόλος του «εγώ» είτε το άτομο αποφασίζει εκούσια το πέρασμα στην πράξη είτε «σύρεται ή γλιστρά προς το έγκλημα κατά συνειδητό τρόπο»²⁵⁵. Σε αντιστοιχία με τις προαναφερθείσες τέσσερις προϋποθέσεις που τέθηκαν από τον Manounier, ο De Greeff προσδιόρισε τέσσερις φάσεις της ψυχικής διαδικασίας που περνά ο εγκληματίας πριν από την τέλεση του εγκλήματος²⁵⁶. Αυτές είναι «η μη διατυπωμένη ή μη ολοκληρωμένη συναίνεση, η διατυπωμένη ή ολοκληρωμένη συναίνεση, η κρίση-προπαρασκευή και η εκτέλεση»²⁵⁷.

Υποστηρίχτηκε δε, ότι κατά την εξέλιξη των τεσσάρων αυτών φάσεων δημιουργείται μια δυναμική πορεία προς το έγκλημα²⁵⁸, στη διάρκεια της οποίας τίθενται ποικίλα εμπόδια, τα οποία ο υποψήφιος δράστης είτε τα ξεπερνά είτε όχι. Στην πρώτη περίπτωση, ο υποψήφιος δράστης, λόγω της ύπαρξης ορισμένων χαρακτηριστικών προσωπικότητας, τα οποία θεωρούνται «μόνιμα και σταθερά», καταφέρνει να διέλθει όλες τις φάσεις της δυναμικής πορείας προς το

²⁵² Ι.Φαρσεδάκης (2005), *Στοιχεία εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 107.

²⁵³ Ι.Φαρσεδάκης, *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τεύχος Α, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1990, σ. 200.

²⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 200.

²⁵⁵ Ι.Φαρσεδάκης (2005), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 108.

²⁵⁶ Ι.Φαρσεδάκης (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, ο.π., σ. 200.

²⁵⁷ Η.Δασκαλάκης (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ο.π., σ. 26-27.

²⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 26.

έγκλημα, συνεπώς περνά εν τέλει στην εγκληματική πράξη. Στη δεύτερη περίπτωση, αντιθέτως, ο δυνάμει δράστης, ακόμα κι αν έχει επιθυμήσει τη διάπραξη εγκλήματος, δεν διαθέτει τα εν λόγω χαρακτηριστικά, γεγονός που δεν του επιτρέπει να υπερπηδήσει στο σύνολό τους τα εμπόδια που προκύπτουν κατά την πορεία του προς το έγκλημα, συνεπώς το έγκλημα τελικώς δεν διαπράττεται. Βάσει της θεώρησης αυτής, η «εγκληματική επιθυμία» ενδέχεται να βιωθεί από τον οποιονδήποτε άνθρωπο. Το έγκλημα, όμως, διαπράττεται από όσους διαθέτουν τα χαρακτηριστικά εκείνα της προσωπικότητας που τους επιτρέπουν την υπέρβαση των εμποδίων που διαρκώς τίθενται.

Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, συνθετικά στοιχεία της «εγκληματικής προσωπικότητας», προσδιορίστηκαν από τον Pinatel, ο οποίος είχε επηρεαστεί²⁵⁹ αφενός μεν από τη θέση του Manoungier περί των τεσσάρων προϋποθέσεων που αναφέρθηκαν ανωτέρω, αφετέρου δε από τις διατυπώσεις του De Greeff σχετικά με τις διαδικασίες του περάσματος στην εγκληματική πράξη²⁶⁰. Συγκεκριμένα, ο Pinatel υποστήριξε πως κάθε μία από τις φάσεις θέτει εμπόδια που ξεπερνιούνται ή όχι ανάλογα με την ύπαρξη ή την απουσία ενός χαρακτηριστικού προσωπικότητας²⁶¹. Στην πρώτη φάση, αυτή της μη διατυπωμένης ή ολοκληρωμένης συναίνεσης, ανασχετικός παράγοντας στην εξέλιξη της εγκληματικής πορείας είναι η ηθικο-κοινωνική αποδοκιμασία του εγκλήματος. Το άτομο που χαρακτηρίζεται από «εγωκεντρισμό» δεν κάμπτεται από το ότι άλλοι άνθρωποι αξιολογούν αρνητικά το έγκλημα, οπότε προχωρά στη δεύτερη φάση, της ολοκληρωμένης ή διατυπωμένης συναίνεσης. Τότε, ο υποψήφιος δράστης έρχεται αντιμέτωπος με το φόβο των ποινικών και άλλων συνεπειών που ενδέχεται να έχει η συμπεριφορά την οποία σχεδιάζει. Στην περίπτωση που χαρακτηρίζεται από «απροβλεψία»²⁶², το άτομο δεν προβλέπει τις πιθανές επιπτώσεις της συμπεριφοράς του, οπότε ξεπερνά το φόβο και προχωρά στην τρίτη φάση, αυτήν της προπαρασκευής του εγκλήματος. Στη φάση αυτή τίθενται εμπόδια υλικής φύσεως, τα οποία είναι δυνατόν να ανακόψουν την πορεία προς το έγκλημα, εκτός αν υπερβληθούν μέσω της «αυξημένης επιθετικότητας» που εκδηλώνει ο υποψήφιος δράστης. Τότε, αυτός περνά στην εκτέλεση της εγκληματικής πράξης, κατά την οποία συνήθως εμφανίζει αναστολές εξαιτίας του οίκτου για το συνάνθρωπο, εκτός αν χαρακτηρίζεται από «απάθεια και συναισθηματική αδιαφορία», οπότε δεν νιώθει οίκτο και δεν

²⁵⁹ Ι.Φαρσεδάκης (1990) *‘Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας’*, ο.π., σ. 201.

²⁶⁰ Η .Δασκαλάκης (1985), *‘Μεταχείριση εγκληματία’*, ο.π., σ. 26.

²⁶¹ Στο ίδιο, σ. 27.

²⁶² Αναφέρεται και ως «έλλειψη προβλεπτικότητας-αστάθεια» στο Ι.Φαρσεδάκης (1990), *‘Η εγκληματολογική σκέψη απ’ την αρχαιότητα ως τις μέρες μας’*, ο.π., σ. 201

έχει αναστολές. Συνολικά, λοιπόν, σύμφωνα με τον Pinatel, η δομή της εγκληματικής προσωπικότητας καθορίζεται από τη σύνθεση, δηλαδή τη συνύπαρξη και των τεσσάρων προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, δηλαδή του εγωκεντρισμού, της απροβλεψίας, της επιθετικότητας και της συναισθηματικής αδιαφορίας. Η ύπαρξη ενός ή κάποιων εξ αυτών δεν επαρκεί για τη διάπραξη εγκλήματος, επομένως το πέρασμα στην εγκληματική πράξη και, επομένως, η διαφοροποίηση του εγκληματία από τον μη εγκληματία προσδιορίζεται από τη σύνθεση όλων των ανωτέρω χαρακτηριστικών.

Στο κείμενο που προηγήθηκε εξετάστηκε η διάπραξη του εγκλήματος αφενός μεν ως λογοτεχνικό θέμα, αφετέρου δε ως έννοια της εγκληματολογίας. Τα δύο πεδία, το λογοτεχνικό και το επιστημονικό τοποθετήθηκαν σε μια σχέση παραλληλίας, σε μια προσπάθεια ανάδειξης του «ενδιάμεσου χώρου» που παρεμβάλλεται ανάμεσά τους²⁶³, δηλαδή του τόπου «όπου μπορούν να συννευρευθούν γόνιμα αυτοί οι δύο λόγοι περί εγκλήματος»²⁶⁴. Κατόπιν αυτού, θα εντοπιστούν οι συμπτώσεις και οι αποκλίσεις των δύο πεδίων, μολοντί πρέπει να είναι σαφές, κατά το Γ.Νικολόπουλο, ότι η κοινή προέλευση του υλικού και των θεμάτων τους δεν συνεπάγεται την όμοια χρήση τους ούτε οδηγεί σε συγκρίσιμα αποτελέσματα²⁶⁵. Καταρχάς, η απόπειρα ανεύρεσης απαντήσεων στο ερώτημα «γιατί ο λογοτεχνικός ήρωας εγκληματεί» θέτει σαφώς το ζήτημα του εάν είναι δυνατόν να μετατρέψουμε την αφήγηση σε υλικό εγκληματολογικής ανάλυσης²⁶⁶, εξετάζοντας τους λογοτεχνικούς ήρωες σαν κλινικές περιπτώσεις. Ο Verde έχει δώσει καταφατική απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα, θεωρώντας ότι οι ήρωες αποκτούν μια διάσταση που τους καθιστά σχεδόν αληθινά πρόσωπα²⁶⁷. Μολαταύτα, τονίζεται ο κίνδυνος της «πλάνης» του ερευνητή που μεταφέρει τις μεθόδους με τις οποίες έχει συνηθίσει να εργάζεται σε ένα πεδίο όπου το αντικειμενικό δεν είναι καν αναγκαίο, διότι το στοιχείο που δεσπόζει είναι «το υποκειμενικό, με τη μορφή της δημιουργικής φαντασίας»²⁶⁸.

²⁶³ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) 'Εγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας', *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

²⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 172.

²⁶⁵ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 153.

²⁶⁶ A.Verde 'Ο αθώος δολοφόνος: έγκλημα, δίκη και ποινή στον Ξένο του Αλμπέρ Καμύ', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ) 'Εικόνες εγκλήματος', Αθήνα, Πλέθρον, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 158-159.

²⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 159.

²⁶⁸ Β.Καραποστόλης (1995), 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 187.

Εφόσον η λογοτεχνία εκ των πραγμάτων δεν συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά της επιστήμης²⁶⁹, εύλογα, κατά το Γ.Νικολόπουλο, γίνεται φορέας ενός λόγου που δεν οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας, ενός λόγου αιρετικού και επαναστατικού²⁷⁰.

Παρότι δεν αποτελεί στόχο του παρόντος κειμένου η εξέταση της δράσης των προσώπων της νουβέλας του Κλάιστ σαν να αποτελούσαν υπαρκτή κλινική περίπτωση, είναι αξιοσημείωτο ότι οι εκδηλώσεις της συμπεριφοράς τους παρουσιάζουν αντιστοιχίες με το θεωρητικό πλαίσιο που εκτέθηκε ανωτέρω σχετικά με το πέρασμα στην εγκληματική πράξη. Καταρχάς, επισημαίνεται ότι η λογοτεχνική αφήγηση του Κλάιστ άντλησε υλικό από τη δράση υπαρκτού προσώπου, του ληστή Χανς Κολχάζε, όπως αυτή αποτυπώνεται σε ιστορικά τεκμήρια²⁷¹. Μολαταύτα, το ότι το κείμενο υπάγεται στο πεδίο της λογοτεχνίας, εντός του οποίου τον πρώτο λόγο έχει η δημιουργική φαντασία²⁷², απαλλάσσει τον συγγραφέα από την «υποχρέωση» τεκμηρίωσης ή επένδυσης του έργου του με μια ρεαλιστική διάσταση. Υφίστανται, πάντως, εντός του κειμένου στοιχεία που παραπέμπουν στην ερμηνεία του εγκλήματος, όπως αυτή έχει επιχειρηθεί σε θεωρητικό επίπεδο, μολονότι η απάντηση στο ερώτημα του γιατί ο βασικός ήρωας και τα δευτερεύοντα πρόσωπα διαπράττουν μια σειρά εγκληματικών πράξεων δεν επιδέχεται αδιαμφισβήτητης απάντησης βασισμένης στην εγκληματολογική θεωρία.

Όπως προαναφέρθηκε, οι εκπρόσωποι της κλασικής σχολής θεωρούσαν το έγκλημα ως το προϊόν της στάθμισης του αναμενόμενου οφέλους από τη διάπραξη του εγκλήματος και της ζημίας που συνεπάγεται η επιβολή ποινής. Ο δε εγκληματίας θεωρείται ένας συνήθης άνθρωπος με ελεύθερη βούληση. Παρομοίως, βάσει της μεταγενέστερης θεωρίας της ορθολογικής επιλογής, το έγκλημα δεν αποτελεί παρά μια προσωπική, ορθολογική επιλογή του δράστη, όπως και κάθε άλλη ανθρώπινη δραστηριότητα. Στη νουβέλα του Κλάιστ υπάρχουν ενδείξεις ότι το σύνολο των εγκλημάτων, τα οποία διέπραξε ο Κόλχας, ήταν αποτέλεσμα μιας τέτοιας ορθολογικής επιλογής. Όσο η εμπιστοσύνη του στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης κλονίζεται, ο ήρωας φέρεται να σκέφτεται και να σχεδιάζει νοερά τις πράξεις του. Συγκεκριμένα, πριν το θάνατο της συζύγου του, ο οποίος φαίνεται να πυροδότησε την έναρξη της εγκληματικής δράσης του, ο Κόλχας ομολογεί ότι «η ψυχή του ποθούσε μεγάλα πράγματα» και ότι είχε στόχους σε

²⁶⁹ Γ.Π.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 156.

²⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 154.

²⁷¹ Έχει σωθεί η πραγματική επιστολή του Μαρτίνου Λούθηρου προς τον Κολχάζε, καθώς και τα πρακτικά της δίκης του. Τα τελευταία βρέθηκαν όμως μετά το θάνατο του Κλάιστ, όπως αναφέρεται στο Χ.φον Κλάιστ (2010) 'Μίχαελ Κόλχας', ο.π., σ. 205.

²⁷² M. Butor (1981) Το μυθιστόρημα ως έρευνα, *Το Δέντρο*, ο.π., σ. 148.

σύγκριση με τους οποίους «ήταν ελάσσονος σημασίας και ανάξιο λόγου να κυβερνάει το σπιτικό του σαν καλός πατέρας»²⁷³.

Με ψυχραιμία επίσης σχεδιάζει και υλοποιεί την πώληση της περιουσίας του και την απομάκρυνση της οικογένειάς του από τον τόπο κατοικίας, ενέργειες τις οποίες η σύζυγός του χαρακτηρίζει «φρικτές ετοιμασίες»²⁷⁴. Μέχρι τέλους, ο Κόλχας φαίνεται αμετακίνητος στην άποψή του ότι η επιθυμία του να δικαιωθεί είναι υπέρτερη οποιασδήποτε δυσχέρειας, κινδύνου και απώλειας. Παράλληλα, δεν παρουσιάζεται να υποχωρεί, να ανησυχεί ή να τρομάζει στο ενδεχόμενο της τιμωρίας, ούτε να νιώθει ενοχές για τις πράξεις του. Φαίνεται σαν να μην τον απασχολούν οι επιπτώσεις. Στη συνάντηση που είχε με τον Λούθηρο παραδέχεται ότι, εξαιτίας του θανάτου της συζύγου του, σκοπός όλων των πράξεών του είναι «να δείξει στον κόσμο ότι εκείνη δεν πέθανε για μια άδικη υπόθεση»²⁷⁵. Ακόμα και πριν θανατωθεί, δεν εκδηλώνει με κάποιο τρόπο μετάνοια ή φόβο, αντιθέτως «διαβεβαίωσε χαρούμενος ότι η μεγαλύτερη επιθυμία του εκπληρώθηκε», εφόσον πληροφορήθηκε την καταδίκη σε διετή φυλάκιση του νεαρού άρχοντα²⁷⁶. Εν ολίγοις, ο ήρωας φαίνεται να έχει σταθμίσει το «όφελος» και το «κόστος» της εγκληματικής του δράσης και να έχει καταλήξει ότι η δικαίωσή του είναι σημαντικότερη από οποιαδήποτε απώλεια. Υπό την έννοια αυτή, τα εγκλήματα που διαπράττει μπορεί να θεωρηθούν σαν αποτέλεσμα ορθολογικής επιλογής ή «ηδονιστικού υπολογισμού». Ομοίως, η προοπτική της λείας σε συνδυασμό με τη δυσαρέσκειά τους από τον άρχοντα, ήταν σημαντικό όφελος για τους άνδρες που αποφάσισαν να μπουκ στην δούλεψή του και διέπραξαν στη συνέχεια μαζί του πληθώρα εγκληματικών πράξεων. Ο δε άρχοντας φον Τρόνκα, ο θυσαυροφύλακας και ο πρίγκιπας Φρειδερίκος προσπαθούσαν να παρακωλύσουν την απονομή της δικαιοσύνης και είχαν ένα παρελθόν αυθαιρεσίας που όμως δεν περιγράφεται από τον συγγραφέα. Πιθανώς, λόγω της υψηλής κοινωνικής τους θέσης δεν θεωρούσαν πως η συμπεριφορά τους θα έχει δυσμενείς συνέπειες, οπότε και προσπαθούσαν να αποκομίσουν κάθε πιθανό όφελος. Ομοίως, οι άνθρωποι που δούλευαν για τον φον Τρόνκα, μάλλον υπό την κάλυψη που τους προσέφερε το όνομα του νεαρού άρχοντα, προέβησαν σε πράξεις αυθαιρεσίας και βίας, μην αναμένοντας επιπτώσεις.

²⁷³ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχας’*, ο.π., σ. 50.

²⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 53.

²⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 93.

²⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 200.

Αντίθετα με τους εκπροσώπους της κλασικής σχολής, οι θετικιστές εγκληματολόγοι απέρριψαν την ιδέα ότι ο άνθρωπος, εγκληματίας ή μη, εμφορείται από ελεύθερη βούληση και ασχολήθηκαν με τη διερεύνηση της συμβολής ατομικών και άλλων παραγόντων στην εγκληματογένεση. Ορισμένοι από αυτούς που αναφέρθηκαν ανωτέρω δεν είναι όμως δυνατόν να συνδεθούν με το περιεχόμενο του κειμένου του Κλάιστ, ώστε να εξεταστεί η συμβολή τους στην εγκληματική δραστηριότητα των προσώπων. Λόγου χάριν, η συμβολή των βιολογικών παράγοντες εγκληματογένεσης δεν μπορεί να εξεταστεί, καθώς στο κείμενο απουσιάζουν οι αναφορές στο οικογενειακό ιστορικό των προσώπων και στην εκδήλωση εγκληματικής ή παραβατικής δραστηριότητας από τους προγόνους τους. Ο συγγραφέας αναφέρει μόνο ότι ο Κόλχας ήταν «γιος δασκάλου»²⁷⁷ και τον παρουσιάζει να χαίρει της εκτίμησης αξιοσέβαστων μελών της κοινωνίας στην οποία ζούσε, κάτι που μάλλον είναι ενδεικτικό της απουσίας προηγούμενης εγκληματικής δράσης αυτού ή της οικογένειάς του.

Οι ψυχολογικού και ψυχιατρικού τύπου ερμηνείες της εγκληματογένεσης, βάσει των οποίων η εγκληματική δράση θεωρείται απότοκο της ύπαρξης ψυχικής διαταραχής, δεν συνδέονται με τη συμπεριφορά των δευτερευόντων προσώπων της νουβέλας. Η εικόνα όμως του βασικού ήρωα είναι μάλλον αντιφατική. Ο Κόλχας γενικώς παρουσιάζεται να σχεδιάζει τις ενέργειές του και να υλοποιεί τα σχέδιά του με νηφαλιότητα και συχνά με έξυπνους χειρισμούς. Παραδείγματος χάριν, στη Βιτεμβέργη εκμεταλλεύτηκε την αδεξιότητα του διοικητή και, αντί να συλληφθεί, σημείωσε σημαντικές νίκες²⁷⁸. Αργότερα, όταν επρόκειτο να συναντήσει το Λούθηρο, «κατέλυσε σε πανδοχείο με άλλο όνομα» και συζήτησε στη συνέχεια μαζί του προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή του²⁷⁹. Παράλληλα όμως, προβαίνει σε ενέργειες, οι οποίες παραπέμπουν σε σοβαρή ψυχική διαταραχή. Συγκεκριμένα, αρχικά «συνέταξε μια απόφαση με την οποία, δυνάμει της εξουσίας που είχε εκ γενετής, καταδίκασε τον νεαρό άρχοντα»²⁸⁰ και στη συνέχεια συνέταξε ένα διάταγμα που έφερε το όνομά του, με το οποίο «καλούσε τη χώρα να μην παράσχει κανενός είδους υποστήριξη στον νεαρό άρχοντα»²⁸¹. Αργότερα, σε άλλο διάταγμα αποκαλεί²⁸² τον εαυτό του «κύριο αδέσμευτο από το κράτος και τον κόσμο, υποτακτικό μονάχα του Θεού». Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Κλάιστ, ενώ συνήθως δεν σχολιάζει τις ενέργειες του

²⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 17.

²⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 73.

²⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 88-96.

²⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 61.

²⁸¹ Στο ίδιο, σ. 67.

²⁸² Στο ίδιο, σ. 71

ήρωα και αρκείται στην εξιστόρηση συμβάντων, στην περίπτωση αυτή χαρακτηρίζει το εν λόγω διάταγμα «αρρωστημένο και κακόγουστο παραλήρημα»²⁸³. Ομοίως, αναφερόμενος σε άλλο μεταγενέστερο διάταγμα, στο οποίο ο Κόλχας αυτοαποκαλείται «Τοποτηρητής του Μιχαήλ, του Αρχαγγέλου, που είχε έρθει για να τιωρήσει με τη φωτιά και με το ξίφος...την πανουργία στην οποία είχε βυθιστεί ο κόσμος»²⁸⁴, ο συγγραφέας αναφέρει ότι το διάταγμα «κατέληγε σε μια τρέλα: Εκδοθέν στην έδρα της προσωρινής μας παγκόσμιας κυβέρνησης, στο Μεγάλο Ανάκτορο του Λίντσεν»²⁸⁵. Για το σημείο αυτό ο μεταφραστής της νουβέλας, Θ.Παρασκευόπουλος, σχολιάζει ότι ο Κόλχας «φαντασίωσε ένα παγκόσμιο κράτος με πρωτεύουσα το Λίντσεν»²⁸⁶.

Οι προαναφερθείσες ενέργειες του ήρωα παραπέμπουν σε μια «παθολογική μεταβολή της συνείδησης», υπό την έννοια της διατάραξης της πνευματικής λειτουργίας που επιτρέπει στον άνθρωπο να είναι παρών απέναντι στην πραγματικότητα, διακρίνοντας αυτό που συμβαίνει μέσα του και γύρω του, προσανατολιζόμενος σε σχέση με αυτό που τον περιβάλλει²⁸⁷. Το περιεχόμενο των διαταγμάτων παραπέμπει σε «παραλήρημα», όπως άλλωστε το χαρακτηρίζει ο Κλάιστ, δηλαδή σε «πεποίθηση η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και δεν συμβαδίζει με την εξυπνάδα, μόρφωση και κοινωνική προέλευση του ατόμου. Η ιδέα αυτή δεν είναι δυνατόν να μεταβληθεί με τη χρήση λογικών επιχειρημάτων»²⁸⁸. Πρόκειται μάλιστα για την έκφραση «παραληρητικών ιδεών μεγαλείου» του Κόλχας, καθώς χαρακτηρίζονται από «ακραία υπερτίμηση της σημαντικότητας, της ισχύος ή της ταυτότητας του εαυτού»²⁸⁹.

Από ψυχιατρική οπτική, το σύμπτωμα αυτό υπάγεται στα βασικά συμπτώματα της σχιζοφρένειας ή άλλων διαταραχών ψυχωσικού τύπου, οι οποίες στο σύνολό τους χαρακτηρίζονται από τη διαταραχή της σκέψης και την παρερμηνεία της πραγματικότητας. Εν προκειμένω, το περιεχόμενο των διαταγμάτων που συνέταξε ο ήρωας μπορεί να παραπέμπουν σε σχιζοφρένεια «παρανοειδούς τύπου», η οποία συνδέεται με παραληρητικές ιδέες δίωξης ή μεγαλείου και ενίοτε ψευδαισθήσεις ή υπέρμετρη θρησκευτικότητα, ο δε ασθενής είναι συχνά

²⁸³ Στο ίδιο, σ. 71.

²⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 81.

²⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 82.

²⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 82.

²⁸⁷ Χ.Ζερβής, *Ψυχοπαθολογία του ενήλικα*, Αθήνα, Ηλεκτρονικές Τέχνες, 2003, σ. 69.

²⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 74.

²⁸⁹ Β.Ι. Sadock-V.Α. Sadock, *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*, Αθήνα, Επιστημονικές Εκδόσεις Παρισιάνου, 2004, σ. 25.

εχθρικός και επιθετικός²⁹⁰. Επίσης, μπορεί να παραπέμπουν σε παραληρητική διαταραχή, η οποία είναι ηπιότερη μορφή ψύχωσης, διότι οι παραληρητικές ιδέες είναι μεν επίμονες, η δε υπόλοιπη προσωπικότητα παραμένει αλώβητη²⁹¹. Εκτός αυτού, οι προαναφερθείσες ενέργειες του Κόλχασ παραπέμπουν και σε διαταραχή της προσωπικότητας, ειδικότερα ναρκισσιστικού τύπου, η οποία χαρακτηρίζεται από αισθήματα μεγαλείου, αίσθημα κατοχής ιδιαίτερων δικαιωμάτων..και ανάγκη προσέλκυσης προσοχής και θαυμασμού²⁹².

Μολαταύτα, ο ήρωας παρουσιάζεται στη συνέχεια να συνομιλεί με λογικό τρόπο με τον Λούθηρο ώστε να κερδίσει την εύνοιά του²⁹³ και συμβιβάζεται αμέσως, διακόπτοντας την εγκληματική δράση όταν του προτάθηκε να καταθέσει τα όπλα, προκειμένου να εξασφαλίσει ελεύθερη διέλευση στη Δρέσδη και επανεξέταση της υπόθεσής του²⁹⁴. Η μεταστροφή αυτή δε συνάδει με την ύπαρξη των ψυχικών διαταραχών που προαναφέρθηκαν, διότι τέτοιου τύπου συμπτώματα, τα οποία είναι ιδιαίτερα σοβαρά από ψυχιατρική άποψη, δεν θα ήταν δυνατόν να υποχωρήσουν απλώς επειδή έλαβε χώρα μια συζήτηση ή μια επωφελής διαπραγμάτευση. Η αντίφαση αυτή καταδεικνύει χαρακτηριστικά τη «διάκριση ανάμεσα στην επιστημονική και τη λογοτεχνική αφήγηση»²⁹⁵, διότι η δεύτερη «δεν οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας»²⁹⁶. Υπό τη διατύπωση του M.Butor, η λογοτεχνική αφήγηση είναι, άλλωστε, «σκόπιμα επινοημένη»²⁹⁷ και για το λογοτεχνικό έργο, το οποίο «συνιστά κόσμο²⁹⁸», είναι «αρκετό να δημιουργεί αυτό για το οποίο μας μιλάει»²⁹⁹. Ο συγγραφέας αναδεικνύει μεν την πολύπλοκη ψυχολογική κατάσταση του ήρωα-εγκληματία³⁰⁰, δεν χρειάζεται όμως να επενδύει τις πράξεις του Κόλχασ με μια διάσταση αληθοφάνειας, σαν να αναφερόταν σε μια ψυχιατρική περίπτωση. Τουναντίον, το ζητούμενο της λογοτεχνία φαίνεται πως είναι η

²⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 33.

²⁹¹ Στο ίδιο, σ. 34.

²⁹² Στο ίδιο, σ. 37.

²⁹³ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχασ’*, ο.π., σ. 88-96.

²⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 105-106.

²⁹⁵ Γ.Π.Νικολόπουλος (2006) *‘Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, ‘Εικόνες φυλακής’, ο.π., σ. 154.*

²⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 154.

²⁹⁷ M.Butor, (1981) *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, *Το δέντρο*, ο.π, σ. 147.

²⁹⁸ Β.Καραποστόλης (1985), *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 165.

²⁹⁹ M.Butor, (1981) *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, ο.π, σ. 148.

³⁰⁰ Γ.Νικολόπουλος (2011) *‘Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας’*, στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) *«Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα»*, ο.π., σ. 471.

απόλαυση που χαρίζει το κείμενο, το οποίο προσφέρεται στις επιθυμίες του αναγνώστη, ανεξαρτήτως του νοήματος που ενδεχομένως του αποδίδεται³⁰¹.

Αναφορικά με το ρόλο των πολιτισμικών παραγόντων στην εγκληματογένεση, η διερεύνησή τους πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της μελέτης της παραβατικής συμπεριφοράς κυρίως ανήλικων ατόμων, τα οποία διαβιούν σε συνθήκες πολύ διαφορετικές από αυτές της ζωής του Κόλχασ και των υπόλοιπων προσώπων της νουβέλας. Μολαταύτα, η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο βασικός ήρωας πριν οργανώσει και ξεκινήσει την εγκληματική δράση του θα μπορούσε να παραπέμπει στη θεωρία της έντασης (strain theory). Σύμφωνα με τη θεώρηση του Merton, το άτομο βιώνει ένταση, η οποία το ωθεί στο έγκλημα, όταν βρίσκεται σε ανομική κατάσταση, η οποία είναι το επακόλουθο της διάστασης μεταξύ των πολιτισμικά επιβεβλημένων στόχων και των μέσων που διαθέτει το άτομο προς επίτευξη των στόχων αυτών. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η αποκατάσταση της αδικίας που υπέστη ο Κόλχασ συνιστά την επίτευξη ενός στόχου απολύτως αποδεκτού κοινωνικά, που όμως δεν επέρχεται λόγω δυσλειτουργιών του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, και παρά τις επίμονες προσπάθειες του ήρωα. Σύμφωνα με τον Merton, η ίδια η κοινωνία στρέφει ορισμένα άτομα στο έγκλημα, διότι τα αποστερεί από τα μέσα που είναι απαραίτητα προς επίτευξη των στόχων που τίθενται κοινωνικά³⁰². Στη νουβέλα του Κλάιστ περιγράφεται μια παρόμοια κατάσταση, στην οποία λόγω της δυσλειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης και της αυθαιρεσίας ορισμένων κρατικών λειτουργών, παρεμποδίζεται η εκπλήρωση του δίκαιου αιτήματος ενός έντιμου πολίτη να δικαιωθεί αναφορικά με την αδικία που υπέστη. Εφόσον η ίδια η λειτουργία του συστήματος στερεί από τον ήρωα τα μέσα για την επίτευξη του θεμιτού στόχου του, προκαλείται ένταση, η οποία τον στρέφει στο έγκλημα. Ομοίως, οι άνδρες που συνεργάστηκαν μαζί του επιθυμούσαν τον πλούτο, λόγω της κοινωνικής τους θέσης, όμως, δεν διέθεταν τα νόμιμα μέσα για να τον αποκτήσουν.

Εκτός αυτού, οι πράξεις του Κόλχασ απορρέουν από την επιθυμία του να πάρει εκδίκηση για την αδικία που υπέστη, αλλά και για τον θάνατο της συζύγου του. Όπως θα αναφερθεί σε επόμενο κεφάλαιο, η εκδίκηση του αίματος αποτελεί οικουμενικό θεσμό, ανήκοντας στη λογική όλων των λαών και όλων των πολιτισμών³⁰³. Ενίοτε η εκδίκηση για το αίμα που έχει χυθεί

³⁰¹ Β.Καραποστόλης (1985), *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 134.

³⁰² R.K.Merton, *Social Structure and Anomie*, *American Sociological Review*, 1938, 3, σ. 672-682, όπως αναφέρεται στο Κ.Σπινέλλη (2005) *‘Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις’*, ο.π., σ. 249.

³⁰³ Μ.Αρχιμανδρίτου, *‘Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση’*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2007, ο.π., σ. 31-34.

παρουσιάζεται σαν καθήκον των συγγενών του θύματος, μια ηθική επιταγή, η οποία συγκρούεται με την απαγόρευση της αυτοδικίας όπως αυτή απορρέει από το νόμο. Παράλληλα, η εκδίκηση ως αρνητική ανταπόδοση παρουσιάζεται σαν θεϊκό δικαίωμα, πραγματοποιούμενο ωστόσο μέσω της ανθρώπινης δράσης, για την οποία οι άνθρωποι είναι υπόλογοι μόνο έναντι του θεού³⁰⁴. Η έντονη θρησκευτικότητα του ήρωα, ο οποίος αυτοαποκαλείται «υποτακτικός μονάχα του Θεού, κύριος αδέσμευτος από το κράτος και τον κόσμο»³⁰⁵, αλλά και «»Τοποτηρητής του Μιχαήλ του Αρχαγγέλου»³⁰⁶ φαίνεται πως συνδέεται με την προαναφερθείσα πεποίθηση, συντελώντας στην εκδήλωση της εγκληματικής του δράσης. Ο Κόλχιας από τη στιγμή που αποφασίζει να εκδικηθεί αδιαφορεί για τον κοσμικό νόμο και δέχεται μόνο το θεϊκό νόμο, με τον τρόπο που ο ίδιος τον ερμηνεύει. Η νομιμοποίηση της εκδίκησης στη συνείδησή του, καθώς και στη συνείδηση των ανθρώπων, οι οποίοι επικροτούν ή και μιμούνται τη συμπεριφορά του, συγκρούεται ασφαλώς με την επιταγή του νόμου περί της απαγόρευσης των πράξεων αυτοδικίας. Πρόκειται για μια σύγκρουση αξιών που παραπέμπει στην άποψη του Thorsten Sellin, ο οποίος θεώρησε το έγκλημα ως προϊόν αλληλοσυγκρουόμενων ηθικών επιταγών διαφορετικής πολιτισμικής προέλευσης, αλλά και στη θέση του Sutherland αναφορικά με την απουσία κοινώς αποδεκτών προτύπων και στόχων από την οποία απορρέει το έγκλημα³⁰⁷.

Τέλος, οι μαρξιστές εγκληματολόγοι υποστήριξαν, όπως προαναφέρθηκε, ότι η εξέταση των οικονομικών παραγόντων αναδεικνύει το ρόλο της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και των σχέσεων εξουσίας ως παραγόντων εξηγητικών της εγκληματογένεσης³⁰⁸. Μολονότι η εποχή της καπιταλιστικής οικονομίας είναι μεταγενέστερη του κειμένου, σε αυτό αντανακλάται η δυναμική των σχέσεων εξουσίας και η ανισότητα βάσει της κοινωνικής θέσης των ατόμων. Ο Κόλχιας, όντας ευυπόληπτος έμπορος και έχοντας κάποια οικονομική άνεση, θα μπορούσε να πει κανείς ότι με σημερινούς όρους ανήκει στη «μεσαία τάξη», δεν ανήκε δηλαδή στους εξαθλιωμένους που εγκληματούν κατά τη διατύπωση του Engels³⁰⁹. Είναι, όμως, προφανές ότι δεν είναι «ίσος ενώπιον του νόμου» σε σχέση με τον άρχοντα εξαιτίας του οποίου ζημιώθηκε, όπως και το ότι δεν θα δικαιωνόταν εν τέλει εάν δεν εξασφάλιζε την υποστήριξη επιφανών

³⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 49.

³⁰⁵ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχιας*, ο.π., σ. 71.

³⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 81.

³⁰⁷ Χ.Ζαραφονίτου (2004) *Εμπειρική Εγκληματολογία*, ο.π., σ. 120-121.

³⁰⁸ Κ.Σπινέλλη (2005) *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, ο.π., σ. 228-237

³⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 229.

ανδρών, ισχυρότερων από τον ίδιο. Στη νουβέλα αποτυπώνεται επίσης η απληστία και η επιθυμία για πλουτισμό, την οποία ο Bonger είχε συνδέσει με την εγκληματική συμπεριφορά³¹⁰. Οι υπάλληλοι του άρχοντα φον Τρόνκα αυθαιρετούν, ζητούν από τον Κόλχας μια ανυπόστατη άδεια διέλευσης και κακομεταχειρίζονται τον υπάλληλό του και τα άλογά του. Εκτρέπονται συνεπώς της νομιμότητας και με τις πράξεις αυτές δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος βίας και δολοπλοκιών, στον οποίο όμως εν τέλει εμπλέκονται άτομα όλων των κοινωνικών στρωμάτων. Παράλληλα, το πλήθος, παρόν σε όλη την έκταση του έργου, απαξιώνει τον άρχοντα για την όλη συμπεριφορά του, αποκαλώντας τον, μεταξύ άλλων, «βδέλλα, ελεεινό δυνάστη και βασανιστή»³¹¹ και προπηλακίζει κρατικούς λειτουργούς³¹². Ο Κλάιστ παρουσιάζει μια κοινωνία στην οποία αντανακλάται το συγκρουσιακό πρότυπο, δηλαδή η σύγκρουση αξιών και συμφερόντων και η απουσία συναίνεσης για το καλό και το κακό.

Αναφορικά με τους παράγοντες εγκληματογένεσης, εν ολίγοις παρατηρείται ότι η προσπάθεια ερμηνείας της εγκληματικής δράσης του βασικού ήρωα και των δευτερευόντων προσώπων της νουβέλας δεν μπορεί να εξαντληθεί στην εξέταση ενός μόνο παράγοντα. Όπως άλλωστε και στα μη λογοτεχνικά εγκλήματα, φαίνεται ότι ένας μόνο παράγοντας δεν επαρκεί για να απαντηθεί το ερώτημα «γιατί κάποιος εγκληματεί». Ο μυθιστορηματικός ήρωας, πολλώ δε μάλλον, δεν είναι ανάγκη να δρα με τρόπο ο οποίος επιδέχεται επιστημονικής ή έστω λογικής ερμηνείας, καθώς η λογοτεχνία «προνομιακά αναπτύσσεται στο φαντασιακό επίπεδο»³¹³. Σημειωτέον ότι ο Κλάιστ δίνει τη δική του ερμηνεία για τη συμπεριφορά του Κόλχας, ο οποίος «το είχε παρακάνει με μια αρετή, την αίσθηση του δικαίου που τον έκανε ληστή και φονιά»³¹⁴.

Εκτός αυτού, ο ήρωας ωθείται στην εγκληματική πράξη από τον θυμό που του προκαλεί η αδικία που υφίσταται, συναίσθημα που μοιάζει να εντείνεται διαρκώς καθώς συσσωρεύεται παράλληλα με δυσμενείς εξελίξεις. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, «ο θυμός συνοδεύεται όχι μόνο από τον πόνο...αλλά από την ικανοποίηση η οποία επέρχεται από την προσδοκία της επιβολής εκδίκησης εναντίον αυτού που θεωρείται ότι την αξίζει»³¹⁵. Ο θυμός στην αρχή είναι

³¹⁰ Στο ίδιο, σ. 231.

³¹¹ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχας’*, ο.π., σ. 77.

³¹² Στο ίδιο, σ. 76.

³¹³ Γ.Νικολόπουλος, «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) (2011) *‘Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα’*, ο.π, σ. 459.

³¹⁴ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχας’*, ο.π., σ. 17.

³¹⁵ Αριστοτέλης, *Ρητορική*, 137 8b 1-5, όπως αναφέρεται στο Ι.Καρεκλάς, *‘Φιλοσοφία του Δικαίου. Αρχαιοελληνική και Νεωτέρα’*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σ. 185.

ελεγχόμενος, όπως αυτό αποτυπώνεται σε φράσεις όπως «ο Κόλχιας βλαστήμησε για αυτήν την ανέντιμη και προσχεδιασμένη βαναυσότητα, ωστόσο, με συναίσθηση της αδυναμίας του κατάπιε την οργή του»³¹⁶ και «ο αλογέμπορος ένιωσε την καρδιά του έτοιμη να σπάσει. Ήθελε να ρίξει τον χοντρό χαραμοφάη στις λάσπες...είχε όμως ένα αίσθημα δικαίου σαν ζυγαριά για χρυσάφι, και αυτό ταλαντευόταν ακόμα»³¹⁷. Η συγκράτηση φαίνεται πως επιτυγχάνεται μέσω της πίστης στο ότι θα καταφέρει να δικαιωθεί από το σύστημα δικαιοσύνης, καθώς ο Κόλχιας «διαβεβαιώνοντας ότι ήξερε πώς να βρει το δίκιο του, έφυγε»³¹⁸. Όταν, εξαιτίας των δυσμενών για τον ήρωα εξελίξεων η εμπιστοσύνη κλονίζεται, ο θυμός κυριαρχεί και τον ωθεί προς το έγκλημα, ιδίως όταν η σύζυγός του χάνει τη ζωή της στην προσπάθειά της να τον βοηθήσει στην προώθηση της υπόθεσής του.

Αναφορικά με την προαναφερθείσα θεώρηση του Manougnier για το πέρασμα στην εγκληματική πράξη, παρατηρείται ότι ο Μίχαελ Κόλχιας «πληροί» όλες τις ουσιώδεις προϋποθέσεις. Κατά πρώτον, ο ήρωας του Κλάιστ δεν συγκρατείται από την ηθική αποδοκιμασία των πράξεών του, διότι ο ίδιος τις θεωρεί ηθικές και μάλιστα ηθικά επιβεβλημένες, όπως φαίνεται από τα «διατάγματα» που εξέδιδε, στα οποία αναφερόταν, μεταξύ άλλων, ότι βρισκόταν σε «δίκαιο πόλεμο» με τον άρχοντα φον Τρόνκα³¹⁹. Κατά δεύτερον, δεν αναφέρεται σε κάποιο σημείο του κειμένου η έκφραση εκ μέρους του ήρωα οποιουδήποτε φόβου σε σχέση με τις ποινικές συνέπειες των πράξεών του. Μετά την καταδικαστική απόφαση για τη θανάτωσή του, ακόμα και λίγο πριν εκτελεστεί, ο Κόλχιας ουδέποτε παρουσιάζεται από το συγγραφέα να εκδηλώνει κάποιο αίσθημα φόβου. Τουναντίον λίγο πριν την εκτέλεσή του «διαβεβαίωσε χαρούμενος τον Αρχικαγκελάριο ότι είχε εκπληρωθεί η μεγαλύτερη επιθυμία του»³²⁰. Κατά τρίτον, ο Κόλχιας δεν φέρεται συγκρατείται από τις υλικές δυσχέρειες υλοποίησης της εκδίκης του, καθώς λόγω της καλής οικονομικής του κατάστασης διέθετε «επτά πιστούς δουλευταίους, τους οποίους όπλισε και τους έδωσε άλογα»³²¹ ώστε να ξεκινήσει η υλοποίηση του σχεδίου του. Τέλος, ο ήρωας δεν φέρεται σε κάποιο σημείο του κειμένου να αισθάνεται οίκτο εξαιτίας του κακού που προξενεί στα θύματά του. Από τη στιγμή που ξεκίνησε

³¹⁶ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχιας*, ο.π., σ. 27.

³¹⁷ Στο ίδιο, σ. 28.

³¹⁸ Στο ίδιο, σ. 30.

³¹⁹ Στο ίδιο, σ. 67.

³²⁰ Στο ίδιο, σ. 200.

³²¹ Στο ίδιο, σ. 62.

«να καταπιάνεται με την εκδίκηση», ουδέποτε φέρεται να αμφιβάλλει για την απόφασή του, να αισθάνεται ενοχές ή να μετανοεί.

Σε σχέση με τη θεώρηση του De Greeff αναφορικά με τις φάσεις της ψυχικής διαδικασίας του περάσματος στην πράξη, αρχικώς ο ήρωας φαίνεται να βρίσκεται στη φάση της «αδιαμόρφωτης συναίνεσης», καθώς βιώνει καταστάσεις που τον εξοργίζουν και τον απογοητεύουν, όμως δεν φαίνεται να σκέφτεται την εκδίκηση, ίσως επειδή, λόγω της εμπιστοσύνης του στη δικαιοσύνη, θεωρεί πως θα ικανοποιηθούν τα αιτήματά του³²². Αντιθέτως, όσο κλονίζεται η εμπιστοσύνη του προς το κράτος και τους θεσμούς του, φαίνεται πως περνά σταδιακά στη δεύτερη φάση, αυτήν της «διαμορφωμένης συναίνεσης», κάνοντας σχέδια για την πώληση της περιουσίας του, διότι «μπορούσαν να υπάρξουν σκοποί σε σύγκριση με τους οποίους ήταν ελάχιστος σημασίας και ανάξιο λόγου να κυβερνάει το σπιτικό του σαν καλός πατέρας»³²³. Φαίνεται δε πως ο Κόλχας έφτασε στην τρίτη φάση, αυτήν της «κρίσης-απόφασης» με το θάνατο της συζύγου του, οπότε και «σωριάστηκε μπροστά στο έρημο πια κρεβάτι της και καταπιάστηκε αμέσως με την εκδίκηση»³²⁴. Τρεις μέρες αργότερα, εφόσον δεν είχε λάβει την απάντηση που επιθυμούσε και ανέμενε, πέρασε στη φάση της «εκτέλεσης», αφού πρώτα όπλισε τους επτά δουλευτές του³²⁵.

Τέλος, σχετικά με τις ψυχικές ιδιότητες της κατά τον Pinatel εγκληματικής προσωπικότητας, ο Κόλχας φέρεται να χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό, διότι μοιάζει να μην τον απασχολεί τίποτα τόσο έντονα, όσο η ικανοποίηση του αιτήματός του. Για να πετύχει το στόχο του, δε διστάζει να αποχωριστεί τη σύζυγο και τα παιδιά του, προτείνοντας την εγκατάστασή τους σε άλλη πόλη³²⁶. Η έλλειψη προβλεπτικότητας πιθανώς διακατέχει επίσης τον ήρωα, ο οποίος δεν ανησυχεί για τις επιπτώσεις των πράξεών του. Μοιάζει δηλαδή η επαπειλήση της ποινής, και μάλιστα της θανατικής ποινής, η επιβολή της οποίας ήταν μάλιστα ιδιαίτερα συχνή εκείνη την εποχή, να μην ασκεί οποιαδήποτε γενικοπροληπτική, δηλαδή εκφοβιστική επίδραση σε αυτόν. Η επιθετικότητα επίσης είναι εμφανής στη συμπεριφορά του, καθώς παρακάμπει τις δυσχέρειες υλοποίησης του σχεδίου του και αποφασιστικά προβαίνει στο σχεδιασμό της δράσης του, συντάσσοντας καταρχάς μια απόφαση, με την οποία καταδίκασε τον άρχοντα φον Τρόνκα, και

³²² Αυτή η φάση αποτυπώνεται σε φράσεις όπως «διαβεβαιώνοντας ότι ήξερε πώς να βρει το δίκιο του, έφυγε», στο ίδιο, σ. 30.

³²³ Στο ίδιο, σ. 50.

³²⁴ Στο ίδιο, σ. 61.

³²⁵ Στο ίδιο, σ. 62.

³²⁶ Στο ίδιο, σ. 55.

εν συνεχεία οπλίζοντας τους άνδρες του³²⁷. Από τη στιγμή που ξεκινά η εγκληματική του δράση έως και την καταδίκη του, ο ήρωας εμφανίζεται απαθής και αδιάφορος σε σχέση με τις επιπτώσεις των πράξεών του σε ανθρώπους αθώους. Χαρακτηρίζεται λοιπόν και από συναισθηματική αδιαφορία, η οποία είναι κατά τον Pinatel η τέταρτη ψυχική ιδιότητα της εγκληματικής προσωπικότητας.

Βάσει των προαναφερθέντων, ο τρόπος που το έγκλημα παρουσιάζεται στο πλαίσιο της λογοτεχνικής αφήγησης παρουσιάζει αξιοσημείωτες συμπτώσεις με τις επιστημονικές διατυπώσεις της εγκληματολογικής θεωρίας. Η διαπίστωση αυτή παραπέμπει στη θέση του Φουκώ περί της ρευστοποίησης των ορίων των περιοχών της ανθρώπινης γνώσης, βάσει της οποίας μπορεί κανείς «να «ψυχολογεί» ή να «κοινωνιολογεί» μέσα στη μελέτη των λογοτεχνιών και των μύθων»³²⁸. Είναι όμως αναγκαίο να ληφθούν υπόψη οι σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο πεδίων. Λόγου χάριν, «για να επιτύχει το κείμενο ως πηγή απόλαυσης»³²⁹, ο λογοτέχνης χρησιμοποιεί εκφραστικά μέσα όπως «η αμφισημία, ο συμβολισμός, η μεταφορά και η πολυσημία», τα οποία αποβαίνουν πηγή σύγχυσης και υπονόμησης της αξίας ενός επιστημονικού εγχειρήματος³³⁰. Η κοινή θεματολογία των δύο πεδίων δεν αρκεί, εξάλλου, για να δικαιολογήσει την εξομοίωση της λογοτεχνικής με την επιστημονική αφήγηση, διότι η πρώτη έχει το προνόμιο να αναπτύσσεται στο πεδίο του φαντασιακού, συγκροτώντας έναν κόσμο, ενώ η δεύτερη οφείλει να αναδομεί την κοινωνική εμπειρία σε αντικείμενο επιστημονικής γνώσης³³¹. Η λογοτεχνία, άλλωστε, είναι συχνά «φορέας ενός λόγου αιρετικού και επαναστατικού», και τα περιστατικά που περιγράφει, εφόσον ένα από τα ζητούμενα είναι η απόλαυση του αναγνώστη, «είναι πιο ενδιαφέροντα από τα πραγματικά»³³². Η ανάγνωση των πλασματικών πράξεων των φανταστικών χαρακτήρων συμβάλλει στην ικανοποίηση μιας ανάγκης, στην εκπλήρωση μιας λειτουργίας, διότι «γεμίζει τα κενά της πραγματικότητας και μας τη φωτίζει»³³³.

³²⁷ Στο ίδιο, σ. 61-62.

³²⁸ Μ.Φουκώ, *‘Οι λέξεις και τα πράγματα. Μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου’*, Αθήνα, Γνώση, 1966/1986, σ. 490, όπως αναφέρεται στο Γ.Π.Νικολόπουλος (2006) *‘Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, ‘Εικόνες φυλακής’*, ο.π., σ. 153-155.

³²⁹ Β.Καραποστόλης (1985), *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 135.

³³⁰ Γ.Π.Νικολόπουλος (2006) *‘Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, ‘Εικόνες φυλακής’*, ο.π., σ. 154.

³³¹ Στο ίδιο, σ. 154.

³³² Μ.Butor, (1981) *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, *Το δέντρο*, ο.π, σ. 150.

³³³ Στο ίδιο, σ. 150.

β) Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης

Το εγκληματολογικό παράδειγμα του περάσματος στην πράξη εδράζεται, όπως προαναφέρθηκε, στις παραδοχές του θετικισμού, στην αποδοχή της έννοιας του συναινετικού κοινωνικού προτύπου, και στην αποδοχή της αντίληψης περί της ιδιοτυπίας της εγκληματικής συμπεριφοράς και του εγκληματία. Το εν λόγω παράδειγμα για έναν περίπου αιώνα δεν έτυχε αμφισβήτησης ως προς τις επιστημολογικές του βάσεις³³⁴. Υπό την επίδραση της φαινομενολογίας, βασική έκφραση της οποίας υπήρξε στην Κοινωνιολογία η θεωρία της συμβολικής αλληλεπίδρασης, η προσοχή των επιστημόνων άρχισε να στρέφεται στο ζήτημα της σημασίας της κοινωνικής αντίδρασης³³⁵. Ειδικότερα, η θεωρία της Συμβολικής Αλληλεπίδρασης, με θιασώτες τους G.H.Mead και Cooley, εντοπίζει την πρωταρχική αιτία της ανθρώπινης πράξης όχι στην προσωπικότητα του ατόμου, αλλά στην αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων και των όρων του κοινωνικού περιβάλλοντος³³⁶. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην έννοια της «σημασίας», η οποία απορρέει από την αλληλεπίδραση αυτή³³⁷. Η θεωρία απορρίπτει, δηλαδή, τόσο την αρχή της ελευθερίας της βούλησης όσο και την ετεραρχία, κι ως εκ τούτου εκλαμβάνει το άτομο ως ελεύθερο και συγχρόνως ετεροκαθοριζόμενο³³⁸. Το άτομο θεωρείται πως δρα ανάλογα με τη σημασία που έχει για αυτό μια κατάσταση, καθώς βάσει της φαινομενολογικής επιρροής -και στον αντίποδα της οντολογίας- απορρίπτεται η ιδέα της ύπαρξης μιας «αντικειμενικής» αλήθειας και η πραγματικότητα θεωρείται πως αποτελεί «κατασκευή». Συνεπώς, η «σημασία», ως προϊόν αλληλεπίδρασης, δεν προκύπτει από μια αντικειμενική ιδιότητα της κατάστασης, ούτε και ορίζεται από το άτομο. Συνακόλουθα, το έγκλημα δεν καθορίζεται με βάση μια «εσωτερική ιδιότητα» της συμπεριφοράς αλλά ανάλογα με τη σημασία που αποδίδεται στην εν λόγω συμπεριφορά εντός ενός δεδομένου κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος³³⁹.

Βάσει δε αυτής της θεώρησης, το έγκλημα αποσυνδέεται από ηθικές και νομικές σταθερές. Αυτό που αντανακλάται στην έννοια του εγκλήματος δεν είναι παρά οι αξίες και οι επιλογές συγκεκριμένων ομάδων, οι οποίες διαθέτουν την απαιτούμενη ισχύ ώστε να επιβάλλουν τις

³³⁴ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 14.

³³⁵ Στο ίδιο, σ. 18.

³³⁶ Ε.Λαμπροπούλου, *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σ. 114.

³³⁷ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 18.

³³⁸ Ε.Λαμπροπούλου (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 114.

³³⁹ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 19

απόψεις τους για τις «σωστές» και «κλανθασμένες» συμπεριφορές, ποινικοποιώντας κάποιες από αυτές³⁴⁰. Επομένως, το έγκλημα δεν θεωρείται σαν εγγενώς κακή πράξη, εφόσον οι χαρακτηρισμοί «έγκλημα» και «εγκληματίας» είναι εξωτερικοί της πράξης και του πράττοντος³⁴¹. Η πράξη δεν εμπεριέχει το νόημά της, άρα το νόημα της πράξης κατασκευάζεται από την αντίδραση του κοινωνικού ακροατηρίου. Συνακόλουθα, η εγκληματική πράξη είναι αυτή που χαρακτηρίζεται ως τέτοια από τους ανθρώπους³⁴². Βάσει της διατύπωσης του Becker³⁴³, «η παρέκκλιση είναι μάλλον μια συνέπεια της εφαρμογής των κανόνων και κυρώσεων από τρίτους σε έναν παραβάτη. Ο παρεκκλίνων είναι κάποιος, στον οποίο εφαρμόστηκε επιτυχώς αυτή η ετικέτα. Παρεκκλίνουσα είναι η συμπεριφορά, την οποία έτσι ετικετάρουν οι άνθρωποι». Η χρήση του όρου «ετικέτα» από τον Becker οδήγησε στην καθιέρωση του όρου «θεωρία της ετικέτας»³⁴⁴, η οποία συνιστά την εφαρμογή της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης στο πεδίο της εγκληματολογίας.

Το ενδιαφέρον της προσέγγισης αυτής επικεντρώνεται αφενός μεν στη διαδικασία και στους λόγους στιγματισμού συγκεκριμένων ατόμων και ομάδων, αφετέρου δε στην επίδραση του στιγματισμού αυτού στη «δευτερογενή παρέκκλιση»³⁴⁵, δηλαδή στη μονιμότερη εμπλοκή του ατόμου στο έγκλημα, η οποία απορρέει από την ανεπίσημη ή επίσημη κοινωνική αντίδραση που εκδηλώνεται μετά από ένα πρώτο πέρασμα στην πράξη³⁴⁶. Η δευτερογενής παρέκκλιση έχει καταρχάς ερμηνευτεί ως απόρροια των εξοστρακιστικών επιπτώσεων που ασκεί πάνω στο άτομο το στίγμα πρότερων κοινωνικών αντιδράσεων³⁴⁷. Κατά δεύτερο έχει ερμηνευτεί ως απόρροια μιας ψυχολογικής διεργασίας εσωτερίκευσης του στίγματος, η οποία οδηγεί το υποκείμενο να υιοθετήσει τον εγκληματικό ρόλο που του αποδίδεται, οπότε το άτομο τελικά «γίνεται αυτό που περιγράφεται ότι είναι»³⁴⁸.

Σημειώνεται επίσης ότι τα κριτήρια που χρησιμοποιούν οι θεσμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου για την ερμηνεία μιας συμπεριφοράς και για τον χαρακτηρισμό των ατόμων δεν είναι απαραίτητως συνειδητά και συστηματοποιημένα. Έχει διαπιστωθεί, παραδείγματος χάριν, ότι οι

³⁴⁰ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π.,σ. 115.

³⁴¹ Στο ίδιο, σ. 115.

³⁴² Στο ίδιο, σ. 115.

³⁴³ H.Becker, “Outsiders”, The free press of Glencoe, New York, 1963, όπως παρατίθεται στο Η.Δασκαλάκης (1985) *Έγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ο.π., σ. 19.

³⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 19.

³⁴⁵ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ. 115.

³⁴⁶ Η.Δασκαλάκης, (1985) *Έγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ο.π., σ. 20.

³⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 20.

³⁴⁸ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ. 117-118.

πιθανότητες να χαρακτηριστεί κάποιος ως εγκληματίας εξαρτώνται σημαντικά από τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά, το κύρος και την οικονομική του επιφάνεια. Εκτός αυτού, σημαντικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής απόστασης μεταξύ των εκπροσώπων των φορέων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και των στιγματιζομένων³⁴⁹. Τα χαρακτηριστικά αυτά η θεωρία της ετικέτας τα εξετάζει ως στοιχεία που παρωθούν τους φορείς κοινωνικού ελέγχου να επικολλήσουν την ετικέτα του εγκληματία σε όσους τα έχουν³⁵⁰.

Η θεωρία της ετικέτας προώθησε σημαντικά την εγκληματολογική σκέψη, καθώς μετατόπισε το πεδίο ενδιαφέροντος των εγκληματολόγων από τον εγκληματία σε μια κριτική εξέταση των φορέων κοινωνικού ελέγχου, οι οποίοι κυρίως παράγουν και αναπαράγουν το στιγματισμό³⁵¹. Εδραίωσε μια νέα αντίληψη για το έγκλημα και την εγκληματικότητα, αμφισβητώντας και υπερβαίνοντας τη θεμελιώδη παραδοχή της συμβατικής εγκληματολογίας, βάσει της οποίας η αποκλίνουσα συμπεριφορά προσδιορίζεται από αντικειμενικούς κανόνες. Στο πλαίσιο της προοπτικής της, το πέρασμα στην πράξη παύει λοιπόν να συνιστά τον κεντρικό άξονα του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος³⁵². Τουναντίον, η θεωρία της ετικέτας επεδίωξε να προσδιορίσει την παρέκκλιση ως κοινωνική κατασκευή, συγκροτούμενη από τις αλληλεπιδράσεις του πράττοντος υποκειμένου και του ενδιαφερόμενου κοινού³⁵³. Κατέστη αν μη τι άλλο σαφές ότι η παράβαση του ποινικού νόμου και ο στιγματισμός του παραβάτη ως εγκληματία είναι δύο καταστάσεις εντελώς διαφορετικές από άποψη σημασίας³⁵⁴. Οι διαπιστώσεις περί της ύπαρξης υψηλού «σκοτεινού αριθμού» της εγκληματικότητας, στοιχείο που συνεπάγεται ότι μικρό μόνο μέρος όσων διαπράττουν εγκληματικές πράξεις γίνονται αντιληπτοί από τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, συνέτειναν άλλωστε προς αυτή την κατεύθυνση. Εν ολίγοις, η θεωρητική αυτή προσέγγιση συνέβαλε, αφενός μεν, στην εξήγηση της υποτροπής, αφετέρου δε στην επισήμανση των παραγόντων που αλληλεπιδρούν ώστε ορισμένα άτομα να χαρακτηρίζονται ως εγκληματίες και άλλα όχι³⁵⁵.

Παρά τη σημαντική συμβολή της «θεωρίας της ετικέτας» στη διεύρυνση του θεωρητικού πεδίου της Εγκληματολογίας, της καταλογίζονται σοβαρές ελλείψεις, καθώς οι επικριτές της, αξιολογώντας την σαν να ήταν μια αιτιοκρατική θεωρία, επισημαίνουν ότι δεν έχει ασχοληθεί με

³⁴⁹ Ε.Λαμπροπούλου (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 117.

³⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 119.

³⁵¹ Στο ίδιο, σ. 118.

³⁵² Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 21.

³⁵³ Ε.Λαμπροπούλου (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 119-120.

³⁵⁴ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 21.

³⁵⁵ Χ.Ζαραφονίτου, (2004) *‘Εμπειρική εγκληματολογία’*, ο.π., σ. 157.

τους λόγους για τους οποίους το άτομο διαπράττει την πρώτη εγκληματική πράξη³⁵⁶. Οι εκπρόσωποι όμως της «θεωρίας της ετικέτας» δεν αποδίδουν ιδιαίτερη βαρύτητα στις αιτίες της πρωτογενούς παρέκκλισης, μολοντί δεν αρνούνται την ύπαρξή τους³⁵⁷. Εν ολίγοις θεωρούν μάταιη τη διαρκή αναζήτηση των παραγόντων που συντελούν στην εκδήλωση της αρχικής εγκληματικής πράξης. Τουναντίον, το ζήτημα που τίθεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους είναι το πώς δημιουργούνται οι ποινικοί νόμοι, πώς συντελείται η υπαγωγή μιας συμπεριφοράς σε τέτοιους κανόνες και ποιες είναι οι συνέπειες που συνδέονται με την υπαγωγή αυτή³⁵⁸.

Μολαταύτα, ανεξαρτήτως των επικρίσεων που δέχτηκε, η θεωρία της ετικέτας επηρέασε σημαντικά την αντεγκληματική και κοινωνική πολιτική τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, θέτοντας ως προτεραιότητες αφενός μεν τον στόχο του περιορισμού του στιγματισμού των παραβατών από τους φορείς του κοινωνικού ελέγχου³⁵⁹, αφετέρου δε τον εξανθρωπισμό του γραφειοκρατικού μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου. Ιδίως στο πεδίο της παραβατικότητας των ανηλίκων, η συμβολή της θεωρίας της ετικέτας έγκειται στην καθιέρωση των κατά παρέκκλιση διαδικασιών και των προγραμμάτων αποκατάστασης της βλάβης προς το θύμα³⁶⁰.

Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης δεν αντιμετωπίζει, επομένως, το έγκλημα σαν μια πράξη με διαφορετικές εσωτερικές ιδιότητες σε σχέση με το μη έγκλημα, αλλά αποδίδει βαρύτητα στη διαδικασία, με την οποία σε κάποιους παραβάτες αποδίδεται ο χαρακτηρισμός του εγκληματία. Στην ενότητα που προηγήθηκε παρουσιάστηκε η εικόνα για το έγκλημα που κατασκευάζεται στον «Μίχαελ Κόλχας». Η αντιπαραβολή των δύο εικόνων του εγκλήματος οδηγεί σε ορισμένες διαπιστώσεις οι οποίες θα εκτεθούν στη συνέχεια. Καταρχάς, όπως προαναφέρθηκε, ο Κόλχας παρουσιάζεται ως έντιμος έμπορος και φιλήσυχος οικογενειάρχης, γενικώς ως ευυπόληπτος και νομοταγής πολίτης. Εκδηλώνει για πρώτη φορά εγκληματική συμπεριφορά όταν εισβάλλει στον πύργο του άρχοντα φον Τρόνκα με τους συνεργούς του³⁶¹. Αφού πυρπολεί τον πύργο και σκοτώνει, μεταξύ άλλων, τον άρχοντα Χανς φον Τρόνκα, τον καστελάνο, τον διαχειριστή, συντάσσει το πρώτο του διάταγμα με το οποίο ανακοινώνει πως βρίσκεται σε «δίκαιο πόλεμο» με τον άρχοντα και απειλεί με θάνατο και πυρπόληση της

³⁵⁶ Ε.Λαμπροπούλου (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ. 118.

³⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 119.

³⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 119.

³⁵⁹ Μέσω της ελάχιστης δυνατής παρέμβασης στη ζωή των πολιτών, («less is better»), στο ίδιο, σ. 122.

³⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 123.

³⁶¹ Χ.φον Κλάιστ (2010), 'Μίχαελ Κόλχας', ο.π., σ. 66.

περιουσίας τους όποιους δεν τον βοηθήσουν στον εντοπισμό του άρχοντα³⁶². Ο ίδιος δεν θεωρεί τις πράξεις του εγκληματικές, αλλά αναγκαίες στο πλαίσιο του «δίκαιου πολέμου». Στη συνέχεια αναχωρεί με τους δέκα άνδρες του για τη Βιτεμβέργη³⁶³, όπου συντάσσει δεύτερο διάταγμα με το οποίο καλεί, δελεάζοντας με χρήματα και άλλα πολεμικά ευεργετήματα, όποιον ήθελε να πάρει το μέρος του εναντίον του φον Τρόνκα³⁶⁴. Κατ' αυτόν τον τρόπο αυξάνει τη δύναμή του σε τριάντα άνδρες και πυρπολούν τη Βιτεμβέργη τα ξημερώματα, βάζοντας φωτιά σε πολλά σημεία ταυτόχρονα. Τότε εκδηλώνεται η πρώτη κρατική αντίδραση εναντίον του Κόλχασ, καθώς «ο τοποτηρητής Ότο φον Γκόργκας έστειλε ένα τμήμα πενήντα ανδρών για να εξουδετερώσουν τον τρομερό λήσταρχο»³⁶⁵ και να κατευνάσουν την «απερίγραπτη φρίκη των κατοίκων μπρος σ' αυτό το ανήκουστο ανοσιούργημα»³⁶⁶. Λόγω της θεατότητας³⁶⁷ και της βαρύτητας των πράξεων που ορίζονται ως εγκληματικές από το νόμο³⁶⁸ κινητοποιήθηκε ο κρατικός μηχανισμός και αποδόθηκε στον μέχρι πρότινος ευυπόληπτο πολίτη ο χαρακτηρισμός του «τρομερού λήσταρχου».

Πλέον ο Κόλχασ αντιμετωπίζεται ως εγκληματίας και δημόσιος κίνδυνος, όποτε η εγκληματική δράση του παγιώνεται, καθώς συνεχίζει να αντιμετωπίζει τις ομάδες που στάλθηκαν για να τον εξουδετερώσουν και πυρπολεί ξανά την πόλη. Στο μεταξύ ενισχύει τη φήμη του, και «με το ιδιαίτερο κύρος που είχε αποκτήσει στον κόσμο είχε αυξήσει τη δύναμή του σε εκατόν εννέα άνδρες»³⁶⁹ τους οποίους είχε οπλίσει πλήρως. Πέντε μέρες αργότερα βάζει φωτιά σε τρία σημεία της πόλης της Λειψίας και καταλαμβάνει τον πύργο του Λίντσεν, καλώντας τον λαό να στρατευθεί μαζί του «για να οικοδομηθεί μια καλύτερη τάξη πραγμάτων», χαρακτηρίζοντας το ανάκτορο του Λίτσεν σαν «έδρα της προσωρινής του παγκόσμιας κυβέρνησης»³⁷⁰. Εξουδετερώνει ξανά μια δύναμη εκατόν ογδόντα ενόπλων που στάλθηκε εναντίον του³⁷¹.

³⁶² Στο ίδιο, σ. 67.

³⁶³ Στο ίδιο, σ. 70-71.

³⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 71.

³⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 73.

³⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 72.

³⁶⁷ Η θεατότητα συνίσταται στην «ιδιότητα ενός εγκλήματος να υποπίπτει στην αντίληψη τρίτων», όπως αναφέρεται στο Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 85.

³⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 78.

³⁶⁹ Χ.φον Κλάιστ (2010), *‘Μίχαελ Κόλχασ’*, ο.π., σ. 80.

³⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 82.

³⁷¹ Στο ίδιο, σ. 82.

Μετά τις τόσες αποτυχίες του κρατικού στρατού, ο Λούθηρος συντάσσει μια ανακοίνωση την οποία απευθύνει στον Κόλχιας, χαρακτηρίζοντάς τον «ανόσιο» και «υπερόπτη», «τρελαμένο από το τυφλό πάθος», «ρέμπελο και όχι πολεμιστή του δίκαιου Θεού»³⁷². Επιχειρώντας να τον νουθετήσει, ο Λούθηρος απειλεί τον Κόλχιας ότι θα καταλήξει στον τροχό και το ικρίωμα, και «στο επέκεινα στην κόλαση που επικρέμαται του εγκλήματος και της αθεΐας»³⁷³. Μόλις ο Κόλχιας διάβασε «το χαρτί που το περιεχόμενό του τον κατηγορούσε για αδικία», «το πρόσωπό του βάρφηκε βαθυκόκκινο» και «δεν χρειάστηκαν περισσότερα από αυτά τα λίγα λόγια για να τον αφοπλίσουν»³⁷⁴. Αμέσως μεταμφιέζεται και συναντά τον Λούθηρο, ο οποίος τον χαρακτηρίζει «ανόσιο και φοβερό άνθρωπο»³⁷⁵, «καταραμένο και απαίσιο»³⁷⁶ και «μανιακό, ανόητο και φρικτό άνθρωπο, που πήρε με το ξίφος του τη φοβερότερη εκδίκηση»³⁷⁷. Ο Κόλχιας επιχειρεί να ανασκευάσει τη γνώμη του Λούθηρου ότι είναι «άδικος άνθρωπος» και ισχυρίζεται ότι «ο πόλεμος που κάνει εναντίον της κοινότητας των ανθρώπων θα ήταν κακούργημα», εάν πρώτα δεν είχε αποβληθεί από αυτήν³⁷⁸. Ο Λούθηρος υπόσχεται τελικά να τον βοηθήσει και αποστέλλει επιστολή στον εκλέκτορα, με την οποία προτείνει να χορηγηθεί στον Κόλχιας αμνηστία³⁷⁹, όπως και έγινε. Όταν παύει να θεωρείται εγκληματίας, ο Κόλχιας διαλύει αμέσως τη συμμορία του και παρακαταθέτει όλη του τη λεία, «χρυσό, όπλα και σκεύη» ως ιδιοκτησία του Εκλέκτορα³⁸⁰. Στη συνέχεια τίθεται υπό φρούρηση με το πρόσχημα της προστασίας του³⁸¹, έως ότου αντιλαμβάνεται πως η αμνηστία έχει παραβιαστεί και πως είναι κρατούμενος³⁸².

Αναφορικά με τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον Κόλχιας, αρχικώς οι κάτοικοι αντιδρούν «με απερίγραπτη φρίκη»³⁸³ απέναντι στις πράξεις του, σταδιακά όμως κερδίζει τη συμπάθεια και την υποστήριξη του λαού, καθώς «αυτό που ζητά είναι δίκαιο»³⁸⁴, σε συνδυασμό με τη γενική λαϊκή δυσαρέσκεια προς τον άρχοντα, ο οποίος αποκαλείται «βδέλλα, ελεεινός δυνάστης και βασανιστής, κατάρα για την πόλη της Βιτεμβέργης και καταστροφή της

³⁷² Στο ίδιο, σ. 84-85.

³⁷³ Στο ίδιο, σ. 85.

³⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 87.

³⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 89.

³⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 91.

³⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 92.

³⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 89-90.

³⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 97.

³⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 107.

³⁸¹ Στο ίδιο, σ. 108.

³⁸² Στο ίδιο, σ. 140.

³⁸³ Στο ίδιο, σ. 72.

³⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 93.

Σαξονίας»³⁸⁵. Κατά τη διάρκεια πομπής που πραγματοποίησε μαζί με τους άνδρες του ο Κόλχας, στο απόγειο της πολεμικής δόξας του, «ο λαός παραμέριζε περιδεής δεξιά και αριστερά»³⁸⁶. Επίσης, τη μέρα πριν την εκτέλεσή του, οι πολυάριθμοι φίλοι του τον επισκέφθηκαν στη φυλακή³⁸⁷.

Στα συγκεκριμένα αποσπάσματα της νουβέλας αντανακλάται η βασική θέση της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης βάσει της οποίας η πράξη δεν εμπεριέχει το νόημά της και το έγκλημα δεν θεωρείται σαν εγγενώς κακή πράξη, εφόσον οι χαρακτηρισμοί «έγκλημα» και «εγκληματίας» είναι εξωτερικοί της πράξης και του πράττοντος³⁸⁸. Τις πράξεις «άγριας αυτοδικίας»³⁸⁹, τις οποίες ο κρατικός μηχανισμός θεωρεί βαρύτατα εγκληματικές και επιστρατεύεται για την παύση τους, ο δράστης τις θεωρεί «δίκαιο πόλεμο» εναντίον «της πανουργίας στην οποία είχε βυθιστεί ο κόσμος», με στόχο «να οικοδομηθεί μια καλύτερη τάξη πραγμάτων»³⁹⁰. Η κοινή γνώμη, «πολύ απειλητικά με το μέρος αυτού του ανθρώπου»³⁹¹, συμπλέει με την άποψή του ότι αυτό που ζητά είναι δίκαιο³⁹². Διαπιστώνεται ότι διαφοροποιούνται οι σημασίες που αποδίδονται από διαφορετικά άτομα στις πράξεις του Κόλχας, συνεπώς το έγκλημα «δεν καθορίζεται από την ποιότητα της συμπεριφοράς αλλά από το χαρακτηρισμό που δίνουν στη συμπεριφορά αυτοί που έχουν τη σχετική εξουσία»³⁹³. Το έγκλημα αποκτά και μια πολιτική διάσταση, καθώς «τα αντικείμενα προστασίας του ποινικού νόμου είναι τα συμφέροντα των ομάδων που έχουν την εξουσία να επηρεάζουν τη διαδικασία εγκληματοποίησης»³⁹⁴. Εκτός αυτού, παρατηρείται ότι, σε αντίθεση με το συναινετικό πρότυπο, «η επίσημη κρατική αντίδραση» και «η συγκινησιακή αντίδραση αποδοκιμασίας των μελών της κοινωνίας»³⁹⁵ κάθε άλλο παρά συμπίπτουν, συνεπώς οι περιγραφές του Κλάιστ απηχούν το συγκρουσιακό κοινωνικό πρότυπο³⁹⁶. Επίσης, η άμεση παύση της εγκληματικής δράσης του Κόλχας μόλις του υποσχέθηκαν αμνηστία είναι ενδεικτική του ότι η προσωπικότητά του δεν

³⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 78.

³⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 87.

³⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 196.

³⁸⁸ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π.,σ. 115.

³⁸⁹ Χ.φον Κλάιστ (2010), 'Μίχαελ Κόλχας', ο.π., σ. 92.

³⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 81.

³⁹¹ Στο ίδιο, σ. 97.

³⁹² Στο ίδιο, σ. 93.

³⁹³ Η.Δασκαλάκης (1985), 'Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', ο.π., σ. 38.

³⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 44.

³⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 48.

³⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 33.

διέθετε ποιοτικά χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από ένα άτομο το οποίο δεν εγκληματεί³⁹⁷.

Επίσης, αναφέρονται στη νουβέλα οι εγκληματικές πράξεις των υπαλλήλων του άρχοντα φον Τρόνκα, οι οποίες συνέβησαν στον προστατευμένο χώρο του πύργου, οπότε η θεατότητά τους ήταν περιορισμένη. Παρόμοια περιστατικά είχαν συμβεί ξανά στο παρελθόν, όπως ήταν γνωστό στον κόσμο, καθώς ο πύργος χαρακτηρίζεται «σφηκοφωλιά» στην οποία γίνονται «βρωμοδουλειές εις βάρος των ξένων»³⁹⁸. Η επίσημη κρατική αντίδραση, όμως, ουδέποτε είχε ενεργοποιηθεί, επειδή οι εργαζόμενοι καλύπτονταν από την προστασία που τους παρείχε το όνομα του άρχοντα και ο ιδιωτικός του χώρος. Ο ίδιος ο άρχοντας, άλλωστε, φαίνεται πως ήταν γνωστό ότι επεδείκνυε παρόμοια συμπεριφορά με τους υφισταμένους του, καθώς το συγκεντρωμένο πλήθος τον αποκαλεί «βδέλλα, ελεεινό δυνάστη και βασανιστή, κατάρα για την πόλη της Βιτεμβέργης και καταστροφή της Σαξονίας»³⁹⁹. Δεν είχε όμως επιπτώσεις έως τότε, λόγω της κοινωνικής και οικονομικής του ισχύος, καθώς οι πιθανότητες να χαρακτηριστεί κάποιος ως εγκληματίας εξαρτώνται σημαντικά από τα κοινωνικά του χαρακτηριστικά, το κύρος και την οικονομική του επιφάνεια⁴⁰⁰. Τα χαρακτηριστικά αυτά η θεωρία της ετικέτας τα εξετάζει ως στοιχεία που αποτρέπουν τους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου από το να επικολλήσουν την ετικέτα του εγκληματία σε όσους τα έχουν⁴⁰¹.

Στην περίπτωση του Τρόνκα και των υπαλλήλων αντανάκλαται η διαπίστωση ότι «η παράβαση του ποινικού νόμου και ο στιγματισμός του παραβάτη ως εγκληματία είναι δύο καταστάσεις εντελώς διαφορετικές από άποψη σημασίας»⁴⁰². Ο φον Τρόνκα εκμεταλλεύτηκε άλλωστε την κοινωνική του θέση και τη συγγένειά του με ισχυρά πρόσωπα για να σταματήσει την αγωγή του Κόλχασ εις βάρος του, και η ποινική του δίωξη δεν πραγματοποιήθηκε παρά μόνο αφού η υπόθεση έγινε ευρύτατα γνωστή σαν αιτία της εκδικητικής δράσης του ληστή. Όσο η δημοτικότητα του Κόλχασ αυξάνεται, τόσο περισσότερο εκδηλώνεται η καταπιεσμένη οργή και η απέχθεια του λαού προς τον Τρόνκα. Στο τέλος, φαίνεται πως η άτυπη κοινωνική αντίδραση εναντίον του άρχοντα είναι αυτή που ενεργοποιεί την επίσημη κοινωνική αντίδραση, με αποτέλεσμα την καταδίκη του σε ποινή φυλάκισης. Ενώ λοιπόν στην περίπτωση του Κόλχασ

³⁹⁷ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ. 117-118.

³⁹⁸ Χ.φον Κλάιστ (2010), 'Μίχαελ Κόλχασ', ο.π., σ. 33.

³⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 77-78.

⁴⁰⁰ Ε.Λαμπροπούλου (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ. 117.

⁴⁰¹ Στο ίδιο, σ. 119.

⁴⁰² Η.Δασκαλάκης (1985) 'Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', ο.π., σ. 21.

η δράση του θεωρείται εγκληματική από τους κρατικούς φορείς και αποδεκτή από το κοινό, αντιθέτως, αναφορικά με τον Τρόνκα, η δράση του θεωρείται εγκληματική από την κοινή γνώμη και μη εγκληματική από το κράτος. Κάτι τέτοιο παραπέμπει στην άποψη ότι η πράξη δεν εμπεριέχει το νόημά της, άρα το νόημα της πράξης κατασκευάζεται από την αντίδραση του κοινωνικού ακροατηρίου. Βασική θέση της φαινομενολογίας είναι η απόρριψη τη ιδέας της ύπαρξης μιας «αντικειμενικής» αλήθειας, συνεπώς, το έγκλημα δεν καθορίζεται με βάση μια «εσωτερική ιδιότητα» της συμπεριφοράς αλλά ανάλογα με τη σημασία η οποία αποδίδεται στην εν λόγω συμπεριφορά εντός ενός δεδομένου κοινωνικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος⁴⁰³. Αυτό που αντανακλάται στην έννοια του εγκλήματος δεν είναι παρά οι αξίες και οι επιλογές συγκεκριμένων ομάδων οι οποίες διαθέτουν την απαιτούμενη ισχύ ώστε να επιβάλλουν τις απόψεις τους για τις «σωστές» και «λανθασμένες» συμπεριφορές, ποινικοποιώντας κάποιες από αυτές⁴⁰⁴.

Κατόπιν των προαναφερθέντων, επισημαίνεται, όπως και ανωτέρω, ότι στο πλαίσιο της εγκληματολογικής προσέγγισης του «Μίχαελ Κόλχας» η βάση της ανάλυσης είναι το κείμενο. Ο Κλάιστ ήδη στην πρώτη σελίδα της νουβέλας δίνει τη δική του ερμηνεία για την εγκληματική δράση του Κόλχας: «η αίσθηση δικαίου τον έκανε ληστή και φονιά». Η εξήγηση αυτή είναι θεμιτή στο πλαίσιο του λογοτεχνικού κειμένου, το οποίο δεν οφείλει να ακολουθεί τους κανόνες της επιστημονικότητας, Για το μυθιστόρημα, άλλωστε, την «κατεξοχήν φαινομενολογική περιοχή», είναι αρκετό να «δημιουργεί αυτό για το οποίο μας μιλάει»⁴⁰⁵. Μια τέτοια ερμηνεία, αντιθέτως, είναι προφανώς ανεπαρκής στο πλαίσιο της επιστημονικής προσέγγισης της εγκληματογένεσης. Από την άλλη πλευρά, παρά τις αποκλίσεις που επισημάνθηκαν προηγουμένως, είναι αξιοσημείωτο το ότι στοιχεία και από τα δύο εγκληματολογικά παραδείγματα αποτυπώνονται στη νουβέλα, παρατηρούνται επομένως συμπτώσεις μεταξύ του λόγου της τέχνης και του λόγου της επιστήμης. Καλό είναι, όμως, να μην παραβλέπεται το ότι ο ερευνητής οδηγείται αναπότρεπτα σε πλάνη όταν προσπαθεί να εφαρμόσει την επιστημονική θεωρία πάνω σε φανταστικά πρόσωπα αντί να την ελέγχει πάνω σε υπαρκτά. Αυτή συνδέεται με τη μεταφορά μεθόδων, οι οποίες ενδείκνυνται για την επαλήθευση ή διάψευση υποθέσεων

⁴⁰³ Στο ίδιο, σ. 19

⁴⁰⁴ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π, σ. 115.

⁴⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 148.

βασισμένων σε αντικειμενικά δεδομένα⁴⁰⁶, στο λογοτεχνικό πεδίο, εντός του οποίου τον πρώτο λόγο έχει η δημιουργική φαντασία, ενώ η αντικειμενικότητα και η στήριξη της έξωθεν μαρτυρίας είναι αχρείαστες⁴⁰⁷. Η λογοτεχνία, συνεπώς, εν αντιθέσει με την επιστήμη, κινείται σε όλο το φάσμα του κοινωνικά πιθανού, όπου έχουν θέση και το «πραγματικό» και το «δυνάμει» και το «φανταστικό»⁴⁰⁸.

6) Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος

α) Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος

Αναφορικά με τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος, ο οποίος ως έννοια συνδέεται με την πειθάρχηση σε κανόνες, την εφαρμογή του νόμου και την απονομή δικαιοσύνης, στο «Μίχαελ Κόλχιας» εντοπίζονται πολυάριθμες σχετικές αναφορές. Ειδικότερα, περιγράφεται η πορεία του βασικού ήρωα από την αρχική εμπλοκή του στη δικαστική διαμάχη έως την καταδίκη του. Αρχικά ο Κόλχιας, ως παθών, «συνέταξε με τη βοήθεια γνωστών του νομομαθών μια αγωγή, στην οποία περιέγραψε λεπτομερώς την προσβολή που είχε διαπράξει ο νεαρός άρχοντας»⁴⁰⁹. Τα αιτήματά του ήταν «να τιμωρηθεί κατά νόμον ο φταίχτης, να αποκατασταθούν τα άλογά του στην προτέρα κατάσταση και να αποζημιωθεί ο ίδιος όσο και ο δουλευτής του για όσα είχαν υποστεί»⁴¹⁰. Στην απόφασή του να κινηθεί δικαστικά συνέτεινε το ότι είχε, χάριν της τιμιότητάς του «την εύνοια των σημαντικότερων ανδρών της χώρας»⁴¹¹. Ο δικηγόρος του, άλλωστε, «ήταν και αυτός επιφανής άνδρας», οπότε ο Κόλχιας, αφού κατέβαλε ένα χρηματικό ποσό για τα έξοδα της δίκης, ήταν ήσυχος για την έκβαση της δικαστικής του υπόθεσης⁴¹². Οι μήνες όμως περνούσαν χωρίς να γίνει δίκη, οπότε ο Κόλχιας πληροφορήθηκε ότι «είχε υπάρξει παρέμβαση από ψηλά στο Δικαστήριο της Δρέσδης και η αγωγή είχε απορριφθεί τελεσίδικα»⁴¹³.

⁴⁰⁶ Β.Καραποστόλης (1985) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π.,σ. 187.

⁴⁰⁷ Μ.Βυτορ, (1981) *‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’*, ο.π, σ. 148.

⁴⁰⁸ Γ.Νικολόπουλος, *‘Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας’*, στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) (2011)*‘Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα’*, ο.π, σ. 468.

⁴⁰⁹ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχιας’*,ο.π., σ. 41.

⁴¹⁰ Στο ίδιο, σ. 41.

⁴¹¹ Στο ίδιο, σ. 41.

⁴¹² Στο ίδιο, σ. 42.

⁴¹³ Στο ίδιο, σ. 42.

Μάλιστα, ο νομικός του σύμβουλος του ζήτησε «να μην τον ξαναενοχλήσει με παραγγελίες για την ίδια υπόθεση»⁴¹⁴.

Κατόπιν συζήτησης σχετικά με το ζήτημα, ο διοικητής του Βρανδεμβούργου προσφέρθηκε να βοηθήσει τον Κόλχασ, συμβουλευόντάς τον να συντάξει μια έκκληση προς τον Εκλέκτορα και «να ζητήσει χωροδεσποτική προστασία για τη βιαιοπραγία που είχε υποστεί σε σαξονικό έδαφος»⁴¹⁵. Η έκκληση, συνταχθείσα «ακριβώς σύμφωνα με τις προδιαγραφές» δεν επιδόθηκε, όπως θα έπρεπε, στην Αυλή της Δρέσδης προς διερεύνηση, αλλά στον άρχοντα φον Τρόνκα για «περισσότερες πληροφορίες»⁴¹⁶. Αποτέλεσμα της διαδικασίας που κίνησε ο Κόλχασ ήταν να συνταχθεί «έκθεση του Δικαστηρίου της Δρέσδης», βάσει της οποίας «ήταν ένας αχαϊρευτος καυγατζής» και δεν έπρεπε να «ξαναενοχλήσει την Καγκελαρία του Κράτους με τέτοιου είδους τσακωμούς και φασαρίες»⁴¹⁷. Ο Κόλχασ θεωρεί πως για να βρει το δίκιο του θα πρέπει να «καταφέρει να περάσει από αυτούς που περιτριγυρίζουν τον δίκαιο άρχοντα και να φτάσει ως αυτόν τον ίδιο»⁴¹⁸. Τη μέρα της ταφής της συζύγου του έλαβε όμως τη «χωροδεσποτική απάντηση στην έκκληση που είχε παραδώσει η πεθαμένη, που έλεγε..επί ποινή φυλακίσεως να μην επαναφέρει το ζήτημα»⁴¹⁹.

Ενώσω ο Κόλχασ επιδιόταν σε μια σειρά εγκλημάτων εκδίκησης, ο Λούθηρος ανέλαβε να μεσολαβήσει με τις γνωριμίες που διέθετε και «να διαπραγματευτεί για χάρη του με τον Εκλέκτορα»⁴²⁰. Παράλληλα, σε συμβούλιο των αρχόντων επισημάνθηκε ότι για την αντιμετώπιση της υπόθεσης του Κόλχασ «έπρεπε να ληφθεί μια πολιτική απόφαση»⁴²¹. Αυτή ήταν να επανεξεταστεί η υπόθεση και να χορηγηθεί στον Κόλχασ και στους συνεργούς του «χάρη αντί εφαρμογής του νόμου και πλήρης αμνηστία για τις βιαιοπραγίες που διέπραξαν στη Σαξονία» στην περίπτωση που η αγωγή του δεν απορριφθεί από το Δικαστήριο της Δρέσδης⁴²². Ξανά, λοιπόν, ο ήρωας απευθύνεται «σε έναν διαπιστευμένο διάσημο δικηγόρο της πόλης για τη σύνταξη και την κατάθεση της αγωγής»⁴²³, η οποία ήταν «απολύτως όμοια με την πρώτη που

⁴¹⁴ Στο ίδιο, σ. 43.

⁴¹⁵ Στο ίδιο, σ. 45.

⁴¹⁶ Στο ίδιο, σ. 46.

⁴¹⁷ Στο ίδιο, σ. 47-48.

⁴¹⁸ Στο ίδιο, σ. 54-55.

⁴¹⁹ Στο ίδιο, σ. 61.

⁴²⁰ Στο ίδιο, σ. 94.

⁴²¹ Στο ίδιο, σ. 103.

⁴²² Στο ίδιο, σ. 105.

⁴²³ Στο ίδιο, σ. 109.

είχε απορριφθεί»⁴²⁴. Κατόπιν αυτού, ο νεαρός άρχοντας κλήθηκε να παρουσιαστεί άνευ ετέρου στο Δικαστήριο προκειμένου να αντιμετωπίσει την εις βάρος του αγωγή⁴²⁵. Ο φον Τρόνκα, ως εναγόμενος, απέστειλε επιστολή στο Δικαστήριο, στην οποία περιέγραφε εκτενώς τα άλογα, ισχυριζόμενος ότι είχαν χαθεί, και παρακαλούσε αυτόν που τα κατείχε «να τα παραδώσει έναντι πλουσιοπάροχης αποζημίωσης»⁴²⁶. Όταν, λίγες μέρες αργότερα, εμφανίστηκε ο κάτοχός τους και τα παρέδωσε, ο Κόλχιας κλήθηκε να διενεργήσει «αυτοψία, ώστε να εκλείψει κάθε αμφιβολία»⁴²⁷.

Στη συνέχεια, ο αλογέμπορος κλήθηκε σε ανάκριση από τον πρίγκιπα του Μάισεν, ο οποίος προηγουμένως είχε ζητήσει από τον Μεγάλο Καγκελάριο άδεια για να ανακρίνει τον Κόλχιας⁴²⁸. Ο αλογέμπορος ενημερώθηκε για «τα αποκαλούμενα διατάγματα του Νάγκελσμιντ» και κλήθηκε να υπερασπιστεί τον εαυτό του, όπως και έκανε, μολονότι αρχικά «έμεινε άναυδος και τρόμαξε με αυτά τα άθλια και προδοτικά έγγραφα»⁴²⁹. Ο πρίγκιπας τον διαβεβαίωσε πως «η αμνηστία που του είχε δοθεί δεν θα παραβιαζόταν επ' ουδενί», και ο Μέγας Καγκελάριος έκανε ότι μπορούσε «ώστε να λήξει η υπόθεση προτού νέα γεγονότα την περιπλέξουν και τη θολώσουν»⁴³⁰. Όμως, «οι πολιτικά έμπειροι ιπότες άρχισαν με πανούργες και στρεψόδικες διατυπώσεις να αρνούνται την ενοχή τους», επικαλούμενοι μεταξύ άλλων και ένα διάταγμα του Εκλέκτορα, το οποίο προ δωδεκαετίας απαγόρευε την εισαγωγή αλόγων στις σαξονικές χώρες, για να αποδείξουν «όχι απλώς την αρμοδιότητα, αλλά και την υποχρέωση του νεαρού άρχοντα να σταματήσει τη διέλευση των αλόγων του Κόλχιας από τα σύνορα»⁴³¹. Λόγω αυτών των «στρεψόδικων ενστάσεων των αντιδίκων» το Δικαστήριο «χρειαζόταν τις καταθέσεις και τις εξηγήσεις του Κόλχιας για ένα σωρό διαφορετικά και απρόβλεπτα ζητήματα»⁴³².

Λίγες μέρες αργότερα, η κυβέρνηση παραβίασε την αμνηστία που η ίδια του είχε υποσχεθεί, οπότε ήταν πλέον κρατούμενος⁴³³, συνεπώς θεωρούσε σαν μόνη σωτηρία που του απέμενε τη φυγή⁴³⁴. Παράλληλα, είχαν συλληφθεί τα μέλη μιας συμμορίας υποτακτικών του Νάγκελσμιντ

⁴²⁴ Στο ίδιο, σ. 110.

⁴²⁵ Στο ίδιο, σ. 110.

⁴²⁶ Στο ίδιο, σ. 113.

⁴²⁷ Στο ίδιο, σ. 119.

⁴²⁸ Στο ίδιο, σ. 131-132.

⁴²⁹ Στο ίδιο, σ. 132-133.

⁴³⁰ Στο ίδιο, σ. 134-135.

⁴³¹ Στο ίδιο, σ. 135-136.

⁴³² Στο ίδιο, σ. 137.

⁴³³ Στο ίδιο, σ. 140.

⁴³⁴ Στο ίδιο, σ. 145.

και ανακρίνονταν από «τον διοικητή των ανακτόρων, τον βαρόνο φον Βενκ, ο οποίος διοικούσε εκείνη τη στιγμή την αστυνομία» και τους ιππότες που ήταν μαζί του⁴³⁵. Στη συνέχεια, ο Νάγκελσμιντ συνέταξε επιστολή με την οποία επεδίωκε συνεργασία με τον Κόλχασ, υποσχόμενος την απελευθέρωσή του από τη φυλακή⁴³⁶. Ο αλογέμπορος δεν ήταν σε θέση να γνωρίζει ότι ο άνθρωπος που μετέφερε το γράμμα είχε τεθεί υπό κράτηση, και ότι η επιστολή δόθηκε σε αυτόν στο πλαίσιο ενός κακόβουλου τεχνάσματος του Διοικητή φον Βενκ για να τον παγιδεύσουν⁴³⁷. Απάντησε λοιπόν στον Νάγκελσμιντ ότι «δεχόταν την πρότασή του για να αναλάβει την ηγεσία της δύναμής του» και ότι για την απελευθέρωσή του σκεφτόταν να δωροδοκήσει τους μισθοφόρους που τον φρουρούσαν και να τους πάρει με το μέρος του⁴³⁸.

Μόλις η επιστολή του Κόλχασ παραδόθηκε στον διοικητή των ανακτόρων, βάσει του αρχικού σχεδίου, «ο Κόλχασ συλλαμβάνεται με απόφαση του συμβουλίου του Εκλέκτορα και οδηγείται αλυσοδεμένος στη φυλακή του κάστρου»⁴³⁹. Με το γράμμα αυτό για απόδειξη δικάστηκε και καθώς, στην ερώτηση του Δικαστηρίου αν αναγνωρίζει τον γραφικό χαρακτήρα, απάντησε «ναι», χωρίς να έχει να πει κάτι προς υπεράσπιση του εαυτού του, «καταδικάστηκε να τον πιάσουν οι βασανιστές με πυρωμένες τσιμπίδες, να διαμελιστεί και το σώμα του να καεί ανάμεσα στον τροχό και την κρεμάλα»⁴⁴⁰. Κατόπιν αυτής της εξέλιξης, ο Εκλέκτορας του Βρανδεμβούργου προσπάθησε να παρέμβει «για να σώσει τον Κόλχασ από τα χέρια της εξουσίας και της αυθαιρεσίας» και τον διεκδίκησε ως υπήκοο του Βρανδεμβούργου ώστε να δικαστεί σύμφωνα με τους αντίστοιχους νόμους για τις βιαιότητες που είχε υποστεί σε σαξονικό έδαφος⁴⁴¹. Τότε ο Εκλέκτορας της Σαξονίας αποφάσισε να παραδώσει τον Κόλχασ στην Αυλή του Βερολίνου, όπως του είχε ζητηθεί, καθώς ήταν «στριμωγμένος», διότι η εκτέλεση της θανατικής καταδίκης του αλογέμπορου θα εθεωρείτο «παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου»⁴⁴². Κατέθεσε όμως έκθεση «στη Μεγαλειότητα του Αυτοκράτορα στη Βιέννη» με την οποία εγκαλούσε τον Κόλχασ για «παραβίαση της δημόσιας ειρήνης», για την οποία βέβαια δεν είχε εκδοθεί αμνηστία⁴⁴³.

⁴³⁵ Στο ίδιο, σ. 143.

⁴³⁶ Στο ίδιο, σ. 146.

⁴³⁷ Στο ίδιο, σ. 147-150.

⁴³⁸ Στο ίδιο, σ. 149.

⁴³⁹ Στο ίδιο, σ. 151.

⁴⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 151.

⁴⁴¹ Στο ίδιο, σ. 151-153.

⁴⁴² Στο ίδιο, σ. 154-155.

⁴⁴³ Στο ίδιο, σ. 155-156.

Κατόπιν αυτής της εξέλιξης, ο Κόλχιας, «δέσμιος όπως ήταν» μεταφέρθηκε στο Βερολίνο⁴⁴⁴. Ο δικαστικός σύμβουλος Αιμπερμπίερ είχε οριστεί ως συνήγορος της Σαξονίας, ενώ ο νομομαθής Ζόιμερ είχε οριστεί από τον Εκλέκτορα του Βρανδεμβούργου ως συνήγορος του Κόλχιας, «προκειμένου να παρουσιάσει στο Δικαστήριο την αγωγή του εναντίον του νεαρού άρχοντα για την υπόθεση των αλόγων»⁴⁴⁵. Ο Ζόιμερ «είχε ζητήσει από το Δικαστήριο την προληπτική κατάσχεση των αλόγων που βρίσκονταν στα χέρια του εκδορέα, με σκοπό τη μελλοντική αποκατάστασή τους, και την είχε επιβάλει παρά τις ενστάσεις των αντιδίκων»⁴⁴⁶. Παράλληλα, ο Εκλέκτορας της Σαξονίας, θορυβημένος από ένα χρησμό, συνέταξε ιδιόχειρη επιστολή προς τον Αυτοκράτορα, ζητώντας να αποσυρθεί προσωρινά η αγωγή εναντίον του Κόλχιας⁴⁴⁷, ο Αυτοκράτορας, όμως, απάντησε μέσω διακοίνωσης της Καγκελαρίας του Κράτους ότι «η υπόθεση έπρεπε να πάρει τον δρόμο της κατά νόμον»⁴⁴⁸.

Ο Εκλέκτορας της Σαξονίας πληροφορήθηκε μέσω ιδιωτικών επιστολών την έναρξη της δίκης στο Ανώτατο Δικαστήριο και τις σχετικές εκτιμήσεις περί καταδίκης του αλογέμπορου. Παρακάλεσε λοιπόν με ιδιόχειρη επιστολή τον Εκλέκτορα του Βρανδεμβούργου για τη σωτηρία της ζωής του Κόλχιας, προφασιζόμενος ότι η αμνηστία που του είχαν υποσχεθεί δεν επέτρεπε την εκτέλεση θανατικής καταδίκης⁴⁴⁹. Ο Εκλέκτορας του Βρανδεμβούργου, θεωρώντας το περιεχόμενο της επιστολής κατά βάση ασαφές και συγκεχυμένο, απάντησε ότι η αγωγή εις βάρος του Κόλχιας είχε κατατεθεί από «την κεφαλή της Αυτοκρατορίας, η οποία δεν δεσμευόταν με κανέναν τρόπο από την αμνηστία»⁴⁵⁰. Επεσήμανε επίσης πόσο σημαντικό ήταν, δεδομένου του πλήθους «των βιαιοπραγιών του Νάγκελσμυτ, οι οποίες μάλιστα εξαπλώνονταν με απίστευτη θρασύτητα» να υπάρξει αποτρεπτικό παράδειγμα⁴⁵¹. Ο Κόλχιας στο μεταξύ είχε ήδη φτάσει στη Βιέννη και «κατηγορήθηκε ενώπιον του Ανώτατου Δικαστηρίου για παραβίαση της δημόσιας αυτοκρατορικής ειρήνης της χώρας», μολαταύτα «του είπαν ότι στην αγωγή του κατά του νεαρού άρχοντα Βέντσελ φον Τρόνκα θα δικαιωνόταν πλήρως»⁴⁵². Έτσι λοιπόν «ο νόμος τον έκρινε και καταδικάστηκε να θανατωθεί διά του ξίφους», απόφαση η οποία

⁴⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 156.

⁴⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 171.

⁴⁴⁶ Στο ίδιο, σ. 173.

⁴⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 174.

⁴⁴⁸ Στο ίδιο, σ. 175.

⁴⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 175.

⁴⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 176.

⁴⁵¹ Στο ίδιο, σ. 176.

⁴⁵² Στο ίδιο, σ. 185.

θεωρήθηκε επιεικής, επειδή, όπως σχολιάζει ο μεταφραστής, είχε καταδικαστεί σε απλό αποκεφαλισμό, χωρίς να προηγηθούν βασανιστήρια⁴⁵³. Μολαταύτα, «όλη η πόλη έλπιζε ότι, με δεδομένη την ευνοϊκή διάθεση του Εκλέκτορα για τον Κόλχιας, με μια παρέμβασή του η απόφαση θα μετατρεπόταν σε πιθανόν αυστηρή και μακρόχρονη ποινή φυλάκισης»⁴⁵⁴.

Η εμπλοκή των προσώπων με το νόμο και με το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, που αποτελεί ένα από τα θέματα της νουβέλας, αποτελεί επίσης μία από τις εκφάνσεις της έννοιας του κοινωνικού ελέγχου, ο οποίος έχει χαρακτηριστεί από τον Park ως το «κεντρικό δεδομένο και το κεντρικό πρόβλημα» της κοινωνίας⁴⁵⁵ ενώ ο Colin Sumner επισημαίνει πως σχεδόν τα πάντα έχουν ειδωθεί τα τελευταία χρόνια υπ' αυτό το πρίσμα⁴⁵⁶. Αναφορικά με τον κοινωνικό έλεγχο έχουν διατυπωθεί πολυάριθμοι ορισμοί, καθώς ο όρος έχει μεταξύ άλλων ταυτιστεί με την «επιτήρηση», την «εποπτεία», την «εξουσία» και τη «συμβατική συμπεριφορά»⁴⁵⁷. Ενδεικτικά, ο κοινωνικός έλεγχος ορίζεται ως «το σύνολο των μέσων, υλικών και συμβολικών, που διαθέτει μια κοινωνία προκειμένου να επιτύχει τη συμμόρφωση της συμπεριφοράς των μελών της προς γενικά αποδεκτούς κανόνες»⁴⁵⁸. Σύμφωνα δε με τον Lemert, η χρήση της έννοιας παραπέμπει στη συμμόρφωση του ατόμου σε παραδοσιακές νόρμες, με στόχο τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Επιπλέον όμως, υποστηρίζεται ότι αποτελεί μια συνεχή διαδικασία μέσω της οποίας αξιολογούνται οι αναδυόμενες αξίες και αποφασίζεται ποιες από αυτές θεωρούνται κυρίαρχες, ώστε να αναληφθεί στη συνέχεια συλλογική δράση με κατεύθυνση την πραγμάτωση των αξιών και των στόχων που σχετίζονται με αυτές⁴⁵⁹. Ο κοινωνικός έλεγχος, μολονότι εμπεριέχει ατομικές διαστάσεις, αποτελεί κυρίως μια λειτουργία διομαδικής αλληλεπίδρασης⁴⁶⁰, μια «επιχείρηση κοινωνικής ρύθμισης»⁴⁶¹.

Στην εγκληματολογία ειδικότερα, η αναγκαιότητα της ύπαρξης αποτελεσματικού κοινωνικού ελέγχου συνδέθηκε μετά το 1950 με το νόμο και την ανάγκη προστασίας του πολίτη από το έγκλημα. Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος αναφέρεται επομένως «στις στρατηγικές, τους θεσμούς και τις κυρώσεις μέσω των οποίων επιδιώκεται η σύννομη συμπεριφορά»⁴⁶². Ειδικά

⁴⁵³ Στο ίδιο, σ. 186.

⁴⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 186.

⁴⁵⁵ R.Bergali and C.Sumner, "*Social Control and Political Order*", London, Sage Publications, 1997, σ.1.

⁴⁵⁶ Στο ίδιο, σ.1.

⁴⁵⁷ Ε.Λαμπροπούλου (1995) '*Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*', ο.π., σ. 29.

⁴⁵⁸ Κ.Σπινέλλη (2005) '*Εγκληματολογία, Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*', ο.π., σ.2

⁴⁵⁹ E. Lemert, "*Human Deviance, social problems and social control*", New Jersey, Prentice Hall, 1972, σ. 53-54.

⁴⁶⁰ Στο ίδιο, σ.53-54.

⁴⁶¹ Η.Δασκαλάκης (1985), '*Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*', ο.π., σ. 23.

⁴⁶² Ε.Λαμπροπούλου (1995) '*Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*', ο.π, σ. 76.

κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η έμφαση δίνεται στους «οργανωμένους τρόπους κοινωνικής αντίδρασης σε συμπεριφορές και άτομα που χαρακτηρίζονται αποκλίνοντα, προβληματικά, απειλητικά ή κατά κάποιο τρόπο ανεπιθύμητα», όπως αναφέρει ο Stanley Cohen⁴⁶³. Συνεπώς, ο κοινωνικός έλεγχος στοχεύει στον περιορισμό τόσο του εγκλήματος, ως πράξης τιμωρούμενης από τον Ποινικό Νόμο⁴⁶⁴, όσο και των διαφόρων εκφάνσεων της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς⁴⁶⁵, που εν γένει θεωρείται ότι προσκρούει στις εκάστοτε αξίες μιας κοινωνίας.

Τόσο το έγκλημα όσο και η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά θεωρούνται σαν ενδεχόμενες απειλές για την κοινωνική οργάνωση. Κατά πρώτον, διότι ο εγκληματίας «προσβάλλει τα αισθήματα φιλαλληλίας τα οποία θεωρούνται απαραίτητα για την επίτευξη της κοινωνικής συμβίωσης στο πλαίσιο μιας ορισμένης κοινωνίας»⁴⁶⁶. Κατά δεύτερον διότι η παρέκκλιση συνίσταται στη μη ανταπόκριση της δράσης του ατόμου στις προσδοκίες και τις απαιτήσεις των άλλων κοινωνιών, κάτι που σε ακραίο βαθμό μπορεί να επιφέρει τη διατάραξη των όρων λειτουργίας της κοινής ζωής⁴⁶⁷. Επομένως, η επίτευξη κοινωνικής συνοχής και η διασφάλιση της ειρηνικής συμβίωσης των ατόμων επιτελείται μέσω του κοινωνικού ελέγχου⁴⁶⁸, ο οποίος διακρίνεται αφενός μεν σε «ενεργό» κοινωνικό έλεγχο, συνδεδεμένο με τους μηχανισμούς πρόληψης του εγκλήματος⁴⁶⁹, αφετέρου δε σε «αντιδραστικό»-επίσημο και άτυπο-κοινωνικό έλεγχο⁴⁷⁰.

Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος δεν απορρέει αποκλειστικά από το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, καθώς υφίσταται ένα πλήθος θεσμικών οργάνων, όπως αυτά που υπάγονται στο ψυχιατρικό σύστημα, τα οποία παρεμβαίνουν όταν εκδηλωθεί μια παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, ακόμα κι όταν αυτή εμπίπτει στο ειδικότερο πεδίο της εγκληματικής συμπεριφοράς⁴⁷¹. Εν

⁴⁶³ S.Cohen, *Visions of Social Control*, Cambridge, Polity Press, 1985, σ.1.

⁴⁶⁴ Α.Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1984, σ. 24.

⁴⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 33.

⁴⁶⁶ R.Garofalo, *Criminologie*, 1905, σ. 5, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 30. Παρεμφερής είναι και η θέση που διατύπωσε οDurkheim, θεωρώντας το έγκλημα ως πράξη που προσβάλλει σφοδρά την κοινή συνείδηση, γι'αυτό και προκαλεί την έντονη αντίδραση των κοινωνιών, στο E.Durkheim, *The division of Labor in Society*, Free Press, 1933, σ. 73, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 32.

⁴⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 33.

⁴⁶⁸ Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π, σ.20-25.

⁴⁶⁹ Υπό τον όρο "active social control" περιλαμβάνονται οι μηχανισμοί πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης, παρότι η τελευταία εξαντλείται στην καταστολή, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ.78-79.

⁴⁷⁰ Ο όρος reactive social control εμπεριέχει καταρχάς τον ανεπίσημο εσωτερικό κοινωνικό έλεγχο, ο οποίος συντελείται μέσω των φορέων κοινωνικοποίησης, λόγου χάριν της οικογένειας, του σχολείου και των Μ.Μ.Ε. Κατά δεύτερον, αναφέρεται στον ανεπίσημο εξωτερικό κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος, όπως εκφράζεται για παράδειγμα από τις «ομάδες περιπολίας». των πολιτών. Τρίτον, περιλαμβάνει τον ποινικό έλεγχο, δηλαδή τον επίσημο-εξωτερικό κοινωνικό έλεγχο του εγκλήματος, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 80-165.

⁴⁷¹ Η.Δασκαλάκης (1985) *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ο.π., σ.23.

ολίγοις, «μέριμνα και έλεγχος είναι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος»⁴⁷². Ο Albert Cohen, αναφερόμενος σε κοινωνικές διαδικασίες και δομές που στοχεύουν στην πρόληψη ή τον περιορισμό της παρέκκλισης, επισημαίνει ότι το πολιτισμικό πλαίσιο αφενός μεν καθορίζει την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, αφετέρου δε ορίζει ενδεδειγμένες αποκρίσεις σε αυτή τη συμπεριφορά⁴⁷³, μέσω κοινωνικά καθορισμένων ανθρώπινων δράσεων υπό τη μορφή πρόληψης, απονομής δικαιοσύνης, αναμόρφωσης, θεραπείας, τιμωρίας. Οι μορφές κοινωνικής αντίδρασης επομένως ποικίλουν, εκκινώντας από «ήπιες μεθόδους συμμόρφωσης με τους κοινωνικούς κανόνες», όπως ο σαρκασμός, η γελοιοποίηση, η επίπληξη και φθάνοντας έως την κοινωνική περιθωριοποίηση και τη θανάτωση⁴⁷⁴. Οι φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου και τα εμπλεκόμενα σε αυτούς πρόσωπα φέρουν μεγάλη ευθύνη και παράλληλα διαθέτουν μεγάλη ισχύ, με ενδεχόμενο κίνδυνο εκδήλωσης φαινομένων αμέλειας, μεροληψίας και διαφθοράς. Ανακύπτει εύλογα το ζήτημα του ελέγχου των φορέων του κοινωνικού ελέγχου, το «ποιος θα φυλάξει τους φύλακες»⁴⁷⁵. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δασκαλάκης, μολονότι η κοινωνική αντίδραση είναι η απάντηση στο έγκλημα, δεν αποτελεί ένα στοιχείο έξω από το έγκλημα. Αντιθέτως, το έγκλημα ως φαινομενολογική πραγματικότητα και ως εμπειρικό δεδομένο συλλαμβάνεται μέσα από την κοινωνική αντίδραση, συνεπώς «αυτό που προσλαμβάνεται κοινωνικά σαν έγκλημα δεν είναι παρά ο απολογισμός της δράσης των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου»⁴⁷⁶.

Όπως προαναφέρθηκε, ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος ασκείται από το κράτος διά μέσου ειδικών θεσμικών οργάνων. Μολαταύτα, η ποινική αντίδραση, συνιστώντας μια διαδικασία οριστικής κοινωνικής απόρριψης, διακρίνεται από τα υπόλοιπα είδη επίσημης αντίδρασης, τα οποία θεωρούνται ως ηπιότερες μορφές κοινωνικού ελέγχου, παρότι ενίοτε επιφέρουν αρνητικές συνέπειες στην κοινωνική ταυτότητα των υποκειμένων που τα αντιμετωπίζουν⁴⁷⁷. Η επίσημη ποινική αντίδραση εκδηλώνεται σε δύο επίπεδα, το πρώτο εκ των οποίων αναφέρεται στον ορισμό μιας συμπεριφοράς ως εγκλήματος⁴⁷⁸. Συνεπώς, ένα από τα μέσα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου είναι το δίκαιο, και εν προκειμένω ο ποινικός νόμος, μέσω του οποίου

⁴⁷² Στο ίδιο, σ. 23.

⁴⁷³ A.Cohen, *Deviance and control*, New Jersey, Prentice Hall, 1966,σ. 39-40.

⁴⁷⁴ Black, 1984, όπως αναφέρεται από Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ. 76.

⁴⁷⁵ A. Cohen. (1966), *Deviance and control*, ο.π., σ. 39-40.

⁴⁷⁶ Η.Δασκαλάκης. (1985) 'Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', ο.π, σ.7. Σημειωτέον ότι ο συγγραφέας ταυτίζει τον όρο «κοινωνική αντίδραση» με τον «κοινωνικό έλεγχο»,στο ίδιο, σ. 23.

⁴⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 24.

⁴⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 24.

επιτυγχάνεται ο έλεγχος της συμπεριφοράς των μελών της κοινωνίας και η επίλυση των συγκρούσεών τους, χάρη στον ευρύ κύκλο αναφοράς του, στην ορθολογική διατύπωση των κανόνων του και στη δυνατότητα επιβολής του μέσω του μηχανισμού της δικαιοσύνης⁴⁷⁹. Μέσω των κατάλληλων κανόνων δικαίου επιχειρείται το να αποτραπεί να εξελιχθούν σε μόνιμες ορισμένες, είτε εν δυνάμει είτε ήδη προβληματικές, καταστάσεις⁴⁸⁰.

Σύμφωνα με το εγκληματολογικό παράδειγμα του περάσματος στην πράξη, ο ποινικός νόμος αποτελεί «μέτρο ανθρώπινης κανονικότητας της συμπεριφοράς», ούτως ώστε η παραβίασή του δεν μπορεί παρά να εξηγηθεί σαν σύμπτωμα δυσλειτουργικότητας ή ελλείμματος του δράστη⁴⁸¹. Οι θιασώτες της άποψης αυτής διατείνονται ότι η ιδιαιτερότητα του εγκλήματος έγκειται στην προσβολή κοινών θεμελιώδους σημασίας αξιών, κάτι που συνεπάγεται ότι το έγκλημα υφίσταται πριν τη θέσπιση του νόμου⁴⁸². Μολονότι υφίστανται ορισμένες κοινές αξίες που συνέχουν την κοινωνία, καθώς αυτή δεν θα μπορούσε να υπάρξει εάν χαρακτηριζόταν μόνο από σύγκρουση, αμφισβητήθηκε η θεώρηση βάσει της οποίας οι προστατευόμενες αξίες και οι πράξεις που τις προσβάλλουν είναι δεδομένες. Υποστηρίχθηκε ότι το έγκλημα είναι «μια κατασκευή του νόμου», ένας νομικός ορισμός των πράξεων εκείνων των οποίων η τέλεση επισύρει τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο⁴⁸³, συνεπώς το έγκλημα δεν έχει συγκεκριμένο νοηματικό περιεχόμενο, αποτελεί απλώς το σημείο αναφοράς του κοινωνικού ελέγχου είτε αυτός είναι τυπικός είτε άτυπος⁴⁸⁴. Συνακόλουθα, το έγκλημα θεωρείται «ορισμός συμπεριφοράς», ο δε εγκληματίας ως το άτομο στο οποίο απονέμεται η συγκεκριμένη κοινωνική ταυτότητα.

Στο δεύτερο επίπεδο, αυτό της «επίσημης απονομής στο υποκείμενο της ιδιότητας του εγκληματία», «η ποινική κοινωνική αντίδραση τίθεται σε κίνηση υπό ορισμένους όρους και στρέφεται κατά του δράστη μιας συμπεριφοράς που έχει ορισθεί ως εγκληματική, κατατείνοντας στην ανακάλυψη, εκδίκαση, καταδίκη και υπαγωγή του σε κάποιο είδος μεταχείρισης»⁴⁸⁵. Η ποινική δικαιοσύνη αποτελεί «σύστημα», δηλαδή «ένα σύνολο στοιχείων που αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους και που έχουν κοινό σκοπό ή κοινή λειτουργική αποστολή»⁴⁸⁶, η οποία είναι εν προκειμένω η άσκηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Κεντρικός πυρήνας

⁴⁷⁹ Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π, σ.43.

⁴⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 79.

⁴⁸¹ Η.Δασκαλάκης. (1985) *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ο.π, σ 13.

⁴⁸² Στο ίδιο, σ. 15.

⁴⁸³ Στο ίδιο, σ. 16.

⁴⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 19.

⁴⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 24.

⁴⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 79.

του συστήματος είναι η ποινική δικαιοσύνη υπό στενή έννοια⁴⁸⁷, που συγκροτείται αφενός μεν από όργανα επιφορτισμένα με ανακριτική και δικαιοδοτική λειτουργία, όπως οι ανακριτές και τα δικαστήρια, αφετέρου δε από όργανα επιφορτισμένα με τη δίωξη, δηλαδή τις εισαγγελίες που αντιστοιχούν στα δικαστήρια κάθε βαθμού δικαιοδοσίας. Παρότι η εισαγγελία έχει λειτουργική αυτοτέλεια, καθώς αρμοδιότητά της είναι η άσκηση ποινικής δίωξης που συνιστά απαραίτητο όρο για να επιληφθούν τα δικαστήρια μιας υπόθεσης, είναι τόσο άρρηκτα συνδεδεμένη με τα δικαστήρια ώστε υπάγεται κι αυτή στον κεντρικό πυρήνα του συστήματος⁴⁸⁸. Ο κεντρικός πυρήνας πλαισιώνεται από το υποσύστημα της αστυνομίας⁴⁸⁹, η οποία συν τοις άλλοις τροφοδοτεί με υποθέσεις την εισαγγελική αρχή, και το σωφρονιστικό υποσύστημα.

Η αστυνομία, ως «λειτουργικά αρμόδιος μηχανισμός για την επισήμανση του εγκλήματος»⁴⁹⁰, θεωρείται ως «φύλακας» του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, εφόσον «χωρίς τη συμμετοχή της δεν μπορεί να τεθεί το σύστημα σε κίνηση»⁴⁹¹. Ειδικότερα, οι αστυνομικοί «έρχονται σε επαφή με τους παραβάτες του νόμου, αποφασίζουν για τη σύλληψη, διερευνούν και συλλέγουν στοιχεία που να δικαιολογούν την παραπομπή ή μη της υπόθεσης στην εισαγγελία»⁴⁹². Εκτός αυτού, η αστυνομία αποτελεί τον κύριο φορέα άσκησης κρατικής εξουσίας υπό τη μορφή της άσκησης φυσικής βίας⁴⁹³. Αντιδρά, επομένως, κατασταλτικά, όταν αντιλαμβάνεται την παραβίαση του νόμου και γνωρίζει ή μπορεί να εντοπίσει τον δράστη, οπότε και ενεργεί ως βοηθητικό όργανο της ποινικής δικαιοσύνης⁴⁹⁴. Επιπλέον, δρα προληπτικά, μέσω λόγου χάριν των περιπολιών, αποτρέποντας την παραβίαση του νόμου⁴⁹⁵ και μεριμνώντας για την τήρηση της τάξης.

Η αντίληψη για την αστυνομία ως δύναμη προστασίας και επιβολής του νόμου ξεκινάει από στρατιωτικά σώματα όπως οι Πραιτωριανοί στην αρχαία Ρώμη, έργο των οποίων ήταν η περιφρούρηση και η διατήρηση της ειρήνης⁴⁹⁶. Στην κλασική Αθήνα εντοπίζονται μορφές

⁴⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 79-80.

⁴⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 80.

⁴⁸⁹ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Άρθρο 13, στην ηλεκτρονική διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης, www.ministryofjustice.gr/site/kodikis/Eυρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/345/language/el-GR/Default.aspx, όπως προσπελάστηκε στις 7/8/2017.

⁴⁹⁰ Η Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 81.

⁴⁹¹ Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 103.

⁴⁹² Στο ίδιο, σ. 203.

⁴⁹³ Στο ίδιο, σ. 203.

⁴⁹⁴ Η.Δασκαλάκης (1985) *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, ο.π., σ. 80.

⁴⁹⁵ Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π, σ. 206.

⁴⁹⁶ Χ.Αντωνοπούλου, *‘Στοιχεία Κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και παραβατικότητα’*, Αθήνα, 2004, σ. 30.

αστυνομικής εξουσίας, την οποία ασκούσαν οι αστυνομικοί άρχοντες οι οποίοι, ανάλογα με τις αρμοδιότητές τους λέγονταν αστυνόμοι, αγρονόμοι ή υλωροί, περίπολοι, αγορανόμοι, παιδονόμοι και σιτοφύλακες⁴⁹⁷. Από τον 5^ο μ.Χ. αιώνα η αστυνόμηση του κοινωνικού χώρου καθιερώθηκε ως αντικείμενο μέριμνας της εκάστοτε εξουσίας⁴⁹⁸. Κατά τον Μεσαίωνα και ιδιαίτερα στην Αγγλία η αστυνόμηση ήταν αρμοδιότητα των τοπικών ευγενών, οι οποίοι κατ'αυτόν τον τρόπο είχαν υπό έλεγχο τις περιοχές της ηγεμονίας τους. Κάθε ευγενής όριζε αξιωματούχους, οι οποίοι ήταν άμισθοι πολίτες και σταδιακά έγιναν ανεπιθύμητοι από τους συμπολίτες τους. Στις αρμοδιότητές τους υπάγονταν η διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης και η σύλληψη όσων παρανομούσαν⁴⁹⁹. Στη Γαλλία του 17^{ου} αιώνα ο Λουδοβίκος XIV είχε συγκροτήσει μια μικρή κεντρική αστυνομική οργάνωση αποτελούμενη από 40 επιθεωρητές ή επόπτες, οι οποίοι, συνεπικουρούμενοι από πολυάριθμους πληρωμένους πληροφοριοδότες, ενημέρωναν την κυβέρνηση για τη συμπεριφορά και τις δραστηριότητες των ιδιωτών⁵⁰⁰. Μετά τη γαλλική επανάσταση δημιουργήθηκαν δύο διακριτά αστυνομικά σώματα, το ένα επιφορτισμένο με την αντιμετώπιση πολιτικών εγκλημάτων, και το άλλο με την αντιμετώπιση των κοινών εγκλημάτων⁵⁰¹. Ως πρώτη σύγχρονη αστυνομία θεωρείται το σώμα των «Bobbies», η Μητροπολιτική Αστυνομία του Λονδίνου, που οργανώθηκε το 1829 από τον Sir Robert Peel, ενώ στις Η.Π.Α το πρώτο αστυνομικό σώμα συγκροτήθηκε στη Βοστώνη το 1837⁵⁰².

Εκτός της αστυνομίας, θύματα εγκλημάτων ή τρίτοι, πληροφορούν τις αρμόδιες αρχές σχετικά με διαπραχθέντα εγκλήματα, συνεπώς το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας περιέρχεται σε γνώση των αρχών από το κοινό⁵⁰³. Επισημαίνεται, πάντως, ότι τα θύματα εγκληματικών πράξεων ενίοτε αποφεύγουν να προσφύγουν στη δικαιοσύνη⁵⁰⁴, διότι η απονομή δικαιοσύνης είναι μια διαδικασία εξαιρετικά χρονοβόρα, δαπανηρή και επίπονη⁵⁰⁵. Ειδικότερα, η λήψη της απόφασης εκ μέρους του θύματος για αναφορά του εγκλήματος είναι μια «πολυσύνθετη διαδικασία, η οποία επηρεάζεται από ένα σύνολο παραγόντων» και παράλληλα συναρτάται με

⁴⁹⁷ Ε.Λαμπροπούλου. (1995), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ. 204.

⁴⁹⁸ Χ.Αντωνοπούλου (2004) *Στοιχεία Κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και παραβατικότητα*, ο.π., σ. 31.

⁴⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 31.

⁵⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 31.

⁵⁰¹ Στο ίδιο, σ. 31.

⁵⁰² Ε.Λαμπροπούλου (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ. 203.

⁵⁰³ Χ.Ζαραφωνίτου (2004) *Εμπειρική εγκληματολογία*, ο.π., σ. 168.

⁵⁰⁴ Β.Βλάχου, *Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, εκδ. Έλλην, 2005, σ. 82.

⁵⁰⁵ Ε.Λαμπροπούλου, *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ. 117-118.

τον τρόπο που κάθε θύμα βιώνει τη θυματοποίησή του⁵⁰⁶. Ως ενδεχόμενοι τρόποι αντιμετώπισης της θυματοποίησης αναφέρονται⁵⁰⁷, λόγου χάριν, η ιδιωτική επίλυση του προβλήματος, η απλή αναφορά του εγκλήματος στην αστυνομία, η δικαστική επίλυση της διαφοράς μεταξύ θύματος και δράστη, και, τέλος, η καθολική απραξία. Η τελική δε επιλογή μιας εκ των προαναφερθεισών δυνατοτήτων αποτελεί μια εξαιρετικά σύνθετη και προσωπική απόφαση, η οποία επηρεάζεται, σύμφωνα με τις έρευνες⁵⁰⁸, από ένα σύνολο παραγόντων, όπως το συνυπολογισμό οφέλους και ζημίας από τη διάπραξη του εγκλήματος, το βαθμό έντασης των συναισθημάτων που βιώνει το θύμα από τη θυματοποίησή του, τον ορισμό που αποδίδεται στη βία, τόσο από το θύμα όσο και από το κοινό, και τις ενδεχόμενες επιρροές που προσλαμβάνει το θύμα από το περιβάλλον του και τον τρόπο που τις αξιολογεί. Αξιοσημείωτη θεωρείται και η επίδραση των γενικότερων συγκυριών στην επιλογή της τελικής απόφασης του θύματος⁵⁰⁹. Ως εκ τούτου, ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος κινητοποιείται μόνο κατόπιν των εγκλημάτων τα οποία θα εισαχθούν στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης με την επισήμανσή τους, ενώ τα υπόλοιπα εγκλήματα συγκροτούν τον σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Δασκαλάκης, «το ποια εγκλήματα θα εισαχθούν στο ποινικό σύστημα προκαθορίζει το τι θα εξαχθεί από το σύστημα, άρα και το τι θα προσληφθεί κοινωνικά ως εγκληματικότητα»⁵¹⁰.

Μετά την εισαγωγή μιας υπόθεσης στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης, ακολουθείται η διαδικασία που προβλέπεται από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας⁵¹¹. Καταρχάς, ο εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος, σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας η οποία ισχύει στην Ελλάδα, να ασκήσει ποινική δίωξη για οποιαδήποτε εγκληματική συμπεριφορά υποπέσει στην αντίληψή του⁵¹². Εάν η υποβληθείσα έγκληση, μήνυση ή αναφορά είναι αστήρικτη κατά το νόμο ή φανερά αβάσιμη κατ'ουσία, ο εισαγγελέας έχει το δικαίωμα να τη θέσει στο αρχείο, εκδίδοντας τη λεγόμενη «διάταξη» και, συγχρόνως, παραθέτοντας, τον Εισαγγελέα Εφετών τους λόγους για τους οποίους δεν ασκήθηκε ποινική δίωξη⁵¹³. Ο ρόλος του εισαγγελέα είναι, συνεπώς, καθοριστικός για το «φιλτράρισμα» των υποθέσεων το οποίο πραγματοποιείται κατά το στάδιο

⁵⁰⁶ Β.Βλάχου (2005), *‘Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης’*, ο.π., σ. 88.

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 89.

⁵⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 89.

⁵⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 89.

⁵¹⁰ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 81.

⁵¹¹ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο.π.

⁵¹² Β.Βλάχου (2005) *‘Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης’*, ο.π., σ. 145.

⁵¹³ Στο ίδιο, σ. 146.

αυτό⁵¹⁴. Σε κράτη όπως το Ηνωμένο Βασίλειο και η Η.Π.Α στα οποία ισχύει η αρχή της σκοπιμότητας, ο εισαγγελέας έχει τη δυνατότητα να κρίνει εάν θα ασκήσει ή όχι την ποινική δίωξη, εκτιμώντας τα προσκομιζόμενα αποδεικτικά στοιχεία, την αναφορά της αστυνομίας και την πιθανότητα έκδοσης καταδικαστικής απόφασης στο μέλλον⁵¹⁵. Ο ρόλος του είναι σημαντικός και κατά το επόμενο στάδιο, εφόσον η Εισαγγελική Αρχή, πέραν της άσκησης της ποινικής δίωξης, «εκπροσωπεί το δημόσιο συμφέρον ενώπιον του δικαστηρίου, ασκεί ένδικα μέσα και επιμελείται της εκτέλεσης των ποινών»⁵¹⁶.

Μεταξύ αυτών που παραπέμπονται στο ακροατήριο για να δικαστούν, κάποιοι αθωώνονται και κάποιοι καταδικάζονται, ενώ μεταξύ αυτών που καταδικάζονται σε ποινή στερητική της ελευθερίας, ένα μέρος μόνον εκτίει την ποινή στη φυλακή, διότι κάποιοι έχουν τη δυνατότητα να την εξαγοράσουν και κάποιοι υπάγονται στο μέτρο της αναστολής εκτέλεσης της ποινής⁵¹⁷. Σε σχέση με τα κριτήρια λήψης αποφάσεων από τους φορείς άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, οι έως τώρα σχετικές έρευνες καταλήγουν σε αντιφατικά συμπεράσματα⁵¹⁸. Έχει, λόγου χάριν, καταδειχτεί ότι ατομικοί παράγοντες όπως η προσωπικότητα, η γενική παιδεία, η δικαστική πείρα και οι κοινωνικές στάσεις του δικαστή επιδρούν στην άσκηση του δικαστικού λειτουργήματος. Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η δικαστική απόφαση δεν καθορίζεται από παράγοντες όπως οι προαναφερθέντες, διότι οι δικαστές λαμβάνουν τις αποφάσεις τους βάσει κανόνων της επαγγελματικής τους ιδεολογίας⁵¹⁹. Τίθεται επιπλέον το ερώτημα του κατά πόσον οι δυσμενείς αποφάσεις κατανέμονται ισομερώς ανά τις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες ή αν πλήττουν κυρίως ορισμένες μόνο από αυτές. Ειδικότερα, το αν οι αυστηρές ποινές επιβάλλονται κυρίως σε άτομα που προέρχονται από κατώτερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις έχει απασχολήσει τους ερευνητές, αλλά τα αποτελέσματα είναι ξανά αντιφατικά⁵²⁰. Πάντως, η άνιση μεταχείριση που φαίνεται ότι ενίοτε υφίστανται οι κατώτερες κοινωνικο-οικονομικές τάξεις από την ποινική δικαιοσύνη πιθανώς αποτελεί μια μόνο πτυχή της γενικής κοινωνικής μειονεξίας

⁵¹⁴ Χ.Ζαραφονίτου (2004) *‘Εμπειρική εγκληματολογία’*, ο.π., σ. 179.

⁵¹⁵ J.Vennard, ‘Decisions to Prosecute: Screening Policies and Practices in the United States, *Criminal Law Review*, 1985, σ. 8-20, όπως παρατίθεται στο Β.Βλάχου (2005) *‘Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης’*, ο.π., σ. 147.

⁵¹⁶ Β.Βλάχου (2005) *‘Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης’*, ο.π., σ. 145.

⁵¹⁷ Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π.,σ.122.

⁵¹⁸ Αναλυτικά στο Χ.Ζαραφονίτου (2004) *‘Εμπειρική Εγκληματολογία’*, ο.π., σ. 186-203.

⁵¹⁹ N.Herpin, *‘L’application de la loi (Deux pois deux mesures), Seuil, Paris, 1977*, στο Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 126.

⁵²⁰ Στο ίδιο, σ. 128.

που χαρακτηρίζει τις τάξεις αυτές⁵²¹. Εκτός αυτού, η ύπαρξη ενός βαθμού «διακριτικής ευχέρειας», μολονότι αναπόφευκτη και πιθανώς αναγκαία, μάλλον οδηγεί στη διαπίστωση της εύνοιας προς ορισμένες κατηγορίες ατόμων έναντι άλλων, οπότε και θεωρείται πιθανό πως η ποινή συχνά προσαρμόζεται στη φιλοσοφία των φορέων άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που την επιβάλλουν⁵²².

Τέλος, η εκτέλεση των κυρώσεων που επιβάλλουν τα δικαστήρια εμπίπτει στις αρμοδιότητες του σωφρονιστικού συστήματος. Η δε «εξέταση όλης της φάσης άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, μετά την έκδοση μιας καταδικαστικής απόφασης» αποτελεί το αντικείμενο της Ποινολογίας ή Σωφρονιστικής⁵²³. Το είδος και ο λόγος τιμώρησης των δραστών παράνομων πράξεων εύλογα υπήρξαν πάντοτε θέμα αντιπαράθεσης, φέροντας μάλιστα και πολιτικές προεκτάσεις. Η στέρηση της ελευθερίας εφαρμόζεται για την επίτευξη διάφορων στόχων όπως ο εκφοβισμός, η αχρήστευση του δράστη, η βελτίωση και η θεραπευτική του μεταχείριση⁵²⁴. Σε πρακτικό επίπεδο όμως, φαίνεται πως οι φυλακές έχουν αποτελέσει κυρίως «χώρο ταπείνωσης και βίας, και μόνο κατ' εξαίρεσιν τόπο βελτίωσης»⁵²⁵. Ήδη από τους αρχαίους χρόνους η στέρηση της ελευθερίας ενίοτε λειτουργούσε ως υποκατάστατο της θανατικής και της σωματικής ποινής, λόγω των άθλιων συνθηκών διαβίωσης που συνεπάγονταν τη φυσική εξόντωση των κρατουμένων⁵²⁶. Εκτός αυτού, η στέρηση της ελευθερίας αποτελούσε βοηθητικό μέσο της ποινικής διαδικασίας,⁵²⁷ καθώς συνίστατο στη φύλαξη των μελλοθανάτων έως τη στιγμή της θανάτωσής τους.

Η σωματική και θανατική ποινή εκτιμάται πως σημείωσαν σημαντική υποχώρηση κατά το τέλος του 16^{ου} αιώνα, λόγω της έλλειψης εργατικών χεριών και της εξάπλωσης της προτεσταντικής αντίληψης βάσει της οποίας η σκληρότητα είναι η αιτία κάθε κακού, συνεπώς και του εγκλήματος⁵²⁸. Τότε δημιουργήθηκαν τα πρώτα ιδρύματα εργασίας ή «houses of correction», με στόχο κυρίως την αξιοποίηση της εργατικής δύναμης των παραβατών του

⁵²¹ Στο ίδιο, σ. 132.

⁵²² Η.Δασκαλάκης και συνεργάτες, 'Απονομή της ποινικής Δικαιοσύνης στην Ελλάδα, Αθήνα, εκδ. ΕΚΚΕ, 1983, Σ. 349 κε, όπως αναφέρεται στο Β.Βλάχου (2005) 'Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης', ο.π., σ. 156.

⁵²³ Ι.Φαρσεδάκης (2005), 'Στοιχεία εγκληματολογίας', ο.π., σ. 131.

⁵²⁴ Ε.Λαμπροπούλου (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ. 223.

⁵²⁵ Στο ίδιο, σ. 223.

⁵²⁶ Στο ίδιο, σ. 224.

⁵²⁷ Στο ίδιο, σ. 224.

⁵²⁸ Στο ίδιο, σ. 226.

νόμου⁵²⁹. Την ίδια περίοδο αρχίζει η εφαρμογή της ποινής της σκλαβιάς σε γαλέρες, που «ήταν τόσο φοβερή ώστε πολλοί κατάδικοι ακρωτηριάζονταν μόνον τους για να την αποφύγουν»⁵³⁰. Αργότερα, υπό την επιρροή των ιδεών των Διαφωτιστών, επιχειρήθηκε μια ανακατεύθυνση προς μια πιο ορθολογική και ανθρώπινη μεταχείριση των κρατουμένων στις φυλακές⁵³¹. Οι Η.Π.Α ήταν το πρώτο κράτος που επιχειρήσε τη σφραγιστική μεταρρύθμιση και απαγόρευσε τις σωματικές τιμωρίες. Το σύστημα που επικράτησε χαρακτηριζόταν από την επιβολή καθεστώτος σιωπής στους κρατούμενους, οι οποίοι όμως εργάζονταν από κοινού⁵³². Στην Ευρώπη, αντιθέτως, επικράτησε το σύστημα της απομόνωσης των κρατουμένων, το οποίο ανταποκρινόταν άλλωστε στα θρησκευτικά ήθη της εποχής⁵³³. Τα δύο πρότυπα, λόγω της κριτικής που δέχτηκαν, συγχωνεύτηκαν σε ένα ενιαίο σύστημα, το «προοδευτικό» ή ιρλανδικό όπως ονομάστηκε αργότερα, βάσει του οποίου η πορεία του κρατουμένου καθοριζόταν από τη συμπεριφορά και την εργατικότητα του⁵³⁴. Από τις αρχές δε του 20^{ου} αιώνα εκδηλώθηκε η αμφισβήτηση του ρόλου της φυλακής και η αναζήτηση εναλλακτικών μέτρων ποινικής μεταχείρισης, όπως η χρηματική ποινή, η κοινωφελής εργασία και η αναστολή υπό επιτήρηση και δοκιμασία⁵³⁵.

Συνολικά διαπιστώνεται ότι το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης λειτουργεί βάσει μιας «διαδικασίας διαδοχικών φιλτραρισμάτων και επιλογών»⁵³⁶ η οποία απολήγει στην απονομή της κοινωνικής ταυτότητας του εγκληματία στο άτομο που στην τελική φάση καταδικάζεται. Ένα πλήθος παραγόντων⁵³⁷, λόγου χάριν ο τρόπος εκτίμησης των αποδείξεων από το δικαστήριο, η ύπαρξη ή μη μαρτύρων, ο τρόπος ερμηνείας του ποινικού νόμου και η εκτίμηση της επικινδυνότητας του κατηγορουμένου, καθορίζουν ποια άτομα περνούν από τα διαδοχικά φιλτραρίσματα και εξέρχονται του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης αποκτώντας τον χαρακτηρισμό του εγκληματία.

Η αντιπαραβολή των εικόνων για τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο που κατασκευάζει αφενός μεν η εγκληματολογία αφετέρου δε η λογοτεχνία, εν προκειμένω στη νουβέλα «Μίχαελ Κόλχασας»,

⁵²⁹ Στο ίδιο, σ. 226.

⁵³⁰ Στο ίδιο, σ. 227.

⁵³¹ Στο ίδιο, σ. 228.

⁵³² Στο ίδιο, σ. 228-230.

⁵³³ Στο ίδιο, σ. 232.

⁵³⁴ Στο ίδιο, σ. 232-233.

⁵³⁵ Ι.Φαρσεδάκης (2005) 'Στοιχεία εγκληματολογίας', ο.π., σ. 70-71.

⁵³⁶ Η.Δασκαλάκης (1985) 'Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', ο.π., σ. 81.

⁵³⁷ Στο ίδιο, σ. 83.

καταλήγει στη διαπίστωση σημαντικών ομοιοτήτων, ιδιαίτερα αναφορικά με τις δυσλειτουργίες που παρατηρούνται στο πλαίσιο της απονομής δικαιοσύνης. Οι συμπτώσεις αυτές ανάμεσα στους λόγους των δύο πεδίων αντανακλώνται στη θέση του Αλτουσέρ για το ότι η Τέχνη δεν μας παρέχει γνώση με τη στενή έννοια του όρου, συνεπώς δεν υποκαθιστά την επιστημονική γνώση. Αυτό όμως που μας παρέχει εξακολουθεί να διατηρεί μια συγκεκριμένη σχέση με τη γνώση, μολονότι πρόκειται για μια σχέση διαφορών παρά ομοιότητας⁵³⁸. Ομοίως, στην άποψη του J.Hall ότι η λογοτεχνία μπορεί να περιγράψει κοινωνικές εμπειρίες, οι οποίες πάντως δεν είναι γενικά αντιπροσωπευτικές⁵³⁹.

Ειδικότερα, η διαπίστωση ότι, στη σύγχρονη εποχή, η απονομή δικαιοσύνης είναι μια διαδικασία εξαιρετικά χρονοβόρα, δαπανηρή και επίπονη⁵⁴⁰ αποτυπώνεται και στο κείμενο της νουβέλας. Καταρχάς, από την αρχική σύνταξη της αγωγής του Κόλχασ ως την εκδίκαση της υπόθεσης, μεσολάβησαν πολλοί μήνες⁵⁴¹, στη διάρκεια των οποίων, όπως περιγράφηκε ανωτέρω, υπήρξαν πολυάριθμες εξελίξεις και ανατροπές, καθώς και παρασκηνιακή δράση. Κατά δεύτερον, φαίνεται ότι εξ αρχής ο Κόλχασ διέθετε τους οικονομικούς πόρους που απαιτούνταν ώστε να προσλάβει ως δικηγόρο έναν «επιφανή άνδρα» και να καλύψει τα έξοδα που απαιτούσε η διεξαγωγή της δίκης⁵⁴². Επιπλέον, παρότι ο αλογέμπορος είχε έναν κύκλο σημαντικών γνωριμιών με ανθρώπους που είχαν τη διάθεση να τον υποστηρίξουν, πολύ σύντομα διαπίστωσε ότι υπήρξε «μια παρέμβαση από ψηλά», οπότε η πρώτη του αγωγή είχε απορριφθεί τελεσίδικα⁵⁴³. Κατόπιν της εξέλιξης αυτής άρχισε σταδιακά να κλονίζεται η εμπιστοσύνη του στη δικαιοσύνη. Επιπρόσθετα, στην αφήγηση του Κλάιστ αποτυπώνεται το ότι η δικαιοσύνη έχει ταξική διάσταση, αποτελώντας ένα πεδίο όπου ισχύει «ο κανόνας του ισχυρότερου, δυνατότερου και πλουσιότερου»⁵⁴⁴. Στο κείμενο δε της νουβέλας αποτυπώνεται η προσπάθεια επιφανών προσώπων, όπως ο Εκλέκτορας της Σαξονίας, να κατευθύνουν την εξέλιξη της δικαστικής διαμάχης με γνώμονα τις προσωπικές τους επιδιώξεις⁵⁴⁵.

⁵³⁸ Λ.Αλτουσέρ, 'Γράμμα για την Τέχνη', 1977, σ. 204, όπως παρατίθεται στο J.Hall, (1990) 'Η κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας', ο.π., σ. 40.

⁵³⁹ Στο ίδιο, 71.

⁵⁴⁰ Ε.Λαμπροπούλου (1999) 'Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης', ο.π., σ. 117-118.

⁵⁴¹ Χ.φον Κλάιστ (2010), 'Μίχαελ Κόλχασ', ο.π., σ. 42 και σ.161.

⁵⁴² Στο ίδιο, σ. 40-42.

⁵⁴³ Στο ίδιο, σ. 42.

⁵⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 214.

⁵⁴⁵ Χ.φον Κλάιστ (2010), 'Μίχαελ Κόλχασ', ο.π., σ. 175.

Παρατηρούνται επίσης ορισμένες συμπτώσεις με τη σύγχρονη εποχή ως προς τη δομή και τη λειτουργία του ΣΑΠΔ, αλλά και κάποιες διαφοροποιήσεις. Καταρχάς, η εισαγωγή της υπόθεσης του Κόλχας, ως παθόντος, στο σύστημα πραγματοποιείται με τη σύνταξη αγωγής, στην οποία προβαίνει ο ήρωας επειδή αφενός μεν έχει την απαιτούμενη οικονομική δυνατότητα, αφετέρου δε αξιολογεί σαν ιδιαίτερα σοβαρή τη βλάβη που υπέστη, βιώνει έντονα τη θυματοποίησή του και έχει στο ζήτημα αυτό την υποστήριξη του περιβάλλοντός του⁵⁴⁶, δηλαδή της συζύγου του και γνωστών του νομομαθών. Τα αιτήματά του σχετικά με την τιμώρηση κατά νόμον του ενόχου και την αποζημίωση του ιδίου και του δουλευτή του, αντανακλούν τη διαχρονικότητα της διαπίστωσης ότι κάθε άνθρωπος που βιώνει την εμπειρία της θυματοποίησης έχει ανάγκη από μια διαδικασία αποκατάστασης ώστε να επανέλθει όσο το δυνατόν εγγύτερα προς τη φυσική, ψυχική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν τελεστεί η αξιόποινη πράξη σε βάρος του⁵⁴⁷.

Στη συνέχεια, αναφέρονται διαδικασίες που υφίστανται και σήμερα, όπως η αυτοψία και η ανάκριση, παρότι η τελευταία διενεργείται από τον πρίγκιπα του Μάισεν, κατόπιν σχετικής άδειας του Μεγάλου Καγκελάριου⁵⁴⁸ και από τον βαρόνο φον Βενκ, διοικητή των ανακτόρων⁵⁴⁹. Σχετικά με την ταυτότητα των δικαστών του «Ανωτάτου Δικαστηρίου» ο συγγραφέας δεν παραθέτει καμία πληροφορία, φαίνεται όμως να υπάρχει μια πρωτόλεια διάκριση εξουσιών. Μολαταύτα, οι άρχοντες είχαν τη δικαιοδοσία να διεξάγουν την ανάκριση, ενώ σήμερα τη σχετική αρμοδιότητα έχουν οι ανακριτικοί υπάλληλοι και ο εισαγγελέας στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης, ενώ στο στάδιο της κύριας ανάκρισης αποκλειστικά ο ανακριτής⁵⁵⁰. Εξάλλου, παρότι σε δύο σημεία του κειμένου γίνεται αναφορά στην ύπαρξη «αστυνομίας»⁵⁵¹, επισημαίνεται ότι, η αστυνομία δεν υφίστατο κατά την εποχή εκείνη και, όπως θα επισημανθεί στο επόμενο κεφάλαιο, επιφορτισμένες με την επιβολή της τάξης ήταν οι στρατιωτικές δυνάμεις⁵⁵². Η φυλακή, επίσης, όπου κρατείται ο Κόλχας μέχρι τη μέρα της εκτέλεσής του,

⁵⁴⁶ Β.Βλάχου (2005), *Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, ο.π., σ. 145.

⁵⁴⁷ Α.Τάκης, 'Αποκαταστατική ποινική δικαιοσύνη στις Ε.Ε:Κρατική αποζημίωση για τα θύματα εγκληματικών ενεργειών και η Οδηγία 2004/80 του Συμβουλίου της Ε.Ε', στο *Ποινική Δικαιοσύνη*, τεύχος 12, 2006, σ. 1441.

⁵⁴⁸ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχας*, ο.π., σ. 131-132.

⁵⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 143.

⁵⁵⁰ European e-justice portal, 'Τα δικαιώματά μου κατά το στάδιο της ανάκρισης και πριν η υπόθεση παραπεμφθεί στο δικαστήριο', στο e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-EL-en.do?clang=el&idSubpage=2, όπως προσπελάστηκε στις 20/8/2017.

⁵⁵¹ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχας*, σ. 109 και 125.

⁵⁵² Στο ίδιο, σ. 101, 109, 125.

συνιστούσε τόπο κράτησης μελλοθανάτων και όχι μέρος ενός «σωφρονιστικού συστήματος» υπό τη σύγχρονη έννοια.

Στην εποχή κατά την οποία διαδραματίζεται ο «Μίχαελ Κόλχασας» συντάχθηκε από τον Κάρολος Ε΄ η πρώτη σύγχρονη κωδικοποίηση ποινικών διατάξεων, που ονομάστηκε προς τιμήν του «*Constitutio Criminalis Carolina*»⁵⁵³. Το νομοθέτημα αυτό, με το οποίο επιχειρήθηκε η κρατικοποίηση της ποινικής δικαιοσύνης⁵⁵⁴, εξέταζε αποκλειστικά τα κακουργήματα και ανέλυε διεξοδικά το σύστημα των αποδείξεων που έπρεπε να λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη ενός κατηγορουμένου ως ενόχου. Μεταξύ των ποινών που προέβλεπε η καρολίνα κωδικοποίηση, δέσποζε η θανατική ποινή, η επιβολή της οποίας ήταν πολύ συχνή την εποχή εκείνη, ενώ ο τρόπος εκτέλεσής της παρουσίαζε διαβαθμίσεις ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος⁵⁵⁵, στοιχεία που αποτυπώνονται επίσης στη νουβέλα.

Τέλος, η ενεργοποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου που παρεμποδίζεται και τελικά πραγματοποιείται μάλλον απρόθυμα κατόπιν της αγωγής του Κόλχασας, επισυμβαίνει άμεσα ως απάντηση στην εγκληματική δράση του τελευταίου και των συνεργών του, καθώς τα εγκλήματα που διαπράττουν θεωρούνται ιδιαίτερα απειλητικά για την κοινωνική οργάνωση. Αντιθέτως, οι ενέργειες των ισχυρών προσώπων και οι πράξεις αυθαιρεσίας που συνέβαιναν επί μακρόν δεν είχαν έως τότε ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Μόνο ο φον Τρόνκα καταλήγει να δικαστεί, εξαιτίας του αρνητικού κλίματος που δημιουργήθηκε εις βάρος του και για να καθησυχαστεί ο λαός που απαιτούσε τη δίωξή του και τον περιφρονούσε. Όπως θα περιγραφεί στην επόμενη ενότητα, η ανεπίσημη κοινωνική αντίδραση που προκλήθηκε κατόπιν των αυθαιρεσιών του Τρόνκα ήταν περισσότερο οξεία από την επίσημη. Ο Κλάιστ παρουσιάζει μια κοινωνία που χαρακτηρίζεται μάλλον από σύγκρουση, καθώς η ευρεία συναίνεση για το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο απουσιάζουν.

β) Ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος

⁵⁵³ Ν.Ε.Κουράκης, *Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σ. 106.

⁵⁵⁴ Α.Χάιδου, *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 10.

⁵⁵⁵ Πλην της συνήθους θανατικής ποινής με ξίφος, αγχόνη ή πνίζιμο, υφίσταντο και «επιβαρυντικές περιπτώσεις» θανάτωσης με τετραχισμό, θανάτωσης με τροχό, με κάπνιμο και με θάψιμο εν ζωή, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 108. Σε τέτοιες περιπτώσεις αναφέρεται και ο Foucault, στο M.Foucault, *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Τ.Μπέτζελος, Αθήνα, εκδόσεις Πλέθρον, 2011, σ. 11-82.

Πέραν του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, η κοινωνική αντίδραση στην παρέκκλιση εκδηλώνεται και εντελώς άτυπα στο πλαίσιο διαφόρων κοινωνικών ομάδων, γεγονός που συνεπάγεται ότι το άτομο που φθάνει ενώπιον του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης συνήθως έχει ήδη υποβληθεί σε αρκετές άτυπες κοινωνικές αντιδράσεις⁵⁵⁶. Παρατηρείται, επίσης ότι το κράτος υπεισέρχεται όλο και περισσότερο στο πεδίο του κοινωνικού ελέγχου, υποκαθιστώντας πολλούς τομείς του ελέγχου που μέχρι πρότινος ασκούσε η κοινωνία⁵⁵⁷. Όπως επισημαίνει ο Δασκαλάκης, η άτυπη κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα προκύπτει από τις συλλογικές στάσεις έναντι του ποινικού νόμου, του εγκλήματος και του εγκληματία⁵⁵⁸. Ειδικότερα, η ανεπίσημη κοινωνική αντίδραση προκύπτει εξαιτίας αυτού που προσλαμβάνεται κοινωνικά ως έγκλημα και εγκληματίας, δηλαδή κατόπιν των προϊόντων της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης⁵⁵⁹. Μια κλασική αντίληψη περί της θεμελίωσης του δικαίου πάνω στο περί δικαίου αίσθημα συνεπάγεται το ότι ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος αντλεί τη νομιμότητά του από τον άτυπο⁵⁶⁰. Διαπιστώνεται, όμως, ότι ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος συνιστά εν τέλει έναν από τους μηχανισμούς ιδεολογικής χειραγώγησης, συνεπώς παράγει τον ανεπίσημο κοινωνικό έλεγχο, ο οποίος, σύμφωνα με το Δασκαλάκη, δεν είναι παρά ένα ιδεολογικό προϊόν του πρώτου, στον οποίο παρέχει μια συμβολική νομιμότητα⁵⁶¹. Ως εκ τούτου, διαιώνίζεται και αναπαράγεται το στερεότυπο περί του εγκλήματος και του εγκληματία, καθώς παρέχεται νομιμοποιητικό έρεισμα στον επίσημο κοινωνικό έλεγχο και επαληθεύεται ο επίσημος χαρακτηρισμός αυτών που ανταποκρίνονται στο προφίλ του εγκληματικού στερεοτύπου ως κοινωνικά δυσπροσάρμοστων. Ως εκ τούτου, οι παραπομπές στο σύστημα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου επικεντρώνονται στα άτομα αυτά⁵⁶².

Ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος διακρίνεται σε εσωτερικό και εξωτερικό. Ο άτυπος-εσωτερικός κοινωνικός έλεγχος είναι στενά συνδεδεμένος με την έννοια της κοινωνικοποίησης, καθώς η τελευταία αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεσή του. Στη διαδικασία κοινωνικοποίησης παρεμβαίνουν οι συνθήκες ζωής, οι περιστάσεις, η φύση και η ποιότητα των κοινωνικών

⁵⁵⁶ Η. Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 23.

⁵⁵⁷ M. Cusson, *‘Η ποινική εξέλιξη’*, 1988, σ. 31-42, όπως παρατίθεται στο Ι. Φαρσεδάκης (2005) *‘Στοιχεία εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 68.

⁵⁵⁸ Η. Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π., σ. 25.

⁵⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 26.

⁵⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 26.

⁵⁶¹ Στο ίδιο, σ. 26.

⁵⁶² Στο ίδιο, σ. 26-27.

σχέσεων⁵⁶³. Μεταξύ των πλέον σημαντικών συντελεστών κοινωνικοποίησης συγκαταλέγονται η οικογένεια, το σχολείο, το φιλικό περιβάλλον και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης⁵⁶⁴. Ενδεικτικά, η επίδραση του πρωταρχικού φορέα κοινωνικοποίησης, της οικογένειας, στην ανάπτυξη της επικοινωνιακής ικανότητας μεταξύ των μελών της, εξακολουθεί να θεωρείται σημαντική, παρά τις κοινωνικές αλλαγές και εξελίξεις⁵⁶⁵. Πέραν της θέσης της οικογένειας στην κοινωνική διαστρωμάτωση, η οποία εξοπλίζει το παιδί με αντίστοιχες ικανότητες και προοπτικές, ιδιαίτερη σημασία για την κοινωνικοποίηση θεωρούνται ότι έχουν τα χαρακτηριστικά της οικογενειακής δομής, και συγκεκριμένα η «λειτουργική» ή «δομική αποδιοργάνωση»⁵⁶⁶. Η «δομική» αποδιοργάνωση αναφέρεται στην έλλειψη ενός μέλους της οικογένειας λόγω θανάτου, διαζυγίου ή απουσίας νόμιμου γάμου, ενώ η «λειτουργική» συνίσταται στη διαταραχή του συναισθηματικού κλίματος της οικογένειας. Μολονότι αμφότερες οι μορφές αποδιοργάνωσης συνδέονται με τον όρο «διαλυμένες οικογένειες» (broken homes), οι επιπτώσεις της λειτουργικής αποδιοργάνωσης στο άτομο θεωρούνται περισσότερο σοβαρές⁵⁶⁷. Πέραν της οικογενειακής δομής, ο τρόπος διαπαιδαγώγησης, που εξαρτάται από την προσωπικότητα, την παιδεία, το υπόβαθρο και τις προσωπικές ικανότητες του γονέα, θεωρείται σημαντικός συντελεστής κοινωνικοποίησης⁵⁶⁸. Η ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, και δη της εγκληματικής, και των χαρακτηριστικών της οικογενειακής δομής έχει διαπιστωθεί από πολλές έρευνες, μολονότι υφίσταται μια τάση αποδυνάμωσης της άποψης, που κυριαρχούσε παλαιότερα, περί της καθοριστικής επιρροής της οικογένειας στην ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς⁵⁶⁹.

Πέραν του άτυπου-εσωτερικού κοινωνικού ελέγχου, υφίσταται και ο άτυπος-εξωτερικός κοινωνικός έλεγχος για την πρόληψη και τον περιορισμό της εγκληματικότητας, ο οποίος έχει ατομική ή συλλογική μορφή⁵⁷⁰. Ως ατομικές μορφές του άτυπου- εξωτερικού κοινωνικού ελέγχου θεωρούνται κατά πρώτον η άμυνα του ίδιου του θύματος, η οποία ενδεχομένως επιφέρει τη σύλληψη ή την εξουδετέρωση του δράστη, και κατά δεύτερον η παρέμβαση τρίτου προσώπου κατά τη διάπραξη του εγκλήματος, λόγου χάριν ενός αυτόπτη μάρτυρα. Η παρέμβαση αυτή

⁵⁶³ Ι.Φαρσεδάκης (1991) *‘Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της’*, ο.π., σ. 193.

⁵⁶⁴ Ε.Λαμπροπούλου (1995) *‘Ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 82.

⁵⁶⁵ Στο ίδιο, σ. 82.

⁵⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 82.

⁵⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 83.

⁵⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 83.

⁵⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 83.

⁵⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 95.

έγκειται είτε στην ενεργητική βοήθεια προς το θύμα είτε στην ειδοποίηση της αστυνομίας⁵⁷¹. Η δε συλλογική άτυπη αντίδραση στο έγκλημα συνήθως εκδηλώνεται με τη συμμετοχή πολιτών σε ομάδες περιπολίας ή σε κοινοτικά προγράμματα πρόληψης του εγκλήματος, πρακτικές οι οποίες ξεκίνησαν στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1980⁵⁷². Η συμμετοχή των πολιτών σε τέτοια προγράμματα θεωρείται πως τονώνει το αίσθημα ασφάλειας της κοινότητας, την άμβλυνση του φόβου του εγκλήματος⁵⁷³, και το σεβασμό μεταξύ των κατοίκων. Μολαταύτα ενέχει τον κίνδυνο της αυθαιρεσίας, της αυτοδικίας, της παραβίασης των συνταγματικών εγγυήσεων περί μη επέμβασης στα δικαιώματα των πολιτών, και, εν τέλει, της διεύρυνσης του δικτύου κοινωνικού ελέγχου⁵⁷⁴.

Εκτός από την κρατική αντίδραση απέναντι στην εγκληματική δράση του Κόλχασ, στο κείμενο της νουβέλας υπάρχουν αναφορές στην αντίδραση των κοντινών του ανθρώπων, αλλά και του κοινού. Καταρχάς, η σύζυγός του εξαρχής τον υποστήριξε στην προσπάθειά του να δικαιωθεί. Όπως αναφέρεται στο κείμενο, ο Κόλχασ «είχε τη χαρά να την ακούσει να υποστηρίζει ολόψυχα την πρόθεσή του», λέγοντάς του ότι «ήταν θεάρεστο έργο να βάλει φρένο σε αδικίες σαν ετούτη» και ότι «εκείνη θα έβρισκε τρόπο να πληρωθούν τα έξοδα που θα απαιτούσε η διεξαγωγή της δίκης»⁵⁷⁵. Όταν άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι ο σύζυγός της σκεφτόταν την εκδίκηση σαν λύση για την υπόθεσή του, «η Λίζμπετ χλώμιασε ακούγοντάς του»⁵⁷⁶, «πήγαινε πάνω κάτω στο δωμάτιο»⁵⁷⁷, και «έπεσε στα πόδια του», παρακαλώντας τον να της εξηγήσει «τι σημαίνουν αυτές οι φρικτές ετοιμασίες»⁵⁷⁸. Προσπάθησε να τον μεταπείσει, ενθαρρύνοντάς τον με την ιδέα ότι μπορεί με νόμιμα μέσα να βρει το δίκιο του⁵⁷⁹. Του πρότεινε μάλιστα να τον βοηθήσει, παραδίδοντας η ίδια την έκκλησή του στον Ηγεμόνα⁵⁸⁰, αξιοποιώντας

⁵⁷¹ Στο ίδιο, σ. 96.

⁵⁷² Στο ίδιο, σ. 97-98.

⁵⁷³ Χ.Ζαραφονίτου, «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) «Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Πρακτικά Ημερίδας», Αθήνα, εκδ. Διώνικος, 2013, σ. 27. Ως «φόβος του εγκλήματος» ορίζεται «η λογική ή παράλογη κατάσταση συναγερμού ή ανησυχίας που προκαλείται από την πεποίθηση ότι κάποιος κινδυνεύει να γίνει θύμα εγκλήματος», όπως αναφέρεται στο E.McLaughlin-J.Muncie, 'The Sage Dictionary of Criminology', Sage Publications, 2006, σ. 164.

⁵⁷⁴ Ε.Λαμπροπούλου (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ. 99.

⁵⁷⁵ Χ.φον Κλάιστ (2010) 'Μίχαελ Κόλχασ', ο.π., σ. 40.

⁵⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 49.

⁵⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 51.

⁵⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 53.

⁵⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 54.

⁵⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 56.

τη συμπάθεια ενός «καστελάνου του ανακτόρου του Εκλέκτορα»⁵⁸¹. Τα τελευταία λόγια της Λίζμπετ πριν πεθάνει ήταν ένα απόσπασμα από τη Βίβλο, για το ότι οι άνθρωποι πρέπει να αγαπούν τους εχθρούς τους και να φέρονται καλά σε αυτούς που τους μισούν⁵⁸².

Μετά τις πρώτες πράξεις εκδίκησης του Κόλχασ «η φρίκη των κατοίκων ήταν απερίγραπτη»⁵⁸³, και μετατράπηκε σε οργή προς τον άρχοντα φον Τρόνκα, όταν έμαθαν πως αυτός ήταν η αιτία του κακού. «Χιλιάδες λαού είχαν συγκεντρωθεί μπροστά στο σπίτι του και απαιτούσε με μανιασμένες κραυγές να τον διώξουν από την πόλη»⁵⁸⁴ και «το μανιασμένο πλήθος ήταν έτοιμο να ορμήσει στο σπίτι και να το ισοπεδώσει»⁵⁸⁵. Όταν ο άρχοντας διέσχισε τους δρόμους της πόλης «υπό την προστασία ισχυρής φρουράς», «υψώθηκαν ουρανομήκεις βλαστήμιες και φρικτές κατάρες εναντίον του»⁵⁸⁶. «Ο λαός, που με δυσκολία τον συγκρατούσαν οι μισθοφόροι, τον αποκαλούσε βδέλλα, ελεεινό δυνάστη και βασανιστή»⁵⁸⁷, ενώ ακόμα και οι συγγενείς του «τον υποδέχτηκαν με οργή και περιφρόνηση»⁵⁸⁸. Έντονη ήταν επίσης η λαϊκή δυσαρέσκεια απέναντι στο θησαυροφύλακα, εξαιτίας των ατασθαλιών του⁵⁸⁹.

Ο Κόλχασ, παράλληλα «είχε αποκτήσει ιδιαίτερο κύρος στον κόσμο»⁵⁹⁰ και όταν διέσχιζε την πόλη «με την πομπή που συνήθιζε να διοργανώνει μετά το τελευταίο του διάταγμα»⁵⁹¹, «ο λαός παραμέριζε περιδεής δεξιά και αριστερά»⁵⁹². Ο Λούθηρος, μετά την προσπάθειά του να συνενώσει τον Κόλχασ και τη συνομιλία μαζί του, επεσήμανε στους άρχοντες ότι «η κοινή γνώμη ήταν πολύ απειλητικά με το μέρος αυτού του ανθρώπου, τόσο ώστε ακόμα και στη Βιτεμβέργη, που την είχε αποτεφρώσει τρεις φορές, να υπάρχουν φωνές υπέρ του»⁵⁹³. Με τη διάδοση της είδησης ότι ο Κόλχασ είναι στη Δρέσδη, «ένα τεράστιο πλήθος είχε μαζευτεί στους δρόμους που οδηγούσαν στο σπίτι του», καθώς «η είδηση ότι είχε έρθει ο άγγελος εξολοθρευτής, εκείνος που καταδίωκε τους καταπιεστές του λαού με τη φωτιά και το σπαθί, είχε

⁵⁸¹ Στο ίδιο, σ. 57.

⁵⁸² Στο ίδιο, σ. 60.

⁵⁸³ Στο ίδιο, σ. 72.

⁵⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 75.

⁵⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 76.

⁵⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 77.

⁵⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 77.

⁵⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 110.

⁵⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 104.

⁵⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 80.

⁵⁹¹ Στο ίδιο, σ. 86.

⁵⁹² Στο ίδιο, σ. 87.

⁵⁹³ Στο ίδιο, σ. 97.

σηκώσει στο πόδι όλη τη Δρέσδη»⁵⁹⁴. Παράλληλα, «τόσο ιδιωτικά όσο και σε δημόσιους χώρους εκφραζόταν η γνώμη ότι ήταν καλύτερα να αδικηθεί, παρά να αποδοθεί δικαιοσύνη απλώς και μόνο για να ικανοποιηθεί η μανιακή χοντροκεφαλιά του»⁵⁹⁵. Μετά την καταδικαστική απόφαση εις βάρος του, «κανείς δεν πίστευε ότι θα εκτελεστεί, παρά την επιείκειά της»⁵⁹⁶. Όταν αποφασίστηκε η μέρα της εκτέλεσης, επιτράπηκε η ελεύθερη είσοδος στη φυλακή «με ένα παράξενο ειδικό διάταγμα σε όλους τους φίλους του, και είχε πολλούς στην πόλη»⁵⁹⁷. Στη διάρκεια της πορείας προς τον τόπο της εκτέλεσης, υπήρχε ένας «μελαγχολικός συνωστισμός γνωστών του που του έσφιγγαν τα χέρια και τον αποχαιρετούσαν»⁵⁹⁸, ενώ η πορεία του φέρετρον προς το νεκροταφείο έγινε «υπό το θρήνο του λαού»⁵⁹⁹.

Κατόπιν της εν παραλλήλω εξέτασης της εγκληματολογικής έννοιας του «άτυπου κοινωνικού ελέγχου» και του λογοτεχνικού θέματος της τήρησης του νόμου, παρατηρούνται ενδιαφέρουσες συμπτώσεις και αποκλίσεις, οι οποίες είναι ενδεικτικές των ποιοτικών διαφορών μεταξύ της επιστημονικής και της λογοτεχνικής αφήγησης.

Επισημάνθηκε ανωτέρω ο σημαντικός ρόλος της οικογένειας, ως φορέα άτυπου κοινωνικού ελέγχου στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και στην εκδήλωση σύννομης ή παραβατικής συμπεριφοράς. Στον «Μίχαελ Κόλχας» η σύζυγος του ομώνυμου ήρωα είναι το μόνο μέλος της οικογένειάς του που παρουσιάζεται από το συγγραφέα να αναπτύσσει ορισμένη δράση. Καταρχάς, μεταξύ των προσώπων της νουβέλας, τα οποία σχεδόν στο σύνολό τους παρανομούν ή αυθαιρετούν, η σύζυγος του Κόλχας εμφανίζεται νομοταγής, φιλήσυχη και εμφορούμενη από θρησκευτική πίστη. Υποστήριξε το σύζυγό της στην επιθυμία του να δικαιωθεί με νόμιμα μέσα, συμπλέοντας με την άποψή του για το ότι η καταπολέμηση της αδικίας είναι «θεάρεστο έργο»⁶⁰⁰. Στη συνέχεια, όταν ο Κόλχας άρχισε να σκέφτεται την εκδίκηση, προσπάθησε με κάθε τρόπο να τον αποτρέψει, ακόμα και αξιοποιώντας, με παιδική αφέλεια, τη συμπάθεια ενός καστελάνου. Έως τις τελευταίες στιγμές της ζωής της η θρησκευτικότητά της είναι έντονη, και τα τελευταία της λόγια είναι ένα βιβλικό απόσπασμα σχετικό με την αγάπη των εχθρών, το οποίο το απευθύνει στον σύζυγό της σαν μια τελευταία της προσπάθεια να τον αποτρέψει από το έγκλημα. Βάσει της εγκληματολογικής θεωρίας, ο ρόλος της οικογενειακής επίδρασης στην

⁵⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 107.

⁵⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 126.

⁵⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 186.

⁵⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 196.

⁵⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 197.

⁵⁹⁹ Στο ίδιο, σ. 202.

⁶⁰⁰ Στο ίδιο, σ. 40.

ανάπτυξη εγκληματικής συμπεριφοράς είναι σημαντικός. Ομοίως, η Λίζμπετ, προσηλωμένη στη σύννομη συμπεριφορά και έχοντας πίστη στη δικαίωση με νόμιμα μέσα, επικαλείται παράλληλα τη θρησκευτική πίστη, που ήταν κυρίαρχη αξία τόσο για την ίδια όσο και για τον σύζυγό της. Κατόρθωσε με αυτόν τον τρόπο, όσο ζούσε, να συγκρατήσει τον Κόλχασ από την τέλεση εγκλήματος, κάτι που δεν το πέτυχε ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος μέσω, λόγου χάριν, της απειλής της ποινής. Ο συγγραφέας τοποθετεί την έναρξη της εγκληματικής-εκδικητικής δράσης του κεντρικού του ήρωα αμέσως μετά την ταφή της Λίζμπετ, δείχνοντας ότι ο ρόλος της γυναίκας στη συγκράτηση του Κόλχασ από το έγκλημα ήταν καθοριστικής σημασίας. Ο Κλάιστ επισημαίνει την ανεπάρκεια του νόμου και των φορέων απονομής της δικαιοσύνης να συγκρατούν τα άτομα σε ένα πλαίσιο νομιμότητας, σε αντιδιαστολή με τη δύναμη της συζυγικής αφοσίωσης.

Εκτός αυτού, η κριτική του Κλάιστ προς την καθεστηκία τάξη πραγμάτων εντείνεται με την αντιπαραβολή του τρόπου, με τον οποίο ο λαός αντιμετωπίζει αφενός μεν τον άρχοντα Βέντσελ φον Τρόνκα και τον θησαυροφύλακα, αφετέρου δε τον Μίχαελ Κόλχασ. Ο φον Τρόνκα, καταδικάστηκε εν τέλει σε δύο χρόνια φυλάκιση, μια ποινή ασήμαντη σε σύγκριση με τη θανατική καταδίκη του Κόλχασ. Ο δε θησαυροφύλακας, οι ατασθαλίες⁶⁰¹ του οποίου ήταν κοινό μυστικό, δε φέρεται να είχε κάποια εμπλοκή με την ποινική δικαιοσύνη. Μολαταύτα, ο Κλάιστ παρουσιάζει το λαό να αντιμετωπίζει τα πρόσωπα αυτά με τρόπο κατά τον οποίο ουδέποτε απευθύνθηκε στο ληστή και πυρπολητή Κόλχασ. Ο λαός αποκαλεί τον Τρόνκα «βδέλλα, ελεεινό δυνάστη και βασανιστή, κατάρα για την πόλη»⁶⁰², και οι συγγενείς του όμως δεν τον αντιμετωπίζουν με περισσότερη συμπάθεια, αλλά με «οργή και περιφρόνηση»⁶⁰³. Η εικόνα του τρομαγμένου και φιλάσθενου άρχοντα, ο οποίος δειλά προσπαθεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του με το επιχείρημα ότι δεν ήξερε τίποτα, είναι μία από τις λίγες μάλλον κωμικές στιγμές της νουβέλας, που αντανακλά τη σαρκαστική και κριτική διάθεση του Κλάιστ απέναντι στην εξουσία. Ομοίως, η εικόνα του άλλοτε ισχυρού αλλά ατάσθαλου θησαυροφύλακα, ο οποίος έπρεπε πλέον να προστατευτεί από μισθοφόρους για να σωθεί από την οργή του συγκεντρωμένου πλήθους⁶⁰⁴. Από την άλλη πλευρά, ο Κλάιστ παρουσιάζει την κοινή γνώμη, τόσο το λαό όσο και κάποιους επιφανείς υποστηρικτές με το μέρος του Κόλχασ, παρά τις

⁶⁰¹ Στο ίδιο, σ. 104.

⁶⁰² Στο ίδιο, σ. 77.

⁶⁰³ Στο ίδιο, σ. 110.

⁶⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 104.

καταστροφές και τις απώλειες. Χαρακτηριστικά, ο συγγραφέας περιγράφει το λαό να επιφυλάσσει στον Κόλχιας υποδοχή ήρωα, καθώς πλήθος κόσμου γέμιζε τους δρόμους της πόλης με την άφιξη του ληστή, ενώ «ο λαός παραμέριζε περιδεής δεξιά και αριστερά⁶⁰⁵» για να περάσει ο Κόλχιας με τη συνοδεία του. Η παρουσία του πλήθους είναι έντονη μέχρι και τη θανάτωση και την ταφή του ήρωα. Στην οργή και την περιφρόνηση απέναντι στον άρχοντα και τον θυσσαυροφύλακα, αντιπαραβάλλεται η διαρκώς αυξανόμενη δημοτικότητα του ληστή, που κορυφώνεται ως θρήνος τη μέρα της ταφής του.

Καθώς ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί μια διαδικασία διομαδικής αλληλεπίδρασης, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η επιεικής, με τα σημερινά δεδομένα, ποινή που επιβλήθηκε στον Κόλχιας πιθανώς ήταν απόρροια της λαϊκής στήριξης προς αυτόν. Στις εικόνες που περιγράφηκαν ανωτέρω, αντανακλάται μάλλον το συγκρουσιακό παρά το συναινετικό κοινωνικό πρότυπο. Σύμφωνα με το δεύτερο, στην κοινωνία υφίσταται κοινότητα αξιών, οι οποίες είναι θεμελιώδους σημασίας για την κοινωνική συμβίωση. Η οξεία συναισθηματική αντίδραση που προκαλείται από το έγκλημα είναι απότοκο της προσβολής αυτών των αξιών και οι απόψεις σχετικά με τον εγκληματία οργανώνονται γύρω από το στίγμα του δημόσιου κινδύνου, όπως αναφέρει ο Melossi⁶⁰⁶. Τουναντίον, στη νουβέλα περιγράφεται μια κοινωνία που εμφορείται από σύγκρουση αξιών, και στην οποία ο ποινικός νόμος τίθεται στην εξυπηρέτηση συμφερόντων των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Η αποδοκιμασία του λαού εκδηλώνεται όχι εις βάρος του Κόλχιας, που ήταν ληστής και δολοφόνος, ούτε καν εις βάρος των συνεργών του, οι οποίοι δεν είχαν και άλλοθι, αλλά εις βάρος του άρχοντα και άλλων υψηλά ιστάμενων, οι οποίοι δεν φέρονται να διέπραξαν εγκλήματα ίσης βαρύτητας με εκείνα του κεντρικού ήρωα. Στη συνείδηση του κοινού, έγκλημα θεωρείται η χρόνια δράση του άρχοντα και όχι η εκδίκηση του Κόλχιας, ο οποίος θεωρείται πως «ήρθε να σώσει το λαό από τους καταπιεστές του». Η αναπαράσταση του εγκληματία είναι τελικά μια αμφισβητούμενη αναπαράσταση, καθώς, αντί για το ρόλο του κακού, του αποδίδεται από το κοινό ο ρόλος του ήρωα. Ένα παράδοξο στοιχείο έγκειται στο ότι ο Κόλχιας συγκεντρώνει το θαυμασμό χωρίς καν να πετύχει να πλήξει τους «καταπιεστές του λαού» σε υλικό έστω επίπεδο. Τους έπληξε μάλλον συμβολικά, διότι έχασαν το όποιο κύρος διέθεταν και ήρθαν αντιμέτωποι με προπηλακισμούς και εξευτελισμούς.

⁶⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 87.

⁶⁰⁶ D.Melossi, 'Η κοινωνική θεωρία και οι μεταβαλλόμενες αναπαραστάσεις του εγκληματία', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ) 'Εικόνες .εγκλήματος', Πλέθρον, Αθήνα, 1999, σ. 51-52, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) «Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα», ο.π., σ. 475.

Γίνεται, συνεπώς, αντιληπτή τόσο η προσπάθεια του συγγραφέα να απευθυνθεί μέσω της οξυμένης φαντασίας του⁶⁰⁷ στην ευαισθησία του αναγνώστη⁶⁰⁸ και να τον οδηγήσει σε μια εμπειρία απόλαυσης του κειμένου, όσο και η ανάδειξη της ψυχολογικής πολυπλοκότητας των λογοτεχνικών προσώπων και των αμφίσημων καταστάσεων που αντιμετωπίζουν⁶⁰⁹. Ως εκ τούτου, ο αναγνώστης συχνά αποζητά τελικά τη σωτηρία του εγκληματία-ήρωα⁶¹⁰, καθώς μέσω του κειμένου έρχεται σε επαφή με τη λογική εκείνων που δεν νιώθουν να τους αφορά ο νόμος, εφόσον αυτός αγνοεί την πραγματική κατάσταση και τις αληθινές εμπειρίες τους⁶¹¹. Σύμφωνα δε με το Leenhardt, η λογοτεχνία μπορεί να λειτουργήσει ως υποκατάστατο, όταν ο κυρίαρχος λόγος δεν μπορεί να δεχθεί ένα αντικείμενο, μία άποψη ή μια προοπτική⁶¹².

7) Αντεγκληματική πολιτική

Μεταξύ των λογοτεχνικών θεμάτων του «Μίχαελ Κόλχας», εντοπίζονται τα θέματα της αποτροπής και της τιμωρίας του εγκλήματος. Οι αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες συνίστανται στην πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος, έννοιες οι οποίες αμφότερες υπάγονται στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής.

Η αντεγκληματική πολιτική ως κλάδος της Εγκληματολογίας υπό ευρεία έννοια⁶¹³ περιλαμβάνει τη μελέτη όλων των στρατηγικών, προγραμμάτων και μέτρων που στοχεύουν στον έλεγχο, σε ανεκτά όρια, της εγκληματικότητας, πάντοτε με βασικό κριτήριο την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁶¹⁴. Αρχικώς, η αντεγκληματική πολιτική περιοριζόταν στο σύνολο των κατασταλτικών διαδικασιών μέσω των οποίων το κράτος αντιδρά στο έγκλημα⁶¹⁵. Αργότερα επισημάνθηκε η αναγκαιότητα συμπερίληψης, εκτός του συστήματος καταστολής, των

⁶⁰⁷ Β.Καραποστόλης (1985) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 170.

⁶⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 134.

⁶⁰⁹ Γ.Νικολόπουλος (2006) *‘Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία:εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus’*, στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) *«Εικόνες φυλακής»*, ο.π., σ. 154.

⁶¹⁰ Στο ίδιο, σ. 154.

⁶¹¹ C.Debuyt, *‘La mise en cause des regles sociales dans la literature’*, *Annales de droit de Louvain*, 1969, τ.29, 113-140, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 154-155.

⁶¹² J.Leenhardt, *‘Le texte de la sociologie. Informations sur les sciences sociales’*, 1979, 1-5, σ. 4-5, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (1990-1992), *‘Εγκλημα και λογοτεχνία. Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας’*, *‘Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 181.

⁶¹³ Ι.Φαρσεδάκης (2005) *‘Στοιχεία Εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 129

⁶¹⁴ Στο ίδιο, σ. 132.

⁶¹⁵ Feuerbach, *Manuel de droit penal*, 1803, όπως παρατίθεται από Μ.Delmas-Marty, *‘Πρότυπα και τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής’*, μτφρ. Χ.Ζαραφώνιτου, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ. 27.

προβλημάτων της πρόληψης, οπότε και η αντεγκληματική πολιτική ορίζεται ως ένα πεδίο το οποίο εμπεριέχει το σύνολο των διαδικασιών μέσω των οποίων το κοινωνικό σώμα οργανώνει τις απαντήσεις του στο εγκληματικό φαινόμενο⁶¹⁶. Ειδικότερα, η έννοια αναφέρεται αφενός μεν στον καθορισμό εκείνων των κοινωνικών καταστάσεων και γεγονότων που υπάγονται στη δικαιοδοσία του Συστήματος Απονομής Ποινικής Δικαιοσύνης⁶¹⁷ και αφετέρου στα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταστολή τους⁶¹⁸.

Αφετηρία της αντεγκληματικής πολιτικής αποτελεί επομένως η δημιουργία του νόμου διότι μέσω του χαρακτηρισμού ή αποχαρακτηρισμού ορισμένων πράξεων ή παραλείψεων ως εγκληματικών καθορίζονται οι καταστάσεις που υπάγονται στο Σ.Α.Π.Δ⁶¹⁹. Επιπλέον, η έννοια περιλαμβάνει «τα μέτρα που λαμβάνονται για την αποτροπή και τον κολασμό των εγκληματικών συμπεριφορών, και, γενικότερα, για τη «μεταχείριση των δραστών»⁶²⁰. Επισημαίνεται δε ότι η αντεγκληματική πολιτική συνιστά ένα «ευρύ κοινωνικό πεδίο»⁶²¹, εφόσον υπάγεται σε μια συνολική στρατηγική, αυτήν της κοινωνικής πολιτικής ενός κράτους ή μιας κοινότητας κρατών⁶²². Διαπιστώνεται⁶²³ ότι, «πλην των καθαρά ποινικών μέτρων, τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής καλύπτουν ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικών πεδίων και αντίστοιχων πολιτικών»⁶²⁴. Σημειώνεται, επιπλέον, ότι η έννοια είναι λιγότερο ευρεία από τον κοινωνικό έλεγχο, στον οποίο έγινε αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο, διότι η αντεγκληματική πολιτική «αποτελεί κατεξοχήν εκδήλωση της ποινικής εξουσίας, που ανήκει προνομιακά στο κράτος». Αντιθέτως, η έννοια του κοινωνικού ελέγχου περικλείει φορείς και διαδικασίες εκτός του σκληρού πυρήνα της ποινικής εξουσίας, οι οποίοι εκτείνονται σε όλο το κοινωνικό σώμα⁶²⁵.

⁶¹⁶ Εύλογα, λοιπόν, οι μεμονωμένες απαντήσεις, οι μη οργανωμένες και αποδεκτές από την ομάδα δεν υπάγονται στο πεδίο αυτό, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 28.

⁶¹⁷ Στο εξής αναφέρεται ως ΣΑΠΔ.

⁶¹⁸ Γ.Π.Νικολόπουλος, *‘Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής: Το ‘πρόγραμμα της Χάγης’ και η εφαρμογή του’*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008, σ. 9.

⁶¹⁹ Στο ίδιο, σ. 9.

⁶²⁰ Στο ίδιο, σ. 9.

⁶²¹ Στο ίδιο, σ. 10.

⁶²² Ch.Lazerges, *Introduction a la politique criminelle*, L’Harmattan, Paris, 2000, σ. 13, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 10.

⁶²³ Στο ίδιο, σ. 10.

⁶²⁴ Συνάγεται ότι η αντεγκληματική πολιτική αποτελεί μια δυναμική διαδικασία, στην οποία εμπλέκονται πολυάριθμα υποκείμενα και φορείς. Για το λόγο αυτό η έννοια ορίζεται ως «πεδίο», ως «ένανς σχετικά αυτόνομος κοινωνικός μικρόκοσμος», ο οποίος «διέπεται από τη δική του εσωτερική λογική», P. Bourdieu, *Reponses. Pour une anthropologie, reflexive*, Editions du Seuil, Paris, 1992, σ. 71-90, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 10.

⁶²⁵ Στο ίδιο, σ. 14.

Μόνιμο αντικείμενο της αντεγκληματικής πολιτικής αποτελεί η εξασφάλιση της συνοχής και της επιβίωσης του κοινωνικού σώματος⁶²⁶. Μολαταύτα, παρατηρείται ότι η σχετικότητα που χαρακτηρίζει τόσο το έγκλημα σε σχέση με το χώρο και το χρόνο⁶²⁷ όσο και την έννοια της επικινδυνότητας και της παρέκκλισης⁶²⁸ αντανακλάται και στην αντεγκληματική πολιτική. Οι προληπτικές και οι κατασταλτικές απαντήσεις του κοινωνικού σώματος στο έγκλημα και στην παρέκκλιση παρουσιάζουν εντυπωσιακή ποικιλομορφία, σε συνδυασμό με τις χωροχρονικές μεταβολές, όπως καταδεικνύει η εθνογραφία, η ιστορία και το συγκριτικό δίκαιο⁶²⁹. Η οριοθέτηση, εξάλλου, του εν λόγω πεδίου φαίνεται πως είναι αλληλένδετη με τις κατευθυντήριες γραμμές οι οποίες τίθενται από τα εκάστοτε ιδεολογικά ρεύματα, τουλάχιστον από την εποχή της νεωτερικότητας και έπειτα⁶³⁰.

α) Η πρόληψη του εγκλήματος

Αναφορικά με τα μέτρα που λαμβάνονται για την αποτροπή του εγκλήματος, παρατηρείται ότι οι σχετικές αναφορές στη νουβέλα αφορούν κυρίως τη φρούρηση των αρχόντων και τη φύλαξη της περιουσίας τους. Ήδη στην αρχή της νουβέλας, όταν ο Κόλχας ξεκινάει το ταξίδι του για επαγγελματικούς λόγους, φτάνει «κοντά σε ένα επιβλητικό ιπποτικό κάστρο» και αντικρίζει «μια μπάρα από κορμό δέντρου» που του κλείνει το δρόμο⁶³¹. Υπάρχει παράλληλα φυλάκιο, από το οποίο ένας «τελώνης» ελέγχει τη διέλευση των ταξιδιωτών, ενώ ο καστελάνος είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο των αδειών διέλευσης των αλογέμπορων που σκοπεύουν να περάσουν τα σύνορα⁶³². Η εξαγωγή αλόγων ρυθμιζόταν και από άλλα διατάγματα⁶³³ εκτός των αδειών διέλευσης.

Η προστασία των αρχόντων διασφαλίζεται μέσω ισχυρής στρατιωτικής φρουράς, καθώς η εποχή που διαδραματίζεται η νουβέλα είναι πρότερη της εμφάνισης του θεσμού της αστυνομίας. Η σύζυγος του Κόλχας αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «ο Ηγεμόνας μας φρουρείται από

⁶²⁶ M.Delmas-Marty (2005) *‘Πρότυπα και τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής’*, ο.π., σ. 27.

⁶²⁷ Στο ίδιο, σ. 32.

⁶²⁸ Στο ίδιο, σ. 37.

⁶²⁹ Στο ίδιο, σ. 38.

⁶³⁰ Στο ίδιο, σ. 42-43.

⁶³¹ Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχας’*, ο.π., σ. 18.

⁶³² Στο ίδιο, σ. 20.

⁶³³ Στο ίδιο, σ. 23.

παντού»⁶³⁴, αργότερα άλλωστε πεθαίνει από «ένα χτύπημα στο στήθος με το κοντάρι μιας λόγχης, από υπερβολικό ζήλο της φρουράς που περιέβαλλε τον Εκλέκτορα»⁶³⁵. Επίσης, ο «νεαρός άρχοντας» Βέντσελ φον Τρόνκας τίθεται «υπό την προστασία ισχυρής φρουράς» για να προστατευτεί από τις επιθετικές διαθέσεις του λαού⁶³⁶, ενώ ο τοποτηρητής ταξιδεύει με «σκεπαστή άμαξα, συνοδευόμενη από τέσσερις βαριά οπλισμένους ιππείς»⁶³⁷. Ο θησαυροφύλακας σώζεται από τη «μανία του πλήθους» λόγω της παρέμβασης μιας «ομάδας έφιππων μισθοφόρων»⁶³⁸. Τέλος, όταν δόθηκε στον Κόλχιας αμνηστία, τρεις μισθοφόροι ανέλαβαν τη φρούρησή του «για την προστασία του»⁶³⁹, ενώ επιστρέφει προς τη Δρέσδη «φρουρούμενος από καβαλάρηδες»⁶⁴⁰.

Αναφορικά με την προστασία των απλών πολιτών από το έγκλημα, αναφέρεται ότι η διακοπή της εγκληματικής δράσης του Κόλχιας και, συνακόλουθα, η προστασία των περιοχών και των κατοίκων τους, επιχειρείται μέσω των προσπαθειών για τη σύλληψη και την εξουδετέρωσή του. Για το λόγο αυτό τοποθετήθηκαν φρουρές σε όλα τα χωριά της περιοχής όπου δρούσε, στα τείχη της πόλης τοποθετήθηκαν σκοποί⁶⁴¹, και επιστρατεύτηκαν σώματα ανδρών για να ανακόψουν την πορεία του. Η σύλληψή του αποτελούσε επίσης προτεραιότητα των αρχών διότι αντιλαμβάνονταν «πόσο σημαντικό ήταν να υπάρξει αποτρεπτικό παράδειγμα», λόγω του ότι «πλήθαιναν οι βιαιοπραγίες του Νάγκελσμυτ»⁶⁴².

Στο πεδίο της εγκληματολογίας, οι μηχανισμοί πρόληψης, δηλαδή οι διαδικασίες μέσω των οποίων επιχειρείται η προφύλαξη από το έγκλημα, στοχεύουν στην αποτροπή των όρων δημιουργίας του εγκλήματος καθώς και στην αποτροπή της επανάληψης και της επέκτασής του⁶⁴³. Η πρόληψη κατηγοριοποιείται σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή, βάσει μιας διάκρισης μάλλον εννοιολογικού χαρακτήρα παρά πρακτικής χρησιμότητας⁶⁴⁴. Ειδικότερα, η πρωτογενής πρόληψη στοχεύει «στη δημιουργία των αναγκαίων προϋποθέσεων και στην εξασφάλιση καλύτερων όρων για μια επιτυχή κοινωνικοποίηση» ώστε «να αποδυναμώνονται οι

⁶³⁴ Στο ίδιο, σ. 57.

⁶³⁵ Στο ίδιο, σ. 58.

⁶³⁶ Στο ίδιο, σ. 78.

⁶³⁷ Στο ίδιο, σ. 79.

⁶³⁸ Στο ίδιο, σ. 124.

⁶³⁹ Στο ίδιο, σ. 108-109, 119-120.

⁶⁴⁰ Στο ίδιο, σ. 157.

⁶⁴¹ Στο ίδιο, σ. 74.

⁶⁴² Στο ίδιο, σ. 176.

⁶⁴³ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', σ. 78-79.

⁶⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 79.

εγκληματογόνοι παράγοντες και να αποτρέπεται η εκδήλωση κοινωνικών καταστάσεων και συμπεριφορών που θεωρούνται εγκληματικές»⁶⁴⁵. Πρόκειται επομένως για τη λιγότερο ποινικά προσανατολισμένη διαδικασία, στόχος της οποίας είναι να μη συμβεί καν το έγκλημα. Στην κατηγορία αυτή μπορεί να υπαχθεί και ο παιδαγωγικός χαρακτήρας του εκφοβισμού, ο οποίος ασκείται από την απειλή επιβολής ποινής⁶⁴⁶.

Η διαδικασία της δευτερογενούς πρόληψης έχει «βελτιωτικό και ενταξιακό χαρακτήρα»⁶⁴⁷, καθώς επιδιώκει με τα κατάλληλα μέτρα να εμποδίσει δυνάμει ή ήδη προβληματικές καταστάσεις να παγιωθούν σε μόνιμες⁶⁴⁸. Συνήθως οι μηχανισμοί δευτερογενούς πρόληψης δεν συνεπάγονται πλήρη παραπομπή και είσοδο μιας υπόθεσης στο ποινικό σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα από τη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα αποτελεί η - προβλεπόμενη από το άρθρο 45^A του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας- αποχή από την ποινική δίωξη ανηλίκου για πταίσμα ή πλημμέλημα, διότι παρότι υπάρχει εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, υπάρχει αποχή από την ποινική δίωξη⁶⁴⁹.

Τέλος, η τριτογενής πρόληψη περιλαμβάνει όλο το φάσμα της αντίδρασης της πολιτείας στην πλήρη εκδήλωση εγκληματικής συμπεριφοράς, ενίοτε εξαντλούμενη στην καταστολή⁶⁵⁰. Έχει βελτιωτικό χαρακτήρα, στοχεύοντας πρωτίστως στη διακοπή της εγκληματικής σταδιοδρομίας με τη λήψη ποινικών και μη ποινικών μέτρων⁶⁵¹. Στις διαδικασίες τριτογενούς πρόληψης περιλαμβάνεται καταρχάς η διαδικασία που συνίσταται στην ενεργοποίηση των τομέων του Σ.Α.Π.Δ κατόπιν της παραπομπής μιας υπόθεσης. Στο επίπεδο αυτό διακρίνονται τα στάδια από τα οποία διέρχεται μια υπόθεση μετά την «είσοδο» της στο Σ.Α.Π.Δ, ενώ σε κάθε στάδιο υφίσταται δυνατότητα «εξόδου». Η διαδικασία αυτή ενδέχεται να καταλήξει στην απονομή της ιδιότητας του εγκληματία και στην επιβολή ποινής⁶⁵².

⁶⁴⁵ Γ.Νικολόπουλος (2008) *‘Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής: Το ‘πρόγραμμα της Χάγης’ και η εφαρμογή του’*, ο.π., σ. 12.

⁶⁴⁶ Ε.Λαμπροπούλου (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 79.

⁶⁴⁷ Γ.Νικολόπουλος (2008) *‘Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής: Το ‘πρόγραμμα της Χάγης’ και η εφαρμογή του’*, ο.π., σ. 12.

⁶⁴⁸ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 79.

⁶⁴⁹ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, στην ιστοσελίδα του ελληνικού Υπουργείου Δικαιοσύνης, στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikos/Eυρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/345/language/el-GR/Default.aspx>, όπως προσπελάστηκε στις 5/8/2017.

⁶⁵⁰ Ε.Λαμπροπούλου, (1995) *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 79-80.

⁶⁵¹ Γ.Π.Νικολόπουλος, (2008) *‘Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας αντεγκληματικής πολιτικής: Το ‘πρόγραμμα της Χάγης’ και η εφαρμογή του’*, ο.π., σ. 12.

⁶⁵² Πρόκειται για τη «δευτερογενή εγκληματοποίηση» και τη «δευτερογενή ποινικοποίηση», αντίστοιχα, στο ίδιο, σ. 12.

Βάσει των προαναφερθεισών διακρίσεων της πρόληψης σε πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή, παρατηρείται ότι η πρωτογενής πρόληψη ταυτίζεται με την έννοια της γενικής πρόληψης, ενώ η δευτερογενής και τριτογενής ταυτίζεται με την έννοια της ειδικής πρόληψης. Κατά την ιδέα της γενικής πρόληψης, στόχος είναι η συγκράτηση των πολλών που δεν έχουν εγκληματήσει από την τέλεση εγκλημάτων. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται, αφενός μεν με τον εκφοβισμό των κοινωνιών από την απειλή ή την εκτέλεση της ποινής (αρνητική γενική πρόληψη), αφετέρου δε «με μια βαθύτερη επίδραση που συνίσταται στην κοινωνική διαπαιδαγώγηση των πολλών, μέσω της καλλιέργειας της αποστροφής προς την αδικία και μέσω της ενίσχυσης των αντίρροπων προς το έγκλημα πνευματικών και ψυχικών δυνάμεων»(θετική γενική πρόληψη)⁶⁵³. Επισημαίνεται δε ότι η θετική γενική πρόληψη, η οποία αποσκοπεί στη σταθεροποίηση της σύννομης συμπεριφοράς, δεν υποκαθιστά την αρνητική γενική πρόληψη, η οποία επιδιώκει τον περιορισμό της παραβατικής συμπεριφοράς, αλλά συλλειτουργεί με αυτήν⁶⁵⁴.

Η ειδική πρόληψη επικεντρώνεται στο άτομο που ήδη εγκληματήσε. Μέσω του εκφοβισμού, της βελτίωσης, και της αποκατάστασης της βλάβης επιδιώκεται η μελλοντική σύννομη συμπεριφορά του εγκληματία, ενώ με την αχρήστευσή του επιδιώκεται η προστασία της κοινωνίας. Προϋπόθεση της ειδικής πρόληψης αποτελεί η εξατομίκευση της ποινής, η οποία πρέπει να επιδράσει με τέτοιο τρόπο ώστε ο δράστης να μην εγκληματήσει ξανά στο μέλλον⁶⁵⁵.

Στο κείμενο της νουβέλας παρατηρείται ότι η προσπάθεια αποτροπής των όρων δημιουργίας του εγκλήματος, ώστε το έγκλημα να μη συμβεί καν, αφορά τα μέλη των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, τα οποία προστατεύονται από μισθοφόρους. Η περιουσία τους επίσης προστατεύεται μέσω του ελέγχου της διέλευσης των πολιτών και γενικώς μέσω της περιφρούρησης από το προσωπικό αλλά και αγέλες σκύλων. Το ενδιαφέρον για την ασφάλεια των προσώπων δεν επεκτείνεται, όμως, στους απλούς πολίτες. Ο Κλάιστ, βάζοντας «τα διάφορα πρόσωπα του έργου να εκπροσωπούν διαφορετικές κοινωνικές προοπτικές»,⁶⁵⁶ αναδεικνύει μία «ταξική διάσταση» στην επιδίωξη της ασφάλειας των προσώπων, καθώς η σύζυγος του Κόλχασ χάνει τη ζωή της από υπερβάλλοντα ζήλο της φρουράς που περιέβαλλε τον Εκλέκτορα⁶⁵⁷. Ομοίως με τα

⁶⁵³ Ι.Φαρσεδάκης (2005) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π., σ.62.

⁶⁵⁴ Ε.Λαμπροπούλου. (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π, σ.146.

⁶⁵⁵ Στο ίδιο, σ.146.

⁶⁵⁶ Β.Καραποστόλης (1985) *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, ο.π., σ 172.

⁶⁵⁷ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχασ*, ο.π., σ. 58.

εγκλήματα κατά των προσώπων, η πρόληψη των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας είναι εστιασμένη στην προστασία της περιουσίας των κοινωνικά ισχυρών. Τα άλογα που είχε στην ιδιοκτησία του ο Κόλχας υφίστανται κακομεταχείριση από τους υπαλλήλους του άρχοντα χωρίς να αναμένονται επιπτώσεις.

Πέραν της προαναφερθείσας αποτροπής των εγκλημάτων εις βάρος επιφανών προσώπων, στη νουβέλα παρατηρείται ότι οι στρατηγικές που στοχεύουν στον έλεγχο της εγκληματικότητας⁶⁵⁸ περιορίζονται στην τριτογενή πρόληψη⁶⁵⁹, η οποία ενίοτε εξαντλείται στην καταστολή. Οι εν λόγω στρατηγικές συνιστούν την κρατική απάντηση κατόπιν της πλήρους εκδήλωσης της εγκληματικής συμπεριφοράς, με στόχο τη διακοπή της εγκληματικής σταδιοδρομίας του δράστη μέσω της εξουδετέρωσής του. Παρατηρείται ότι δεν αποτελεί κύριο μέλημα των κρατικών φορέων η ειδική πρόληψη με στόχο τη μελλοντική σύννομη συμπεριφορά του εγκληματία. Βασικός στόχος φαίνεται πως είναι η προστασία της κοινωνίας μέσω της αχρήστευσης του δράστη. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση του «νεαρού άρχοντα Βέντσελ φον Τρόνκα», στον οποίο επιβλήθηκε ποινή διετούς φυλάκισης.

Παράλληλα, αναδεικνύεται στη νουβέλα η εκφοβιστική διάσταση της γενικής πρόληψης, με στόχο την αποτροπή των πολλών που δεν εγκλημάτησαν από τη διάπραξη εγκλημάτων. Ο εκφοβισμός επιδιώκεται αφενός μεν μέσω της απειλής βαρύτατων ποινών, αφετέρου δε μέσω της δημόσιας εκτέλεσης των ποινών αυτών. Αυτό που διαφαίνεται όμως στο κείμενο της νουβέλας είναι, μάλλον, η αποτυχία της γενικής πρόληψης μέσω του εκφοβισμού, καθώς φαίνεται ότι ο Κόλχας αλλά και οι άνδρες που συνεργάστηκαν μαζί του δεν παρουσιάζονται να πτοούνται από το ενδεχόμενο να αντιμετωπίσουν βαρύτατες κυρώσεις για τη δράση τους. Αντιθέτως, η γενική πρόληψη στη θετική μορφή της, υπό την έννοια της «κοινωνικής διαπαιδαγώγησης των πολλών» και της «καλλιέργειας της αποστροφής προς την αδικία»⁶⁶⁰ δεν φαίνεται να ασκείται στο πλαίσιο της αντεγκληματικής πολιτικής. Αντιθέτως, ενισχύεται μέσω της θρησκευτικής επιρροής, και της ταύτισης του εγκλήματος με την αμαρτία.

Εν ολίγοις, στο κείμενο παρατηρείται η απουσία ενός οργανωμένου εγκληματοπροληπτικού μηχανισμού, υπό τη μορφή συγκεκριμένων στρατηγικών και μέτρων. Αντιθέτως, όπως θα περιγραφεί στην επόμενη ενότητα, η νουβέλα βρήθει αναφορών στο «σύνολο των

⁶⁵⁸ Ι.Φαρσεδάκης (2005), *‘Στοιχεία Εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 129.

⁶⁵⁹ Ε.Λαμπροπούλου (1995), *‘Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος’*, ο.π., σ. 79-80.

⁶⁶⁰ Ι.Φαρσεδάκης (2005) *‘Στοιχεία Εγκληματολογίας’*, ο.π., σ. 62.

κατασταλτικών διαδικασιών με τις οποίες το κράτος απαντά στο έγκλημα»⁶⁶¹. Εύλογα, οι απαντήσεις, προληπτικές και κατασταλτικές, του κοινωνικού σώματος στο έγκλημα και την παρέκκλιση υφίστανται χωροχρονικές μεταβολές, παρουσιάζοντας άλλωστε μεγάλη ποικιλομορφία⁶⁶². Κατά τον 16^ο αιώνα, οπότε και διαδραματίζεται η ιστορία του Κόλχιας, αλλά και κατά τον 18^ο αιώνα οπότε έζησε ο Κλάιστ, η έννοια της πρόληψης του εγκλήματος δεν διέθετε το περιεχόμενο που φέρει στη σύγχρονη εποχή. Η νουβέλα, ως έργο λογοτεχνίας, είναι άτοπο να εξεταστεί σαν ιστορική αφήγηση⁶⁶³, το περιεχόμενο της οποίας θα όφειλε να είναι επαληθεύσιμο⁶⁶⁴. Μολαταύτα, θα μπορούσε σε κάποιο βαθμό να θεωρηθεί ως «μια μήτρα γνώσεων», από την άποψη ότι «η λογοτεχνία αποτελεί πρακτική εμπλοκή μέσα στον κόσμο»⁶⁶⁵. Οι κοινωνικοί, άλλωστε, προσδιορισμοί «περιζώνουν τον συγγραφέα», επομένως «αντί για το προσωπικό εγώ είναι ο κοινωνικός εαυτός του συγγραφέα που γράφει»⁶⁶⁶.

β) Η καταστολή του εγκλήματος

Μεταξύ των λογοτεχνικών θεμάτων που εντοπίζονται στη νουβέλα «Μίχαελ Κόλχιας» συγκαταλέγονται η τιμωρία του εγκλήματος και η θανατική ποινή. Τα θέματα αυτά θα τεθούν σε μια σχέση παραλληλίας με την εγκληματολογική έννοια της καταστολής του εγκλήματος, η οποία αποτελεί, όπως προαναφέρθηκε, ένα από τα πεδία της αντεγκληματικής πολιτικής.

Καταρχάς, βάσει του κειμένου της νουβέλας, επισημαίνεται η απουσία αστυνομίας ως μηχανισμού καταστολής, καθώς ο στρατός ήταν επιφορτισμένος με τη σύλληψη ή και την εξουδετέρωση του Κόλχιας και των συνεργών του⁶⁶⁷. Ειδικότερα, σώματα ανδρών με επικεφαλής τον διοικητή ή και τον ίδιο τον τοποτηρητή αποστέλλονται «για να εξουδετερώσουν τον τρομερό λήσταρχο» και «για να πιάσουν το δράκο που κατέστρεφε τη χώρα». Η δύναμη που αποστέλλεται με στόχο τη σύλληψη του Κόλχιας αυξάνεται συνεχώς, ξεκινώντας από ένα τμήμα πενήντα ανδρών και φτάνοντας τη στρατιά των δύο χιλιάδων ανδρών που «έστειλε ο

⁶⁶¹ Feuerbach, *Manuel de droit penal*, 1803, όπως παρατίθεται από M.Delmas-Marty (2005) *Πρότυπα και τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, ο.π., σ. 27.

⁶⁶² Στο ίδιο, σ. 38.

⁶⁶³ Β.Καραποστόλης (1985) *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, ο.π., σ. 130.

⁶⁶⁴ M.Butor, (1981) *Το μυθιστόρημα ως έρευνα*, ο.π, σ. 147.

⁶⁶⁵ Β.Καραποστόλης (1985) *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, ο.π., σ. 137.

⁶⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 150.

⁶⁶⁷ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχιας*, ο.π., σ. 73-74..

Εκλέκτορας για να συλλάβει τον Κόλχιας»⁶⁶⁸. Η συμβολή του στρατού στη δίωξη και την τιμώρηση του εγκλήματος αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στη φράση «διέταξε να συγκεντρωθεί μια επαρκής στρατιωτική δύναμη, και να συλληφθεί ή να εξολοθρευτεί ο αλογέμπορας»⁶⁶⁹. Όταν τελικά ο Κόλχιας παραδίδεται, αφού του υποσχέθηκαν αμνηστία, φρουρείται από τρεις μισθοφόρους, οι οποίοι τον ακολουθούν σε κάθε του κίνηση⁶⁷⁰. Γενικώς σε αρκετά σημεία του κειμένου γίνεται αναφορά σε έφιππους, κυρίως, μισθοφόρους, οι οποίοι άλλωστε φρουρούν και τους άρχοντες. Ενίοτε ο συγγραφέας αναφέρεται στην ύπαρξη αστυνομίας⁶⁷¹, κατά την εποχή, όμως, που διαδραματίζεται η νουβέλα δεν υφίστατο ο θεσμός της αστυνομίας. Η αναφορά αυτή είναι ενδεικτική μίας από τις ιδιαιτερότητες της γραφής του Κλάιστ, ο οποίος ενίοτε μετέφερε στο έργο του στοιχεία της δικής του εποχής, όπως σημειώνει ο μεταφραστής του «Μίχαελ Κόλχιας»⁶⁷².

Επίσης, παρατηρείται ότι η τιμωρία του εγκλήματος είχε ως σαφή στόχο τον εκφοβισμό του λαού. Λόγου χάριν, τρεις συλληφθέντες υποτακτικοί του Κόλχιας εκτέθηκαν αλυσοδεμένοι «μπροστά στα μάτια του λαού» και ο άρχοντας «διαβεβαίωσε ότι είχε σκοπό να φέρει τον ίδιο τον Κόλχιας δεμένο»⁶⁷³. Εξάλλου, εντοπίζονται στο κείμενο πολλές αναφορές στη δημόσια εκτέλεση των καταδίκων. Καταρχάς, ο Κόλχιας, έχοντας καταδικαστεί σε «θανάτωση διά του ξίφους»⁶⁷⁴, κρατείται σε φυλακή ιπποτών περιμένοντας τη μέρα της εκτέλεσής του⁶⁷⁵. Η φυλακή, λοιπόν, δεν εθεωρείτο τόπος έκτισης ποινής, διότι η ποινή της φυλάκισης ουσιαστικά δεν προβλεπόταν. Η ποινή που του επιβλήθηκε χαρακτηρίζεται ως «επιεικής»⁶⁷⁶, επειδή, όπως αναφέρει ο μεταφραστής, «είχε καταδικαστεί σε απλό αποκεφαλισμό, χωρίς να προηγηθούν βασανιστήρια». Πολύς κόσμος πίστευε πάντως ότι θα του δινόταν χάρη και η ποινή θα μετατρέποταν σε «αυστηρή και μακρόχρονη ποινή φυλάκισης»⁶⁷⁷. Κάτι τέτοιο δε συνέβη εν τέλει, καθώς ο Εκλέκτορας «είχε υπογράψει τη θανατική καταδίκη» και «είχε οριστεί η εκτέλεση για τη Δευτέρα των Βαΐων»⁶⁷⁸. Ο Εκλέκτορας, «με ένα παράξενο ειδικό διάταγμα»,

⁶⁶⁸ Στο ίδιο, σ. 83.

⁶⁶⁹ Στο ίδιο, σ. 101.

⁶⁷⁰ Στο ίδιο, σ. 109, 142.

⁶⁷¹ Στο ίδιο, σ. 109, 125.

⁶⁷² Στο ίδιο, σ. 154.

⁶⁷³ Στο ίδιο, σ. 76.

⁶⁷⁴ Στο ίδιο, σ. 186.

⁶⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 185.

⁶⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 186.

⁶⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 186.

⁶⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 194.

έδωσε εντολή να ανοίξει η φυλακή λίγες μέρες πριν την εκτέλεση «και επιτράπηκε μέρα και νύχτα ελεύθερη είσοδος σε όλους τους φίλους του»⁶⁷⁹.

Τη Δευτέρα των Βαΐων υπήρξε στους δρόμους «μελαγχολικός συνωστισμός γνωστών του που τον αποχαιρετούσαν»⁶⁸⁰, καθώς ο Κόλχας «βγήκε από την πύλη της φυλακής του, με ισχυρή φρουρά, κρατώντας τα δυο του αγόρια αγκαλιά», ενώ προπορευόταν ένας θεολόγος⁶⁸¹. Στον τόπο της εκτέλεσης παρέστη ο Εκλέκτορας του Βρανδεμβούργου με τους ακολούθους του, «ο αυτοκρατορικός συνήγορος με αντίγραφο της θανατικής καταδίκης ανά χείρας», ο συνήγορος του Κόλχας, και ένας κήρυκας⁶⁸². Ο Εκλέκτορας επέστρεψε στον Κόλχας τα προσωπικά του αντικείμενα, τα άλογά του και τη δικαστική απόφαση με την οποία ο φον Τρόνκα καταδικάστηκε σε διετή φυλάκιση⁶⁸³. Ο Καγκελάριος, στη συνέχεια, επέτρεψε στον κατάδικο να μοιράσει τα πράγματά του κατά βούληση, θεωρώντας την τελευταία του επιθυμία ιερή. Τέλος, ο Εκλέκτορας ανήγγειλε την εκτέλεση της ποινής, με τη φράση «ετοιμάσου να δώσεις ικανοποίηση στην Αυτοκρατορική Μεγαλειότητα, για την παραβίαση της ειρήνης στη χώρα!»⁶⁸⁴. Ο Κόλχας, αφού «έσφιξε στην αγκαλιά του τα παιδιά του και τα παρέδωσε στον κοινοτάρχη, «πλησίασε στο κούτσουρο»⁶⁸⁵ και στράφηκε προς το ικρίωμα, «όπου το κεφάλι του έπεσε κάτω από τον πέλεκυ του δήμιου». «Υπό το θρήνο του λαού»το πτώμα τοποθετήθηκε σε φέρετρο για να ταφεί κανονικά στο νεκροταφείο του προαστίου, κατ' εξαίρεση όπως επισημαίνει ο μεταφραστής⁶⁸⁶, διότι οι εκτελεσμένοι, ομοίως με τους αυτόχειρες, θάβονταν χωρίς εξόδιο ακολουθία και έξω από το νεκροταφείο.

Το εγκληματικό φαινόμενο χαρακτηρίζεται, όπως προαναφέρθηκε, από τα στοιχεία της παγκοσμιοότητας και της διαχρονικότητας⁶⁸⁷, παρά τις παρατηρούμενες ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Κατ' αντιστοιχία, «τα μέσα και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την αναχαίτιση του εγκλήματος με ποινικές κυρώσεις είναι τόσο παλαιά όσο και το ίδιο το έγκλημα»⁶⁸⁸. Η εξέλιξη των μέσων αυτών πραγματοποιήθηκε υπό τις επιδράσεις τόσο της

⁶⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 196.

⁶⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 197.

⁶⁸¹ Στο ίδιο, σ. 197.

⁶⁸² Στο ίδιο, σ. 198.

⁶⁸³ Στο ίδιο, σ. 199-200.

⁶⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 201.

⁶⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 201.

⁶⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 202.

⁶⁸⁷ Ι.Φαρσεδάκης, (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π., σ. 72.

⁶⁸⁸ Ν.Κουράκης, 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2009, σ.1.

πολιτικής και της οικονομικής δομής, όσο και των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων της εκάστοτε κοινωνίας⁶⁸⁹. Ακολούθησε δε μια διαδρομή για την εξέταση της οποίας η επιστήμη του Ποινικού Δικαίου υιοθετεί περιγραφικά σχήματα⁶⁹⁰ υπό τη μορφή εξελικτικών σταδίων, προκαλώντας ενίοτε αντιρρήσεις εξαιτίας των αναπόφευκτων γενικεύσεων⁶⁹¹.

Ειδικότερα, και σε πρώτο στάδιο, οι πράξεις που προσβάλλουν τη ζωή, την τιμή και τα λοιπά αγαθά του ατόμου αποτελούν «ιδιωτικά αδικήματα», τα οποία διακανονίζονται «ηρωικά» μεταξύ των άμεσα εμπλεκομένων⁶⁹². Η «ηρωική αντίληψη» φαίνεται λοιπόν πως επικρατεί κατά το στάδιο αυτό. Το θύμα ή οι συγγενείς του προβαίνουν σε άμετρη αντεκδίκηση κατά του δράστη ή των συγγενών του, χωρίς να λαμβάνεται υπ'όψιν το μέγεθος της υπαιτιότητας. Παράλληλα, πράξεις οι οποίες, είτε προκαλούν την οργή της λατρευόμενης θεότητας, είτε θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια της ομάδας, θεωρούνται «κοινώς επικίνδυνα» δημόσια αδικήματα και τιμωρούνται κυρίως με θάνατο υπό τη μορφή θυσίας. Στην περίπτωση αυτή η τιμωρία είναι δημόσια, επιβαλλόμενη δηλαδή από το κοινόβιο, και έχει εξιλαστικό χαρακτήρα. Είναι χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού το ότι δεν υφίσταται η έννοια της υπαιτιότητας του δράστη, αντιθέτως η ευθύνη είναι «συλλογική»⁶⁹³, βαρύνοντας όχι μόνο τον ίδιο αλλά και το γένος στο οποίο αυτός ανήκει. Εκτός αυτού, δεν υφίσταται η έννοια της ικανότητας για καταλογισμό, καθώς επιβάλλονται τιμωρίες ακόμα και σε παράφρονες, ενώ, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, αυτόχειρες, ζώα και άψυχα αντικείμενα θεωρούνται επίσης δράστες αδικημάτων⁶⁹⁴.

Σε ένα δεύτερο στάδιο, με υπερισχύουσα την «πολιτική αντίληψη»⁶⁹⁵, τα αδικήματα βαθμιαία δημοσιοποιούνται και τα ιδιωτικά αδικήματα διευθετούνται με πιο ήπια μέσα, τα οποία πηγάζουν από την αρχή της «ταυτοπάθειας»⁶⁹⁶ ή του «αντιπεπονθότος», βάσει της οποίας η αντεκδίκηση περιορίζεται ποσοτικά και ποιοτικά⁶⁹⁷ και μετασχηματίζεται σε, όχι πλέον άμετρη,

⁶⁸⁹ Στο ίδιο, σ.20-25.

⁶⁹⁰ Λ.Μαργαρίτης- Ν.Παρασκευόπουλος, *‘Ποινολογία. Άρθρα 50-133 Π.Κ’*, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2005, σ.6.

⁶⁹¹ Σύμφωνα με τον Μανωλεδάκη, λόγου χάριν, ανάμεσα στα στάδια αυτά δεν υπάρχει απόλυτος διαχωρισμός ο οποίος δύναται να καλύψει όλες τις ιστορικές περιπτώσεις και όλα τα ποινικά συστήματα, στο Ι.Μανωλεδάκης, *‘Ποινικό Δίκαιο-Γενική Θεωρία’*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 2004, σ.380.

⁶⁹² Ν.Κουράκης. (2009) *‘Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος’*, ο.π, σ.16.

⁶⁹³ Στο ίδιο, σ.17.

⁶⁹⁴ Στο ίδιο, σ.17.

⁶⁹⁵ Στο ίδιο, σ.17.

⁶⁹⁶ Υποστηρίζεται ότι η ταυτοπάθεια μπορεί να νοηθεί ως ρύθμιση, ως «πρώτο όριο στην καταστολή», στο Λ. Μαργαρίτης- Ν.Παρασκευόπουλος. (2005) *‘Ποινολογία.Άρθρα 50-133 Π.Κ’*, ο.π, σ.10.

⁶⁹⁷ Ν.Κουράκης. (2009) *‘Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος’*, ο.π, σ.17.

αλλά ανάλογη προς την τελεσθείσα πράξη ανταπόδοση⁶⁹⁸. Χαρακτηριστικό του σταδίου αυτού αποτελεί το ότι λαμβάνεται πλέον υπ' όψιν ο παράγοντας της υπαιτιότητας και της ικανότητας για καταλογισμό. Σημειώνεται επίσης ότι υφίσταται η δυνατότητα καταβολής υψηλής χρηματικής αποζημίωσης προς το θύμα και προστίμου προς την ομάδα⁶⁹⁹. Ο αρχηγός της ομάδας ενεργεί ως «διαιτητής» και ως επιβλέπων της καταβολής του τιμήματος, αρμοδιότητες οι οποίες συντείνουν στην ισχυροποίηση της θέσης του⁷⁰⁰. Στην τελική φάση αυτού του σταδίου και μέσω της εγκαθίδρυσης κεντρικής εξουσίας τίθενται τα θεμέλια για την πλήρη εξάλειψη της ιδιωτικής αντεκδίκησης, τη δημοσιοποίηση των τιμωρητικών μέσων και το χαρακτηρισμό των πράξεων «που διαταράσσουν την ειρήνη του βασιλέα και της χώρας» ως εγκλημάτων⁷⁰¹.

Σχετικά με το τρίτο στάδιο, στο οποίο δεσπόζει μια «νομικιστική αντίληψη»⁷⁰², αποτελεί ορόσημο η απαγόρευση της *ex post facto* νομοθεσίας. Θεωρείται, επομένως, πλέον ανεπίτρεπτη η εκδίκηση αξιόποινων πράξεων βάσει νόμων οι οποίοι θεσπίστηκαν κατόπιν της τέλεσης των πράξεων αυτών⁷⁰³. Κατά το στάδιο αυτό οι προσπάθειες στρέφονται στην ψήφιση κωδικοποιημένων νομοθετικών κειμένων, στα οποία προσδιορίζονται με ακρίβεια τα εγκλήματα και οι αντίστοιχες ποινικές κυρώσεις⁷⁰⁴. Παράλληλα, μέσω των νομοθετικών κειμένων προάγεται η εξασφάλιση στοιχειωδών δικονομικών εγγυήσεων αφενός μεν για την αξιολόγηση της πράξης του δράστη πέραν των μεταφυσικών ή θρησκευτικών κριτηρίων, αφετέρου δε για την τιμώρησή του βάσει του μεγέθους της ενοχής του⁷⁰⁵. Συνολικά, κατά το τρίτο αυτό στάδιο κυριαρχούν ως ιδέες η νομιμότητα και η δίκαιη ανταπόδοση⁷⁰⁶.

Τέλος, σε ένα τέταρτο στάδιο, «διαλεκτικά εναλλασσόμενο όμως με το προηγούμενο», δεσπόζει η «εξατομικευτική αντίληψη». Κατά το στάδιο αυτό ο δράστης μάλλον της τελεσθείσας πράξης, παρά η πράξη καθαυτή, τίθεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του νομοθέτη, του δικαστή και των οργάνων εκτέλεσης της ποινής. Η εξατομίκευση των ποινικών κυρώσεων και η επανένταξη του εγκληματία στην κοινωνική ζωή αποτελούν τους στόχους της ποινικής καταστολής⁷⁰⁷.

⁶⁹⁸ Λ. Μαργαρίτης- Ν.Παρασκευόπουλος. (2005) *‘Ποινολογία.Άρθρα 50-133 Π.Κ’*, ο.π, σ.9.

⁶⁹⁹ Ν.Κουράκης. (2009) *‘Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος’*, ο.π, σ.18.

⁷⁰⁰ Στο ίδιο, σ.18.

⁷⁰¹ Στο ίδιο σ.18.

⁷⁰² Στο ίδιο, σ.19.

⁷⁰³ Στο ίδιο, σ.19.

⁷⁰⁴ Στο ίδιο, σ.19.

⁷⁰⁵ Στο ίδιο, σ.20.

⁷⁰⁶ Στο ίδιο, σ.20.

⁷⁰⁷ Στο ίδιο, σ.20.

Γίνεται επομένως αντιληπτό ότι η εξέλιξη της τιμωρίας του εγκλήματος είναι παράλληλη με τις πολιτειακές και πολιτισμικές μεταβολές του εκάστοτε πλαισίου. Η ποινή εύλογα χαρακτηρίζεται ως «δυναμικό και όχι στατικό φαινόμενο»⁷⁰⁸. Ενδεικτικό αυτού είναι το ότι, για μακρές περιόδους στην ιστορία των ποινικών συστημάτων κυριαρχούσαν η θανατική ποινή, οι σωματικές ποινές, η καταδίκη σε καταναγκαστική εργασία σε γαλέρες ή μεταλλεία και η εκδίωξη των καταδίκων από την κοινότητα. Τέτοιες κυρώσεις απέβλεπαν είτε στην εξολόθρευση ή την εκμετάλλευση του καταδίκου είτε στην ανταπόδοση χωρίς κανένα περαιτέρω ενδιαφέρον για το καταδικαζόμενο άτομο⁷⁰⁹. Κατόπιν της επιρροής του Διαφωτισμού και των αντιδράσεων που προκλήθηκαν σε Ευρώπη και Αμερική εξαιτίας της εκτεταμένης προσφυγής σε βασανιστήρια και των απάνθρωπων τρόπων εκτέλεσης των ποινών, υιοθετήθηκαν και εξαπλώθηκαν οι ποινές κατά της ελευθερίας, χαρακτηριζόμενες για καιρό ως «ποινές του πολιτισμένου κόσμου»⁷¹⁰.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, αφενός μεν η σύνδεση των πολιτισμικών παραγόντων με τη διαμόρφωση ποινικών πολιτικών και πρακτικών, αφετέρου δε η ύπαρξη σημαντικών πολιτισμικών διαστάσεων και συνεπειών σε συνάρτηση με τους ποινικούς θεσμούς⁷¹¹. Οι πολιτισμικές παράμετροι της τιμωρίας τίθενται από το εξελικτικό στάδιο⁷¹² στο οποίο βρίσκεται η οργανωμένη κοινωνία⁷¹³. Παράλληλα, επισημαίνεται ότι η έννοια «πολιτισμός» συνδέεται συνήθως μάλλον με οργανωμένες Δυτικές κοινωνίες⁷¹⁴, «παρά με άλλους κοινωνικούς σχηματισμούς οι οποίοι, σχεδόν εξ ορισμού, θεωρούνται ότι βρίσκονται σε ένα προγενέστερο στάδιο κοινωνικής ανάπτυξης μη διαθέτοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του πολιτισμένου κόσμου»⁷¹⁵. Κάποια από αυτά τα χαρακτηριστικά αντανακλώνονται και στον τρόπο με τον οποίο τιμωρούνται οι εγκληματίες στις κοινωνίες του πολιτισμένου κόσμου. Απουσιάζουν πρακτικές, όπως για παράδειγμα η δημόσια εκτέλεση και η θανάτωση, οι οποίες παραπέμπουν σε ισλαμικές

⁷⁰⁸ Λ.Μαργαρίτη-Ν.Παρασκευόπουλου, 'Θεωρία της ποινής', Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1984, σ.17.

⁷⁰⁹ Σ.Αλεξιάδης, 'Σωφρονιστική', Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 1997, σ.34.

⁷¹⁰ Στο ίδιο, σ.36.

⁷¹¹ D.Garland, 'Concepts of culture in the sociology of punishment', *Theoretical Criminology*, 2006, 10, σ. 419.

⁷¹² Ο πολιτισμός ορίζεται ως «ένα στάδιο στην εξέλιξη της οργανωμένης κοινωνίας», ενώ το ρήμα εκπολιτίζω ως «προκαλώ τη βελτίωση από ένα πρωταρχικό στάδιο της ανθρώπινης κοινωνίας σε ένα πιο αναπτυγμένο» Oxford English Dictionary, Oxford, 1992, Oxford University Press, σ.144, όπως αναφέρεται στο J.Pratt, 'Punishment and civilization', London, Sage publications, 2002, σ.1.

⁷¹³ Στο ίδιο, σ.1-2.

⁷¹⁴ Η θεώρηση αυτή εδραιώθηκε με τη δίτομη ιστορική μελέτη του Norbert Ellias με τίτλο 'The Civilizing Process', που πρωτοεκδόθηκε το 1939, όπως αναφέρεται στο D.Garland, 'Punishment and modern Society. A study in Social Theory', Oxford, Clarendon Press, 1990, σ.215.

⁷¹⁵ J.Pratt. (2002) 'Punishment and civilization', ο.π, σ.1.

κοινωνίες. Αντιθέτως, προωθείται η ύπαρξη ενός ποινικού συστήματος «γραφειοκρατικού ορθολογισμού» το οποίο, αντί να καταστρέφει και να κακοποιεί τους εγκληματίες, τιμωρεί με φειδώ, αποβλέποντας στην αναμόρφωση και την επανένταξή τους⁷¹⁶.

Αναφορικά, λοιπόν, με την αναχαίτιση του εγκλήματος, το στοιχείο που διαφοροποιείται ανάλογα με τη χρονική περίοδο είναι τα μέσα και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για το σκοπό αυτό⁷¹⁷. Ο θάνατος ή ο ακρωτηριασμός μελών του σώματος, λόγου χάριν, δέσποζαν ως ποινές κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου, η οποία εκτείνεται έως την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, καθώς η ποινική καταστολή ήταν συνδεδεμένη αφενός μεν με τη στυγνή ανταπόδοση για την εγκληματική πράξη, αφετέρου δε με τη φυσική εξόντωση ή το στιγματισμό του εγκληματία. Μόλις κατά τον 19^ο αιώνα απέκτησε περιεχόμενο η έννοια της μεταχείρισης του εγκληματία ως αντιτιθέμενης στην τιμώρηση, δηλαδή ως «τρόπου και μέσων δράσης πάνω στον εγκληματία με σκοπό την επίδραση στη συμπεριφορά και στον τρόπο ζωής του, ώστε να επιτευχθεί η βελτίωση και η κοινωνική του αποκατάσταση»⁷¹⁸. Έως τότε, τα πάσης φύσεως εγκλήματα⁷¹⁹, και μη εγκλήματα για τα δεδομένα της σύγχρονης εποχής, όπως η μαγεία και η μοιχεία, συνεπάγονταν κατά κανόνα σωματικές ποινές και κυρίως την ποινή θανάτου, η χρήση της οποίας ήταν ευρύτατη, όπως άλλωστε προβλεπόταν από την «καρολίνεια κωδικοποίηση»⁷²⁰ η οποία είχε τότε διατυπωθεί. Σημειώνεται μάλιστα ότι συνεχώς επινοούνταν και εφαρμόζονταν νέοι τρόποι θανάτωσης, όλο και μεγαλύτερης αγριότητας, με σκοπό την απόδοση περισσότερο βάνουσου χαρακτήρα στη θανατική ποινή⁷²¹.

Μία από τις πιο κοινές μεθόδους εκτέλεσης ήταν για πολλές δεκαετίες ο απαγχονισμός των κλεφτών, ανεξαρτήτως της αξίας του κλοπιμαίου. Η θανάτωση είχε δημόσιο χαρακτήρα, καθώς ο απαγχονισμός πραγματοποιούνταν στα κλαδιά δέντρων κατά μήκος δημοσίων οδών⁷²². Η συνήθης ποινή για τους ληστές ήταν ο αποκεφαλισμός διά ξίφους, ενώ η «εντείχιση» ή η ταφή του ζωντανού καταδίκου εφαρμόζονταν σε κληρικούς, διότι προκαλούσε φόβο η επιβολή περισσότερο βίαιου θανάτου σε αυτούς λόγω της ιδιότητάς τους. Η καύση στην πυρά

⁷¹⁶ Στο ίδιο, σ.2.

⁷¹⁷ Ν.Ε.Κουράκης (2009). *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 1.

⁷¹⁸ Πρόκειται, σύμφωνα με τον Δασκαλάκη, για τον ορισμό της «μεταχείρισης του εγκληματία» υπό στενή έννοια, τον οποίο διαφοροποιεί από τη «μεταχείριση» υπό ευρεία έννοια, όπως αναφέρεται στο Η.Δασκαλάκη, *Μεταχείριση εγκληματία*, Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Α.Ν.Σάκκουλα, 1985, σ. 1.

⁷¹⁹ Ε.Β.Αποστολόπουλος, *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1979, σ. 23.

⁷²⁰ Ν.Ε.Κουράκης (2009), *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 106.

⁷²¹ Ε.Β.Αποστολόπουλος (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, ο.π., σ. 23.

⁷²² Στο ίδιο, σ. 24.

αποφασιζόταν σε περιπτώσεις μαγείας και εν γένει εγκλημάτων κατά της θρησκείας, με διακυμάνσεις κατά περίπτωση, όμως, στην ταχύτητα της καύσης και, συνεπώς, στην έκταση του βασανισμού του εγκληματία. Η θανάτωση με πνιγμό επιβαλλόταν κυρίως στις γυναίκες, ενώ η θανάτωση στον τροχό⁷²³ και ο τετραχισμός⁷²⁴ αποτελούσαν ίσως τις πλέον οδυνηρές και αποτροπιαστικές μεθόδους. Συχνά δε η θανατική ποινή «δεν αποτελούσε την ποινή αλλά τον τερματισμό της ποινής»⁷²⁵, διότι της θανάτωσης του εγκληματία προηγούνταν σειρά βασανιστηρίων, τόσο φοβερών ώστε ο θάνατος ήταν τελικά λυτρωτικός για τον κατάδικο⁷²⁶.

Η αντίληψη, βάσει της οποίας η ποινή του θανάτου είναι η μόνη δίκαιη ποινή για την ανθρωποκτονία, εδράζεται στην ιδέα της ανταπόδοσης του κακού που διεπράχθη με άλλο κακό, ισότιμο ή ανάλογο. Η ανταπόδοση, αποτελώντας ορθολογική εξέλιξη της αρχαίας talio, έχει υποστηριχθεί ότι συντελεί στην ικανοποίηση του αισθήματος δικαιοσύνης του λαού, δηλαδή το αίσθημα ότι είναι αναγκαίο «να ευτυχούν οι αγαθοί και να πάσχουν οι κακοί»⁷²⁷. Η αποδοχή της θανάτωσης των εγκληματιών ως μέσου ποινικής καταστολής διαπνέει και τις απόλυτες θεωρίες περί ποινής, οι οποίες, με κύριους εκφραστές τους Kant και Hegel, δέχονται τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής⁷²⁸, πρωταρχικός σκοπός της οποίας είναι η ικανοποίηση του δικαίου. Η δικαιοσύνη θα πρέπει να επικρατήσει και ο ένοχος να εξιλεωθεί, συνεπώς κάθε άλλη σκοπιμότητα και ωφέλεια που απορρέει από την ποινή δε λαμβάνεται υπόψη⁷²⁹. Σύμφωνα με τον Kant, εκφραστή μιας ηθικής αντίληψης, η ποινή αποτελεί μια κατηγορική προσταγή του ορθού λόγου, «μια αναγκαία συνέπεια του εγκλήματος»⁷³⁰, συνεπώς πρέπει να υπάρχει επειδή αυτό επιβάλλει ο λόγος και όχι χάριν κάποιας χρησιμότητάς της⁷³¹. Ο δράστης πρέπει να τιμωρηθεί «εκ μόνου του λόγου ότι διέπραξε έγκλημα και έχασε το δικαίωμα προστασίας των ενόμων αγαθών του»⁷³². Η ποινή δεν μπορεί, λοιπόν, να υποβιβαστεί σε μέσο προς την επίτευξη κάποιου σκοπού, ενώ το είδος και η έντασή της συνάγονται από τον κανόνα της ίσης ανταπόδοσης⁷³³.

⁷²³ Για δηλητηριαστές και ανθρωποκτόνους, όπως αναφέρεται στο Ν.Ε.Κουράκης (2009). *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 108.

⁷²⁴ Διαμελισμός του σώματος του καταδίκου από άλογα που τρέχουν προς διαφορετικές κατευθύνσεις, στο ίδιο.

⁷²⁵ Η.Δασκαλάκης (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ο.π., σ. 6.

⁷²⁶ Αναλυτικά στο Μ. Foucault (2011) *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, ο.π., σ. 11-82.

⁷²⁷ Ε.Β.Αποστολόπουλος (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, ο.π., σ. 74.

⁷²⁸ Λ.Μαργαρίτης- Ν.Παρασκευόπουλος (2005) *Ποινολογία. Άρθρα 50-133 Π.Κ*, ο.π., σ.18.

⁷²⁹ Ε.Β.Αποστολόπουλος (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, ο.π., σ. 65.

⁷³⁰ Ι.Φαρσεδάκης. (2005) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π., σ.61.

⁷³¹ Ι.Φαρσεδάκης (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, ο.π., σ.119.

⁷³² Ε.Λαμπροπούλου (1995) *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, ο.π., σ.126.

⁷³³ Λ.Μαργαρίτης-Ν.Παρασκευόπουλος. (2005), *Ποινολογία. Άρθρα 50-133 Π.Κ*, ο.π., σ.18.

Μετά τον Kant, ο Hegel αναφέρθηκε σε μια διαλεκτική ακολουθία του δικαίου, του εγκλήματος και της ποινής⁷³⁴. Το δίκαιο εκφράζει μια βούληση που υπάρχει αυτούσια και δεν προσβάλλεται με το έγκλημα, το οποίο εκφράζει απλώς την ιδιαίτερη βούληση του ενός, του εγκληματία που αρνήθηκε το δίκαιο. Η επιβολή της ποινής κρίνεται αναγκαία διότι «πλήττει αυτή την εγκληματική βούληση, αίρει το έγκλημα και αποκαθιστά το δίκαιο»⁷³⁵.

Βάσει των απόλυτων θεωριών των Kant και Hegel αναπτύχθηκε η κατεύθυνση που θεωρεί την ποινή ως συστατικό της ουσίας του εγκλήματος και ως αναγκαία συνέπειά του⁷³⁶. Κεντρική είναι, όπως προαναφέρθηκε, η ιδέα της ανταπόδοσης, σύμφωνα με την οποία σκοπός της ποινής είναι η επανόρθωση των επιβλαβών για την κοινωνία συνεπειών του εγκλήματος που τελέστηκε ήδη στο παρελθόν, «με την πληρωμή του κακού που έγινε με άλλο ισάξιο»⁷³⁷. Από αυτή την ιδέα της ανταπόδοσης πηγάζει το κομβικό αίτημα να είναι η ποινή ανάλογη της βαρύτητας του τελεσθέντος εγκλήματος «κατ'είδος και μέτρο»⁷³⁸. Η σημαντική απήχηση της συγκεκριμένης αντίληψης περί του σκοπού της ποινής αντανakλάται στο κραταιό ιδίως κατά τη δεκαετία 1975-1985 «πρότυπο ανταποδοτικής δικαιοσύνης»⁷³⁹. Οι απόλυτες θεωρίες έχουν επικριθεί διότι θεωρούνται «εκδικητικές, απάνθρωπες και στραμμένες προς το παρελθόν»⁷⁴⁰. Δεδομένου ότι το σύγχρονο ποινικό δίκαιο αποσκοπεί στην προστασία της κοινωνίας και του ατόμου, το λογικό και ηθικό έρεισμα των απόλυτων θεωριών αμφισβητείται, ακριβώς διότι αντιμετωπίζουν την ποινή ως «εξιλεωτική και αναπότρεπτη απάντηση στο έγκλημα»⁷⁴¹.

Αναφορικά με τη θανατική ποινή έχει υποστηριχτεί ότι, εξαιτίας του αδυσώπητου χαρακτήρα της, βρίσκει στο θεσμό αυτό την απόλυτη εφαρμογή της η συντηρητική περί Κράτους θεωρία, βάσει της οποίας το Κράτος, «είτε ως έκφραση της θείας επιταγής είτε ως ενσάρκωση και συνειδητοποίηση κάποιας άλλης απόλυτης πολιτικής και ηθικής αξίας», θέτει ως αποφασιστικό κριτήριο των μέτρων του την απόλυτη και άνευ ορίου κατίσχυση της εξουσίας και όχι την πραγμάτωση των προοπτικών, οι οποίες θα εξυπηρετούσαν ως τελικό στόχο την ανθρώπινη συμβίωση εντός της κοινωνίας⁷⁴². Η θεώρηση αυτή απηχείται στην κλασσική παραβολή με την

⁷³⁴ Στο ίδιο, σ.19

⁷³⁵ Ε.Λαμπροπούλου. (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π, σ.126.

⁷³⁶ Ν.Κουράκης. (2005), 'Ποινική καταστολή', ο.π., σ.9.

⁷³⁷ Ι.Φαρσεδάκης. (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π., σ.61.

⁷³⁸ Στο ίδιο, σ.61.

⁷³⁹ Ν.Κουράκης. (2009), 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', ο.π., σ.9.

⁷⁴⁰ Κ.Δ.Σπινέλλη, 'Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων', Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ. Α.Σάκκουλα, 1982, σ.138.

⁷⁴¹ Στο ίδιο, σ.138.

⁷⁴² Ι.Γεωργάκης, Αντί προλόγου, στο Ε.Β.Αποστολόπουλος (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, ο.π, σ. 14.

οποία ο Kant αναφέρθηκε στην απόλυτη έννοια της δικαιοσύνης, ζητώντας την εκτέλεση της ποινής του καταδικασθέντος, έστω κι αν αυτός παραμένει ο τελευταίος επιζών μιας ήδη αφανισθείσας κοινωνίας. Χρειάστηκε η επιρροή του ουμανισμού ώστε να τεθεί από το Φυσικό Δίκαιο το θέμα «πάσης αρχής και εξουσίας» και να εκφρασθεί η φιλελεύθερη περί πολιτείας αντίληψη, σύμφωνα με την οποία αποκλειστικά ο πολίτης έχει το αναφαίρετο δικαίωμα της θεμελίωσης του κράτους, οι νόμοι του οποίου δεν έχουν άλλη αξία πέραν εκείνης που τους προσδίδει η ανθρώπινη λογική και η κοινωνική σκοπιμότητα⁷⁴³.

Η εφαρμογή πρακτικών θανάτωσης σαν αυτές που προαναφέρθηκαν συνιστούσε επομένως την έμπρακτη απόδειξη της παντοδυναμίας του ηγεμόνα, η χωρίς όρια εξουσία του οποίου καθρεφτιζόταν στην επιβολή ποινών, ομοίως, χωρίς όρια⁷⁴⁴. Η διαπίστωση αυτή βρίσκεται σε αντιστοιχία με τον πρώτο, ποσοτικής φύσεως, νόμο του Durkheim αναφορικά με την εξέλιξη των ποινών, κατά τον οποίο «όσο οι κοινωνίες είναι λιγότερο αναπτυγμένες και όσο πιο απολυταρχική είναι η κεντρική εξουσία, τόσο μεγαλύτερη είναι η ποινή»⁷⁴⁵. Παρομοίως, ο Foucault συνήρησε τους τρόπους και τα μέσα αντίδρασης κατά του εγκληματία με τη δομή της πολιτικής εξουσίας, υποστηρίζοντας ότι σε καθεστώς απόλυτης μοναρχίας οι εξουθενωτικές σωματικές ποινές συνιστούσαν μια εύγλωττη διακήρυξη του απόλυτου χαρακτήρα της ισχύος του μονάρχη, με σημείο εφαρμογής το σώμα εκείνου που, εγκληματώντας, αποπειράθηκε να πλήξει την ισχύ αυτή. Η εκδίκηση της εξουσίας ξεσπά πάνω στο σώμα του εγκληματία, και μάλιστα υπό τη μορφή δημόσιου θεάματος, ώστε να εμπεδώσει ο λαός την άνευ ορίων εξουσία του ηγέτη., η εκτέλεση της ποινής «έχει σκοπό να προσφέρει όχι το θέαμα του μέτρου αλλά της ανισορροπίας και της υπερβολής. Πρέπει να υπάρχει μια εμφαντική επιβεβαίωση της εξουσίας και της εγγενούς υπεροχής της»⁷⁴⁶. Αργότερα, με την καθιέρωση της πολιτικής δημοκρατίας, οι σωματικές ποινές εκτοπίζονται και υποκαθίστανται από τη φυλακή, η οποία όμως εντάσσεται σε ένα πλέγμα πρακτικών που αποσκοπούν στην πειθάρχηση του ανθρώπου και στην εμπέδωση της κοινωνικής πειθαρχίας. Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των προαναφερθεισών πρακτικών έγκειται στο ότι εσχάτως η πειθάρχηση εντοπίζεται μάλλον στο πνεύμα παρά στο σώμα του ατόμου⁷⁴⁷.

⁷⁴³ Στο ίδιο.

⁷⁴⁴ Η.Δασκαλάκης (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ο.π., σ. 4- 6.

⁷⁴⁵ E.Durkheim, '*Deux lois de l'évolution penale. L'annee sociologique*', 1900, όπως αναφέρεται στο Ι.Φαρσεδάκης (2005) '*Στοιχεία Εγκληματολογίας*', ο.π., σ. 66.

⁷⁴⁶ Μ. Foucault (2011), '*Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*', ο.π., σ. 59.

⁷⁴⁷ Στο ίδιο.

Υπό άλλη οπτική, σύμφωνα με τη «θεωρία της πολιτισμικής αρμονίας» του E.Sutherland, υφίσταται μια γενική τάση εναρμόνισης της κοινωνικής αντίδρασης κατά του εγκληματία και της μεταχείρισής του με τους τρόπους συμπεριφοράς και τα δεδομένα που επικρατούν κοινωνικά σε μια δεδομένη χρονική περίοδο⁷⁴⁸. Ειδικότερα, μέθοδοι θανάτωσης, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, στην εποχή μας θεωρούνται από την πλειονότητα βάνανυες και αποκρουστικές, εναρμονίζονταν πάντως με το πλαίσιο της εποχής τους, εντός του οποίου ο θάνατος και ο φυσικός πόνος δεν προκαλούσαν ιδιαίτερη εντύπωση, καθώς ήταν στοιχεία συνυφασμένα με την ύπαρξη και την καθημερινή ζωή των ανθρώπων⁷⁴⁹. Συνεπώς, ο βασανισμός και η πρόκληση πόνου στον εγκληματία συνδέονταν ομαλά με τα λοιπά πολιτισμικά δεδομένα, μην αποτελώντας στοιχεία παραφωνίας. Στη σύγχρονη δε εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από τη γενική τάση άμβλυνσης του φυσικού πόνου με τη συμβολή κυρίως της επιστήμης, δεν θα μπορούσε να είναι στον ίδιο βαθμό ανεκτή η μεταχείριση του εγκληματία μέσω της πρόκλησης πόνου.

Βάσει δε της «θεωρίας των συστημάτων παραγωγής» των Rusche και Kirchheimer, οι συγκεκριμένες μορφές με τις οποίες εκδηλώνεται η μεταχείριση του εγκληματία διαφοροποιούνται ανάλογα με το εκάστοτε σύστημα παραγωγής και τις, επικρατούσες στην αγορά εργασίας, συνθήκες⁷⁵⁰. Σύμφωνα με τους Rusche και Kirchheimer, κατά τη φεουδαρχική περίοδο, η οποία χαρακτηριζόταν από σχετικά περιορισμένη παραγωγή και πλεόνασμα διαθέσιμου εργατικού δυναμικού, το σώμα του εγκληματία δεν εξυπηρετούσε κάποιο σκοπό, καθώς δεν ήταν πρόσφορο προς εκμετάλλευση. Οι σκληρές σωματικές ποινές ήταν ευρύτατα διαδεδομένες, διότι δεν υπήρχε ανάγκη εργατικού δυναμικού, αλλά αυξημένη προσφορά εργασίας. Αντιθέτως, παρατηρείται ότι η αντίδραση κατά του εγκληματία γίνεται τόσο περισσότερο ήπια όσο είναι αυξημένη η ζήτηση εργατικού δυναμικού⁷⁵¹.

Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω θεωρήσεις, αντιλαμβάνεται κανείς ότι οι μηχανισμοί και οι διεργασίες που διαμορφώνουν την αντίδραση προς τον εγκληματία χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και δεν ερμηνεύονται ικανοποιητικά βάσει μεμονωμένων εξηγητικών

⁷⁴⁸ Η.Δασκαλάκης (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ο.π, σ. 15.

⁷⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 15.

⁷⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 18-19.

⁷⁵¹ Α.Χάιδου, *Το σωφρονιστικό σύστημα. Ζητήματα θεωρίας και πρακτικής*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2002,σ. 20.

παραγόντων. Απορρέουν μάλλον από την πολιτική και οικονομική δομή της εκάστοτε κοινωνίας, συνεπώς δεν καθορίζονται αυτόνομα⁷⁵².

Λόγω της σωρευτικής επίδρασης ανθρωπιστικών ιδεών και επιστημονικών διατυπώσεων η ποινή του θανάτου βαθμηδόν τέθηκε υπό σφοδρή αμφισβήτηση. Αναφορικά με το ζήτημα αυτό, οι βάσεις τέθηκαν από τη σχολή του Φυσικού Δικαίου. Αυτή απετέλεσε, ως προς τη νομική σκέψη, την κύρια εκδήλωση του είδους επιστημονικής σκέψης που κυριάρχησε στη δυτική Ευρώπη μετά το 1600, η δε ακμή της Σχολής συνέπεσε χρονικά με τον 17^ο αιώνα⁷⁵³. Η εν λόγω θεώρηση εδράζεται στην αντίληψη ότι ο κόσμος διέπεται από καθολικής ισχύος νόμους, οι οποίοι απορρέουν από την εμπειρική παρατήρηση του ανθρώπου και του χώρου δράσης του, παρά από το υπερφυσικό στοιχείο ή την αυθεντία του διανοητή⁷⁵⁴. Οι θιασώτες του φυσικού Δικαίου⁷⁵⁵ εξέτασαν στα έργα τους ζητήματα, όπως ο ορισμός της έννοιας της ποινής, ο σκοπός της επιβολής της, το δικαίωμα της Πολιτείας να επιβάλλει ποινές και το εύρος του ποινικού κολασμού. Θεωρείται δε πως έθεσαν τις θεωρητικές βάσεις για τη μετέπειτα εδραίωση του θεσμού της φυλακής⁷⁵⁶. Διαφαίνεται, λοιπόν, μέσω της επίδρασης των θεωριών του Φυσικού Δικαίου μια μετατόπιση προς την κατεύθυνση της θεώρησης της ποινής ως μέσου προς την επίτευξη στόχων, παρά ως αυτοσκοπού.

Η μεταστροφή αυτή πραγματώνεται υπό την επίδραση ωφελμιστικών θεωρήσεων κυρίως από τους Beccaria και Bentham, σε αντιδιαστολή της ηθικής αντίληψης για την ποινή την οποία αντανακλούν οι απόλυτες θεωρίες. Ο Beccaria, βασιζόμενος στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου του Rousseau, συνέδεσε την ποινή μάλλον με την ελευθερία παρά με την εξουσία⁷⁵⁷ στο επιδραστικό έργο του «*Dei delitti e delle pene*» του 1764. Ειδικότερα, βάσει μιας συμβολαιακής και ωφελμιστικής αντίληψης, θεωρεί τη δικαιοσύνη απλώς ως «έναν τρόπο κατανόησης των ανθρώπων, που όμως επηρεάζει καθοριστικά την ευτυχία του καθενός»⁷⁵⁸, και όχι σαν «μια φυσική δύναμη ή ένα υπαρκτό ον». Ο νομοθέτης νοείται ως εκπρόσωπος όλης της κοινωνίας, η οποία συνενώθηκε μέσω του κοινωνικού συμβολαίου, και είναι ο μόνος που δύναται να θεσπίζει νόμους, βάσει αποκλειστικά των οποίων ορίζονται οι ποινές⁷⁵⁹. Μεταξύ

⁷⁵² Η.Δασκαλάκης (1985), *Μεταχείριση εγκληματία*, ο.π, σ. 21.

⁷⁵³ Ν.Ε.Κουράκης (2009) *Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ. 112..

⁷⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 112.

⁷⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 113-122.

⁷⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 112.

⁷⁵⁷ Α.Στυλιανού, Πρόλογος στο C.Beccaria, *Περί εγκλημάτων και ποινών*, Αθήνα, εκδ. Σαββάλας, 2009, σ.13.

⁷⁵⁸ C.Beccaria (2009) *Περί εγκλημάτων και ποινών*, ο.π., σ.62.

⁷⁵⁹ Στο ίδιο, σ.62.

αυτών, εκείνες που ασκούν μεγάλη εντύπωση στους ανθρώπους και ταυτόχρονα προκαλούν τη μικρότερη δυνατή οδύνη στο δράστη συμβάλλουν στην πρόληψη του εγκλήματος⁷⁶⁰. Εκείνες όμως που χαρακτηρίζονται από υπέρμετρη σκληρότητα δε συνάδουν με τη φύση του κοινωνικού συμβολαίου, με τη δικαιοσύνη και με την επιδίωξη του γενικού καλού⁷⁶¹. Ο Beccaria απορρίπτει για λόγους αρχής τις ποινές του θανάτου, της ατίμωσης, της γενικής δήμευσης, καθώς και τα βασανιστήρια, είτε αυτά αποβλέπουν στην απόσπαση ομολογίας είτε έπονται μιας καταδικαστικής απόφασης⁷⁶².

Βάσει δε της θεώρησης του Bentham με άξονα τον ωφελιμισμό ως σκοπό κάθε ηθικής δράσης και κάθε κοινωνικής οργάνωσης⁷⁶³, η μεγιστοποίηση της ωφέλειας για το μέγιστο δυνατό αριθμό ανθρώπων συνιστά το σκοπό της ανθρωπότητας⁷⁶⁴. Μέσω της ωφελιμιστικής του θεώρησης για την ποινή, η οποία απετέλεσε τον πυρήνα του κλασικού ποινικού δικαίου, ο Bentham υποστηρίζει ότι η ποινή συνιστά ένα αναγκαίο κακό, το οποίο όμως δεν προβλέπεται ανταποδοτικά ως εκδίκηση, αλλά για να προληφθεί η τέλεση εγκλήματος⁷⁶⁵. Το θεμέλιο της ποινής συνίσταται στη χρησιμότητά της στο να προστατεύει την ελευθερία και την ευημερία του κάθε πολίτη⁷⁶⁶.

Υπό την επίδραση των προαναφερθέντων διαμορφώθηκε η κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία η ποινή λειτουργεί ως προσπάθεια αποτροπής της τέλεσης εγκλήματος στο μέλλον, είτε από το συγκεκριμένο εγκληματία⁷⁶⁷ είτε από άλλους κοινωνούς⁷⁶⁸. Σκοπός της ποινής είναι, συνεπώς, η ειδική και γενική πρόληψη της τέλεσης νέων εγκλημάτων⁷⁶⁹. Η στερητική της ελευθερίας ποινή που εκτίεται στο χώρο της φυλακής συνιστά «γέννημα του νομικού διαφωτισμού» και εμφανίστηκε «ως ο κατεξοχήν ανθρωπιστικός και ορθολογικός τρόπος τιμωρίας, καθώς επέτρεπε τον ακριβοδίκαιο υπολογισμό της ποινής ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος». Εκτός αυτού, αντικείμενο του ποινικού μηχανισμού καθίσταται πλέον το πνεύμα

⁷⁶⁰ Ε.Λαμπροπούλου. (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ.125.

⁷⁶¹ Α.Στυλιανού. (2009) Πρόλογος στο C.Beccaria, 'Περί εγκλημάτων και ποινών', ο.π., σ.14.

⁷⁶² Ν.Ε.Κουράκης (2009), 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', ο.π., σ.143.

⁷⁶³ Στ. Αλεξιάδης, 'Σωφρονιστική', Θεσσαλονίκη, εκδόσεις Σάκκουλα, 1997, σ.45.

⁷⁶⁴ Ι.Φαρσεδάκης. (1990), 'Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας', ο.π., σ.119.

⁷⁶⁵ Στο ίδιο, σ.101.

⁷⁶⁶ Ε.Λαμπροπούλου. (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ.126.

⁷⁶⁷ Ε.Λαμπροπούλου. (1995) 'Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος', ο.π., σ.146.

⁷⁶⁸ Ι.Φαρσεδάκης (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π., σ.62.

⁷⁶⁹ Ν.Κουράκης. (2009), 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', ο.π., σ.10-11. Σημειωτέον ότι η διάκριση των σκοπών της ποινής με βάση τον τιμωρητικό ή προληπτικό τους χαρακτήρα διατυπώνεται πρωταρχικά στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία. Η δε επιστημονική διάκριση της πρόληψης σε ειδική και γενική είναι σαφώς μεταγενέστερη, εδραιωμένη στις διδασκαλίες των Franz von Liszt και Feuerbach.

του εγκληματία, καθώς η υλική του υπόσταση παύει να αχρηστεύεται από την ποινή, η οποία μέχρι τότε έπληττε το σώμα του παραβάτη⁷⁷⁰.

Εν ολίγοις, ο ποινικός κολασμός παύει να αποτελεί αυτοσκοπό και συνιστά μέσο για την προστασία της έννομης τάξης και της ανθρώπινης κοινωνίας⁷⁷¹. Αντίστοιχα, η πάση θυσία πραγμάτωση της δικαιοσύνης παύει να αποτελεί το κύριο πρόταγμα⁷⁷² και αντικαθίσταται από την επιδίωξη της εξυπηρέτησης κοινωνικών αναγκών· μόνο η επιδίωξη αυτή «δικαιώνει και δικαιολογεί» την ποινή⁷⁷³. Ενώ στην περί ποινής αντίληψη των απόλυτων θεωριών προεξάρχει ο ιδεαλισμός, στις σχετικές αυτές θεωρίες προεξάρχει ο ωφελμισμός. Σημειωτέον ότι οι πολέμιοι των σχετικών θεωριών έχουν διατυπώσει αντιρρήσεις, κυρίως αναφορικά με το ενδεχόμενο να υπερτιμάται η γενική πρόληψη, αλλά και με τον κίνδυνο αδιάκριτης χρησιμοποίησης μέσω λόγω της προσήλωσης στο σκοπό⁷⁷⁴.

Οι θέσεις και τα επιχειρήματα των ανωτέρω θεωριών συνδυάζονται στις «μικτές ή ενωτικές θεωρίες»⁷⁷⁵, οι οποίες αναπτύχθηκαν λόγω του ότι διαφάνηκε εν καιρώ η αναγκαιότητα σύνθεσης των προαναφερθέντων σκοπών της ποινής⁷⁷⁶. Ειδικότερα, μολονότι η ανταπόδοση μοιάζει να συμπλέκεται με τη γενική πρόληψη, σημειώθηκε ότι η πρώτη έχει ως σημείο αναφοράς την εγκληματική πράξη, επομένως η ποινή διαμορφώνεται από τη βαρύτητα του εγκλήματος, ενώ η πρόληψη επιχειρείται με άξονα είτε τον εγκληματία είτε τους εν δυνάμει εγκληματίες, επομένως η ποινική μεταχείριση στηρίζεται στην εξατομίκευση της κύρωσης⁷⁷⁷.

Παρά τη μακράιωνη εφαρμογή της θανατικής ποινής, ο θάνατος θεωρείται πλέον το απόλυτο κακό, διότι ταυτίζεται με το φυσικό τέλος της ελπίδας και του αγώνα για τη ζωή. Απορρίπτεται, συνεπώς, το δικαίωμα του κράτους να αφαιρεί τη ζωή από τον πολίτη. Στη θεώρηση αυτή συνέβαλε η τάση απαγκίστρωσης του ανθρώπινου παράγοντα από τις πρότερες υπερφυσικές του διαστάσεις και ο σαφής διαχωρισμός του μεταφυσικού στοιχείου από το παρόν⁷⁷⁸. Μολαταύτα, ομοίως με την εποχή των Διαφωτιστών, η θανατική ποινή εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα της αντεγκληματικής πολιτικής, η συνθετότητα του οποίου

⁷⁷⁰ Α.Κουκουτσάκη (2006) 'Εισαγωγή', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ) 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 13.

⁷⁷¹ Κ.Δ.Σπινέλλη. (1982) 'Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων', ο.π., σ.139.

⁷⁷² Ν. Κουράκης. (2009), 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', ο.π., σ.10-11

⁷⁷³ Κ.Δ.Σπινέλλη. (1982) 'Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων', ο.π., σ.139

⁷⁷⁴ Στο ίδιο, σ.139.

⁷⁷⁵ Λ.Μαργαρίτης-Ν.Παρασκευόπουλος. (2005), 'Ποινολογία. Άρθρα 50-133 Π.Κ', ο.π, σ.26.

⁷⁷⁶ Ν. .Κουράκης. (2009), 'Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος', ο.π., σ..13.

⁷⁷⁷ Στο ίδιο, σ.16.

⁷⁷⁸ Ε.Β.Αποστολόπουλος (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, ο.π, σ. 29.

οξύνεται λόγω της διαπλοκής εξωεπιστημονικών παραγόντων με τις επιστημονικές θεωρήσεις⁷⁷⁹. Γεγονός είναι ότι πλέον έχει καταργηθεί στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης είτε ρητά με συνταγματική διάταξη είτε με τη μη εκτέλεση των ποινών για μακρό χρονικό διάστημα⁷⁸⁰. Παρατηρείται, επίσης, η σχετική κινητοποίηση διεθνών ή διακρατικών οργανισμών, όπως του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, της Διεθνούς Αμνηστίας και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου⁷⁸¹. Στον ευρωπαϊκό αμιγώς χώρο, κρίσιμης σημασίας για την κατάργηση της θανατικής ποινής ήταν η σύνταξη και υπογραφή από τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ενός ειδικού πρωτοκόλλου το οποίο, αφού προστέθηκε στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και άρχισε να ισχύει το 1983, προβλέπει ως «νομική υποχρέωση των υπογραφόντων κρατών μελών την κατάργηση της θανατικής ποινής εν καιρώ ειρήνης»⁷⁸². Ως στοιχεία που θα πρέπει να χαρακτηρίζουν τις ποινές στο σύγχρονο δημοκρατικό κράτος αναγνωρίζονται η αναλογικότητα, η ισότητα, η ηθική, η μετριοπάθεια και η επιείκεια. Συνεπώς «δεν νοείται η ύπαρξη της θανατικής ποινής στους ποινικούς κώδικες, διότι πρόκειται για τιμωρία που δεν μπορεί να αποτελεί θεσμό δικαίου»⁷⁸³.

Εκτός των ευρωπαϊκών συνόρων, η θανατική ποινή επαναφέρθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1976, παρότι είχε καταργηθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο τέσσερα χρόνια νωρίτερα. Παρατηρείται επίσης μια αύξηση του αριθμού των καταδικασθέντων τα τελευταία χρόνια, όμως το ποσοστό εκείνων που εκτελούνται τελικά έχει μειωθεί μέσω εφέσεων⁷⁸⁴. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη θανάτωση των καταδίκων είναι η ηλεκτροπληξία, σε 12 πολιτείες, ο θάλαμος αερίων σε 5 πολιτείες, η θανατηφόρος ένεση σε 32 πολιτείες, ο απαγχονισμός σε 4 πολιτείες και το εκτελεστικό απόσπασμα σε 2 πολιτείες των Η.Π.Α. Ο απαγχονισμός εφαρμόζεται επίσης στο Ιράν, στο Ιράκ, τη Μαλαισία και την Ιαπωνία, ενώ στο Ιράν εφαρμόζεται ο λιθοβολισμός του καταδίκου από συμπολίτες του⁷⁸⁵.

Στο κείμενο που προηγήθηκε εξετάστηκε η τιμωρία του εγκλήματος ως λογοτεχνικό θέμα του «Μίχαελ Κόλχας», παράλληλα με την καταστολή ως εγκληματολογική έννοια. Υπό άλλη

⁷⁷⁹ Σύμφωνα με τον Κουράκη, είναι έκδηλη η πολιτική και συναισθηματική διάσταση του ζητήματος, γεγονός που αποτυπώνεται στην ενίοτε αξιοσημείωτη διάσταση απόψεων μεταξύ επιστημόνων, πολιτικών και «κοινής γνώμης», όπως αναφέρεται στο Ν. Κουράκης. (2009), *Ποινική καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, ο.π., σ.346.

⁷⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 352-353.

⁷⁸¹ Σημαντικό βήμα αποτέλεσε το ιστορικό ψήφισμα «Περί καταργήσεως της θανατικής ποινής στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα» του 1981, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 353.

⁷⁸² Στο ίδιο, σ. 354.

⁷⁸³ Ι.Φαρσεδάκης. (2005) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π., σ.66-67.

⁷⁸⁴ Anthony Giddens, *Κοινωνιολογία*, μτφρ Δ.Γ.Τσαούσης, Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg, 2002, σ. 272.

⁷⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 274-275.

διατύπωση, τέθηκαν σε μια σχέση παραλληλίας οι εικόνες για την τιμωρία όπως κατασκευάστηκαν αφενός μεν από το λόγο της τέχνης, αφετέρου δε από το λόγο της εγκληματολογίας. Σε σχέση με τη χρονική περίοδο κατά την οποία διαδραματίζεται η νουβέλα, οι εικόνες που παράγουν «οι δύο ποιοτικά διαφορετικές κατηγορίες αφήγησης»⁷⁸⁶ παρουσιάζουν αξιοσημείωτες συμπτώσεις. Ο βασικός ήρωας, έχοντας διαπράξει μια σειρά εγκληματικών πράξεων, καταλήγει να οδηγηθεί ενώπιον της δικαιοσύνης και να καταδικαστεί σε θάνατο. Οι αναφορές στη θανατική ποινή και στα σχετικά με την εκτέλεσή της στοιχεία, είναι παρούσες σε αρκετά σημεία του κειμένου του Κλάιστ. Παρουσιάζουν αξιοσημείωτη ομοιότητα με τα σχετικά στοιχεία που παρέχει η επιστημονική έρευνα, αντανakλώντας το πνεύμα της εποχής του έργου, και ξενίζοντας, ίσως, το σημερινό αναγνώστη, λόγω της διαφοροποίησης που παρατηρείται σε σύγκριση με τις ποινές που επιβάλλονται στη σύγχρονη εποχή, στις δυτικές τουλάχιστον κοινωνίες. Η τιμωρία του εγκλήματος, μολονότι αποτελεί διαχρονικό θέμα της λογοτεχνίας, επενδύεται πάντως με διαφορετικά νοήματα ανάλογα με τη χρήση της μέσα στο κείμενο και την επικρατούσα σε κάθε εποχή ιδεολογία⁷⁸⁷.

Η υπόθεση του «Μίχαελ Κόλχας» εκτυλίσσεται κατά τον 16^ο αιώνα, σε μια εποχή κατά την οποία η στέρηση της ελευθερίας δεν υφίστατο ως ποινή, αντίθετα δέσποζε η θανατική ποινή και τα βασανιστήρια. Ο Κλάιστ αναφέρει χαρακτηριστικά ότι η καταδικαστική απόφαση, βάσει της οποίας ο Κόλχας, όπως συχνά συνέβαινε στους ληστές, θανατώθηκε «διά του ξίφους», χωρίς να υποβληθεί σε βασανιστήρια, θεωρήθηκε επιεικής⁷⁸⁸. Σε άλλο σημείο του κειμένου, πάντως, ο Κλάιστ αναφέρει ότι ο ήρωάς του καταδικάστηκε «να τον πιάσουν οι βασανιστές με πυρωμένες τσιμπίδες, να διαμελιστεί και το σώμα του να καεί ανάμεσα στον τροχό και την κρεμάλα»⁷⁸⁹. Όπως επισημαίνει ο μεταφραστής του έργου, η ποινή περιλαμβάνει όλα τα είδη της τιμωρίας που επιβάλλονταν τότε, παρότι ήταν αδύνατο να εφαρμοστούν όλα στον ίδιο άνθρωπο, καθώς αναπόφευκτα θα πέθαινε σε κάποιο σημείο της διαδικασίας και θα καιγόταν συμβολικά. Με «τροχό και ικρίωμα» φέρεται επίσης ο Λούθηρος να απειλεί τον Κόλχας σε μια προσπάθεια να τον πείσει να σταματήσει την εγκληματική του δραστηριότητα⁷⁹⁰, ενώ «το ικρίωμα» αναφέρεται ως η πιθανή κατάληξη του ληστή σε επιστολή που συνέταξε ο Εκλέκτορας του Βρανδεμβούργου

⁷⁸⁶ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία :εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α.Camus', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ), 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 150.

⁷⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 151.

⁷⁸⁸ Χ.φον Κλάιστ (2010) 'Μίχαελ Κόλχας', ο.π., σ. 186.

⁷⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 151.

⁷⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 85.

προς τον Αυτοκράτορα⁷⁹¹. Κλείνοντας τη νουβέλα, ο Κλάιστ γράφει ότι «το κεφάλι του έπεσε κάτω από τον πέλεκυ του δήμιου»⁷⁹². Ανεξαρτήτως των αντιφάσεων αυτών, η καταδίκη σε θάνατο φέρεται να ήταν αναπόφευκτη και αναμενόμενη, με την εξαίρεση μιας μόνο φράσης που έγραψε σε επιστολή του ο Αρχικαγκελάριος, στην οποία ανέφερε ότι «θα θεωρούσαν την εκτέλεση της θανατικής καταδίκης που του είχε επιβληθεί παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου»⁷⁹³. Η έννοια του Διεθνούς Δικαίου δεν υφίστατο κατά τον 16^ο αιώνα, όμως ήταν ίδιον της γραφής του Κλάιστ να μεταφέρει έννοιες και καταστάσεις της δικής του εποχής στο κείμενό του, όπως σχολιάζει ο μεταφραστής Θ.Παρασκευόπουλος. Εν ολίγοις, είναι σαφής η σύνδεση της ποινής με την αχρήστευση του εγκληματία, χωρίς να έχει ειδικοπρωληπτική σκοπιμότητα. Η γενική πρόληψη μέσω του εκφοβισμού συνδέεται με τη δημόσια εκτέλεση της ποινής και των βασανιστηρίων, τα οποία προηγούνταν της θανάτωσης του καταδίκου.

Σχετικά με τη δημόσια εκτέλεση της θανατικής ποινής ο συγγραφέας περιγράφει ότι ο Κόλχιας, συνοδευόμενος από ισχυρή φρουρά και κρατώντας στα χέρια τους δύο γιους του, διέσχισε τους δρόμους της πόλης, όπου υπήρχε ένας «μελαγχολικός συνωστισμός γνωστών του που τον αποχαιρετούσαν»⁷⁹⁴. Πλήθος κόσμου είχε επίσης συγκεντρωθεί στον τόπο της εκτέλεσης, καθώς και οι τοπικοί άρχοντες⁷⁹⁵. Οι εικόνες της τιμωρίας που κατασκευάζει ο συγγραφέας και αυτές που διαθέτουμε μέσω της επιστήμης συγκλίνουν και υπενθυμίζουν ότι «η ποινή είναι μια ιστορία αίματος και πόνου»⁷⁹⁶. Οι παρατηρούμενες ομοιότητες μεταξύ τους θέτουν επίσης το ερώτημα του εάν πρέπει η λογοτεχνία να εξετάζεται με τους «όρους της παραγωγής γνώσης»⁷⁹⁷ και να εκλαμβάνεται σαν κάτι άλλο από αυτό που είναι, δηλαδή σαν «μη λογοτεχνία»⁷⁹⁸. Ως προς το ζήτημα αυτό, αντιδιαστέλλεται η τοποθέτηση του Φουκώ περί της ρευστοποίησης των ορίων των περιοχών της ανθρώπινης γνώσης⁷⁹⁹, με την αναγκαιότητα

⁷⁹¹ Στο ίδιο, σ. 175.

⁷⁹² Στο ίδιο, σ. 202.

⁷⁹³ Στο ίδιο, σ. 154.

⁷⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 197.

⁷⁹⁵ Στο ίδιο, σ. 198.

⁷⁹⁶ Ι.Μανωλεδάκης (2006) 'Πρόλογος', στο Α.Κουκουτσάκη, 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 11.

⁷⁹⁷ Β.Καραποστόλης (1985) 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 121.

⁷⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 122.

⁷⁹⁹ Μ.Φουκώ, Οι λέξεις και τα πράγματα. Μια αρχαιολογία των επιστημών του ανθρώπου, σ. 490, όπως παρατίθεται στο Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ), 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 155.

αποφυγής της «παγίδας του αναγωγισμού»⁸⁰⁰ με στόχο τη διεξαγωγή ενός γόνιμου και μεθοδολογικά θεμιτού διαλόγου της λογοτεχνίας με την εγκληματολογία. Σε αντίθετη περίπτωση, το κείμενο αντιμετωπίζεται σαν «απλό υλικό για τις αναλύσεις» των κοινωνικών επιστημόνων, πρακτική που παραβλέπει όμως την «αμετατροπία» του λογοτεχνικού έργου⁸⁰¹. Οι αντιφάσεις που προαναφέρθηκαν ως προς τις φράσεις που χρησιμοποιεί ο Κλάιστ για να αναφερθεί στην τιμωρία του ήρωά του είναι ενδεικτικές του ότι η λογοτεχνία είναι «φορέας ενός λόγου που δεν οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας»⁸⁰². Εξάλλου, για το μυθιστόρημα, που αποτελεί «ειδική μορφή αφήγησης»⁸⁰³ είναι αρκετό «να δημιουργεί αυτό για το οποίο μας μιλάει»⁸⁰⁴, χωρίς την ανάγκη στήριξης της έξωθεν μαρτυρίας.

Ως προς τον αναγνώστη της νουβέλας, επισημαίνεται ότι «είναι πολύ λίγο σε θέση να αντιληφθεί το πώς η κατάσταση του συγγραφέα επικοινωνεί με την κατάσταση του αναγνώστη, ιδίως όταν ανάμεσά τους ανοίγεται χρονική και πολιτισμική απόσταση»⁸⁰⁵. Εξάλλου, έχει τη δυνατότητα, αντί να επιλέξει «να βυθιστεί στο έργο», «να κλείσει το βιβλίο και να ανοίξει μια κοινωνική μελέτη της εποχής του, οπότε θα πάψει φυσικά να είναι αναγνώστης λογοτεχνίας»⁸⁰⁶. Ο λογοτέχνης, άλλωστε, «ό, τι εννοεί το εννοεί μέσα στο έργο, δηλαδή στη λογοτεχνική του ομιλία η οποία είναι πάντοτε διφορούμενη»⁸⁰⁷ και στην οποία «διαφαίνεται η αγωνιώδης πρόθεση που μας θέλει συγκινημένους»⁸⁰⁸. Ως προς τον εγκληματολόγο-ερευνητή, οι δεσμοί που τον ενώνουν με τον λογοτέχνη είναι σαφώς όχι ιδιαίτερα ισχυροί, λόγω της χρονικής απόστασης που τον χωρίζει από τον Κλάιστ, αλλά και λόγω του ενδεχόμενου να μην ανήκουν «ούτε και διαχρονικά στην ίδια κοινωνία»⁸⁰⁹.

Σχετικά, τέλος, με τη χρήση του θέματος «τιμωρία» στον «Μίχαελ Κόλχασας», φαίνεται πως ο συγγραφέας αναπτύσσει μια αφήγηση που χαρακτηρίζεται από έναν λόγο «αιρετικό και

⁸⁰⁰ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) 'Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα', ο.π., σ. 463.

⁸⁰¹ Β.Καραποστόλης (1985) 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 179-180.

⁸⁰² Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία :εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ), 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 154.

⁸⁰³ Μ.Butor (1981) 'Το μυθιστόρημα ως έρευνα', ο.π., σ. 147.

⁸⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 147.

⁸⁰⁵ Β.Καραποστόλης (1985) 'Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία', ο.π., σ. 127.

⁸⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 130.

⁸⁰⁷ Στο ίδιο, σ. 153.

⁸⁰⁸ Στο ίδιο, σ. 154.

⁸⁰⁹ Στο ίδιο, σ. 182-183.

επαναστατικό»⁸¹⁰, διότι παρουσιάζει τον βασικό (αντι)ήρωά του αλλά και τους συνεργούς του να μην πτοούνται από την απειλή της θανατικής ποινής ούτε και των βασανιστηρίων. Για τους μεν συνεργούς σημαντικότερο είναι να αποκομίσουν κέρδος και να επιδίδονται σε «παλιανθρωπιές χωρίς κανείς να τους εμποδίζει». Για τον Κόλχιας αυτοσκοπός είναι η ικανοποίηση του αιτήματός του, χωρίς να φαίνεται να τον απασχολούν οι επιπτώσεις των πράξεών του. Σε όλη τη διάρκεια της δράσης του ο Κόλχιας ουδέποτε μετανοεί ή αμφιβάλλει για τις αποφάσεις και τις πράξεις του. Ενώ η θεωρία διδάσκει πως η ποινή πλήττει τα σημαντικότερα αγαθά του δράστη, το σημαντικότερο αγαθό για τον Κόλχιας φαίνεται πως είναι η δικαίωσή του, εφόσον, ακόμα και λίγο μόλις πριν θανατωθεί, εμφανίζεται ευχαριστημένος που πέτυχε το σκοπό του.

Αντιθέτως, ο «νεαρός άρχοντας Βέντσελ φον Τρόνκα», σε πολύ ασφαλέστερη θέση από τους προαναφερθέντες, μόλις αντιλαμβάνεται ότι, εξαιτίας των άστοχων χειρισμών του, της αυθαιρεσίας του ίδιου και των υπαλλήλων του, ενεπλάκη στη δικαστική διαμάχη, παρουσιάζεται από τον συγγραφέα τρομαγμένος και αξιολύπητος, ανίκανος να αναλάβει κάθε ευθύνη, μια φιγούρα κάθε άλλο παρά ηγετική, σε κάποιες από τις λίγες «κωμικές» στιγμές της νουβέλας. Η παράδοξη αντίστιξη του τρομαγμένου άρχοντα και του ληστή που αδιαφορεί για την τιμωρία του είναι πιθανώς ο τρόπος με τον οποίο ο Κλάιστ σαρκάζει την εξουσία και την εκ του ασφαλούς αυθαιρεσία. Ασκεί με τον τρόπο αυτό κριτική στο σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, αναδεικνύοντας την αποτυχία της προληπτικής δράσης της ποινής, διότι δε φαίνεται να μπορεί να εκφοβίσει αυτούς που θεωρούνται επικίνδυνοι για τη χώρα. Η εικόνα της τιμωρίας που διαμορφώνεται στη νουβέλα υπενθυμίζει ότι η λογοτεχνία «μπορεί να αποβεί καταφύγιο απαγορευμένων λόγων..όταν ο επίσημος λόγος αδυνατεί να δεχθεί ένα αντικείμενο, ένα βλέμμα ή μια προβληματική»⁸¹¹. Πέραν των προαναφερθεισών αποκλίσεων και συμπτώσεων των εικόνων της τιμωρίας στη νουβέλα και στην εγκληματολογική θεωρία, φαίνεται ότι «στη διαμόρφωση των εικόνων χάρη στις οποίες είναι δυνατός ο διάλογος συμβάλλουν τόσο ο λογοτέχνης όσο και ο επιστήμονας, καθώς και άλλες τέχνες και επιστήμες»⁸¹². Στο βάθος των εικόνων αυτών διακρίνεται, έστω και αμυδρά, «το κοινό βίωμα»⁸¹³.

⁸¹⁰ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία :εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Camus', στο Α.Κουκουτσάκη (επιμ), *Εικόνες φυλακής*, ο.π., σ. 154.

⁸¹¹ J.Leenhardt, 'Le texte de la sociologie', 1979, σ. 4-5, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 154.

⁸¹² Β.Καραποστόλης (1985) *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, ο.π., σ. 183.

⁸¹³ Στο ίδιο, σ. 183.

γ) Η ιδιωτική εκδίκηση

Ένα από τα θέματα που εντοπίζονται στη νουβέλα «Μίχαελ Κόλχας» είναι αυτό της εκδίκησης με στόχο την αποκατάσταση της αδικίας. Η ιδιωτική εκδίκηση αποτελεί παράλληλα μία έννοια που εμπεριέχεται στο θεωρητικό κορμό της Εγκληματολογίας. Η ιδιωτική εκδίκηση ως εγκληματολογική έννοια και η εκδίκηση ως λογοτεχνικό θέμα της νουβέλας θα εξεταστούν στην ενότητα που ακολουθεί σε μια σχέση παραλληλίας, ώστε να διερευνηθούν στη συνέχεια οι συμπτώσεις και οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται μεταξύ των δύο πεδίων.

Στις πολιτικά μη οργανωμένες κοινωνίες του απώτερου παρελθόντος η έννοια του εγκλήματος ήταν άγνωστη και η παράβαση των κανόνων επέφερε μια «ενστικτώδη και άμεση, οιονεί αυτόματη» κοινωνική αντίδραση⁸¹⁴, οπότε οι διαφορές που ανέκυπταν επιλύονταν με ιδιωτικό πόλεμο⁸¹⁵. Οι κανόνες που καθόριζαν το βαθμό της επιτρεπτής κοινωνικής βίας απουσίαζαν, συνεπώς η εκδικητική δράση του παθόντος ή του γένους στο οποίο ανήκε εκδηλωνόταν «άνευ όρων και ορίων»⁸¹⁶. Αργότερα θεσμοθετήθηκε η ιδιωτική εκδίκηση ή εκδίκηση του αίματος ή βεντέτα, η οποία αποτελεί «την κοινή προϊστορία του ποινικού ελέγχου»⁸¹⁷ σε όλες τις γνωστές κοινωνίες. Η θεσμοθετημένη ιδιωτική εκδίκηση απετέλεσε έκτοτε έναν τρόπο απάντησης σε επιβλαβείς δράσεις, διοχετεύοντας τα εχθρικά και εκδικητικά συναισθήματα του θύματος ή του γένους του σε έναν ορισμένο διάυλο δράσης ώστε να αποτρέπεται η άμεση εκδίκηση⁸¹⁸. Η δράση ρυθμιζόταν μέσω κανόνων εθιμικού δικαίου που μεταδίδονταν προφορικά από γενιά σε γενιά και των οποίων η τήρηση ή μη, ελεγχόταν αφενός μεν από τα τοπικά συμβούλια γερόντων, αφετέρου δε μέσω του άτυπου κοινωνικού ελέγχου⁸¹⁹. Σύμφωνα με τον Treston, η διαδρομή από την αμετροεπή εκδίκηση που χαρακτήριζε τις ανθρώπινες κοινωνίες στα πρωτόγονα στάδια της ανάπτυξης τους έως τη ρυθμισμένη ιδιωτική εκδίκηση, απετέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην εξημέρωση της εκδίκησης⁸²⁰.

⁸¹⁴ Ι.Φαρσεδάκης (2005) 'Στοιχεία Εγκληματολογίας', ο.π, σ. 15.

⁸¹⁵ Η.Δασκαλάκης, 'Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης', Αθήνα-Κομοτηνή, εκδ.Α.Ν.Σάκκουλα, 1985, σ.29.

⁸¹⁶ Μ.Αρχιμανδρίτου, 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση', Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδ. Σάκκουλα, 2007, σ. 28.

⁸¹⁷ H.J.Treston, 'Poine, a study in ancient Greek blood-vengeance', London-New York, 1923, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 3.

⁸¹⁸ Στο ίδιο, σ. 28

⁸¹⁹ Στο ίδιο, σ. 29.

⁸²⁰ Στο ίδιο, σ. 30.

Μέσω της εκδίκησης πραγματώνεται επομένως ένας «πρωτογενής κοινωνικός έλεγχος» σε εξισωτικές, νομαδικές κοινότητες, ή σε κοινωνίες στις οποίες η κρατική υπόσταση είτε είναι ανίσχυρη είτε βρίσκεται σε πρώιμο αναπτυξιακό στάδιο, όπως στην περίπτωση των κοινωνιών της πρώιμης μεσαιωνικής Ευρώπης ή ορισμένων νομαδικών φυλών στις αφρικανικές ερήμους⁸²¹. Σταδιακά, παράλληλα με την εμφάνιση μορφών πολιτικής οργάνωσης και της εξέλιξής τους, παρατηρείται μια εξελικτική συρρίκνωση της ιδιωτικής εκδίκησης⁸²². Εξάλλου, το έγκλημα ως παράβαση κανόνα δικαίου εμφανίζεται ιστορικά στις κοινωνίες από τη στιγμή που υφίσταται κεντρική εξουσία, όντας δημιούργημα της κρατικής βούλησης, όπως αυτή εκφράζεται με τον ποινικό νόμο⁸²³.

Έκτοτε, το εγκληματικό φαινόμενο θεωρείται πως συντίθεται από τρία στοιχεία, τον ποινικό νόμο, την παράβασή του και την ποινή⁸²⁴. Σε αντιδιαστολή με διαφόρων μορφών κυρώσεις, οι οποίες έπονται της παράβασης κανόνων συμπεριφοράς, η ποινή, ως επακόλουθο της παράβασης του ποινικού νόμου, είναι η αυστηρότερη και η βαρύτερη των κυρώσεων, εφόσον προσβάλλει τα πολυτιμότερα αγαθά του παραβάτη⁸²⁵. Η επιβολή δε και η εκτέλεση των ποινών πραγματοποιούνται βάσει καθιερωμένων διαδικαστικών κανόνων στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των φορέων του Συστήματος Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης. Ο Hobbes έθιξε το ζήτημα αυτό στο έργο του «Λεβιάθαν», υποστηρίζοντας ότι ουσιαστική προϋπόθεση για τη μετάβαση από την κατάσταση της φύσης και του πολέμου στην πολιτική κοινότητα αποτελεί η παραίτηση των υπηκόων από το δικαίωμα του τιμωρείν και η εκχώρηση του δικαιώματος αυτού στον κυρίαρχο⁸²⁶. Η επιβολή της ποινής συνδέεται επίσης με την πραγμάτωση ορισμένων σκοπών, παύοντας να αποτελεί αυτοσκοπό. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η ιδιωτική εκδίκηση αποτελεί μια μορφή κοινωνικής δράσης που ανταποδίδει συμμετρικά ή με γεωμετρική πρόοδο ένα δεινό μέσω της αυτοδικίας, συνιστώντας μια πρακτική η οποία δεν νομιμοποιείται πλέον στη συλλογική συνείδηση των πολιτών των δυτικών κοινωνιών⁸²⁷.

Μολονότι ο επίσημος μηχανισμός της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί το μοναδικό αποδεκτό και νόμιμο τρόπο διευθέτησης των κοινωνικών συγκρούσεων, η ιδιωτική εκδίκηση φαίνεται πως συνιστά ένα «ολικό κοινωνικό γεγονός», το οποίο αφενός μεν παρουσιάζει χωροχρονικά

⁸²¹ M.Gluckman, *Custom and Conflict in Africa*, Glencoe, 1955, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 4.

⁸²² Η.Δασκαλάκης (1985) *‘Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης’*, ο.π, σ. 30.

⁸²³ Στο ίδιο, σ. 31.

⁸²⁴ Ι.Φαρσεδάκης, *‘Στοιχεία Εγκληματολογίας’*. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σ. 14.

⁸²⁵ Στο ίδιο, σ. 15.

⁸²⁶ Τ.Χομπς, *‘Λεβιάθαν’*, τόμος Α, μτφρ. Γ.Πασχαλίδης, Α.Μεταξόπουλος, Αθήνα, εκδ. Γνώση, 1989, σ. 235-411.

⁸²⁷ D.Garland, *Punishment and Modern Society. A study in Social Theory*, Oxford, 1990, σ. 216.

σημαντικές διαφοροποιήσεις, αφετέρου δε ουδέποτε εξαλείφθηκε πλήρως⁸²⁸. Ενώ, λοιπόν, οι κοινωνίες διαχρονικά υφίστανται μεταβολές και διαφοροποιούνται ως προς την πολιτική τους οργάνωση, οι άνθρωποι ενίοτε εξακολουθούν «να χρίζουν τους εαυτούς τους ως κατεξοχήν τιμωρούς του δράστη μιας αδικίας» την οποία έχουν, ή θεωρούν ότι έχουν, υποστεί⁸²⁹.

Το ζήτημα της ιδιωτικής εκδίκησης έθιξαν, από κοινωνιολογική σκοπιά, οι Weber και Durkheim. Σύμφωνα με τον Max Weber, η εκδίκηση του αίματος αποτελεί οικουμενικό θεσμό, ανήκοντας στη λογική όλων των λαών και όλων των πολιτισμών⁸³⁰. Εξετάζοντας το δικαίωμα της χρήσης βίας σε μία διαδρομή που περιλαμβάνει την οργάνωση αρχικώς σε φυλές, έπειτα σε γένη και τέλος στην αρχαία πόλη με τις τάξεις των αριστοκρατών, ο Weber διαπιστώνει ότι η αντεκδίκηση αποτελούσε συντελεστή διατήρησης των διαπροσωπικών δεσμών των μελών των εκάστοτε ομάδων, διότι συνιστούσε έμπρακτη απόδειξη του ενδιαφέροντος της ομάδας για την προστασία εκείνου του μέλους της, το οποίο είχε βλαφθεί από μέλος άλλης ομάδας⁸³¹. Σταδιακά η ιδιωτική εκδίκηση ακολούθησε μια φθίνουσα πορεία συνδεόμενη, κατά τον Weber, με τη μετέπειτα ανάπτυξη της αστυνόμευσης στις δυτικές κοινωνίες, οι οποίες κατευθύνθηκαν προς τη δημιουργία μιας δημόσιας δύναμης, αρμόδιας για την εφαρμογή των νόμων⁸³². Σύμφωνα δε με τον Durkheim, ο οποίος έδωσε έμφαση στην «ηθική» των κοινωνικών σχέσεων, κάθε κύρωση υποδεικνύει πού βρίσκονται τα ηθικά όρια μιας κοινωνίας. Συνακόλουθα, θεωρεί το «ένστικτο για εκδίκηση» σαν «μέσο άμυνας», ταυτίζοντάς το με το ένστικτο της συντήρησης ενώπιον του κινδύνου στο πλαίσιο κοινωνιών που συνεχονται από μηχανική αλληλεγγύη και των οποίων τα μέλη αλληλεξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό⁸³³.

Από μια κοινωνικοανθρωπολογική σκοπιά, η εκδίκηση μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα «σύστημα αμοιβαιότητας», η συμβολή του οποίου έγκειται στη δημιουργία μιας αίσθησης ηθικής ταυτότητας σε άτομα και ομάδες⁸³⁴. Σε συνάρτηση με τη γνωστή θέση του Durkheim, σύμφωνα με την οποία η κοινωνική ομάδα αποτελεί επίσης και την ηθική κοινότητα, θέση που

⁸²⁸ Α.Τσαντηρόπουλος, *‘Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη’* Αθήνα, εκδ. Πλέθρον, 2004, σ. 293-294.

⁸²⁹ Στο ίδιο, σ. 25.

⁸³⁰ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) *‘Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση’*, ο.π., σ. 31-34.

⁸³¹ M.Weber, *Agrarian Sociology of Ancient Civilizations*, London, NBL, 1978,σ. 148-150, όπως παρατίθεται στο Α.Τσαντηρόπουλος (2004) *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη’*, ο.π., σ. 25.

⁸³² Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) *‘Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση’*, ο.π., σ. 31-34.

⁸³³ E.Durkheim, *The division of Labor in Society*, N.York, 1893/1933, σ. 79-100, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 36-37.

⁸³⁴ Douglas Davies, *‘Εκδίκηση, ανταπόδοση και η ηθική ταυτότητα’*, Θ.Πελεγρίνης (επιμ.) *‘Η Εκδίκηση’*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1999, σ. 29 .

συνεπάγεται ότι η ατομική και η ομαδική ταυτότητα επενδύονται με μια αίσθηση ηθικής αξίας, η εκδίκηση αποτελεί την κοινωνική πράξη που απαντά στην παραβίαση της ηθικής ταυτότητας κάποιου⁸³⁵. Η ανθρωπολογική έννοια της ανταπόδοσης, στη θετική ή την αρνητική μορφή της, θεωρείται ως ένα από τα πρωταρχικά μέσα με τα οποία διαμορφώνονται οι κοινωνικές σχέσεις και καλλιεργείται η κοινωνική ταυτότητα. Ενώ η θετική ανταπόδοση εκδηλώνεται σαν ευλογία ή ευγνωμοσύνη, η αρνητική ανταπόδοση ταυτίζεται με την εκδίκηση, είτε αυτή είναι ομαδική, όπως στην περίπτωση του πολέμου, είτε ατομική, όπως στην περίπτωση του εκδικητικού φόνου. Επισημαίνεται δε ότι η ατομική εκδίκηση σπανίως γίνεται αποδεκτή από την κοινωνία, εκτός αν η ανθρώπινη πράξη επικυρωθεί σαν πραγμάτωση της θείας εκδίκησης⁸³⁶.

Εξάλλου, η ιδέα της αιματοχυσίας που επιφέρει τη συγχώρηση των αμαρτιών κατέληξε να είναι σημαντική στο πλαίσιο της χριστιανικής πίστης, εκκινώντας από τη θυσία ζώων στην Παλαιά Διαθήκη, βάσει της αντίληψης ότι η συγχώρηση των αμαρτιών είναι ανέφικτη αν δεν χυθεί αίμα⁸³⁷. Εκτός αυτού, η Παλαιά Διαθήκη βρίθει αναφορών για την έννοια και την πράξη της εκδίκησης. Εδάφια αναφερόμενα στην αρχή της ταυτοπάθειας, ή *jus talionis*, δηλαδή στη συμμετρική ομοειδή ανταπόδοση, υπαινίσσονται τη νομοτελειακή επιστροφή του αρνητικού ενεργήματος στο δράστη του, κάτι που αποτυπώνεται λόγου χάριν στη φράση «ο σπείρων φαύλα θερίσει κακά»⁸³⁸. Επίσης, η εκδίκηση ως αρνητική ανταπόδοση παρουσιάζεται σαν θεϊκό δικαίωμα, που ωστόσο πραγματώνεται μέσω της ανθρώπινης δράσης, για την οποία οι άνθρωποι είναι υπόλογοι μόνο έναντι του θεού⁸³⁹. Παρατηρείται πάντως η τάση περιορισμού της άνευ ορίων εκδίκησης, ενώ επισημαίνεται ότι η ιδέα της θείας εκδίκησης έχει συχνά θετική χροιά, ενώ εκείνη της ανθρώπινης εκδίκησης συνήθως αρνητική⁸⁴⁰.

Στα ομηρικά έπη, η έννοια της ανταπόδοσης απαντάται τόσο υπό αρνητική μορφή, δηλαδή ως εκδίκηση, όσο και υπό θετική μορφή, λόγου χάριν ως ανταλλαγή δώρων. Απουσία γραπτού νομικού κώδικα για τη ρύθμιση των κοινωνικών σχέσεων, φαίνεται πως η ομολογη ανταπόδοση που βασιζόταν στη συλλογική ευθύνη ενός γένους αποτελούσε αναγνωρισμένο,

⁸³⁵ Στο ίδιο, σ. 30.

⁸³⁶ Στο ίδιο, σ. 30-31.

⁸³⁷ Στο ίδιο, σ. 36.

⁸³⁸ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) *‘Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση’*, ο.π., σ. 47.

⁸³⁹ Στο ίδιο, σ. 49.

⁸⁴⁰ D.Davies (1999) *‘Εκδίκηση, Ανταπόδοση και η ηθική ταυτότητα’*, στο Θ.Πελεγρίνης (επιμ) *‘Η εκδίκηση’*, ο.π., σ. 40.

«νομιμοποιημένο» τρόπο επίλυσης διαφορών⁸⁴¹. Οι πράξεις εκδίκησης ενίοτε δεν αντιμετωπίζονται ως προϊόν έλλογης σκέψης, αλλά ως απόρροια μιας νοητικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από «συσκοτισμό ή αναταραχή της φυσιολογικής συνείδησης»⁸⁴².

Πολύ αργότερα, η θέσπιση κανόνων δικαίου, οι οποίοι αρχικώς περιορίζουν δραστικά και εν συνεχεία καταργούν το δικαίωμα των γενών στην ανταποδοτική δράση, αποτελεί αντίπαλο δέος στην ιδιωτική εκδίκηση στον ελλαδικό χώρο. Η κατάργηση της αυτοδικίας αποδίδεται στο Ζάλευκο, το 660 π.Χ. στην περιοχή των Επιζεφυρίων Λοκρών. Παράλληλα, με ρητή διάταξη του θετού δικαίου αναγνωρίζεται η μέχρι πρότινος εθιμικά εφαρμοζόμενη αρχή της διαιτησίας ως μέσου επίλυσης ιδιωτικών διαφορών⁸⁴³. Στην Αθήνα, η νομοθεσία του Δράκοντα (624π.Χ), αποτελώντας τον πρώτο γραπτό νομικό κώδικα της Αθήνας, συνιστά μια σημαντική στιγμή στην εξέλιξη του ποινικού δικαίου. Οι «φονικοί νόμοι» καταργούν το δικαίωμα της ιδιωτικής εκδίκησης, εισαγάγοντας τη διάκριση ανάμεσα στον ακούσιο και τον εκούσιο φόνο. Ενώ στην ιδιωτική εκδίκηση οι δυο κατηγορίες εξομοιώνονταν και παρήγαγαν τα ίδια αποτελέσματα, πλέον η πολιτεία αποκλειστικά καθορίζει και επιβάλλει τις ποινές στην περίπτωση της εκούσιας, «εκ προνοίας», ανθρωποκτονίας. Στην αντίθετη περίπτωση, η πολιτεία και πάλι παρεμβαίνει για να καθορίσει τις κυρώσεις και να ρυθμίσει τη διαδικασία που έπεται της εκούσιας ανθρωποκτονίας⁸⁴⁴. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο των δρακόντειων νόμων εισάγεται ο όρος «δίκαιος φόνος», χαρακτηρίζοντας πράξεις ανθρωποκτονίας, οι οποίες αναγνωρίζονται ως επιτρεπτές και νομιμοποιούνται⁸⁴⁵. Κατ' αυτόν τον τρόπο συντελείται η ενσωμάτωση στο νόμο μιας επιτρεπτής ιδιωτικής εκδίκησης πάντα εντός του πλαισίου εξαιρετικών και επακριβώς προδιαγεγραμμένων περιστάσεων⁸⁴⁶. Επισημαίνεται πάντως ότι, ακόμα και πολύ αργότερα, στην κλασική Αθήνα, υφίσταται μια δυναμική συνύπαρξη των

⁸⁴¹ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) *Ίδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*, ο.π., σ. 58-70.

⁸⁴² Στο ίδιο, σ. 62.

⁸⁴³ Ν.Πανταζόπουλος, *Ίστορική εισαγωγή εις τας πηγάς του Ελληνικού Δικαίου*, τ.Α, Θεσσαλονίκη, 1976, σ. 74, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 72.

⁸⁴⁴ Στο ίδιο, σ. 78.

⁸⁴⁵ Μ.Γιούνη, *Νόμος Πόλεως, Δικαιοσύνη και Νομοθεσία στην Αρχαία Ελληνική Πόλιν*, Θεσσαλονίκη, 2006, σ. 341-342, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 79.

⁸⁴⁶ E.Cantarella, *I supplizi capitali in Grecia e a Roma*, Milano, 1991, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 79.

θεσμών δικαίου με την ιδιωτική σύγκρουση, καθώς η προσφυγή στα δικαστήρια συχνά συνέβαινε για να επιδιώξουν οι αντίδικοι τη σύγκρουση και όχι για να την τερματίσουν⁸⁴⁷.

Αναφορικά με την αρχαία Ρώμη, οι πηγές πιστοποιούν τη συχνή διάπραξη αντεκδικητικών φόνων, οι οποίοι μάλιστα ερμηνεύονταν με όρους οικογενειακής αφοσίωσης, καθώς ήταν αναμενόμενο και άξιο επαίνου το να εκδικηθεί κανείς τη βλάβη που υπέστη ο ίδιος ή μέλος της οικογένειάς του⁸⁴⁸. Ομοίως με την κλασική Αθήνα, η αμετροεπής εκδικητική δράση είναι σαφώς περιορισμένη, βάσει του κανόνα της ταυτοπάθειας ο οποίος εισήχθη ήδη από την εποχή της Δωδεκαδέλτου⁸⁴⁹. Μολαταύτα, ο φόνος αντεκδίκησης, εγγενές στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας των Ρωμαίων, εθεωρείτο σαν «μια ευγενής πρακτική η οποία αποδεικνύει το θάρρος και την τιμή αυτού που την εφαρμόζει». Η παράλειψη της εκδίκησης επέφερε αφενός μεν κοινωνική αποδοκιμασία, αφετέρου δε αδυναμία δημόσιας αναγνώρισης. Παρά τη μετέπειτα νομοθετική απαγόρευση της αυτοδικίας, η ιδιωτική εκδίκηση δεν εξέλιπε παντελώς. Ομοίως με την προαναφερθείσα πρόβλεψη του δρακόντειου νόμου, η αυτοδικία νομιμοποιείται κατ'εξαίρεση και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, λόγου χάριν στην περίπτωση που ο σύζυγος φονεύει τον εραστή της συζύγου⁸⁵⁰.

Η περίοδος του Μεσαίωνα, λόγω και της ύπαρξης πλήθους γραπτών πηγών, έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον των μελετητών σχετικά με τις συγκρούσεις και τους τρόπους διευθέτησής τους, ένας εκ των οποίων ήταν η βεντέτα. Πράξεις αμφισβήτησης δικαιωμάτων ιδιοκτησίας ή προσβολής της τιμής συχνά κατέληγαν σε εκδικητικό φόνο και σε μία σειρά αντεκδικήσεων, η οποία ενίοτε κατέληγε σε γενικευμένες συγκρούσεις υπό τη μορφή «ιδιωτικών πολέμων»⁸⁵¹, δηλαδή πολέμων μικρής κλίμακας⁸⁵². Η συγγενική εκδίκηση εθεωρείτο ως η ιερότερη των ηθικών υποχρεώσεων⁸⁵³. Οι συγκρούσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών εν τέλει επιλύονταν με τη μεσολάβηση των εκκλησιαστικών ή πολιτικών αρχών, τη χρηματική αποζημίωση των συγγενών του θύματος από την οικογένεια του δράστη και τη σύναψη συμφιλιωτικών γάμων

⁸⁴⁷ David Cohen, 'Law, Violence and Community in classical Athens', Cambridge-New York, Cambridge University Press, 1995, σ. 194-195, όπως παρατίθεται στο Α.Τσαντηρόπουλος, (2004) 'Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη', ο.π., σ. 27.

⁸⁴⁸ D.Epstein, 'Personal enmity in Roman Politics', London, Croom Helm 1987, σ. 115, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 28.

⁸⁴⁹ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση', ο.π., σ. 81-82.

⁸⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 83-86.

⁸⁵¹ Α.Τσαντηρόπουλος, (2004) 'Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη', ο.π., σ. 29.

⁸⁵² Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση', ο.π., σ. 139.

⁸⁵³ Στο ίδιο, σ. 138.

μεταξύ μελών των αντιπάλων πλευρών. Εκτός αυτού, προβλεπόταν η θεσμική διευθέτηση της αντιδικίας, με την έγγραφη συμφωνία συμβιβασμού, την οποία υπέγραφαν τα αντιμαχόμενα μέρη ενώπιον συμβολαιογράφου⁸⁵⁴.

Το τέλος δε της θεσπισμένης ιδιωτικής εκδίκησης τοποθετείται στην Ευρώπη του 16^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια του 15^{ου} αιώνα, μεγάλο τμήμα των εσωτερικών σχέσεων εξακολουθούσε να ρυθμίζεται βάσει ενός συστήματος νόμων-εθίμων τα οποία αλληλεπικαλύπτονταν και συχνά συγκρούονταν⁸⁵⁵. Στη Γερμανία, λόγω χάριν, οι πολίτες υπόκεινται σε πρώτο επίπεδο στο δίκαιο της πόλης τους, σε δεύτερο επίπεδο στο δίκαιο της γεωγραφικής τους περιοχής, όπως για παράδειγμα αυτό αντανακλάται στη συλλογή των νόμων της Σαξονίας. Σε τρίτο μόνο επίπεδο οι πολίτες υπόκεινται στο αυτοκρατορικό δίκαιο, το οποίο όμως δεν είναι εξαιρετικά ισχυρό ως προς την εφαρμογή του⁸⁵⁶. Μολαταύτα η μεσαιωνική πρακτική της αντεκδίκησης εξακολουθεί να συνιστά τον κυρίαρχο τρόπο επίλυσης διαφορών, έως ότου, το 1486 οι ευγενείς αξίωσαν από τον αυτοκράτορα την κατάργηση του εθιμικού δικαίου της αντεκδίκησης με στόχο την επίτευξη διαρκούς κοινωνικής ειρήνης⁸⁵⁷. Αργότερα, το 1532 ο Κάρολος Κουίντος υπέγραψε την ‘Constitutio Criminalis Carolina’, εισαγάγοντας έτσι τις μεθόδους κωδικοποίησης του ρωμαϊκού δικαίου και παρακάμπτοντας την έως τότε επίλυση των διαφορών βάσει εθιμικών κανόνων⁸⁵⁸. Επισημαίνεται όμως ότι η αντεκδίκηση εγκαταλείφθηκε μάλλον απρόθυμα, καθώς η ιδέα της προστασίας της τιμής εξακολούθησε επί μακρόν να φέρει θετικό πρόσημο. Παράλληλα, το εθιμικό δίκαιο εξακολούθησε να αξιώνει τη συμπερίληψή του στο θετό δίκαιο, έως και την εποχή του Διαφωτισμού⁸⁵⁹.

Συνολικά, λοιπόν, η ιδιωτική εκδίκηση θεωρείται πως αποτελεί έναν εθιμικά ρυθμιζόμενο και αποδεκτό τρόπο απόδοσης του δικαίου σε κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από την απουσία ενός αναπτυγμένου νομικού συστήματος. Συνακόλουθα, η ανάληψη εκ μέρους του κράτους της ευθύνης της επίλυσης των διαφορών και των συγκρούσεων σύμφωνα με θεσπισμένους κανόνες δικαίου, λογικά θα σήμαινε το τέλος των διαφόρων τύπων εθιμικών αντεκδικήσεων⁸⁶⁰. Στην

⁸⁵⁴ M.Goodich, *Violence and miracle in the fourteenth century. Private grief and Public Salvation*, Chicago-London, Cambridge University Press, 1995, σ.25-41, όπως παρατίθεται στο Α.Τσαντηρόπουλος (2004) ‘*Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*’, ο.π., σ. 30.

⁸⁵⁵ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) ‘*Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*’, ο.π., σ. 204.

⁸⁵⁶ Στο ίδιο, σ. 204.

⁸⁵⁷ Στο ίδιο, σ. 207.

⁸⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 207.

⁸⁵⁹ Στο ίδιο, σ. 208-209.

⁸⁶⁰ Α.Τσαντηρόπουλος (2004) ‘*Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*’, ο.π., σ. 31.

πράξη όμως αυτό δε συνέβη, καθώς η ιδιωτική εκδίκηση εξακολουθεί να χαρακτηρίζει κάποιες τοπικές κοινωνίες. Ο Rouland⁸⁶¹ ερμηνεύει το φαινόμενο αυτό υποστηρίζοντας ότι η ιδιωτική εκδίκηση και το θεσπισμένο δίκαιο δε συνδέονται, διότι εντάσσονται σε δύο διαφορετικής τάξης συστήματα απονομής δικαίου, στο ανταποδοτικό και στο ποινικό σύστημα αντίστοιχα. Σύμφωνα δε με τον L.Pospisil⁸⁶², η αντίθεση θετού νόμου και ιδιωτικής εκδίκησης είναι πολιτικής-δομικής φύσεως, διότι ο πρώτος παρεμβαίνει μεταξύ ομάδων (intragroups), συνδεόμενος με αποφάσεις μιας εξουσίας εβρισκόμενης υπεράνω των αντιμαχόμενων πλευρών, οι οποίες υποχρεούνται πάντως να συμμορφώνονται με τις αποφάσεις της εξουσίας αυτής. Αντιθέτως, η ιδιωτική εκδίκηση αναφέρεται σε φαινόμενα μεταξύ ομάδων (intergroups).

Το παράδειγμα της κρητικής βεντέτας καταδεικνύει ότι αυτή μπορεί να αποτελεί συστατικό στοιχείο της οργάνωσης επιμέρους κοινωνιών στα όρια ενός συνταγματικά θεσπισμένου κράτους. Μετά την ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα το 1913, ο αντεκδικητικός φόνος αντιμετωπίζεται δικαστικά ως «ανθρωποκτονία εκ προμελέτης»⁸⁶³. Παρότι το θετικό δίκαιο παραβλέπει τη βεντέτα, η οποία δεν εναρμονίζεται με τη λογική του, αυτή φαίνεται αφενός μεν να διαμορφώνει μια ρητορική σύμφωνη με τη λογική του θεσπισμένου δικαίου, αφετέρου δε να μην αποτρέπεται από κατασταλτικές παρεμβάσεις⁸⁶⁴. Γενικώς παρατηρείται ότι η ιδιωτική εκδίκηση κατορθώνει να επιβιώνει⁸⁶⁵ σε ξένες, εχθρικές προς αυτήν δικαιοκές δομές⁸⁶⁶, αντιπροσωπεύοντας τη «διοχέτευση των άλογων φόβων της συλλογικής συνείδησης σε εμπαθείς εκδικητικές δράσεις»⁸⁶⁷. Υπό τη διατύπωση του D.Davies, «η εκδίκηση είναι μια απόκριση που κινητοποιείται από το φόβο ότι η τιμή δεν θα αποκατασταθεί»⁸⁶⁸.

Παράλληλα, το ζήτημα της εκδίκησης έχει διαχρονικά αποτελέσει κεντρικό θέμα γνωστών λογοτεχνικών έργων⁸⁶⁹. Ως αιτία του τρωικού πολέμου από τον οποίο αντλεί το περιεχόμενό της η ομηρική Ιλιάδα παρουσιάζεται η επιβεβλημένη εκδίκηση για την προσβολή της τιμής του

⁸⁶¹ N.Rouland, *Legal Anthropology*, London, The Athlone Press, 1994, σ. 272-283, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 32.

⁸⁶² L.Pospisil, *International encyclopedia of social sciences*, New York, Macmillan, 1972, σ 503-511, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 277.

⁸⁶³ Σ. Παπαμανουσάκης, 1989, «Διάγραμμα Ιστορίας Κρητικού Δικαίου», Τάλως Α, σ. 179-307, στο ίδιο, σ. 287.

⁸⁶⁴ Στο ίδιο, σ. 291-294.

⁸⁶⁵ Σημειώνεται, μεταξύ άλλων, η περίπτωση της Αλβανίας, της Σαρδηνίας και της Κορσικής, στο ίδιο, σ. 17.

⁸⁶⁶ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*, ο.π., σ. 381.

⁸⁶⁷ Στο ίδιο, σ. 440.

⁸⁶⁸ D.Davies (1999) 'Εκδίκηση, Ανταπόδοση και ηθική ταυτότητα', στο Θ.Πελεγρίνης (επιμ) *Η εκδίκηση*, ο.π., σ. 46.

⁸⁶⁹ Α.Τσαντηρόπουλος (2004) *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, ο.π., σ. 15.

Μενέλαου, μετά την αρπαγή της συζύγου του. Στο τέλος δε της Οδύσσειας, ο Οδυσσεύς, έχοντας σκοτώσει τους μνηστήρες, γνωρίζει ότι οι συγγενείς τους θα επιδιώξουν να πάρουν εκδίκηση για το θάνατό τους και σώζεται εν τέλει από την έκβαση αυτή με την παρέμβαση της Αθηνάς η οποία προτείνει τη λύση των συμφιλιωτικών όρκων⁸⁷⁰. Η αρχαιοελληνική τραγωδία, ομοίως, βρίθει παραδειγμάτων εκδίκησης και αντεκδίκησης, η οποία εμφανίζεται ως χρέος των ζώντων να ικανοποιούν τις απαιτήσεις των νεκρών και να αποκαθιστούν τη δικαιοσύνη. Όπως επισημαίνει ο Herington, «η μόνη βεβαιότητα που έχει, σύμφωνα με τον Αισχύλο, απομείνει στον κόσμο είναι η βεβαιότητα πως ένα έγκλημα ακολουθείται από άλλα»⁸⁷¹. Πολύ αργότερα, το θέμα της εκδίκησης πραγματεύεται ο Shakespeare, ενδεικτικά στα έργα του «Τίτος Ανδρόνικος», «Άμλετ» και «Οθέλλος»⁸⁷², τηρώντας μια ουδέτερη στάση ως προς την ηθική χροιά πράξεων εκδίκησης, προβάλλοντάς τις «σαν το απύθμενο πάθος της ανθρώπινης φυλής, από το οποίο αναδύεται χωρίς τελειωμό η δύναμή της»⁸⁷³.

Ο Κλάιστ στο «Μίχαελ Κόλχασας» αναφέρεται σε μια ιδιαίτερη περίπτωση εκδίκησης, την οποία ερμηνεύει, ήδη στην πρώτη παράγραφο του έργου του, σαν απόρροια του ότι ο κεντρικός ήρωας διαθέτει σε βαθμό υπερβολής μια αρετή. Αυτή είναι «η αίσθηση του δικαίου που έκανε τον Κόλχασας ληστή και φονιά»⁸⁷⁴, καθώς θεωρούσε πως «είχε το καθήκον απέναντι στον κόσμο να πάρει με όλες του τις δυνάμεις ικανοποίηση για την προσβολή και να εξασφαλίσει τους συμπολίτες του από τέτοιες προσβολές στο μέλλον»⁸⁷⁵. Η απόδοση του δικαίου αποτελεί βασικό αίτημα του Κόλχασας, ο οποίος αρχικά εμπιστεύεται το κράτος και τη δικαιοσύνη, καθώς περιγράφεται ως «αποφασισμένος να αποδοθεί δικαιοσύνη από την πολιτεία»⁸⁷⁶ και συγχρόνως «ήσυχος για την έκβαση της δικαστικής του υπόθεσης»⁸⁷⁷. Σταδιακά η εμπιστοσύνη του προς τους θεσμούς αμβλύνεται, οπότε ο ήρωας απορρίπτει το κράτος και τους νόμους του, καθώς αντιλαμβάνεται πως τα δικαιώματά του δεν προστατεύονται⁸⁷⁸, διότι πολίτες ισχυρότεροι από τον ίδιο του αρνούνται την προστασία που παρέχει ο νόμος⁸⁷⁹. Ο Κόλχασας νιώθει απόβλητος

⁸⁷⁰ Ε.Πιπιά, 'Παγκόσμια ποίηση', Τόμος Α', Αθήνα, εκδ. Ιωλκός, 2006, σ. 114..

⁸⁷¹ J.Herington, 'Αισχύλος', μτφρ. Μ.Γιούνη, Θεσσαλονίκη, εκδ. Βάνιας, 1988, σ. 126.

⁸⁷² Janette Dillon, (1999) 'Ο Shakespeare και η μορφή της εκδίκησης', στο Θ.Πελεgrίνης (επιμ), 'Η Εκδίκηση', ο.π., σ. 77-100.

⁸⁷³ Θ.Πελεgrίνης (1999) 'Και η γλυκιά εκδίκηση γίνεται σκληρή', στο ίδιο, σ. 218-219.

⁸⁷⁴ Χ.φον Κλάιστ (2010) *Μίχαελ Κόλχασας*, ο.π., σ. 17.

⁸⁷⁵ Στο ίδιο, σ. 31.

⁸⁷⁶ Στο ίδιο, σ. 40.

⁸⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 42.

⁸⁷⁸ Στο ίδιο, σ. 54.

⁸⁷⁹ Στο ίδιο, σ. 90.

από την κοινότητα των ανθρώπων⁸⁸⁰ και χαρακτηριστικά καταλήγει ότι «αν είναι να τον κλωτσούν, καλύτερα να είναι σκυλί παρά άνθρωπος»⁸⁸¹.

Καθώς εκτυλίσσεται η νουβέλα, αμέσως μετά τον άδικο και απρόσμενο θάνατο της συζύγου του, ο ήρωας «καταπιάστηκε με την εκδίκηση»⁸⁸². Ξεκίνησε να συσπειρώνει γύρω του ένα μικρό «στρατό», αποτελούμενο αρχικά από επτά δουλευτές του⁸⁸³, που έφτασε όμως να αριθμεί 400 άνδρες⁸⁸⁴ οι οποίοι πρόθυμα συμμετείχαν στις πράξεις εκδίκησης, παρακινούμενοι από την προοπτική του κέρδους και από τη δυσαρέσκειά τους προς την εξουσία. Ο Κόλχας και οι άνδρες του, αναζητώντας τον άρχοντα φον Τρόνκα για να τον μαστιγώσουν⁸⁸⁵, πυρπόλησαν καταρχάς τον πύργο του και σκότωσαν τον καστελάνο, το διαχειριστή και έναν νεαρό άρχοντα συγγενή του πρώτου⁸⁸⁶. Αδυνατώντας να εντοπίσουν τον Τρόνκα, συνέχισαν να επιδίδονται σε βίαιες συγκρούσεις και σε λεηλασίες και πυρπολήσεις σπιτιών, εκκλησιών και δημόσιων κτηρίων στο αρχικά Έρλαμπρουν και στη συνέχεια στη Βιτεμβέργη, την οποία μάλιστα πυρπόλησαν τρεις φορές, και στη Λειψία⁸⁸⁷.

Ο Κλάιστ περιγράφει την πορεία του Κόλχας προς την υλοποίηση της άμετρης εκδίκησης του, η οποία εκδηλώνεται επίμονα και άνευ ορίων. Ο συγγραφέας αποδίδει τη σφοδρότητα και τη βιαιότητα των πράξεων του ήρωα περιγράφοντάς τον ως «καταβυθισμένο στην κόλαση της εκδίκησης»⁸⁸⁸, και παρομοιάζοντάς τον με «άγγελο της κρίσεως που πέφτει από τον ουρανό»⁸⁸⁹ και «άγγελο εξολοθρευτή που καταδίωκε τους καταπιεστές του λαού με το σπαθί του»⁸⁹⁰. Ο δε Λούθηρος, στην ανακοίνωση που συνέταξε με παραλήπτη τον Κόλχας, τον αποκαλεί «υπερόπτη, πλημμυρισμένο από την αδικία από την κορυφή ως τα νύχια», ευρισκόμενο «μες στην τρέλα του τυφλού πάθους», «ανόσιο και αμαρτωλό»⁸⁹¹, «ρέμπελο και όχι πολεμιστή του δίκαιου Θεού»⁸⁹². Σύμφωνα με τον Λούθηρο, αιτία της εκδίκησης του Κόλχας αποτελεί η

⁸⁸⁰ Στο ίδιο, σ. 90.

⁸⁸¹ Στο ίδιο, σ. 54.

⁸⁸² Στο ίδιο, σ. 61.

⁸⁸³ Στο ίδιο, σ. 63.

⁸⁸⁴ Στο ίδιο, σ. 104.

⁸⁸⁵ Στο ίδιο, σ. 62.

⁸⁸⁶ Στο ίδιο, σ. 62-66.

⁸⁸⁷ Στο ίδιο, σ. 69-84.

⁸⁸⁸ Στο ίδιο, σ. 69

⁸⁸⁹ Στο ίδιο, σ. 63.

⁸⁹⁰ Στο ίδιο, σ. 107.

⁸⁹¹ Στο ίδιο, σ. 84.

⁸⁹² Στο ίδιο, σ. 85.

«οργισμένη καρδιά του, παρακινήμενη από ποταπό αίσθημα εκδίκησης»⁸⁹³. Αργότερα, στη συνομιλία του με τον ληστή, ο Λούθηρος τον αποκαλεί «ανόσιο και φοβερό άνθρωπο» και «καταραμένο και απαίσιο άνθρωπο», ο οποίος «πήρε με το ξίφος του τη φοβερότερη εκδίκηση», αφού πρώτα προσπαθεί να τον αποφύγει λέγοντάς του ότι «η ανάσα του είναι πανούκλα και όλεθρος η γειτονιά του»⁸⁹⁴.

Ο λόγος των «δύο ποιοτικά διαφορετικών κατηγοριών αφήγησης»⁸⁹⁵ κατασκευάζει, επομένως, τις εικόνες της εκδίκησης, και συγκεκριμένα της ιδιωτικής εκδίκησης ως εννοιολογικής κατασκευής της εγκληματολογίας και της εκδίκησης ως λογοτεχνικού θέματος του «Μίχαελ Κόλχας». Βάσει των προαναφερθέντων, γίνεται κατανοητό ότι ο λόγος που αναπτύσσει η εγκληματολογία για την ιδιωτική εκδίκηση βρίσκεται σε διαρκή αναφορά με τις κοινωνικές διαδικασίες που οδηγούν στην κατασκευή της έννοιας⁸⁹⁶ της εκδίκησης. Αντιθέτως, ο λόγος της λογοτεχνίας για την εκδίκηση «δεν συναρτάται χρονικά με τις κοινωνικές πρακτικές της κατασκευής του ούτε βρίσκεται υποχρεωτικά σε αναφορά μαζί τους»⁸⁹⁷, χάρη στην ικανότητα του λογοτεχνικού έργου να αυτοσυγκροτεί τη δική του πραγματικότητα», η οποία άλλωστε «δε δεσμεύεται από εξωτερικά κριτήρια για το αληθές και το ψευδές»⁸⁹⁸.

Ως εκ τούτου, η εικόνα της εκδίκησης στο «Μίχαελ Κόλχας» παρουσιάζει αποκλίσεις από εκείνη της ιδιωτικής εκδίκησης, καταρχάς επειδή είναι άμετρη και άνευ ορίων, πλήττοντας εν πολλοίς αθώους ανθρώπους, οι οποίοι ουδεμία ανάμειξη είχαν στην υπόθεση του Κόλχας. Με φράσεις όπως αυτές που παρατέθηκαν ανωτέρω, ο συγγραφέας αποδίδει τη σφοδρότητα με την οποία εκδηλώνεται η εκδίκηση του βασικού ήρωα, οι ενέργειες του οποίου, ομοίως με αυτές ομηρικών ηρώων, ενίοτε φαίνεται να μην αποτελούν προϊόν έλλογης σκέψης αλλά μιας νοητικής κατάστασης που χαρακτηρίζεται από «συσκοτισμό ή αναταραχή της φυσιολογικής συνείδησης»⁸⁹⁹. Εξάλλου, ο Κόλχας παρουσιάζεται καταρχάς να συντάσσει «απόφαση δυνάμει της εξουσίας που είχε εκ γενετής με την οποία καταδίκασε τον νεαρό άρχοντα»⁹⁰⁰ και εν

⁸⁹³ Στο ίδιο, σ. 85.

⁸⁹⁴ Στο ίδιο, σ. 89-92.

⁸⁹⁵ Γ.Π.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus, στο Α.Κουκουτσάκη, 'Εικόνες φυλακής', ο.π., σ. 150.

⁸⁹⁶ Στο ίδιο, σ. 163.

⁸⁹⁷ Στο ίδιο, σ. 163.

⁸⁹⁸ Στο ίδιο, σ. 164.

⁸⁹⁹ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007) 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση' ο.π., σ. 62.

⁹⁰⁰ Χ.φον Κλάιστ (2010) 'Μίχαελ Κόλχας', ο.π, σ. 67.

συνεχία να συντάσσει διατάγματα⁹⁰¹ σαν να ήταν κυβερνήτης, αποκαλώντας εαυτόν «Κύριο αδέσμευτο από τον κόσμο και το κράτος»⁹⁰². Επίσης, στο διάταγμα που συνέταξε στην πόλη της Λειψίας, αυτοχαρακτηρίζεται ως «Τοποτηρητής του Μιχαήλ, του Αρχαγγέλου που είχε έρθει για να τιμωρήσει με τη φωτιά και το ξίφος..την πανουργία στην οποία είχε βυθιστεί ο κόσμος»⁹⁰³. Παρότι διακόπτει τις εκδικητικές ενέργειες όταν του υπόσχονται αμνηστία, η σκέψη του εξακολουθεί να κυριαρχείται από την ιδέα της εκδίκησης και της πρόκλησης πόνου σε αυτούς που τον έβλαψαν, όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται στη φράση «Μπορεί να με ανεβάσεις στο ικρίωμα, μα εγώ μπορώ να σε πονέσω και το θέλω»⁹⁰⁴. Κυρίως όμως οι ενέργειές του αποσκοπούσαν στο να «δείξει στον κόσμο ότι η γυναίκα του δεν πέθανε για μια άδικη υπόθεση» όπως φέρεται να λέει ο ίδιος⁹⁰⁵. Ακόμα και λίγο πριν την εκτέλεσή του, ο Κόλχασας δηλώνει την ικανοποίησή του όταν πληροφορείται την καταδικαστική απόφαση εις βάρος του φον Τρόνκα, χαρακτηρίζοντάς την ως εκπλήρωση της μεγαλύτερης επιθυμίας του⁹⁰⁶.

Στο κείμενο αναδεικνύονται τα διαφορετικά νοήματα που αποδίδονται στην εκδίκηση από τον ήρωα και από τα υπόλοιπα πρόσωπα της νουβέλας. Για τον Κόλχασας η εκδίκηση είναι αυτοσκοπός αλλά και ιερό καθήκον, για ένα μέρος του πληθυσμού είναι πράξη μάλλον επιδοκιμαστέα, χάριν της οποίας ο ήρωας απολάμβανε της υποστήριξης και της αποδοχής του λαού, αλλά και ευυπόληπτων πολιτών, ενώ για τους φορείς της κρατικής εξουσίας είναι αποτροπιαστική πράξη, τιμωρητέα άλλωστε από το νόμο. Οι διαφορετικές σημασίες με τις οποίες επενδύεται η ίδια πράξη παραπέμπουν στο συγκρουσιακό κοινωνικό πρότυπο και μπορεί να νοηθούν σαν διάθεση αμφισβήτησης, εκ μέρους του συγγραφέα, των κοινωνικά αποδεκτών παραδοχών για το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Ο Κλάιστ παρουσιάζει την εκδίκηση ως αυτοσκοπό του ήρωά του, για την επίτευξη του οποίου εγκαταλείπει τα παιδιά του, παρότι ως τότε παρουσιάζεται ως ευσυνείδητος οικογενειάρχης. Η σειρά των ενεργειών του Κόλχασας δεν παραπέμπουν σε ρυθμισμένη ιδιωτική εκδίκηση, χαρακτηριζόμενη από μια «ισοδύναμη ανταλλαγή», στην οποία η δράση της μιας πλευράς σταματά για να αρχίσει η δράση της αντίπαλης⁹⁰⁷. Ο συγγραφέας περιγράφει μια κλιμάκωση της βίαιης δράσης του ήρωα, σε συνθήκες που θυμίζουν μάλλον μια μορφή

⁹⁰¹ Στο ίδιο, σ. 71

⁹⁰², Στο ίδιο, σ. 71.

⁹⁰³ Στο ίδιο, σ. 81.

⁹⁰⁴ Στο ίδιο, σ. 170.

⁹⁰⁵ Στο ίδιο, σ. 93

⁹⁰⁶ Στο ίδιο, σ. 200.

⁹⁰⁷ Α.Τσαντηρόπουλος (2004) *‘Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή Κρήτη’*, ο.π., σ. 42.

«ιδιωτικού πολέμου», υπό την έννοια ότι ο Κόλχιας χρησιμοποιεί αδιάλειπτη βία, ώστε να επιβληθεί η θέλησή του στον εχθρό του, παραπέμποντας στον ορισμό του Clausewitz για τον πόλεμο, ως «μία πράξη βίας, με σκοπό να εξαναγκάσει τον αντίπαλο να εκτελέσει τη θέλησή μας»⁹⁰⁸. Σε αντίθεση με τη θεσμοθετημένη ιδιωτική εκδίκηση, τα εχθρικά και εκδικητικά συναισθήματα του ήρωα δεν διοχετεύονται σε ένα συγκεκριμένο διάυλο δράσης και δεν υπακούουν σε κανόνες εθιμικού δικαίου, λόγου χάριν περί της απαγόρευσης της θανάτωσης γυναικών⁹⁰⁹. Τουναντίον, μαζί με τη στρατιά που συγκέντρωσε, προβαίνει σε βιαιοπραγίες κατά πάντων, εκδικούμενος «άνευ όρων και ορίων»⁹¹⁰, κάτι που παραπέμπει στις «οιονεί αυτόματες» εκδικητικές δράσεις που παρατηρούνταν σε πολιτικά μη οργανωμένες κοινωνίες⁹¹¹. Η εικόνα της εκδίκησης την οποία κατασκευάζει ο λογοτέχνης «είναι περισσότερο φορτισμένη με ένα προορισμό συγκίνησης σε σχέση με αυτή ενός επιστημονικού κώδικα»⁹¹², και για το λόγο αυτό χαρακτηρίζεται ίσως από την υπερβολή και την υπέρβαση κάθε ορίου. Στον κόσμο άλλωστε που οικοδομείται από το λογοτεχνικό φαντασιακό, «αναβαπτίζονται όλες οι κατηγορίες μέσα σε μια νέα κοινωνικότητα», εντός της οποίας «τα άτομα και οι στάσεις τους υπάρχουν για να αναπαραστήσουν πραγματικά άτομα και στάσεις, και ταυτόχρονα για να δώσουν στην αναπαράσταση αυτή μια καθολική ισχύ»⁹¹³.

Ο Κόλχιας φαίνεται να οδηγείται στην άμετρη εκδίκηση λόγω της αδυναμίας του να δικαιωθεί με νόμιμα μέσα και της συνακόλουθης απώλειας της εμπιστοσύνης στη δικαιοσύνη, ενώ το βίωμα της θλίψης για το θάνατο της συζύγου του, σε συνδυασμό με την οργή τον οδηγούν σε ενέργειες κλιμακούμενης βιαιότητας. Εφόσον οι θεσμοί και οι άρχοντες υπηρετούν σκοπιμότητες και επιδιώξεις που γι' αυτόν είναι άδικες, όχι μόνο τους αγνοεί αλλά και στρέφεται βίαια εναντίον τους, μοτίβο που απαντάται και στο λαϊκό παραμύθι πολλών πολιτισμών⁹¹⁴. Στην προσπάθειά του να αποκαταστήσει την αδικία που υπέστη, συμπεριφέρεται άδικα, βλάπτοντας μεταξύ άλλων αθώους ανθρώπους. Η αντίδραση του Κόλχιας θυμίζει τη

⁹⁰⁸ Κ. Clausewitz, *Περί πολέμου*, μτφρ Ν. Ξεπουλιά, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, 1989, σ. 31, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 42.

⁹⁰⁹ Επισημαίνεται ότι «διαχρονικά και διαπολιτισμικά οι γυναίκες δεν αποτελούν ούτε δράστες ούτε επιτρεπόμενους στόχους» θεσμοθετημένης ιδιωτικής εκδίκησης, στο Μ. Αρχιμανδρίτου (2007), *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση*, ο.π., σ. 410.

⁹¹⁰ Στο ίδιο, σ. 28.

⁹¹¹ Ι. Φαρσεδάκης (2005) *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, ο.π. σ. 15.

⁹¹² Β. Καραποστόλης (1985) *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνολογίας με τη λογοτεχνία*, ο.π., σ. 129.

⁹¹³ Στο ίδιο, σ. 166.

⁹¹⁴ Μ. Μερακλής (1999) *Το θέμα της εκδίκησης στο λαϊκό παραμύθι*, στο Θ. Πελεγρίνης, *Η εκδίκηση*, ο.π., σ. 136.

θέση του Durkheim, ο οποίος ταυτίζει «το ένστικτο για εκδίκηση» με το «ένστικτο της συντήρησης ενόπιον του κινδύνου», χαρακτηρίζοντάς το σαν «μέσο άμυνας»⁹¹⁵. Η ευσέβεια και το αίσθημα θρησκευτικής πίστης του ήρωα ενέτειναν την επιθυμία του για την αποκατάσταση της αδικίας, την οποία θεωρούσε «θεάρεστο έργο»⁹¹⁶. Ως οπαδός του Λούθηρου, ο Κόλχιας πιθανώς να είχε επηρεαστεί τόσο από την ιδέα ότι ο Θεός εξασφαλίζει τη σωτηρία των αμαρτωλών ανθρώπων με βάση την πίστη και όχι τα έργα τους, μια πεποίθηση που ετίθετο στο επίκεντρο της προτεσταντικής διδασκαλίας⁹¹⁷, όσο και από την πίστη στο «θεϊκό νόμο»⁹¹⁸ που ο Λούθηρος εισήγαγε.

Παράλληλα, το ότι οι ενέργειες του Κόλχιας ξεκινούν αμέσως μετά το θάνατο της συζύγου του παραπέμπουν στη ρωμαϊκή αντίληψη βάσει της οποίας η αντεκδίκηση απεδείκνυε την αφοσίωση του εκδικούμενου στην οικογένειά του, αλλά και το θάρρος και την τιμή του⁹¹⁹. Συνακόλουθα, και την εποχή του Μεσαίωνα, περίπου στην εποχή που διαδραματίζεται η νουβέλα, η συγγενική εκδίκηση εθεωρείτο ως η ιερότερη των ηθικών υποχρεώσεων⁹²⁰. Στη Γερμανία, άλλωστε, κατά τη βασιλεία του Κάρολου Κούντου αξιώθηκε από τους ευγενείς της εποχής η εγκατάλειψη του εθιμικού δικαίου της αντεκδίκησης, η οποία επιχειρήθηκε τελικά το 1532 μέσω του «καρολίνειου κώδικα»⁹²¹. Μόλις 8 χρόνια πριν το έτος στο οποίο φέρεται να έδρασε ο Κόλχιας, το θετό δίκαιο ίσως δεν είχε ακόμα αφομοιωθεί στον τρόπο σκέψης των Γερμανών, οπότε είναι λογικό να ήταν ακόμα ισχυρή η ιδέα της αντεκδίκησης. Εκτός αυτού, η νουβέλα διαδραματίζεται σε μια εποχή που ήταν ούτως ή άλλως «εποχή εξεγέρσεων»⁹²² κατά των αρχόντων, ως εκδήλωση της λαϊκής δυσαρέσκειας, κάτι που ίσως εξηγεί τη λαϊκή στήριξη της οποίας έτυχε ο Κόλχιας.

Μολαταύτα, και παρά τις παρατηρούμενες συμπτώσεις της εικόνας της εκδίκησης στο πεδίο της τέχνης και σε αυτό της επιστήμης, η σύνδεση της περιγραφόμενης εκδίκησης του ήρωα με το ιστορικό πλαίσιο της εποχής στην οποία διαδραματίζεται το έργο, καλό είναι να μην οδηγεί στο «να αναχθεί το έργο στην εποχή του», καθώς κάτι τέτοιο «προσφέρει μάλλον πενιχρές

⁹¹⁵ E.Durkheim, 'The Division of Labor', σ. 92, όπως παρατίθεται στο Μ.Αρχιμανδρίτου, (2007) 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση' σ. 37.

⁹¹⁶ Στο ίδιο, σ. 40.

⁹¹⁷ Philippe Aries (1972) *Centuries of Childhood. A social history of family life*, London, ,ο.π., σ.252.

⁹¹⁸ Στο ίδιο, σ. 251.

⁹¹⁹ Μ.Αρχιμανδρίτου (2007), 'Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος: Εγκληματολογική προσέγγιση', ο.π., σ. 83-86.

⁹²⁰ Στο ίδιο, σ. 138.

⁹²¹ Στο ίδιο, σ. 207.

⁹²² Philippe Aries (1972) 'Centuries of Childhood. A social history of family life', ο.π., σ.252.

υπηρεσίες στην προσπάθεια να εμβαθύνουμε στο λογοτεχνικό φαινόμενο»⁹²³. Εξάλλου, η «συσχέτιση του έργου με μια σειρά κοινωνικών διαδικασιών αποκλείει να ιδωθεί το έργο ως έκφανση αλλά και ταυτόχρονα ως πολιτισμικός συντελεστής των διαδικασιών αυτών»⁹²⁴. Ο λογοτέχνης, άλλωστε, εν αντιθέσει με τον ιστορικό, δεν έχει επωμιστεί το ιστορικό χρέος να απαθανάτισει τα κοινωνικά σύνολα στα οποία ανήκει⁹²⁵. Ο δε αναγνώστης έχει πάντοτε τη δυνατότητα να διαβάσει «μια βιογραφία του συγγραφέα, ή μια κοινωνική μελέτη της εποχής του, οπότε θα πάψει φυσικά να είναι αναγνώστης λογοτεχνίας»⁹²⁶.

8) Συμπερασματικές σκέψεις

Όπως επισημαίνει ο μεταφραστής Θ.Παρασκευόπουλος, ο Χάινριχ φον Κλάιστ «αφηγείται την τραγική ιστορία του ληστή Μίχαελ Κόλχας σαν να μην παίρνει ανάσα»⁹²⁷. Διαπιστώνει κανείς ότι η νουβέλα διαβάζεται απνευστί, κρατώντας αμείωτο το ενδιαφέρον του αναγνώστη και προσφέροντάς του απόλαυση⁹²⁸. Γίνεται αισθητή η αισθητική αξία του κειμένου, το οποίο είναι «πλούσιο σε αναφορές και σημασίες»⁹²⁹ και βρίθει θεμάτων, κατά τη λογοτεχνική ανάπτυξη των οποίων «το πραγματικό εκφράζεται μέσα από τις πολλαπλές παραλλαγές του»⁹³⁰. Ορισμένα από τα θέματα αυτά, λόγου χάριν το έγκλημα και η εκδίκηση, εξετάστηκαν στο κείμενο που προηγήθηκε, τοποθετούμενα σε μια σχέση παραλληλίας⁹³¹ με τις αντίστοιχες εγκληματολογικές έννοιες, με σκοπό να καταστεί εφικτός ο «διάλογος» ανάμεσα στη λογοτεχνία και την εγκληματολογία. Το εγχείρημα αυτό, όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, συνεπάγεται αξιοσημείωτες μεθοδολογικές και επιστημολογικές δυσχέρειες, διότι η συνάντηση

⁹²³ Β.Καραποστόλης (1985) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 123.

⁹²⁴ Στο ίδιο, σ. 124.

⁹²⁵ Στο ίδιο, σ. 127.

⁹²⁶ Στο ίδιο, σ. 130.

⁹²⁷ Θ.Παρασκευόπουλος, ‘Σημείωμα του μεταφραστή’, στο Χ.φον Κλάιστ (2010) *‘Μίχαελ Κόλχας’*, ο.π., σ. 11.

⁹²⁸ Β.Καραποστόλης (1985) *‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’*, ο.π., σ. 134.

⁹²⁹ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) *‘Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας’*, *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 175.

⁹³⁰ Στο ίδιο, σ. 175.

⁹³¹ Στο ίδιο, σ. 180

της τέχνης με την επιστήμη δεν μπορεί παρά να πραγματοποιείται σε ένα οριακό σημείο μεταξύ «της γνώσης και της μη γνώσης», «του επιστημονικού και του μη επιστημονικού»⁹³².

Στο πλαίσιο ενός τέτοιου εγχειρήματος, το ότι η λογοτεχνία και η εγκληματολογία «φαίνονται να μοιράζονται την ίδια θεματολογία»⁹³³, χρησιμοποιώντας, άλλωστε, την ίδια πρώτη ύλη, το λόγο⁹³⁴, συνεπάγεται την «παγίδα του αναγωγισμού»⁹³⁵ και την υπονόμηση της λογοτεχνικότητας του μελετώμενου έργου. Ήδη, όμως, με μια πρώτη ανάγνωση της νουβέλας γίνονται αντιληπτές οι ποιοτικές διαφορές μεταξύ της λογοτεχνικής και της επιστημονικής αφήγησης, οι οποίες είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη. Καθίσταται εξ αρχής σαφές το ότι «η λογοτεχνία γίνεται φορέας ενός λόγου που δεν οφείλει να υπακούει στους κανόνες της επιστημονικότητας»⁹³⁶, καθώς η λογοτεχνική αφήγηση έχει το προνόμιο να αναπτύσσεται στο επίπεδο του φανταστικού⁹³⁷. Στον «Μίχαελ Κόλχας» ο αναγνώστης διαπιστώνει αφενός μεν αντιφάσεις⁹³⁸ σε διάφορα σημεία του κειμένου, αφετέρου δε τη μεταφορά «εννοιών και καταστάσεων» της εποχής του Κλάιστ⁹³⁹, η οποία είναι κατά δύο αιώνες μεταγενέστερη της εποχής που διαδραματίζεται η ιστορία του Κόλχας. Στοιχεία όπως αυτά αναμφίβολα θα αποτελούσαν «πηγή σύγχυσης» και θα υπονόμειαν την αξία ενός επιστημονικού κειμένου⁹⁴⁰, μολαταύτα δεν αμβλύνουν τη λογοτεχνική αξία της νουβέλας, η οποία από το 1810 που δημοσιεύτηκε διατηρεί το ενδιαφέρον του κοινού και έχει μεταφερθεί στο θέατρο και στον κινηματογράφο⁹⁴¹.

⁹³² Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) «*Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*», ο.π., σ. 462.

⁹³³ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Сamus', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) «*Εικόνες φυλακής*», ο.π., σ. 150.

⁹³⁴ Στο ίδιο, σ. 153.

⁹³⁵ Γ.Νικολόπουλος (2011) 'Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας', στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφονίτου (επιμ) «*Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*», ο.π., σ. 463.

⁹³⁶ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Сamus', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) «*Εικόνες φυλακής*», ο.π., σ. 154.

⁹³⁷ Στο ίδιο, σ. 154.

⁹³⁸ Για παράδειγμα, στην τελευταία παράγραφο της νουβέλας αναφέρεται ότι «το κεφάλι του έπεσε κάτω από τον πέλεκυ του δήμιου», ενώ όπως παρατηρεί και ο μεταφραστής «πιο πάνω λέει ότι είχε καταδικαστεί σε θάνατο διά του ξίφους», στο Χ.φον Κλάιστ (2010), «*Μίχαελ Κόλχας*», ο.π., σ. 202.

⁹³⁹ Γίνεται αναφορά, λόγου χάριν, σε «παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου», έννοια η οποία δεν υφίστατο τον 16^ο αιώνα. Η μεταφορά εντός του κειμένου εννοιών και καταστάσεων της εποχής του συγγραφέα φαίνεται πως αποτελεί ίδιον του συγγραφικού ύφους του Κλάιστ, όπως αναφέρεται στο ίδιο, σ. 154.

⁹⁴⁰ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Сamus', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) «*Εικόνες φυλακής*», ο.π., σ. 153.

⁹⁴¹ Θ.Παρασκευόπουλος, 'Σημείωμα του μεταφραστή', στο Χ.φον Κλάιστ (2010) '*Μίχαελ Κόλχας*', ο.π., σ. 11.

Εκτός αυτού, πέραν των συμπτώσεων που περιγράφηκαν στις προηγούμενες ενότητες μεταξύ του περιεχομένου του επιστημονικού λόγου και του λόγου της τέχνης, διαπιστώθηκαν αποκλίσεις, οι οποίες οξύνουν την ποιοτική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο πεδίων. Για παράδειγμα, ήδη στην πρώτη παράγραφο της νουβέλας δίνεται η εξήγηση της εγκληματικής δράσης του Κόλχας, ο οποίος περιγράφεται ως «ασυνήθιστος άνθρωπος» που όμως «το είχε παρακάνει με μία αρετή. Η αίσθηση του δικαίου τον έκανε ληστή και φονιά»⁹⁴². Μία τέτοια ερμηνεία της εγκληματογένεσης είναι αποδεκτό να διατυπωθεί εντός του λογοτεχνικού κειμένου, το περιεχόμενο του οποίου δεν οφείλει εξάλλου να εναρμονιστεί με τις επιστημονικές διαπιστώσεις. Τουναντίον, η ίδια αυτή ερμηνεία είναι αναντίρρητα ανεπαρκής στο πλαίσιο της εγκληματολογικής θεώρησης της εγκληματογένεσης.

Ομοίως, όπως επισημάνθηκε στο σχετικό κεφάλαιο, το «προφίλ» του κεντρικού ήρωα, που σχηματίζεται βάσει των περιγραφόμενων ενεργειών του, εμπεριέχει αντιφάσεις, οι οποίες θα καθιστούσαν ανέφικτη μια ψυχιατρικού τύπου προσέγγιση, ακόμα κι αν αυτό ήταν το ζητούμενο. Η πρακτική του αναγωγισμού κρίθηκε εξάλλου ακατάλληλη αναφορικά με την προσέγγιση της νουβέλας. Αντιθέτως, η επισήμανση αντιφάσεων όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στο να καταδείξει την «επιστημολογική ρήξη της λογοτεχνίας με κυρίαρχες αντιλήψεις και κανόνες γενικής αποδοχής»⁹⁴³. Στις ιδιαιτερότητες αυτές του λογοτεχνικού κειμένου αντανακλάται τόσο η προσπάθεια του συγγραφέα να απευθυνθεί «όχι με τη συγκίνησή του αλλά με τη συγκινημένη του φαντασία»⁹⁴⁴ στην ευαισθησία του αναγνώστη⁹⁴⁵ και να τον οδηγήσει σε μια εμπειρία απόλαυσης του κειμένου, όσο και η «ανάδειξη της ψυχολογικής πολυπλοκότητας των λογοτεχνικών προσώπων και των αμφίσημων καταστάσεων που αντιμετωπίζουν»⁹⁴⁶. Ως εκ τούτου, ο αναγνώστης «συχνά καταλήγει να αποζητά τη σωτηρία» του εγκληματία-ήρωα⁹⁴⁷, εισχωρώντας μέσω του κειμένου «στη λογική εκείνων που δεν νιώθουν να τους αφορά ο νόμος, εφόσον αυτός αγνοεί την

⁹⁴² Χ.φον Κλάιστ (2010), «*Μίχαελ Κόλχας*», ο.π., σ. 17.

⁹⁴³ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία:εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Καμύ', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) «*Εικόνες φυλακής*», ο.π., σ. 154.

⁹⁴⁴ Β.Καραποστόλης (1985) '*Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*', ο.π., σ. 170.

⁹⁴⁵ Στο ίδιο, σ. 134.

⁹⁴⁶ Γ.Νικολόπουλος (2006) 'Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία:εικόνες φυλακής στον *Ξένο* του Α.Καμύ', στο Α.Κουκουτσάκη(επιμ) «*Εικόνες φυλακής*», ο.π., σ. 154.

⁹⁴⁷ Στο ίδιο, σ. 154.

πραγματική κατάσταση και τις αληθινές εμπειρίες τους. Δεν λογαριάζει την άποψή τους και συνεπώς τον προσπερνούν ή παίρνουν θέση εναντίον του»⁹⁴⁸.

Ένα επιπλέον ζήτημα που ανακύπτει στο πλαίσιο της επιστημονικής προσέγγισης της λογοτεχνικής αφήγησης έγκειται στην αναφορικότητα σε εξωκειμενικές πραγματικότητες. Ως προς αυτό, αντιπαρατίθενται δύο ακραίες θέσεις, αυτή «του ρεαλισμού και νατουραλισμού του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα, όπου ο λόγος υποχωρεί μπροστά στην ανάγκη αποτύπωσης της ‘αλήθειας’ του πραγματικού» και αυτή «των μη αναφορικών θεωριών της λογοτεχνίας του 20^{ου} αιώνα, για το ότι ‘δεν υπάρχει τίποτα πέρα από το κείμενο’»⁹⁴⁹. Κατόπιν της συγγραφής του παρόντος κειμένου, προτείνεται μια συμβιβαστική θέση, βάσει της οποίας το λογοτεχνικό κείμενο ενδέχεται να παρέχει ορισμένες πληροφορίες για το κοινωνικό πλαίσιο και τις καταστάσεις της αντίστοιχης ιστορικής περιόδου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι πληροφορίες αυτές αξιολογούνται για την εγκυρότητά τους ή ότι η ανάγνωση λογοτεχνίας δύναται να υποκαθιστά τη μελέτη ιστορικών ή επιστημονικών εν γένει κειμένων.

Συνολικά, ο διάλογος της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία ξεκινά έχοντας ως προϋπόθεση την ανάδειξη της «αυτονομίας και της ιδιοσυστασίας»⁹⁵⁰ του κάθε πεδίου, αλλά και απολήγει σε αυτήν. Κατά δεύτερον, συντελεί στη «δοκιμασία των ορίων του επιστημονικού πεδίου της εγκληματολογίας»⁹⁵¹ από τη λογοτεχνική εμπειρία που διαταράσσει τις κατεστημένες εξηγήσεις⁹⁵², λόγω της «ιδιότητας του λογοτεχνικού φαντασιακού να οικοδομεί έναν κόσμο»⁹⁵³, ο οποίος δεν αποτελεί «φαντασιακή απόκλιση από την πραγματική κοινωνία, αλλά φαντασιακά πραγματωμένη διάσταση της πραγματικής κοινωνίας»⁹⁵⁴. Η εμπειρία του αναγνώστη για την κοινωνία αποκτά διαμέσου του λογοτεχνικού έργου «μια σημαίνουσα συνοχή τέτοια που η άμεση εμπειρία του από την πραγματική κοινωνία είναι αδύνατο να αποκτήσει»⁹⁵⁵. Ως εκ τούτου, η κοινωνική μαρτυρία του λογοτεχνικού έργου χαρακτηρίζεται από αυθεντικότητα, και σε αυτήν ακριβώς την ιδιότητά της συνίσταται η προσφορά της λογοτεχνίας προς τον αναγνώστη-επιστήμονα. Η ανάγκη να φωτιστεί η πραγματικότητα και να καλυφθούν τα κενά της

⁹⁴⁸ C.Debuyt, ‘La mise en cause des regles sociales dans la literature’, *Annales de droit de Louvain*, 1969, τ.29, 113-140, όπως παρατίθεται στο ίδιο, σ. 154-155.

⁹⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 162.

⁹⁵⁰ Στο ίδιο, σ. 155.

⁹⁵¹ Στο ίδιο, σ. 171.

⁹⁵² Β.Καραποστόλης (1985) ‘Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία’, ο.π., σ. 197.

⁹⁵³ Στο ίδιο, σ. 165.

⁹⁵⁴ Στο ίδιο, σ. 194.

⁹⁵⁵ Στο ίδιο, σ. 195.

ικανοποιείται μέσω της ανάδυσης πλασματικών ηρώων και περιστατικών που είναι πιο ‘ενδιαφέροντα’ από τα πραγματικά⁹⁵⁶.

Επίλογος

Η ερευνητική πρόθεση που διαπνέει το κείμενο που προηγήθηκε είναι σαφώς εγκληματολογική, μολαταύτα ως πεδίο ανάλυσης επιλέχθηκε ένα λογοτεχνικό έργο, η νουβέλα «Μίχαελ Κόλχασας». Επιχειρήθηκε, λοιπόν, η διερεύνηση του «διαλόγου» που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ δύο ποιοτικά διαφορετικών κατηγοριών λόγου, αφενός μεν του λόγου της τέχνης, αφετέρου δε του επιστημονικού λόγου. Τα δύο πεδία τοποθετήθηκαν εξ αρχής σε μια σχέση παραλληλίας, ώστε να είναι εφικτή η ανάπτυξη ενός ενδιάμεσου χώρου, ο οποίος απετέλεσε το πεδίο της ανάλυσης⁹⁵⁷. Θέματα όπως το έγκλημα, η τιμωρία του, η εκδίκηση και η απονομή της δικαιοσύνης εξετάστηκαν βάσει της ανάπτυξής τους εντός του λογοτεχνικού κειμένου. Παράλληλα, παρατέθηκε το θεωρητικό πλαίσιο των αντίστοιχων εγκληματολογικών εννοιών, όπως το έγκλημα και οι παράγοντες εγκληματογένεσης, η καταστολή, η ιδιωτική εκδίκηση και ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος.

Μέσω του διαλόγου αυτού, επιχειρείται η ανίχνευση των συμπτώσεων και των αποκλίσεων που παρατηρούνται ανάμεσα στις εικόνες για το έγκλημα που κατασκευάζονται στο λογοτεχνικό έργο, εν προκειμένω στη νουβέλα του Κλάιστ, και στην εγκληματολογική θεωρία. Κατόπιν αυτού, διαπιστώνεται η «αναβάπτιση της σημασίας του εγκλήματος ως εννοιολογικής κατηγορίας μέσω της αποκαλυπτικής εμπειρίας της ανάγνωσης»⁹⁵⁸. Το εγχείρημα αυτό παρουσιάζει σημαντικές επιστημολογικές και μεθοδολογικές δυσχέρειες, καθώς εκ των πραγμάτων κινείται στα όρια του επιστημονικού και του μη-επιστημονικού⁹⁵⁹. Επιδιώχθηκε πάντως η αποφυγή του αναγωγισμού, είτε δηλαδή της απλής μεταφοράς των υποθέσεων της εγκληματολογίας στον λόγο της τέχνης, είτε της υπερίσχυσης του λόγου της τέχνης εντός του επιστημονικού λόγου⁹⁶⁰.

⁹⁵⁶ M.Butor (1981) ‘Το μυθιστόρημα ως έρευνα’, *Το Δέντρο*, ο.π., σ. 150..

⁹⁵⁷ Γ.Νικολόπουλος (1990-1992) ‘Έγκλημα και λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας’, *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, ο.π., σ. 172.

⁹⁵⁸ Στο ίδιο, σ. 176.

⁹⁵⁹ Γ.Νικολόπουλος (2011) ‘Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία: Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας’, στο Χ.Τσουραμάνη, Ν.Κουράκη, Χ.Ζαραφωνίτου (επιμ) *«Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα»*, ο.π., σ. 462.

⁹⁶⁰ Στο ίδιο, σ. 464.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Σ. (1997), *Σωφρονιστική*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.

Αναστασιάδης, Γ. (2008), «Η πολιτική ιστορία της Ελλάδας (1909-1967) στη Λογοτεχνία», στο Κραβαρίτου, Γ (επιμ) *Δίκαιο και τέχνη του Λόγου*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.163-192.

Αντωνοπούλου, Χ. (2004) *Στοιχεία κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και παραβατικότητα*, ιδιωτική έκδοση, Αθήνα.

Αποστολόπουλος, Ε. (1979), *Το πρόβλημα της θανατικής ποινής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Αρχιμανδρίτου, Μ. (2007), *Ιδιωτική εκδίκηση και δίκαιο ή ανομία. Βεντέτα και νόμος. Εγκληματολογική προσέγγιση*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.

Αρχιμανδρίτου, Μ. (2008), «Η παιδοκτονία στη γερμανική λογοτεχνία του 18ου και 19ου αιώνα. Συγκριτικές αναφορές σε ελληνικά παραδείγματα», στο Κραβαρίτου, Γ. (επιμ) *Δίκαιο και τέχνη του Λόγου*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.311-324.

Βλάχου, Β. (2005), *Η αντιμετώπιση της σωματικής βίας κατά των γυναικών από το Σύστημα Απονομής της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Έλλην, Αθήνα.

Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, Α. (1984), *Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Δασκαλάκης, Η. (1985), *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Δασκαλάκης, Η. (1981), *Η μεταχείριση εγκληματία*, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Ζαραφώνιτου, Χ. (2004), *Εμπειρική εγκληματολογία*, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ζαραφώνιτου, Χ. (2013), «Φόβος του εγκλήματος, θυματοποίηση και ποιότητα ζωής στο περιβάλλον της ελληνικής πρωτεύουσας», στο Ζαραφώνιτου, Χ. (επιμ) *Πόλη, εγκληματικότητα και ανασφάλεια στην εποχή της οικονομικής κρίσης. Πρακτικά Ημερίδας*, εκδ. Διόνικος, Αθήνα, 2013, σ. 23-43.

Ζερβής, Χ. (2003), *Ψυχοπαθολογία του ενήλικα*, Ηλεκτρονικές τέχνες, Αθήνα.

- Καραποστόλης, Β. (1995), *Η αδιαχώρητη κοινωνία. Ένας διάλογος της κοινωνιολογίας με τη λογοτεχνία*, Πολύτυπο, Αθήνα.
- Καρεκλάς, Ι. (2012), *Φιλοσοφία του Δικαίου Αρχαιοελληνική και Νεωτέρα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Κουκουτσάκη, Α. (2006) «Εισαγωγή», στο Κουκουτσάκη, Α. (επιμ), *Εικόνες φυλακής*, Πατάκης, Αθήνα, σ. 13-36.
- Κουράκης, Ν. (2005), *Εγκληματολογικοί ορίζοντες. Α΄ Ιστορική και Θεωρητική προσέγγιση*, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κουράκης, Ν. (2009), *Ποινική Καταστολή. Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Κραβαρίτου, Γ. (2008), «Δίκαιο και Λογοτεχνία, όψεις και κατόψεις», στο Κραβαρίτου, Γ (επιμ) *Δίκαιο και τέχνη του Λόγου*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, σ.31-56.
- Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, όπως παρατίθεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.ministryofjustice.gr/site/kodikες/Ευρετήριο/ΚΩΔΙΚΑΣΠΟΙΝΙΚΗΣΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ/tabid/345/language/el-GR/Default.aspx.
- Λάζος, Γ. (2007), *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Λάζος, Γ. (2011), *Ταξιστικές θεωρήσεις για τις εργατικές τάξεις κατά το 19ο αιώνα*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1995), *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1999), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της ποινικής δικαιοσύνης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2004), *Ποινικό Δίκαιο-Γενική Θεωρία*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2006), Πρόλογος, στο Κουκουτσάκη, Α. (επιμ) *Εικόνες φυλακής*, Πατάκης, Αθήνα, σ. 11-12.
- Μαργαρίτης, Λ.-Παρασκευόπουλος, Ν (2005) *Ποινολογία. Άρθρα 50-133 Π.Κ*, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
- Μερακλής, Μ. (1999), «Το θέμα της εκδίκησης στο λαϊκό παραμύθι», στο Πελεgrίνης, Θ. (επιμ) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 127-138.

- Νικολόπουλος, Γ. (1990-1992), «Έγκλημα και Λογοτεχνία: Προλεγόμενα στην κατασκευή ενός αντικειμένου έρευνας», *Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας*, τ. 5-10, σ. 168-182.
- Νικολόπουλος, Γ. (2006), «Για ένα διάλογο της εγκληματολογίας με τη λογοτεχνία: εικόνες φυλακής στον Ξένο του Α. Camus», στο Κουκουτσάκη, Α. (επιμ), *Εικόνες φυλακής*, Πατάκης, Αθήνα, σ. 150-174.
- Νικολόπουλος, Γ. (2008), *Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως φορέας Αντεγκληματικής Πολιτικής: Το «πρόγραμμα της Χάγης» και η εφαρμογή του*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Νικολόπουλος, Γ. (2011), «Όταν η εγκληματολογία συναντά τη λογοτεχνία. Ζητήματα διδασκαλίας και έρευνας», στο Τσουραμάνη, Χ., Κουράκη, Ν., Ζαραφωνίτου, Χ. (επιμ), *Εγκληματολογία: διδασκαλία και έρευνα στην Ελλάδα*, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Πελεgrίνης, Θ. (1999), «Και η γλυκιά εκδίκηση γίνεται σκληρή», στο Πελεgrίνης, Θ. (επιμ) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 213-221
- Πιππά, Ε. (2006), *Παγκόσμια Ποίηση*, Τόμος Α, Ιωλκός, Αθήνα.
- Σπινέλλη, Κ.Δ. (1982), *Η γενική πρόληψη των εγκλημάτων*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Σπινέλλη, Κ. (2005), *Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Α.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα.
- Τάκης, Α. (2006), «Αποκαταστατική ποινική δικαιοσύνη στις Ε.Ε: Κρατική αποζημίωση για τα θύματα εγκληματικών ενεργειών και η Οδηγία 2004/80 του Συμβουλίου της Ε.Ε», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τ.12, σ. 1441-1451,
- Τσαλίκουλου, Φ. (1987), *Ο μύθος του επικίνδυνου ψυχασθενή*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Τσαντηρόπουλος, Α. (2004), *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*, Πλέθρον, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1990), *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Τεύχος Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (1991), *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Φαρσεδάκης, Ι. (2005), *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Χάιδου, Α. (2002), *Το Σωφρονιστικό Σύστημα. Ζητήματα Θεωρίας και Πρακτικής*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Aries, P. (1972), *Centuries of Childhood. A social history of family life*, London.
- Beccaria, C. (2009), *Περί Εγκλημάτων και Ποινών*, μτφρ Ακριβοπούλου, Χ., Σαββάλας, Αθήνα.
- Bergali, R.-Sumner, C. (1997), *Social Control and Political Order*, Sage Publications, London.
- Bernstein, S.-Milza, P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης. Τόμος Α΄. Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα Ευρωπαϊκά Κράτη. 5^{ος}-18^{ος} αιώνας*, μτφρ Δημητρακόπουλος, Α., Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Burns, E.M. (2006), *Ευρωπαϊκή Ιστορία. Ο Δυτικός Πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι*, μτφρ Δαρβέρης Τ., Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη.
- Butor, M. (1981), «Το μυθιστόρημα ως έρευνα», μτφρ Τσακνιάς, Σ., *Το Δέντρο*, τ.24, σ. 147-152.
- Christie, N. (1998), ‘Between civility and state’, στο Ruggiero, V., South, N, Taylor, I (eds) *The New European Criminology: Crime and social order in Europe*, Routledge, σ. 119-124.
- Cohen, A. (1966), *Deviance and Control*, Prentice Hall, New Jersey.
- Cohen, S. (1985), *Visions of Social Control*, Polity Press, Cambridge.
- Delmas-Marty, M. (2005), *Πρότυπα και Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, μτφρ. Ζαραφονίτου Χριστίνα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
- Dillon, J. (1999), «Ο Shakespeare και η μορφή της εκδίκησης», στο Πελεργίνης, Θ. (επιμ) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 77-100.
- Davies, D. (1999), «Εκδίκηση, ανταπόδοση και ηθική ταυτότητα», στο Πελεργίνης, Θ. (επιμ) *Η εκδίκηση*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σ. 29-50.
- Eco, U. (1989), *Θεωρία Σημειωτικής*, μτφρ. Καλλιφατίδη, Ε., Γνώση, Αθήνα.
- European e-justice portal, ‘*Τα δικαιώματά μου κατά το στάδιο της ανάκρισης και πριν η υπόθεση παραπεμφθεί στο δικαστήριο*’, στην ηλεκτρονική διεύθυνση e-justice.europa.eu/content_rights_of_defendants_in_criminal_proceedings_-169-EL-en.do?clang=el&idSubpage=2.
- Foucault, M. (2011), *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, μτφρ. Μπέτζελος, Τ., Πλέθρον, Αθήνα.
- Garland, D. (2006), ‘Concepts of culture in the sociology of punishment’, *Theoretical Criminology*, 10, 419-447.

- Garland, D. (1990), *Punishment and Modern Society. A study in Social Theory*, Clarendon Press, Oxford.
- Giddens, A. (2002), *Κοινωνιολογία*, μτφρ. Τσαούση, Δ., Gutenberg, Αθήνα.
- Hall, J. (1990), *Η Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας*, μτφρ. Τσαούση, Δ., Gutenberg, Αθήνα.
- Herington, J. (1988), *Αισχύλος*, μτφρ. Γιούνη, Μ., Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- Hobbes, T. (1989), *Λεβιάθαν. Τόμος Α΄*, μτφρ. Πασχαλίδης, Γ.-Μεταξόπουλος, Α., Γνώση, Αθήνα.
- Hobsbawn, E.J., (2008), *Η εποχή των επαναστάσεων.1789-1848.*, μτφρ. Οικονομοπούλου, Μ., Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.
- Kamen, H. (2002), *Πρώιμη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, μτφρ. Καλογιάννη, Ε., Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Kleist, H. (2010), *Μίχαελ Κόλχασας*, μτφρ. Παρασκευόπουλος, Θ., Ερατώ, Αθήνα.
- Lemert, E. (1972), *Human Deviance, social problems and social control*, Prentice Hall, New Jersey.
- McLaughlin, E.- Muncie, J. (2006) *The Sage Dictionary of Criminology*, Sage Publications.
- Pratt, J. (2002) *Punishment and civilization*, Sage Publications, London.
- Sadock, B.J .-Sadock, V.A.(2004), *Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής*,μτφρ. Σολδάτος, Κ. Παρισιάνος, Αθήνα.